

**T.C.
YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

ANADOLU AJANSI (1920-1922)

SEVCAN BAŞBOĞA

**Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Yüksek Lisans Programı**

İSTANBUL-2007

T.C.
YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

ANADOLU AJANSI (1920-1922)

SEVCAN BAŞBOĞA

Danışman
Doç. Dr. Tülay BARAN

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Yüksek Lisans Programı
İSTANBUL-2007

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	III
ABSTRACT	V
ÖZET	VI
1. GİRİŞ	1
1.1. KURTULUŞ SAVAŞI ÖNCESİ DURUMA GENEL BİR BAKIŞ	1
1.2. MÜTAREKEYE DÖNÜK İÇERİDEN TEPKİLER	5
1.3. İSTANBUL BASINI	19
1.3.1. İstanbul Basınının Genel Niteliği	19
1.3.2. İstanbul Basınının Belli Başlı Sesleri	24
1.4. ANADOLU BASINI	34
1.4.1. Anadolu Basınının Genel Niteliği	34
1.4.2. Anadolu Basınının Belli Başlı Sesleri	39
1.5. MUSTAFA KEMAL'İN ÇIKARDIĞI GAZETELER	52
2. ANADOLU AJANSI	57
2.1. HABER AJANSLARININ KURULUŞ VE GELİŞİMİ	57
2.2. İLK HABER AJANSLARI	62
2.3. İSTANBUL'DAKİ İLK HABER AJANSLARI	68
2.4. OSMANLI DEVLETİ'NİN İLK HABER AJANSLARI	72
2.4.1. Osmanlı Telgraf Ajansı	73
2.4.2. Osmanlı Milli Telgraf Ajansı	76
2.4.3. Türkiye Havas-Reuter Ajansı	77
2.5. ANADOLU AJANSINA GİDEN YOL	83
2.5.1. Aydınların İstanbul'dan Anadolu'ya Geçişleri	83
2.5.2. Anadolu Ajansının Kurulma Süreci	90
2.5.3. Anadolu Ajansının Kuruluşu ve İlk Faaliyetleriyle İlgili Yasal Düzenlemeler	95
2.6. SANSÜR	110

2.7. ANADOLU AJANSININ YAYIN İLKELERİ VE HABER KAYNAKLARI .	114
2.7.1. Gizli Yollarla Alınan Haberler	117
2.7.2. Açık Yollarla Alınan Haberler.....	123
2.8. ANADOLU AJANSI BÜLTENLERİNDEN DÖNEMİN GELİŞMELERİNE	
BAKIŞ	127
2.8.1. Anadolu Ajansı Bültenlerinde Dönemin İç Politik Gelişmeleri	133
2.8.2. Anadolu Ajansı Bültenlerinde Dönemin Dış Politik Gelişmeleri.....	148
2.9. ANADOLU AJANSINA DÖNÜK ELEŞTİRİLER.....	162
3. MATBUAT VE İSTİHBARAT MÜDÜRİYET-İ UMUMİYESİNİN	
KURULUŞ SÜRECİ.....	166
3.1. MATBUAAT VE İSTİHBARAT MÜDÜRİYET-İ UMUMİYESİNİN	
FAALİYETLERİ VE ANADOLU AJANSI	177
3.2. MATBUAAT VE İSTİHBARAT MÜDÜRİYET-İ UMUMİYESİNE DÖNÜK	
ELEŞTİRİLER.....	183
4. SONUÇ	193
5. SÖZLÜK.....	200
6. EKLER	204
7. KAYNAKÇA.....	219
8. ÖZGEÇMİŞ	225

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması, Kurtuluş Savaşı sürecinde kurulan Türkiye'nin ilk ulusal haber ajansı olan Anadolu Ajansının 1920-1922 yılları arasındaki faaliyetlerini konu edinmektedir. Tez çalışması içerisinde Anadolu Ajansının kurulmasını gerektiren sebepler, hangi koşullar içinde nasıl kurulduğu ve işlemeye başladığı, ilk faaliyetleri, yayınlanan bültenlerinin içerikleri, bir bütün olarak Anadolu Ajansının Ulusal Bağımsızlık Savaşı içerisindeki yeri ve önemi üzerinde durulmuştur.

Anadolu Ajansının Kurtuluş Savaşı içerisindeki rolü ve önemi konusu bir tez konusu olarak daha önce çalışılmamış orijinal bir konu olması bizim için önemliydi, ancak konu için kaynak taramasına başladığımda doğrudan konuyla ilgili basılı kaynak sayısının oldukça az ve olanların da yetersiz olduğunu gördüm. Konuyla ilgili asıl kaynakların Ankara'da ATASE Arşivinde olduğunu anladık. ATASE Arşivinde yaptığım çalışma tezin sonuca ulaştırılmasında önemli bir yere sahiptir.

Giriş bölümü bu tez çalışması içerisinde önemli bir yere sahiptir, çünkü Anadolu Ajansının kuruluşu ve niteliğini tam olarak anlamak, ancak Ajansın içine doğduğu siyasi ve tarihi zemini görmekle mümkün olabilirdi. Bu yüzden kısaca dönemin siyasi gelişmelerine yer verip ardından ayrıntılı denebilecek bir basın fotoğrafı çekilmiştir. Bu kısmın kaynakçasında Türk basın tarihi literatürü açısından önemli bulunan birçok kaynağa yer verilmiştir.

Anadolu Ajansının kuruluş ve faaliyetlerinin anlatımında ATASE Arşivinden elde ettiğimiz belgeler önemli yer tutmuştur. Bunun yanında Başbakanlık Osmanlı Arşivinde yaptığımız araştırmada özellikle 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgaliyle beraber İstanbul ve Anadolu arasındaki tüm resmi haberleşmenin kesilmesi sebebiyle Ajansın kurulduğu süreç ve sonrasına ait belge bulunamadı. Yalnızca 1922 yılına ait elde ettiğimiz az sayıdaki ancak önemli diyebileceğimiz belgeler bu kısımda yer almıştır. Ankara'da Anadolu Ajansı Arşivinden aldığımız kaynaklar da bu kısmı desteklemiştir. Yine bu kısımda Beyazıt Devlet Kütüphanesinden temin ettiğimiz ve daha önce hiçbir kaynaktan yer almamış olan Anadolu Ajansı bültenlerine yer verdik.

6 Nisan 1920'de kurulan Anadolu Ajansının faaliyetlerini daha organize ve teşkilatlı bir yapı içerisinde sürdürebilmesi için 7 Haziran 1920'de Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesine dahil olmuştur bu yüzden son kısmı Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesine ayırdık. Bu kısmı yazarken kullandığımız temel kaynak TBMM Zabıt Ceridesi olmuştur. Çalışmanın sonuç kısmında hem döneme hem de Anadolu Ajansının faaliyetleri ve Kurtuluş Savaşı içerisindeki misyonuna dair değerlendirme yer almıştır. Çalışmamızın içerisinde kullandığımız kaynakların önemli bir kısmının dilinin Osmanlıca ağırlıklı olması, bu çalışmanın daha rahat anlaşılması için bir sözlük ihtiyacı doğurmuştur. Bu yüzden çalışmanın sonuna mini bir sözlük koymayı uygun gördük. Çalışmanın ekler kısmına Anadolu Ajansının kuruluşu ve faaliyetlerine dair önemli gördüğümüz belgelerden ve Ajans bültenlerinden örneklere yer verdik.

Yüksek lisansa başladığım ilk günden beri yakın ilgisi, samimiyeti, sıcaklığı ve bu tez çalışmasının seçilmesinden ortaya çıkış sürecine kadar pek çok konuda yaptığı yardımlar, yol göstericiliği ve esirgemediği desteği için sevgili hocam Doç. Dr. Tülay Alim BARAN'a teşekkür ediyorum. ATASE Arşivinde yaptığım çalışma için katkılarından dolayı Enstitümüz kurucusu ve müdürü sayın Dr. Edip BAŞER'e müteşekkirim. Tez çalışmasının en sıkıntılı zamanlarında yaptıkları yardımlar ve katkıları için sevgili arkadaşlarım Sema KÜÇÜKALIOĞLU ve Tomris AKSU'ya, ayrıca Hülya KORKMAZ ve Ender KOÇAR'a teşekkür ederim. Tüm eğitim yaşamım ve çalışmalarımında her daim beni her anlamda destekleyen sevgili aileme müteşekkirim.

ABSTRACT

Under this study it is aimed to show the important role and the effectiveness of the first national news agency “*Anadolu Ajansı*” which was established dated on 6th April 1920, by the time of very critical period (1920-1922) of the *National Independence War* (İstiklâl Harbi). The special importance of this critical role is based on resetting/building the public opinion either internal or external platforms by its deliberate affairs while there wasn't any other alternative channel such as radio, television or the other mass circulation media. The Agency was really capable of supporting the national commanders' targets -such as Mustafa Kemal Pasha and other resistance leaders- adequately. Hence it had gained a very precious place in the Turkish History by acting a kind of special role as being the only mass media tool of the Independency Combat.

This study also would like to demonstrate this point by analyzing the Istanbul Press World's socio-political structure during the period of the resistance movement -the *National Struggle* (Milli Mücadele) - between 1919-1922. The press in Istanbul had got two different approaches towards the National Struggle as the supporting and the resisting groups: The supporting group containing of *Akşam*, *Vakit*, *Tasvir-i Efkâr* and *Yeni Gün* kept on supporting the national view despite of all kind pressure, suppression, and censorship coming from the Istanbul Government. The resisting ones like *Peyam-ı Sabah* and *Alemdar* were reflecting the voice of the Palace and the Government under the effects of the Allied policies in the “Occupied” Istanbul at the very beginning of the National Independence War.

Under those circumstances, it was urgent to establish a national news agency in Anatolia as a propagandist tool in order to declare the views truly and convey the determined voice of the *National Struggle* through the whole world; although there had been a kind of Anatolian Press because it was not satisfying the needs. After the establishment (06th April 1920) by the Mustafa Kemal's instructions, Anatolian Agency started to enlighten the public opinion on behalf of the *National Will* (Milli İrade) and its struggle. It informed Anatolian people about the results of the struggle truly, and made them conscious of all kind dangers and threats. At the same time, the Agency tried to convey the voice of the rightful contestation of the War to the world.

Anatolian Agency was tried to run with the lack of financial sources at the beginning. Later it was joined the Directorate General of Press and Information (Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi) in order to solve the some technical problems -*especially the delivering problem*- on the date of 7th June 1920. Then it was affiliated with the Council of Ministers (25th December 1920): Joined to Ministry of Foreign Affairs for having an institutional structure, and to Ministry of Internal Affairs for the issues related with the domestic matters. Finally, it was restructured and turned into a joint-stock company by becoming independent from the Directorate General of Press and Information on the 1st March 1925. The State was one of the shareholders with 49% share.

Key words: The National Struggle, the Anatolian Agency, the Press in Istanbul, the Press in Anatolia, the Directorate General of Press and Information.

ÖZET

Bu tez çalışmasında Kurtuluş Savaşı süreci içerisinde 6 Nisan 1920'de kurulan Anadolu Ajansının 1920-1922 yılları arasındaki faaliyetlerine değinilmiştir. 1920-1922 yılları Anadolu'da cephelerde savaşların devam ettiği kritik bir süreçtir. Tez çalışmamızda amaç, radyonun televizyonun ya da diğer kitle iletişim araçlarının yaygın bir biçimde kullanılmadığı bu süreçte kurulan ve Türkiye tarihi içerisinde kendisine özel bir yer edinen, ilk ulusal haber ajansı olan Anadolu Ajansının, Kurtuluş Savaşı'nın bu kritik dönemi içerisinde yürüttüğü faaliyetleriyle, iç ve dış kamuoyunda üstelendiği rolün önemini ortaya koymaktır.

Anadolu'da Milli Mücadelenin başladığı bu süreçte, İstanbul basınının bu mücadeleye karşı iki farklı yaklaşım tarzından bahsedebiliriz. İçlerinde *Akşam*, *Vakit*, *Tasvir-i Efkar*, *Yeni Gün* gibi gazeteler, her türlü baskı, sansür ve sindirmeye karşı Anadolu'daki Ulusal Bağımsızlık Mücadelesinin yanında yer alırken, aralarında *Peyam-ı Sabah*, *Alemdar* gibi gazetelerin bulunduğu grup ise başından beri Anadolu'daki Ulusal Bağımsızlık Mücadelesi'ne karşı durmuş, ellerinden gelen tüm güçle Milli Mücadele'ye saldırmışlardır.

Anadolu'da Milli Mücadele'den yana olan yerel basın yanında, Ulusal Bağımsızlık Mücadelesini tek ve güçlü bir kanaldan hem tüm yurda, hem de dünyaya duyurmak amacıyla ulusal bir haber ajansına ihtiyaç duyulmuştur. 6 Nisan 1920'de kurulan Anadolu Ajansı aracılığıyla halk, Milli Mücadele Hareketi lehinde aydınlatılıp, bilinçlendirilirken, aynı zamanda tehdit ve tehlikelere karşı uyarılmış, Ulusal Bağımsızlık Savaşının tüm gelişmeleri halka en doğru şekilde ulaştırılmaya çalışılmış, hem iç hem de dış kamuoyuna yürütülen mücadelenin sesi duyurulmuştur.

Anadolu Ajansı, eldeki imkanlar çerçevesinde faaliyetlerini devam ettirmiş, ancak özellikle Ajans bültenlerinin dağıtımıyla ilgili başlayan bir dizi teknik sorunu aşmak amacıyla 7 Haziran 1920'de Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesine dahil olmuştur. Anadolu Ajansı faaliyetlerinin daha kurumsal bir biçimde yürütülebilmesi için 25 Aralık 1920'de Dışişleri Bakanlığına, yine aynı değişikliklerle iç basınla ilgili işlerde doğrudan İçişleri Bakanlığına bağlanmıştır. Anadolu Ajansının yeniden düzenlenmesi 1 Mart 1925'te olur. Buna göre Ajans, Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğünden ayrılarak, devletin %49 hissedarı olduğu bağımsız bir anonim ortaklık şekline dönüştürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, Anadolu Ajansı, İstanbul Basını, Anadolu Basını, Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	III
ABSTRACT	V
ÖZET	VI
1. GİRİŞ	1
1.1. KURTULUŞ SAVAŞI ÖNCESİ DURUMA GENEL BİR BAKIŞ	1
1.2. MÜTAREKEYE DÖNÜK İÇERİDEN TEPKİLER	5
1.3. İSTANBUL BASINI	19
1.3.1. İstanbul Basınının Genel Niteliği	19
1.3.2. İstanbul Basınının Belli Başlı Sesleri	24
1.4. ANADOLU BASINI	34
1.4.1. Anadolu Basınının Genel Niteliği	34
1.4.2. Anadolu Basınının Belli Başlı Sesleri	39
1.5. MUSTAFA KEMAL'İN ÇIKARDIĞI GAZETELER	52
2. ANADOLU AJANSI	57
2.1. HABER AJANSLARININ KURULUŞ VE GELİŞİMİ	57
2.2. İLK HABER AJANSLARI	62
2.3. İSTANBUL'DAKİ İLK HABER AJANSLARI	68
2.4. OSMANLI DEVLETİ'NİN İLK HABER AJANSLARI	72
2.4.1. Osmanlı Telgraf Ajansı	73
2.4.2. Osmanlı Milli Telgraf Ajansı	76
2.4.3. Türkiye Havas-Reuter Ajansı	77
2.5. ANADOLU AJANSINA GİDEN YOL	83
2.5.1. Aydınların İstanbul'dan Anadolu'ya Geçişleri	83
2.5.2. Anadolu Ajansının Kurulma Süreci	90
2.5.3. Anadolu Ajansının Kuruluşu ve İlk Faaliyetleriyle İlgili Yasal Düzenlemeler	95
2.6. SANSÜR	110

2.7. ANADOLU AJANSININ YAYIN İLKELERİ VE HABER KAYNAKLARI .	114
2.7.1. Gizli Yollarla Alınan Haberler	117
2.7.2. Açık Yollarla Alınan Haberler.....	123
2.8. ANADOLU AJANSI BÜLTENLERİNDEN DÖNEMİN GELİŞMELERİNE	
BAKIŞ	127
2.8.1. Anadolu Ajansı Bültenlerinde Dönemin İç Politik Gelişmeleri	133
2.8.2. Anadolu Ajansı Bültenlerinde Dönemin Dış Politik Gelişmeleri.....	148
2.9. ANADOLU AJANSINA DÖNÜK ELEŞTİRİLER.....	162
3. MATBUAT VE İSTİHBARAT MÜDÜRİYET-İ UMUMİYESİNİN	
KURULUŞ SÜRECİ.....	166
3.1. MATBUAAT VE İSTİHBARAT MÜDÜRİYET-İ UMUMİYESİNİN	
FAALİYETLERİ VE ANADOLU AJANSI	177
3.2. MATBUAAT VE İSTİHBARAT MÜDÜRİYET-İ UMUMİYESİNE DÖNÜK	
ELEŞTİRİLER.....	183
4. SONUÇ	193
5. SÖZLÜK.....	200
6. EKLER	204
7. KAYNAKÇA.....	219
8. ÖZGEÇMİŞ	225

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması, Kurtuluş Savaşı sürecinde kurulan Türkiye'nin ilk ulusal haber ajansı olan Anadolu Ajansının 1920-1922 yılları arasındaki faaliyetlerini konu edinmektedir. Tez çalışması içerisinde Anadolu Ajansının kurulmasını gerektiren sebepler, hangi koşullar içinde nasıl kurulduğu ve işlemeye başladığı, ilk faaliyetleri, yayınlanan bültenlerinin içerikleri, bir bütün olarak Anadolu Ajansının Ulusal Bağımsızlık Savaşı içerisindeki yeri ve önemi üzerinde durulmuştur.

Anadolu Ajansının Kurtuluş Savaşı içerisindeki rolü ve önemi konusu bir tez konusu olarak daha önce çalışılmamış orijinal bir konu olması bizim için önemliydi, ancak konu için kaynak taramasına başladığımda doğrudan konuyla ilgili basılı kaynak sayısının oldukça az ve olanların da yetersiz olduğunu gördüm. Konuyla ilgili asıl kaynakların Ankara'da ATASE Arşivinde olduğunu anladık. ATASE Arşivinde yaptığım çalışma tezin sonuca ulaştırılmasında önemli bir yere sahiptir.

Giriş bölümü bu tez çalışması içerisinde önemli bir yere sahiptir, çünkü Anadolu Ajansının kuruluşu ve niteliğini tam olarak anlamak, ancak Ajansın içine doğduğu siyasi ve tarihi zemini görmekle mümkün olabilirdi. Bu yüzden kısaca dönemin siyasi gelişmelerine yer verip ardından ayrıntılı denebilecek bir basın fotoğrafı çekilmiştir. Bu kısmın kaynakçasında Türk basın tarihi literatürü açısından önemli bulunan birçok kaynağa yer verilmiştir.

Anadolu Ajansının kuruluş ve faaliyetlerinin anlatımında ATASE Arşivinden elde ettiğimiz belgeler önemli yer tutmuştur. Bunun yanında Başbakanlık Osmanlı Arşivinde yaptığımız araştırmada özellikle 16 Mart 1920'de İstanbul'un işgaliyle beraber İstanbul ve Anadolu arasındaki tüm resmi haberleşmenin kesilmesi sebebiyle Ajansın kurulduğu süreç ve sonrasına ait belge bulunamadı. Yalnızca 1922 yılına ait elde ettiğimiz az sayıdaki ancak önemli diyebileceğimiz belgeler bu kısımda yer almıştır. Ankara'da Anadolu Ajansı Arşivinden aldığımız kaynaklar da bu kısmı desteklemiştir. Yine bu kısımda Beyazıt Devlet Kütüphanesinden temin ettiğimiz ve daha önce hiçbir kaynaktan yer almamış olan Anadolu Ajansı bültenlerine yer verdik.

6 Nisan 1920'de kurulan Anadolu Ajansının faaliyetlerini daha organize ve teşkilatlı bir yapı içerisinde sürdürebilmesi için 7 Haziran 1920'de Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesine dahil olmuştur bu yüzden son kısmı Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesine ayırdık. Bu kısmı yazarken kullandığımız temel kaynak TBMM Zabıt Ceridesi olmuştur. Çalışmanın sonuç kısmında hem döneme hem de Anadolu Ajansının faaliyetleri ve Kurtuluş Savaşı içerisindeki misyonuna dair değerlendirme yer almıştır. Çalışmamızın içerisinde kullandığımız kaynakların önemli bir kısmının dilinin Osmanlıca ağırlıklı olması, bu çalışmanın daha rahat anlaşılması için bir sözlük ihtiyacı doğurmuştur. Bu yüzden çalışmanın sonuna mini bir sözlük koymayı uygun gördük. Çalışmanın ekler kısmına Anadolu Ajansının kuruluşu ve faaliyetlerine dair önemli gördüğümüz belgelerden ve Ajans bültenlerinden örneklere yer verdik.

Yüksek lisansa başladığım ilk günden beri yakın ilgisi, samimiyeti, sıcaklığı ve bu tez çalışmasının seçilmesinden ortaya çıkış sürecine kadar pek çok konuda yaptığı yardımlar, yol göstericiliği ve esirgemediği desteği için sevgili hocam Doç. Dr. Tülay Alim BARAN'a teşekkür ediyorum. ATASE Arşivinde yaptığım çalışma için katkılarından dolayı Enstitümüz kurucusu ve müdürü sayın Dr. Edip BAŞER'e müteşekkirim. Tez çalışmasının en sıkıntılı zamanlarında yaptıkları yardımlar ve katkıları için sevgili arkadaşlarım Sema KÜÇÜKALIOĞLU ve Tomris AKSU'ya, ayrıca Hülya KORKMAZ ve Ender KOÇAR'a teşekkür ederim. Tüm eğitim yaşamım ve çalışmalarımda her daim beni her anlamda destekleyen sevgili aileme müteşekkirim.

ABSTRACT

Under this study it is aimed to show the important role and the effectiveness of the first national news agency “*Anadolu Ajansı*” which was established dated on 6th April 1920, by the time of very critical period (1920-1922) of the *National Independence War* (İstiklâl Harbi). The special importance of this critical role is based on resetting/building the public opinion either internal or external platforms by its deliberate affairs while there wasn't any other alternative channel such as radio, television or the other mass circulation media. The Agency was really capable of supporting the national commanders' targets -such as Mustafa Kemal Pasha and other resistance leaders- adequately. Hence it had gained a very precious place in the Turkish History by acting a kind of special role as being the only mass media tool of the Independency Combat.

This study also would like to demonstrate this point by analyzing the Istanbul Press World's socio-political structure during the period of the resistance movement -the *National Struggle* (Milli Mücadele) - between 1919-1922. The press in Istanbul had got two different approaches towards the National Struggle as the supporting and the resisting groups: The supporting group containing of *Akşam*, *Vakit*, *Tasvir-i Efkâr* and *Yeni Gün* kept on supporting the national view despite of all kind pressure, suppression, and censorship coming from the Istanbul Government. The resisting ones like *Peyam-ı Sabah* and *Alemdar* were reflecting the voice of the Palace and the Government under the effects of the Allied policies in the “Occupied” Istanbul at the very beginning of the National Independence War.

Under those circumstances, it was urgent to establish a national news agency in Anatolia as a propagandist tool in order to declare the views truly and convey the determined voice of the *National Struggle* through the whole world; although there had been a kind of Anatolian Press because it was not satisfying the needs. After the establishment (06th April 1920) by the Mustafa Kemal's instructions, Anatolian Agency started to enlighten the public opinion on behalf of the *National Will* (Milli İrade) and its struggle. It informed Anatolian people about the results of the struggle truly, and made them conscious of all kind dangers and threats. At the same time, the Agency tried to convey the voice of the rightful contestation of the War to the world.

Anatolian Agency was tried to run with the lack of financial sources at the beginning. Later it was joined the Directorate General of Press and Information (Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi) in order to solve the some technical problems -*especially the delivering problem*- on the date of 7th June 1920. Then it was affiliated with the Council of Ministers (25th December 1920): Joined to Ministry of Foreign Affairs for having an institutional structure, and to Ministry of Internal Affairs for the issues related with the domestic matters. Finally, it was restructured and turned into a joint-stock company by becoming independent from the Directorate General of Press and Information on the 1st March 1925. The State was one of the shareholders with 49% share.

Key words: The National Struggle, the Anatolian Agency, the Press in Istanbul, the Press in Anatolia, the Directorate General of Press and Information.

ÖZET

Bu tez çalışmasında Kurtuluş Savaşı süreci içerisinde 6 Nisan 1920'de kurulan Anadolu Ajansının 1920-1922 yılları arasındaki faaliyetlerine değinilmiştir. 1920-1922 yılları Anadolu'da cephelerde savaşların devam ettiği kritik bir süreçtir. Tez çalışmamızda amaç, radyonun televizyonun ya da diğer kitle iletişim araçlarının yaygın bir biçimde kullanılmadığı bu süreçte kurulan ve Türkiye tarihi içerisinde kendisine özel bir yer edinen, ilk ulusal haber ajansı olan Anadolu Ajansının, Kurtuluş Savaşı'nın bu kritik dönemi içerisinde yürüttüğü faaliyetleriyle, iç ve dış kamuoyunda üstelendiği rolün önemini ortaya koymaktır.

Anadolu'da Milli Mücadelenin başladığı bu süreçte, İstanbul basınının bu mücadeleye karşı iki farklı yaklaşım tarzından bahsedebiliriz. İçlerinde *Akşam*, *Vakit*, *Tasvir-i Efkar*, *Yeni Gün* gibi gazeteler, her türlü baskı, sansür ve sindirmeye karşı Anadolu'daki Ulusal Bağımsızlık Mücadelesinin yanında yer alırken, aralarında *Peyam-ı Sabah*, *Alemdar* gibi gazetelerin bulunduğu grup ise başından beri Anadolu'daki Ulusal Bağımsızlık Mücadelesi'ne karşı durmuş, ellerinden gelen tüm güçle Milli Mücadele'ye saldırmışlardır.

Anadolu'da Milli Mücadele'den yana olan yerel basın yanında, Ulusal Bağımsızlık Mücadelesini tek ve güçlü bir kanaldan hem tüm yurda, hem de dünyaya duyurmak amacıyla ulusal bir haber ajansına ihtiyaç duyulmuştur. 6 Nisan 1920'de kurulan Anadolu Ajansı aracılığıyla halk, Milli Mücadele Hareketi lehinde aydınlatılıp, bilinçlendirilirken, aynı zamanda tehdit ve tehlikelere karşı uyarılmış, Ulusal Bağımsızlık Savaşının tüm gelişmeleri halka en doğru şekilde ulaştırılmaya çalışılmış, hem iç hem de dış kamuoyuna yürütülen mücadelenin sesi duyurulmuştur.

Anadolu Ajansı, eldeki imkanlar çerçevesinde faaliyetlerini devam ettirmiş, ancak özellikle Ajans bültenlerinin dağıtımıyla ilgili başlayan bir dizi teknik sorunu aşmak amacıyla 7 Haziran 1920'de Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesine dahil olmuştur. Anadolu Ajansı faaliyetlerinin daha kurumsal bir biçimde yürütülebilmesi için 25 Aralık 1920'de Dışişleri Bakanlığına, yine aynı değişiklikle iç basınla ilgili işlerde doğrudan İçişleri Bakanlığına bağlanmıştır. Anadolu Ajansının yeniden düzenlenmesi 1 Mart 1925'te olur. Buna göre Ajans, Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğünden ayrılarak, devletin %49 hissedarı olduğu bağımsız bir anonim ortaklık şekline dönüştürülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, Anadolu Ajansı, İstanbul Basını, Anadolu Basını, Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü.

1. GİRİŞ

1.1. KURTULUŞ SAVAŞI ÖNCESİ DURUMA GENEL BİR BAKIŞ

1914'te başlayan ve dünyadaki siyasal süreci, siyasi dengeleri ve tüm insanlığı önemli ölçüde etkileyen büyük savaş dört yılın sonunda bitmiştir. Savaşın arkasından diğer dünya devletleri gibi Osmanlı İmparatorluğu da yeni bir döneme girmiş bulunuyordu. Mustafa Kemal Osmanlı Devleti'nin savaş sonrasındaki durumunu şu cümlelerle anlatmaktadır:

“Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu grup, I. Dünya Savaşı'nda yenilmiş, Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş, şartları ağır bir ateşkes antlaşması imzalanmış, Büyük Savaş'ın uzun yılları boyunca millet yorgun ve fakir bir durumda. Milleti ve memleketi I.Dünya Savaşına sürükleyenler, kendi hayatlarını kurtarma kaygısına düşerek memleketten kaçmışlar. Saltanat ve Hilafet makamında oturan Vahdettin soysuzlaşmış, şahsını ve bir de tahtını koruyabileceğini hayal ettiği alçakça tedbirler araştırmakta. Damat Ferit Paşanın başkanlığındaki hükümet aciz, haysiyetsiz ve korkak. Yalnız Padişahın iradesine boyun eğmekte ve onunla birlikte kendilerini koruyabilecekleri herhangi bir duruma razı.

Ordunun elinden silahları ve cephanesi alınmış ve alınmakta...

İtilaf Devletleri, ateşkes antlaşmasının hükümlerine uymayı gerekli bulmuyorlar. Birer bahane ile İtilaf donanmaları ve askerleri İstanbul'da. Adana ili Fransızlar; Urfa, Maraş, Ayıntab (Gaziantep) İngilizler tarafından işgal edilmiş. Antalya ve Konya'da İtalyan birlikleri, Merzifon ve Samsun'da İngiliz askerleri bulunuyor. Her tarafta yabancı subay ve memurlar ile özel ajanlar faaliyette.

Bundan başka memleketin her tarafında Hıristiyan azınlıklar gizli veya açıktan açığa kendi özel emel ve maksatlarını gerçekleştirmeye, devleti bir an önce çökertmeye çalışıyorlar.”¹

¹ Kemal Atatürk, *Nutuk*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Bugünkü Dille Hazırlayan Zeynep Korkmaz 2006, s. 1.

“İtilaf Devletleri, özellikle İngiltere, savaştan yenik çıkmış olan Almanya, Avusturya ve Bulgaristan’a Osmanlı Devletine uyguladıkları paylaşma politikasını izlemiyorlardı. Almanya, Avusturya ve Bulgaristan topraklarına ateşkes imzaladıkları tarihte İtilaf Devletleri askerlerince girilmişti. Oysa Osmanlı Devleti ateşkes imzaladığı tarihte Türk anayurduna asker girmemişti. İngiltere Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasından sonra Türk ulusuna doğu ulusu gözüyle bakıyor, ulusu Padişahın buyruğu altında bir sürü olarak görüyor ve Padişah elde edilince tüm ulusun da avuç içinde olacağını düşünüyordu.”²

Bu çerçevede Mondros Mütarekesi koşullarına bakıldığında mütareke metni ile devlet kayıtsız şartsız teslim alınmıştır. Antlaşmanın hükümlerine bakıldığında İtilaf Devletleri antlaşma hükümlerinin yoruma açık genişliğinden de istifade ederek, hareket serbestliği kazanmıştır.³ Osmanlı Devleti’nde Antlaşmanın kabul edildiği ve imzalandığı dönem hükümet başkanı olan İzzet Paşa, anılarında İngilizlerle mütareke yapmanın gerekliliğini göstermek için, Trakya’daki askeri kuvvetlerin herhangi bir iş için yetersizliğini belirtiyor ve şöyle devam ediyor: “Trakya’da 3, İstanbul’da 3, Çanakkale Boğazı’nda 12 tabur varmış.” Yine mevcut hükümetin iyi bir barış için, önceki hükümetin ABD’ye ve İzmir Valisi Rahmi Bey aracılığıyla, İngiltere’nin Atina elçisi Lord Granville’e yaptığı başvuruların etkisiz kalmış olduğuna dikkati çekiyor. Bunun yanında Bern Askeri Ataşesi Miralay Halil(Sedes) Bey İngilizlerle, Danimarka elçiliğimiz ise Fransızlarla birtakım görüşmeler sürdürürken, Hahambaşı Nahum Efendi Köstence üzerinden Amerika’ya gönderilmiştir. İzzet Paşa ayrıca eski bir tanıdığı olan banka müdürlerinden Marsel Savva’yı Fransız ordusuyla temas kurmak için görevlendirmiştir. Fakat asıl sonuca ulaşan girişim, Kutulamare’de esir düşmüş olan İngiliz Generali Townshend’in aracılığıyla Ege Denizi’ndeki İngiliz donanmasına yapılan girişimdi. Tüm bu çalışmalar ve girişimler Rauf Orbay’a göre büyük bir gizlilik içerisinde yapılıyordu. Çünkü bir yandan Rum ve Ermenilerin taşkınlıklarından, öte yandan Almanların kendi başlarına barış yapmasından ötürü Osmanlı Hükümeti’ne fiilen muhalefet etmelerinden çekinildiği belirtilmiştir.⁴

² Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, İzmir 1984, s. 108.

³ Mete Tunçay, “Siyasal Tarih (1908-1923)” *Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980, c.4*, İstanbul 1995, S. 56. Mondros Mütarekesi şartları için bkz. İsmail Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları, (1920-1945)*, c.1, Ankara 2000. s. 12-14.

⁴ Rauf Orbay’dan aktaran, Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, c.1*, İstanbul 2004, s. 50,51.

The Times'ın savaş muhabiri ise Mondros sonrası düzeni tasvir ederken, "Arabistan'ın Osmanlı Devleti'nde kırılmış olan umutlarının ilerici mirasçısı, Filistin'in Mısır'ın koruyucu bir kalesi ve Doğu'yu "mayalandıracak" bir uygarlığın yurdu, bağımsız Ermenistan'ın Doğu'nun kuzey kapılarına bekçi olacağını, böylece İskenderun'u elinde tutan devletle beraber Doğu'nun kuzey ve güney kapılarının Türk ellerinden çıkıp dost ellere geçeceğini" anlatmıştır.⁵ Mütareke maddeleri dikkatle incelendiğinde bunun herhangi bir silah bırakma anlaşması olmadığı gerçeği görülecektir. Bu yanıyla da "Mondros Mütarekesi, yenik devletlerin barış masasına diz üstü getirilmesini ve o güne kadar da ana kuruluşunun çökertilmesini öngörür." Bunun can alıcı noktası işgal izlenimleridir.⁶ Mondros Mütarekesi üzerine tüm görüşmeler yapıp tamamlandıktan sonra, bu görüşmeleri Osmanlı Devleti adına yürüten Rauf Orbay, ortaya çıkan sonuç üzerine hükümete görüşlerini şöyle belirtmiştir: "Mütareke şartları gayet ağır ve elem vericidir... İngiliz Amirali tartışmayı kabul etmiyor. Açıklamalarımız üzerine ufak değişiklikler yapılmakta ise de kararların ruhunu değiştirmiyorlar. Bu koşulları kabul etmeyecek olursak, ya imzaya veya geri dönmeye davet olunmamız muhakkaktır. İngilizler harekete devam edecek olurlarsa, savaşarak İstanbul'a girerlerse, öne sürecekleri koşullar bağımsızlık ve varlığımızla bağdaştırılamayacak kadar ağır olabilir. Oysa bugün İngilizlerin bize karşı durumlarında ilerisi için bir dereceye kadar umut verecek gibi biraz samimiyet duyuluyor." Buradan da anlaşılacağı üzere anlaşmanın koşullarını ve niteliğini esasen "elem verici" bulan Rauf Orbay bu durum karşısında çıkar yol olarak, duruma razı gelerek, İngilizlerin iyi niyet ve inayetine sığınmakta çözüm bulmuştur.⁷

İngiltere Başbakanı Lloyd George'un planı Yunanistan'ı yeter derecede güçlendirmek ve Güney Kafkasya'da Rusya ile Türkiye arasında kalmış hükümetlere yardım edip, Türkiye'yi doğudan ve batıdan istila ve baskı altına almaktır. Böylece başta İngiltere ve Fransa olmak üzere batılı güçler bu Dünya Savaşını aynı zamanda "Doğu Sorunu"nu çözmek ve Osmanlı Devleti topraklarını "hasta adamı öldürerek mirasını paylaşmak" ya da bir pasta gibi dilimleyerek pastadan kendi çıkarlarına uygun, en büyük

⁵ Sina Akşin, a.g.e., s. 24

⁶ Bülent Tanör, *Kurtuluş Kuruluş*, İstanbul 2003, s. 27. Bülent Tanör, işgal izlenimlerini Mondros Mütarekesi'nin md.7, ve 24. ile belirtmiş bunu takip eden dönemde ilk işgaller Musul, İskenderun, Çanakkale, İstanbul, Toroslar / Pozantı (Fransızlar), sonra İtalyanlar ve Yunanlıların işgalleri olmuştur.

⁷ Rauf Orbay'dan aktaran, Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, I.Kitap İstanbul 1991, s. 66.

dilimi almak için uğraşmışlardır.⁸ Hasta adamı öldürme ve mirasını paylaşma konusundaki anlaşmaların geneli I. Dünya Savaşı'ndan önce yapılmıştır. Zaten Mondros Mütarekesi'ne konan hükümler ve onu izleyen süreçteki işgallerin amacını belirleyebilmek için savaş süresince yapılmış olan gizli anlaşmalara ve ABD Başkanı Wilson'un açıkladığı ilkelere bakmak gerekir.⁹

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra (13 Kasım 1918) İtilaf Devletleri donanması İstanbul'u fiilen işgal etmiş ve Amiral Calthorpe İngiliz Yüksek Komiserliğine atanmıştır. Bundan birkaç hafta sonra İtilaf Devletleri arasında yapılan işbölümüne göre şehrin Avrupa yakası Fransız kuvvetlerinin sorumluluğuna verilmiş, Fransızlar Musul üzerindeki haklarından (petrol işletme gelirlerinin yüzde 25'i karşılığında) İngilizler lehine vazgeçerek Toros Tünelleriyle Adana yöresini işgal etmişlerdir. Daha sonra Maraş (Kahramanmaraş), Antep (Gaziantep), ve Urfa'ya da (Şanlıurfa) gireceklerdir. İstanbul'da Beyoğlu'yla boğazın Rumeli yanını denetimleri altında tutan İngilizler Çanakkale, Eskişehir, Kütahya, Afyon, Samsun, Merzifon ve Erzurum'a kuvvet göndermişlerdir. İtalyanlar İstanbul'un Anadolu yakası dışında Bodrum, Kuşadası, Marmaris, Fethiye, Antalya, Burdur'u ve Konya'yı işgal etmişlerdir. Yunanlılar ise 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal etmişlerdir.¹⁰

Mondros Mütarekesi'nin ortaya çıkardığı bu tablo karşısında, Mustafa Kemal'in bu tablonun sorumlusu olanlara ve genel duruma dair değerlendirmesi şöyledir: *“Düşman devletler, Osmanlı devlet ve memleketine karşı maddi ve manevi saldırıya geçmişler. Onu yok etmeye ve paylaşmaya karar vermişler. Padişah ve halife olan zat, hayat ve rahatını kurtarabilecek çareden başka bir şey düşünmüyor. Hükümet de aynı durumda. Farkında olmadığı halde, başsız kalmış olan millet, karanlıklar ve belirsizlikler içinde olup bitecekleri beklemekte. Felaketin dehşet ve ağırlığını kavramaya başlayanlar, buldukları*

⁸ Ergün Aybars, a.g.e., s. 108.

⁹ Şerafettin Turan, a.g.e., s. 59-64. Burada bahsedilen gizli anlaşmalar, savaş süresince devletler arasında imzalanan ikili ve gizli anlaşmaların dışında devletler arasında kabul görmüş ve sonradan ifşa edilmiş anlaşmalardır. Bu anlaşmaları şöyle sıralayabiliriz. İngiltere, Fransa ve Rusya arasına not teatisiyle imzalanan 18 Mart -10 Nisan tarihli İstanbul Antlaşması, İtalya, İngiltere, Fransa ve Rusya arasında 26 Nisan 1915'te imzalanan Londra Antlaşması, İngiltere ve Fransa arasında 3 Ocak 1916'da imzalanan Sykes-Picot Antlaşması, İngiltere, Fransa ve İtalya arasında 19 Nisan 1917'de imzalanan Saint-Jean de Maurienne. Bu konuda bkz. Doğan Avcıoğlu, *Milli Kurtuluş Tarihi, c.I*, İstanbul 1998, s. 34.

¹⁰ Mete Tunçay, a.g.e., s. 57. Bu konuda ayrıca bkz. Sabahattin Selek, *Milli Mücadele Anadolu İhtilali, c.I*, İstanbul 1963, s. 33-35.

çevreye ve alabildikleri etkilere göre kendilerince kurtuluş çaresi saydıkları tedbirlere başvurmakta... Ordu ismi var cismi yok bir durumda. Komutanlar ve subaylar, I. Dünya Savaşı'nın bunca çile ve güçlükleriyle yorgun, vatanın parçalanmakta olduğunu görmekte kan ağlıyor; gözleri önünde derinleşen karanlık, felaket uçurumu kenarında beyinleri bir çare, kurtuluş çaresi aramakla meşgul...”¹¹

Mondros Mütarekesi'nin getirdiği koşullar ve bu paylaşım tasarılarından İtilaf Devletleri'nin, Osmanlı Devleti'ne dönük temel yaklaşımının ne olduğunu görmeye çalışırsak; askerden ve silahtan arındırılmış, mali ve adli kapitülasyonlarla ekonomik hegemonya altına alınmış, kendi bütçesini kendisi yapamadığı gibi tüm borçlarına karşılık gelirlerine el konulmuş, ülkenin tüm ulaşım, iletişim haberleşme ağı teslim alınmış ve stratejik noktaları işgale hazır hale getirilerek, ülke çeşitli şekillerde parçalanarak, İtilaf Devletleri'nin yeni sömürge bölgeleri haline getirilmeye çalışılmıştır.

1.2. MÜTAREKE'YE DÖNÜK İÇERİDEN TEPKİLER

Osmanlı Devleti içerisinde Mütareke'ye dönük farklı kesimlerden farklı tepkiler söz konusu olmuştur. İlk olarak Osmanlı Devleti adına Mütareke'yi imzalayan Bahriye Nazırı Rauf Orbay'ın aktardıklarından hareketle belirtmemiz gerekirse Rauf Orbay'ın da mensubu olduğu hükümet gibi, İngilizlere fazlasıyla güvendiği görülmektedir. Rauf Orbay görüşmelere giderken şunları belirtmiştir. “...Kırım muharebesinden beri İngiliz ve Fransızların yalnız ahitlerine değil, vaatlerine de sadık milletler oldukları hakkında milletimizde umumi bir kanaat vardı. Ben de bu kanaate iştirak ediyordum.”¹² Bahriye Nazırı Rauf Bey, Amiral Calthorpe ile temasa geçerek, bir taraftan İstanbul'un müttefik kuvvetler tarafından muhtemel bir işgalini önlemek, öte taraftan müttefik filoları ile

¹¹ *Nutuk.*, s. 7,8.

¹² Sina Akşin, Rauf Beyin anılarından hareketle belirttiği bu ifadeden sonra Mütareke'nin imzalanması sonrasında, İtilaf Devletleri'nin hareket tarzlarından dolayı Mütareke koşullarını hiçe sayarak, hiçbir geçerli sebep göstermeden ülkeyi işgale girişmelerini büyük hayal kırıklığı olarak nitelemiştir. Akşin buradan hareketle de Rauf Orbay'ı yetersiz ve yeteneksiz biri olmasının yanı sıra, aşırı İngiliz hayranlığından akıl ve dirayeti uyuşmuş bir kimse olarak görmektedir. Akşin'e göre Rauf Beyin böyle bir tutum takınmasının altında şöyle bir muhakeme bulunmaktadır: “Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında savaşa girmesinin nedeni Rusya'dır. Rusya yaptığı ihtilalle hem savaştan çekilmiş, hem de İngiltere'nin müttefiki olmaktan çıkıp, can düşmanı haline gelmiştir. Bu durumda İngiltere yine Türkiye'nin dostu olacaktır.” Rauf Orbay'ın bu düşünme tarzı ile ne Dünya savaşını, ne de İngiliz emperyalizmini anlayamadığını ortaya koymaktadır. Sina Akşin, a.g.e., s. 60.

birlikte Yunan harp gemilerinin İstanbul'a gelişini önlemekle görevlendirilmişti.¹³ Üzerine aldığı bu sorumluluk duygusu ile Mondros Mütarekesi'ni imzalayan Rauf Bey bunun kendisi ve Osmanlı Devleti için bir başarı olduğunu kaydetmiştir. Bunun temel sebebi olarak İtilaf Devletleri adına antlaşmayı imzalayan, Amiral Calthrope'un kendisine verdiği gizli mektuptur. Bu mektupta İstanbul ve Boğazlara Yunan askeri sokulmayacağı, İstanbul'da asayişin korunduğu sürece işgal edilmeyeceğini İngiltere ve Osmanlı Devleti arasında iyi ilişkiler kurulması için çaba sarf edeceğini belirten Calthrope'a inanan Rauf Bey İstanbul'a bir tek düşman askeri çıkmayarak bağımsızlığın ve saltanatın hukukunun "tamamıyla" kurtarıldığını belirtmiştir. Rauf Bey basına verdiği bu beyanata devamla ortaya çıkan bırakışmanın umduklarından çok daha iyi olduğunu, bunun yenenle yenilen arasında yapılmış bir bırakışma değil belki eşit iki güç arasında çarpışmalara ara veren bir antlaşma niteliğinde olduğunu açıklamıştır. Gazete muhabiri kendisine neden bu denli sevinçli olduğunu sorduğunda, iki noktayı belirtmiştir.¹⁴ Mütareke'nin imzalanmasından sonra 8 Kasımdan itibaren işgal devletlerinin donanmaları da İstanbul'a gelmeye başlamış, bir süre sonra da İstanbul'u kontrol altına almışlardır. Bu filonun içinde Yunanistan'a ait bir zırhlı kruvazör ile dört muharip de yer almaktaydı. İşgal hareketi son derece üzücü olmakla beraber, bu üzüntüyü bir kat daha arttıran olay Yunan filosunun da İstanbul Boğazına demir atmasıydı. Bu gelişmeler üzerine o sırada Bab-ı Ali'nin yüksek memurlarından biri durumu şöyle ifade etmiştir: "Biz müttefik kuvvetlerini işgal kuvveti olarak değil de dostlarımız olarak karşılamaya hazırlanıyorduk; oysa Fransızların İskenderun'u ve İngilizlerin Musul'u işgal etmelerinden sonra şimdi de İstanbul'un işgaline başlandığını üzülen izlemekteyiz." diyerek uğradığı hayal kırıklığını ve üzüntüsünü dile getirmiştir.¹⁵

Mütareke'nin imzalanması sırasında kurulmuş olan Ahmet İzzet Paşa Kabinesi bir nevi "intikal" kabinesi olmuş, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından 10 gün sonra görevden çekilmiştir. Sabahattin Selek, Ahmet İzzet Paşanın karakterini tasvir ederken "*İzzet Paşa büyük ihtirasları olmayan bir kimse idi. Verilen herhangi bir vazifeyi rahatlıkla kabul eder ve aynı kolaylıkla vazifeden çekilmesini bilirdi.*" Dolayısıyla Osmanlı

¹³ Mehmet Okur, Murat Küçüküçürlü, *İngiliz Yüksek Komiserlerinin Gözüyle Milli Mücadele 1918-1920*, İstanbul 2006, s. 21.

¹⁴ Sina Akşin, a.g.e., s. 61.

¹⁵ Mehmet Okur, Murat Küçüküçürlü, a.g.e., s. 22, 23.

Devleti'nin tarihinde imzaladığı en kötü koşullara sahip, böyle bir Mütareke'nin imzalanmasından sonra iş başına gelen Ahmet İzzet Paşa, durumu “mülayim” ve “olgunlukla” karşılamıştır.¹⁶ Ahmet İzzet Paşa Kabinesinin, antlaşma metnine yaklaşımına bakarsak durumu şöyle özetleyebiliriz: Ahmet İzzet Paşa Kabinesinin, Dışişleri Bakanı Mehmet Nabi, 2 Kasım 1918'de yaptığı basın konuşmasında mütareke hükümlerinin “mülayim” olduğunu belirtmişti. Bundan sonra aynı doğrultuda konuşan Sadrazam Ahmet İzzet Paşa, Parlamentonun gizli toplantısında antlaşmanın kabul edilebilirliği noktasında bir konuşma yaparak, Antlaşmanın oybirliğiyle onayını istemiştir.¹⁷ İzzet Paşa yalnızca Parlamentonun gizli toplantısında değil, aynı gün (2 Kasım 1918) ordulara ve mülkiye örgütüne gönderilen 2 Kasım 1918 tarihli bir genelgeyle, “Savaşta en ağır yenilgiye uğramış ve en yorgun olan Osmanlı Devleti'nin, imzaladığı bırakışmanın, yapılan öbür bırakışmalara göre daha hafif olduğunu müjdeliyordu, azınlıkların gözetilmesini, asayişe dikkat edilmesini ve genel affın hazırlandığı o sıralarda asker kaçaklarının da kovuşturulmasını istemiştir.” Sina Akşin, İzzet Paşanın tutumunu şöyle değerlendirmiştir, “İzzet Paşa, işe İmparatorluk, yani yitirilen kilometre açısından baktığı için, yenilgi kesin ve ağırdı. Oysa Türk anayurdu açısından baksaydı, askeri yenilgilere rağmen henüz yitirilmiş bir şey yoktu ve yitirilenleri gözden çıkarıp, anayurttan yer yitirmemek konusunda duyarlı davranmak gerekiyordu.”¹⁸ Öyle görünüyor ki İzzet Paşa da koşullar neyi dayatırsa dayatsın duruma razı gelip, dayatılanı kabul edip, aynı zamanda bunu kabul ettirme noktasında tavır almıştır.

İzzet Paşanın sadrazamlığı ancak 25 gün sürmüştür, Hükümette İttihat ve Terakkiden bakan bulunmasının kamuoyunda yarattığı olumsuz etki ile İttihat ve Terakkinin üç paşasının kaçmalarına, İzzet Paşanın engel olmadığı gibi söylentiler Padişah ve Sadrazam arasında anlaşmazlık çıkmasına sebep olmuş, sonunda İzzet Paşa istifa etmiş ve yerine eski sadrazamlardan aynı zamanda Londra Büyükelçiliği yaptığı için İngilizlerin güvenini kazanacağı umulan Ahmet Tevfik Paşa getirilir. Tevfik Paşa, 11 Kasım'da yeni kabineyi kurar. Bu arada İngilizler 8 Aralıkta İstanbul'da askeri bir yönetim oluştururlar. İstanbul'da işgal kuvvetlerinin baskısı her geçen gün artarken Padişah ve Hükümet de daha fazla

¹⁶ Sabahattin Selek, a.g.e., s. 41.

¹⁷ Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, Türkçeye çeviren: Cemal Köprülü, Ankara 1971, s. 27.

¹⁸ Sina Akşin, a.g.e., s. 61, 62.

İngilizlerin egemenliği altına giriyordu. Öyle ki kasım ayı ortalarında birer İngiliz ve Fransız zabiti telgraf müdürü ile görüşerek resmi muhabereleden başkasını kontrol yetkisine, mütareke şartları gereğince, yetkili olduklarını bildirmiş ve İstanbul-Köstence, İstanbul-Odesa kabloları hakkında bilgilenmişlerdi. Daha sonra İngiliz Amirali, İstanbul ile İtilaf memleketleri arasında yapılacak muhaberenin kendi taraflarından kontrol edilebileceğini ve Osmanlı Hükümeti isterse, dahili asayiş açısından memleket içerisindeki muhabereyi kontrol edebileceğini bildirir. Böylece İstanbul ve Beyoğlu Postanelerine Fransız zabitler yerleştirilir. Aralık ayı başında ise, matbuat (basın) sansürü başlar. Böylece her gün çıkan gazeteler, çıkmadan önce sansür usulüne tabi tutulmuştur.¹⁹ Bu süreç içerisinde İngilizler Ermeni olaylarıyla ilgili oldukları düşünülen kişileri tutukluyor, kapitülasyonları yeniden uygulamaya koyuyor. Duyun-u Umumiye, Osmanlı Bankası ve Rejide çalışan yabancı uyrukların koruyuculuğunu almışlardır. Şirketlerde Türkçe konuşma zorunluluğu kaldırılırken, Edirne ve Trakya'daki halkın silahları toplanır. Bu arada İtilaf güçleri İstanbul ve Anadolu'da beğenmedikleri yöneticileri değiştirirler. Sadrazamlığa İngiliz yanlısı olduğu düşünülerek getirilen Tevfik Paşa tüm bu gelişmeler içerisinde İngilizlerin ve Padişahın devamlı baskısı karşısında 3 Mart 1919'da istifa etmiştir.²⁰ Yerine 4 Martta İngiliz yanlısı olan ve hariciye memuru iken saraya damat olması vesilesiyle, hiçbir özelliği olmadığı halde sadrazamlık makamına Damat Ferit Paşa getirilmiştir. Zayıf karakteri ve normal olmayan tutumları yüzünden birçok zaman gülünç duruma düşebilmiştir. Anadolu'da başlayan Milli Mücadele hareketine bilerek ve isteyerek birçok engelleme girişiminde bulunmuştur. Mustafa Kemal, Damat Ferit Paşanın Milli Mücadele'ye dönük bu tavrından dolayı ona, açıkça taarruz etmekten çekinmemiştir. Damat Ferit Paşanın, beş kez getirildiği sadaret makamındaki tüm görev süresi, 13 ay 8 gündür. Onun sadrazamlığında kurulan yeni hükümet, son derece güçsüz bir hükümet olmasının yanı sıra İngilizlerin tam hakimiyetinde olmuştur.²¹ İngiliz Generali Calthorpe Damat Ferit Paşa Kabinesini değerlendirirken “daha iyi, daha dost” bir kabine elde edilemeyeceğinden, bir takım istekler ve zorlamalar adına, onu ilk etapta sarsmamak gerektiğini belirtmiştir. Yine İngiliz Yüksek Komiseri Yardımcısı, Webb, 11 Martta Sir R.Graham'a yazdığı mektupta, Damat Ferit Kabinesinden “düşünülmesi mümkün olan en İngiliz yanlısı” kabine olarak söz ettikten sonra, Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin, İngiliz

¹⁹ M.Tayyib Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken*, c. I, Ankara 1959, s. 12,13.

²⁰ Ergün Aybars, a.g.e, s. 113-114. Bu konuda ayrıca bkz. Mehmet Okur, Murat Küçükuşurlu, a.g.e., s. 26.

²¹ Sabahattin Selek, a.g.e., s. 43.

isteklerine uyma derecelerinin hayli mahcup edici olduğunu, Sadrazamın her bir valiye bir İngiliz danışmanı atamak istediğini, tabii böyle bir şeyi kabul etmemekle birlikte, önerinin ilginç olduğunu anlatmıştır. Sina Akşin, bu durum karşısında İngiliz temsilcilerinin “Osmanlı Hükümetine karşı tutumu yumuşamakla birlikte, bu ancak diplomatik üslupta bir yumuşama olup, Londra’dan belirlenen ana tavır şüphesiz değişmemiş ve esasa ait hususlarda Bab-ı Ali, her seferinde acı bir biçimde çarpılarak bunun böyle olduğunu idrak etmiştir.” şeklinde bir değerlendirme yapmıştır. Bab-ı Alinin, Paris Barış Konferansı’na temsilci göndermek isteğine gelen red cevabı bu duruma örnek oluşturur. Damat Ferit Paşa bu durum karşısında 12 Mart’ta ziyaret ettiği İngiliz Yüksek Komiseri Yardımcısı Webb’e, duyduğu rahatsızlığı yakınlıkla ifade etmiştir.²² Damat Ferit’in beş kez sadrazamlığa geldiği düşünülürse onun sadrazamlık dönemi gelişmeleri ve Mondros sonrası süreçteki tavır, tutum ve bakışı bir hayli uzun bir yer tutacaktır. Burada belki de üzerinde durulması gereken ilk önemli icraatı olarak, iş başına geldikten hemen sonra, İngiliz Hükümetiyle giriştiği derin işbirliğini takip eden günlerde, İttihat ve Terakkilileri kovuşturmak ve onları birtakım cezalara çarptırarak, hem İtilaf Devletleri’nin gözüne girmek, hem de İttihat ve Terakkiyi siyaset sahnesinden silmeyi amaçladığını belirtmek gerekir. Damat Ferit Paşa Hükümeti, derhal tutuklamalara girişmiş, eski nazırlar, mebuslar ve birçok subay, eski İttihat ve Terakki mensupları tutuklanmıştır. Bu tutuklamalar yapılırken sadece İttihat ve Terakkinin öncüleri değil “ılımlı İttihat ve Terakkililer, hatta İttihat ve Terakkiye bağlı olmamakla birlikte ulusçu olanlar da, bu faaliyetin hedefi olmaktan kurtulamamışlardır.” Tutuklananlar arasında Ahmet Emin Yalman, Celal Nuri, Teceddüt Fırkası önderi Sabri Bey ve Fethi Bey de yer almışlardır. Bunun yanında Fethi Beyin tutuklanması, Mustafa Kemal’i İsmail Canbulat’tan sonra en yakın bir arkadaşından daha yoksun bırakmıştır. Bu durumdan da anlaşılacağı üzere Damat Ferit Paşa Hükümeti Mondros’tan sonra İngiltere’ye tam bağımlı bir hükümet kurmanın yanısıra başlattıkları kampanya ile İttihat ve Terakkiye ve ulusçulara karşı topyekün bir sindirme hareketine de girişmişlerdir.²³

Padişah Vahdettin’in, Mütareke’ye dönük tutumuna bakmadan önce, Onun Mütareke’nin imzalanmasından önceki tutumlarına, Mütareke için seçilen heyete ve bu heyetten ne beklediğine kısaca değinmemiz gerekiyor. Padişahın Mütareke’den önceki dönem içerisinde, İngiliz Muhipleri Cemiyeti üyesi olduğu bilinmektedir. Mustafa Kemal

²² Sina Akşin, a.g.e., s.237,238.

²³ Sina Akşin, a.g.e., s.203-205.

Nutuk'ta İngiliz Muhipleri Cemiyetinin amaç ve faaliyetleri için şöyle bir değerlendirme yapmıştır. “*Bu derneğin iki yönü ve iki ayrı niteliği vardı. Biri açık yönü ve usulüne teşebbüslerle İngiliz himayesini sağlama amacına yönelmiş olan niteliği idi. Öteki de gizli yönüydü. Asıl faaliyet bu gizli yöndeydi. Memleket içinde örgütlenerek isyan ve ihtilal çıkarmak, milli şuuru felce uğratmak, yabancı müdahalesini kolaylaştırmak gibi haince teşebbüsler, derneğin bu gizli kolu tarafından idare edilmekte idi.*”²⁴ Padişah Vahdettin Mütareke heyetinin başkanlığını yapacak kişi olarak, bundan önce Londra Büyükelçiliğinde katip olan ve İttihat ve Terakki Cemiyetinin içinde muhalefet grubunun oluşturduğu, Hürriyet ve İtilaf Partisinin lideri olarak politikaya giren, kayınbiraderi Damat Ferit Paşanın bulunmasını istiyordu. Ancak Ahmet İzzet Paşa, Padişahın bu önerisine “bu zat mecnundur” şeklinde bir ifadeyle bulunarak Damat Ferit’in bu iş için uygun biri olmadığını belirtmiştir. Ahmet İzzet Paşa, kabine üyelerine danıştıktan sonra, Ferit Paşayı görevlendirmeyi kesin olarak reddetti. Onun yerine savaş sırasında Mustafa Kemal gibi Almanlarla münakaşa etmiş olan Rauf Orbay’ı seçmiştir. Padişah bu seçimi hoşnutsuzlukla karşılarsa da Mütareke’ye gidecek olan heyete verdiği talimatlarda hilafet, saltanat ve Osmanlı hanedanlık haklarının korunmasına özen gösterilmesini, herhangi bir bölgeye özerklik verilecekse bunun siyasi değil, yalnızca idari olmasına dikkat edilmesini, aksi takdirde bağımsızlığın tercih edilmesi gerektiğini, ısrarla bildirmiştir. Anlaşıldığına göre Padişah Vahdettin’in temel kaygısı hanedanın ve saltanat kurumlarının ve her şeyden önce tahtının korunmasıdır. Bunun dışında Arap bölgelerine tanınacak siyasi özerkliğin onları gayrimüslim bir yönetim altına sokacağını düşünerek, bunun yerine bağımsız bir Müslüman yönetiminin tercih edilmesi gerektiğini savunmuştur.²⁵ Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasından sonra Padişah mütareke metnini öğrendiğinde ilk olarak delegeleri kabul etmeyerek hoşnutsuzluğunu dile getirmiş, ancak bir süre sonra bu tutumundan vazgeçerek “*Şartların çok ağır olmasına karşın antlaşmayı kabul edelim. Biz sonra İngilizlerin müsamahasına nail olacağız.*” diyerek kendisinin ve padişahı olduğu devletin kaderini İngilizlere emanet etmiştir. Bunun yanında Padişah yayımladığı bir bildiri de şunları belirtmiştir:

“Galip devletlerle yapılan mütareke millet, devlet ve memleketin selamet ve emniyeti için lüzumludur. İşgal kuvvetleriyle iyi münasebet tesis olunarak bunların memlekete

²⁴ *Nutuk.*, s. 5.

²⁵ Andrew Mango, *Atatürk*, Türkçeye çeviren: Füsün Doruker, İstanbul 2004. s. 228, 229.

medeniyet, halka refah getireceklerini, bu itibarla gelecek yabancı işgal kuvvetleri hangi din ve milliyete mensup olursa olsunlar, kendilerine karşı Türk misafirperverliğine yakışır bir biçimde karşılanmalı lüzumu şunun veya bunun tahrik, teşvik ve iğfaline kapılarak bu misafirlere karşı herhangi bir suret ve şekilde muhalefet ve muhasamata girişilmemesi...” şeklindeki isteklerini kapsayan genelgeyle Padişah da, sadrazamı gibi teslimiyetçi bir tutum takınarak İtilaf güçlerine, işgalci devletlerin askerlerine karşı muhalefet edilmemesi, direnilmemesi gerektiğini vurgulamıştır.²⁶

Ancak daha sonra da görüleceği gibi Padişahın bu uysal tutumu ve İngilizlere karşı olan iyi niyeti, hoşgörüsü, misafirperverliği İngilizler tarafından ödüllendirilmemiş, ne 18 Ocak 1919’daki Paris Barış Konferansı’nda, ne de 10 Ağustos 1920’deki Sevr Antlaşması’nda İngilizler Osmanlı Devleti’ne Padişahın belirttiği gibi “müsamaha” göstermemişlerdir.²⁷

Mondros Mütarekesi sonrası genel duruma, devletin en üst temsil noktası olan Padişah’tan ve onun yönetim ortağı olan hükümetler açısından bakıldığında İngiliz himayesinde, Padişahın tahtını kaybetmeden sürdüreceği yarı bağımlı bir devlet modeli düşünüldüğü görülmektedir.

Mondros Mütarekesi sonrası gayrimüslim azınlıkların²⁸ nasıl bir tutum takındığına ana hatlarıyla bakacak olursak, Mütareke sürecinde azınlıklardan gelen talepler ve tezler daha çok ABD, İtilaf Devletleri ve Yunan desteklidir. Bu yanı sıra yanlı ve bağımlı bir karaktere sahiptirler. Batılı devletler emperyalist çıkarları çerçevesinde bunların desteklenmesi konusunda hemfikirdirler.²⁹ Azınlıkların, emperyalist devletlerin, Türkiye’yi paylaşmalarında kullandıkları bir araç olmasının yanında paylaşımın sonuçlandırılması bakımından da çözüme kavuşturulması zorunlu görülen sorunların

²⁶ Ergün Aybars, a.g.e., s. 110.

²⁷ Sina Akşin, a.g.e., s. 64,65.

²⁸ Azınlık kavramı Osmanlı devleti döneminde, ekalliyet olarak-vasıflandırılan grup Tanzimat’a kadar geçen dönemde İslam hukukuna, göre Müşrikler, (putperestler) ve Ehl-i kitap olarak ayrılıyorlardı. Bunlar İslam hukukunun, kendilerine tanıdıkları haklar çerçevesinde, cemaat işlerinde, kamu düzenini ilgilendiren konularla, aile, miras benzeri özel konularında geniş haklara sahiptiler. Sahip oldukları haklar itibarıyla çoğunluğu oluşturan nüfusa oranla azınlık durumunda değildiler. Bu çerçevede azınlık olarak adlandırılanlar: Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler olmuştur. Ali Güler, *Osmanlı’dan Günümüze Azınlıklar*, Ankara 2003, s. 227-233. Azınlık tabiri Osmanlı Devleti’nin resmi terminolojisinde “anasır” (unsurlar) karşılığı olarak kullanılmıştır. Bülent Tanör, *Kurtuluş Kuruluş*, İstanbul 2003, s. 50.

²⁹ Bülent Tanör, a.g.e., s. 50

başında manda sorunu gelmekteydi.³⁰ İtilaf Devletleri'nin bu perspektifteki politik yaklaşımlarını, şu ifadelerde rahatlıkla bulabiliriz, Başbakan Woodrow Wilson'un 18 Aralık 1916 tarihli sulh notasına müttefiklerin başlıca harp hedeflerinden birinin "Türklerin kanlı zulümleri altında tutulan milletlerin kurtarılması" olduğunu olduğu cevabı verilirken, Lord Robert Cecil 5 Kasım 1918 tarihinde Amerikan basını için verilen bir yemekte şunları söylemiştir: "Boyun eğilen milletler üzerindeki Türk kontrolü mutlak ve kesin bir sonuca ulaşmalıdır." Bunun yanında Balfour'un 9 Kasım tarihiyle Amiral Calthorpe gönderdiği talimatın izahnamesinde Britanya Hükümeti'nin gayesinin "milyonlarca zavallı insanın gelecekteki mutluluğunu" barış sözleşmesinde garanti etmek olduğunu bildiriyordu.³¹ Ancak burada üzerinde temel olarak durulması gereken iki azınlık grubu olarak Rumlar ve Ermenilerin istekleri ve faaliyetlerine kısaca göz geçireceğiz.

Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan en büyük azınlık gruplarından olan Rumların 1829'da İngiltere, Fransa ve Rusya'nın destekleriyle bağımsız olduktan sonra Büyük Yunanistan'ı gerçekleştirme düşü ile her fırsatta Osmanlı Devleti'ne saldırdığını ve Osmanlı Devleti aleyhine topraklarını genişlettiği görülmüştür. (Ege adalarını, Batı Anadolu adalarını, Balkan Savaş'ında da Selanik dahil tüm Makedonya'nın önemli bir kısmı ve Girit'i ele geçirmişlerdir.) I. Dünya Savaşı'ndan sonra toplanan Paris Barış Konferansı'nda İzmir başta olmak üzere Batı Anadolu'yu topraklarına katmak isterken, diğer taraftan Trakya ve İstanbul üzerindeki isteklerinden vazgeçmiyordu.³² Osmanlı Devleti topraklarında, İtilaf güçlerinin işgalleri başladığında Anadolu'da Yunan propagandası da artmıştır. İngilizler, Yunan propagandası karşısında zaman zaman çatışık bir tutum almışlardır. "koyu bir Türk düşmanı" olan Lloyd George'den başka İngiltere'de Türk karşıtı olan, Anglo-Hellenic Liga etrafında toplanmış bir grup daha bulunmaktaydı. Ancak bazı İngiliz yetkililer, Rumların Türklere karşı düşmanca nümayişleri yüzünden üzerlerine büyük bir tehlikeyi davet ettiklerini daha Mütareke'nin ilk günlerinde anlamışlardır.³³ Rumlar Anadolu'daki propaganda faaliyetleri için çeşitli adlarla örgütler kurmuşlardır, bunlar arasında Mavri Mira, Yunan Kızılhaç'ı Göçmenler Komisyonu, Pontus Cemiyeti bulunmaktadır. Rumlar Mondros Mütarekesi ve sonrasındaki işgaller

³⁰ İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşında Türk Basını*, Ankara 1981, s. 60.

³¹ Gotthard Jaeschke, a.g.e., s. 36.

³² Ergün Aybars, a.g.e., s. 115.

³³ Gotthard Jaeschke, a.g.e., s. 48.

sürecinde bu örgütler aracılığıyla yaptıkları propaganda ve yürüttükleri çalışmalarda ya kuruldukları bölgenin Yunanistan'a dahilini ya da özerklik taleplerini dillendirmişlerdir. Mustafa Kemal, *Nutuk*'ta Samsun'a çıktığı zaman memleketin genel durumunu tanımlarken Rum azınlığın faaliyetlerini şöyle ifade etmiştir: “*Elde edilen güvenilir bilgi ve belgelerle iyice anlaşılmıştır ki, İstanbul Rum Patrikhanesinde kurulan Mavri Mira Heyeti illerde çeteler kurmak ve idare etmek, gösteri toplantıları ve propagandalar yaptırmakla meşgul. Yunan Kızılhaçı ve Resmi Göçmenler Komisyonu, Mavri Mira Heyetinin çalışmalarını kolaylaştırmakla görevli. Mavri Mira Heyeti tarafından yönetilen Rum okullarının İzci teşkilatları, yirmi yaşından yukarı gençleri de içine almak üzere her yerde kuruluşunu tamamlıyor.*”³⁴

Diğer taraftan Mondros Mütarekesi'nin 24. maddesini (vilayat-ı sitte'de iğtişâş zuhurunda mezkûr vilayetlerin herhangi bir kısmının işgali hakkını İtilaf Devletleri muhafaza eder.) fırsat bilerek³⁵ altı doğu ilini, “altı Ermeni vilayeti” sözü şeklinde algılayarak Ermenistan Devleti'nin kurulması için faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu bölgede bir Ermeni Devleti kurulması ve “altı Ermeni vilayeti”nin Osmanlı idaresinden çekilip alınmasının bildirilmesi I.Dünya Savaşında Rus ordusunun Doğu Anadolu'dan çekildiği sıralarda meydana gelmiştir. Ermenilere dönük bu planların temelinde başta İngiltere olmak üzere İtilaf Devletleri'nin mutabakatıyla bağımsız ve müstakil bir Ermenistan kurulacağı vaadi vardır. Başta İngiltere olmak üzere İtilaf Devletleri'nin tasarıları, bölgede kendi çıkarları için bir piyon Ermenistan Devleti oluşturma düşüncesidir. Bu çerçevede Aharonian ve Boghos Nubar Paşa Ermeni murahhas heyetleri tarafından Paris Barış Konferansı'na çağırılmıştır. Ermeni örgütlerinin faaliyetleri (Taşnak, Hınçak ve Ermeni Patriği Zevan Efendinin faaliyetleri) Ermeni isteklerinin kabul ettirilmesinde etkili olmuşlardır. Tüm bu çalışmalar neticesinde, 28 Mayıs 1919'da “Büyük Ermenistan Cumhuriyeti”ni ilan etmişlerdir.³⁶ Ermenistan Devleti'nin Doğu Anadolu'daki toprak istekleri bu bölgede nüfus üstünlüğünü öne sürerek devam etmiş, Paris Barış Konferansı'na sundukları asılsız nüfus listeleri daha sonra Amerikan İstihbarat Şubesi Başkanı Wilson'a verdikleri raporda “Ermenilerin Anadolu'da en çok buldukları bölgede bile ancak %30-35 oldukları saptamasını yapmışlardır. Daha sonra General

³⁴ *Nutuk*. s. 2,3.

³⁵ Mete Tunçay, a.g.e, s. 55.

³⁶ Goothard Jaeschke, a.g.e., s. 40,41.

Harbord başkanlığında bölgeye gönderilen bir heyetin araştırma sonucunda Ermenilerin Anadolu'da çoğunlukta olmadıkları ortaya çıkmıştır.³⁷

21 Kasım 1911'de İttihat ve Terakki Fırkasına karşı hemen bütün grup, parti ve kişilerin birleşmesiyle Bernard Lewis'in deyimiyle "Liberal Birlik" Hürriyet ve İtilaf adlı yeni bir parti kurulmuştur.³⁸ Fırkanın kuruluşuna Meclisi Mebusan'daki Arap kökenli mebuslar büyük ilgi göstermiş, bunun yanında İttihat ve Terakkinin uygulamalarından hoşnut olmayan Rum, Bulgar, Ermeni ve Arnavut mebusların büyük bir bölümü de Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile sıcak ilişkiye girmişlerdir. Hürriyet ve İtilaf Fırkası kurulduktan sonra birçok kesimden taraftar bulmuş, bu yanı sıra bir parti olmaktan çok İttihat ve Terakki karşıtları için bir sığınak ve yasal bir muhalefet biçimini almıştır.³⁹ 1913'te faaliyetlerini durduran Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Mondros Mütarekesi'nden sonra İttihatçıların önde gelenlerinin yurt dışına kaçışlarıyla beraber ortaya çıkan boşluğu doldurmaya çalışmış, etrafında topladığı bir dizi cemiyet ve örgüt ile beraber, Milli Mücadele ve ulusal direnişe karşı koymuştur. Mondros Mütarekesi'nden sonra Anadolu'da Milli Mücadele'ye karşı olarak kurulan Türkler ve Müslümanların öncülüğünü yaptığı bu muhalefet odağının temeli Hürriyet ve İtilaf Fırkasına dayanmaktaydı. Hürriyet ve İtilaf Fırkası çevresindeki bu birlikteliğin iki temel tezi vardı. Bunlardan birincisi, İttihatçı karşıtı olmak, bir diğeri bu süreçte dillendirilen ulusal birlik, bağımsızlık tezlerine karşı çıkarak büyük ve güçlü bir devletin desteğine dayanıp saltanat ve hilafete bağlı kalarak varlıklarını devam ettirmektir. Bu kuruluşlar şunlardır: Sulh ve Selamet-i Osmaniye Fırkası, Kürdistan Teali Cemiyeti, İngiliz Muhipleri Cemiyeti, İslam Teali Cemiyeti, Nigehban Cemiyeti-i Askeriyesi, Trabzon ve Havalisi Ademi Merkeziyet Cemiyeti, Wilson Prensipleri Cemiyeti.⁴⁰

Diğer taraftan Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasında sonra ortaya çıkmış olan Milli Cemiyetler ve onların çabaları, destekleri Ulusal Kurtuluş Mücadelesinin başlamasında, başarıya ulaştırılmasında son derece etkili olmuştur. Bu cemiyetler Mondros Mütarekesi'nden sonra, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde bölgesel bağımsızlığı ve kendi

³⁷ Ergün Aybars, a.g.e., s. 116.

³⁸ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara 1993, s. 220.

³⁹ İhsan Güneş (Hazırlayan), *Türk Parlamento Tarihi*, c.I/II, İstanbul 1992, s. 393.

⁴⁰ *Nutuk*, a.g.e., s.4,5. Bu konuda ayrıca bkz. Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, c.II, İstanbul 1986, s. 138 v.d. Bunun dışında Türkiye'de İngiliz Muhipleri Cemiyeti, Wilson Prensipleri Cemiyeti, Yeşilordu Cemiyeti ile ilgili olarak daha ayrıntılı bilgi için bkz. Fethi Tevetoğlu, *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, Ankara 1991, s. 54-260.

bölgelerinin düşman işgalinden bir an önce kurtarılmasını düşünmüş, ancak daha sonra Sivas Kongresi'nde tüm yerel direniş örgütleri birleşerek Ulusal Mücadeleyi örgütlemiş ve bu yönde mücadeleye girişmişlerdir. Bu cemiyetler, Trakya Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi, Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-i Milliye Cemiyeti, Kilikyalılar Cemiyet, Milli Türk Cemiyeti, Azam-ı Milli Yurdu, İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti, Redd-i İlhak Cemiyeti, Milli Kongre Cemiyeti, Trabzon Muhafaza-i Hukuk-i Milliye Cemiyeti'dir.⁴¹

Milli Cemiyetler, ilk zamanlarında daha çok basın-yayın yoluyla buldukları bölgelerin savunulmasına çalışmışken, daha sonraları İtilaf Devletleri'nin haksız işgalci tutumlarına karşılık silahlı mücadeleye girişmişlerdir. Yine bu cemiyetler ilk zamanlarında bölgesel kurtuluşu çare olarak görmüş ve aralarında bir koordinasyon oluşturamamışken, Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçip, Ulusal Kurtuluş Mücadelesini başlatmasıyla, bu yerel kurtuluş örgütleri bir araya gelerek direnişe geçmişlerdir.

Mondros Mütarekesi ile TBMM'nin açılması(30 Ekim 1918 - 23 Nisan 1920) arasındaki dönemde son derece etkin faaliyet gösteren bu cemiyetlerin çalışmaları ve düzenledikleri kongrelerin yanı sıra Anadolu ve Trakya'da bağımsızlığı hedefleyen 30 kadar önemli kongre toplanmıştır.⁴² Bu kongrelerin toplanma amaçlarına baktığımız zaman, İtilaf Devletleri'nin İstanbul ve Anadolu'yu işgale giriştikleri bu süreçte, devletin parçalanma ve yıkılma sürecindeki soruna kendilerince çözüm arama ve bu noktada merkezi iktidarın giderek yok olmaya yüz tuttuğu bu ortamda, kendi bölgelerinde direnişi başlatıp örgütleyerek yeni bir devlete doğru giden yerel iktidarları oluşturmuşlardır. Yerel

⁴¹ *Nutuk*, a.g.e.,s. 2-4. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Tanık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, c.II, İstanbul 1986, s. 144 v.d.

⁴² Bülent Tanör, *Türkiye'de Kongre İktidarları*,(1918-1920) İstanbul 2002, s. 105 v.d. Bu kongreleri şu şekilde sıralamıştır: Kars İslam Şurası (5 Kasım 1918) I. Kars Kongresi (14 Kasım 1918), Kars İslam Şurası Büyük Kongresi, (30 Kasım-2 Aralık 1918)I. Ardahan Kongresi, (3-5 Ocak 1919) II. Ardahan Kongresi, (7-9 Ocak 1919) Büyük Kars Kongresi (17-18 Ocak 1919), I.Trabzon Kongresi, (23 Şubat 1919) İzmir Büyük Kongresi, (17-19 Mart 1919) II. Trabzon Kongresi, (22 Mayıs 1919) I. Balıkesir Kongresi, (27 Haziran 12 Temmuz 1919) Erzurum Kongresi, (23 Temmuz 7 Ağustos 1919) II. Balıkesir Kongresi, (16-30 Ağustos 1919) I. Nazilli Kongresi, (6-8 Ağustos 1919) Alaşehir Kongresi, (16-25 Ağustos 1919) Muğla Kongresi, (18 Ağustos 1919) Sivas Kongresi, (4-12 Eylül 1919), III. Balıkesir Kongresi, (16-27 Eylül 1919) II. Nazilli Kongresi, (19-20 yada 23-24 Eylül 1919) III. Nazilli Kongresi, (6 Ekim 1919) I. Edirne Kongresi, (16 Ekim 1919) Sivas için Muğla Kongresi (20-31 Ekim 1919) IV. Balıkesir Kongresi, (19-29 Kasım 1919) II. Edirne Kongresi, (15 Ocak 1920) Oltu İslam Terakki Fırkası Kongresi, (21 Şubat 1920) V. Balıkesir Kongresi, (10-23 Mart 1920) Lüleburgaz Kongresi, (31 Mart 2 Nisan 1920) III. Edirne Kongresi, (9-14 Mayıs 1920) Afyon Kongresi, (2 Ağustos 1920) Pozantı Kongresi, (5 Ağustos 1920) Pozantı Kongresi, (8 Ekim 1920).

kongreler bir buçuk yıl süreyle ve oluşturdukları Kuvay-ı Milliye güçleriyle TBMM'nin kuruluşuna zemin hazırlamışlardır. Ancak ulusal önderin, kurtuluş hareketinin başına geçmesiyle tamamen ulusal bir nitelik kazanmışlardır.

Yerel kongrelerin genel özelliklerine bakıldığında genel özellikleri şöyle sıralanabilir: ilk olarak bu kongreler, birer siyasi iktidar çekirdeği durumundadır. Hem örgütlenme anlayışlarından, hem temsil güçlerinden, hem de organlaşma biçimlerinden bu anlaşılmaktadır. İkinci olarak tüm bu kongrelerin hepsi birer vilayet, sancak, mutasarrıflık ya da liva adı taşıyanlardan yalnız biri (Sivas Kongresi) dışında tamamının yerel ya da bölgesel ölçekte olmasıdır. Üçüncü olarak İstanbul Hükümeti'nin ve İtilaf Devletleri'nin tüm propaganda ve baskılarına rağmen çalışmalarını Anadolu'nun önemli bir bölümünde kararlılıkla sürdürmeleridir. Dördüncüsü bu yerel kongre hareketlerinin önderleri nüfus ya da toplum anlayışları açısından yerel ya da bölgesel olmayan bir kavrayışa sahiptirler. Ulus üstü ya da ulus ötesi (Osmanlıcı, Ümmetçi) bir toplum anlayışından uzak durmuşlardır. Yerel kongre hareketleri ülke anlayışları bakımından da ulusal vatan menziline ulaşmışlardır. Fetih, cihat, imparatorluk toprağı ya da turan gibi bir anlayışları yoktur.

Yerel Kongrelerin Milli Mücadele'ye en önemli katkıları Mondros Mütarekesi ile başlayan işgal girişimlerinin ne derece haksız olduğunu halka anlatmakla işe başlamış, daha sonra işgallere karşı direniş bilincinin geliştirilmesinde ve filli mücadeleye katılım yolunun açılmasında etkili olmuşlardır.⁴³

Bunların dışında İstanbul'da gizli olarak kurulmuş ve tüm Milli Mücadele boyunca Anadolu'ya her türlü maddi manevi yardımda bulunan, özellikle Anadolu'daki milli harekete İtilaf Devletleri'nin, denetiminde bulunan merkezlerden silah ve cephane kaçıran yardım eden cemiyetler ve kuruluşlar bulunmaktaydı. Bunları da şöyle sıralayabiliriz: Karakol Cemiyeti, M.M (Mim Mim) ve Felah Grupları, Karakol Cemiyeti, Zabitan Grubu ve Yavuz Grubu, Muavenet-i Bahriye Grubu, İmalat-ı Harbiye Grubu, Berzenci Grubu, Namık Grubu, Ferhat ve Kerimi Grubu. Bu cemiyetleri temel nitelikleriyle ifade etmek gerekirse, söylenebilir en temel söz tüm bu cemiyetler ve çalışmaları Milli Mücadele'nin temel taşlarını oluşturmuştur. Mondros Mütarekesi'nin

⁴³ Bülent Tanör, *Kurtuluş, Kuruluş*, İstanbul 2003, s. 61-77.

imzalanmasından sonra İstanbul'daki azınlıkların taşkın hareketlere başlaması ve İtilaf Devletleri'ne ait gemilerin İstanbul önlerine gelmesi ile bir kıyıma girişebilecekleri olasılığı, İstanbul'daki askeri kesimin ve esnaf teşkilatlarının hızla örgütlenmesi ihtiyacını ortaya koymuştur.⁴⁴

I. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti'nin İtilaf Devletleriyle imzaladığı tam teslimiyet anlaşması Mondros Mütarekesi sonrası başlayan işgaller karşısında, farklı niteliklerde çözüm arayışları ve kurtuluş yolları ortaya konmuştur. Bunların bir kısmı işgalci, emperyalist devletlerle işbirliğini öngörürken, bir kısmı çözümü büyük bir devletin himayesinde (manda) görmüştür. Trakya ve Anadolu'da işgalleri haksız bularak, buldukları bölgeyi kurtarmak amacıyla yerel direniş hareketleri başlamıştır. Tüm bu çözüm önerilerinin dışında, işgalleri haksız görüp, yerel kurtuluş hareketlerinden çıkan tezleri doğru zamanda, doğru şekilde formüle edip geliştiren Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları tek çözüm önerisi olarak, ulusal kurtuluş ve ulusal devlet tezini ortaya atıp, bunu hayata geçirmek için çalışmalarına başlamışlardır.

Anadolu'ya geçmek Mustafa Kemal'in kurtuluş için Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonraki ilk seçeneği değildir. Bundan önce İstanbul günlerinde sistem içi bazı çözüm arayışları içerisine girmiştir. Bu çerçevedeki ilk teşebbüsleri Vahdettin henüz veliaht iken beraber çıktıkları Almanya gezisi çerçevesinde olmuştur. Vahdettin yolculuk başladıktan sonra Mustafa Kemal'e daha yakın davranmış ve kendisine "İstanbul'u kurtaran kumandan" diye hitap ettiğinden bahsetmiştir. Bu gezide Mustafa Kemal, kendi görüşüne göre ülkenin içinde bulunduğu felaketli durum hakkında Veliahdı aydınlatmak, onu politikada yapmayı düşündüğü radikal yön değiştirme için kendi safına çekmek ve yakın bir geleceğin hükümdarını kendi istediği doğrultuda yönlendirmek yollarını aradı. Bu yolculuk Mustafa Kemal açısından olumlu geçmiştir. Yolculuk sona ermeden Mustafa Kemal tahtın Veliahdına, karargahı İstanbul'da bulunan 5.Ordu'nun Komutanlığını ele almasını ve kendisini de kurmay başkanı atmasını önermiş ancak Vahdettin dönünce bu

⁴⁴ Bülent Çukurova, *Kurtuluş Savaşı'nda Haberalma ve Yeraltı Çalışmaları*, Ankara 1994. S. 29-48. Bu konuda ayrıca bkz. Mesut Aydın, *Milli Mücadele Döneminde TBMM Tarafından Kurulan Gizli Gruplar Ve Faaliyetleri*, İstanbul 1992, s. 23-112. Fethi Tevetoğlu, *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, Ankara 1991, s. 3-42.

konuyu düşünmeye söz vermiştir. Mustafa Kemal daha sonra 1926'da yaptığı bir konuşmada bu cevabın kendisini ümitsizliğe düşürdüğünden bahsetmiştir⁴⁵

Sina Akşin'in Mustafa Kemal'in anılarından hareketle belirttiğine göre Vahdettin, Padişah olduktan sonraki dönemde Mustafa Kemal'i üç kez huzura kabul etmiştir. İlk görüşmeleri 5 Ağustos 1918'dir. Mustafa Kemal'in Padişaha yaptığı öneri şudur: *"Başkumandanlığı hemen üzerinize alınız, kendinize vekil değil, bir genelkurmay başkanı-erkan-ı harbiye reisi tayin ediniz. Her şeyden evvel orduya sahip ve hami olmak lazımdır. Ancak ondan sonra düşünülecek isabetli kararlar tatbik olunabilir."* Mustafa Kemal'in Vahdettin Padişah olduktan sonraki ikinci görüşmesi 9 Ağustos 1918'dedir. Bu görüşmede de Mustafa Kemal, ilk görüşmedeki bakış açısında ısrar eder. Ancak Padişah Vahdettin, önceliğinin her şeyden evvel aç olan İstanbul halkını doyurmak olduğunu söyleyerek öneriyi reddeder. Padişah 10 Ağustos 1918'de yayınladığı bir emirde başkumandan vekili unvanını başkumandanlık genelkurmay başkanlığı adına dönüştürmüştü ve bu göreve damadı ve yaveri Savaş Bakanı Orgeneral Enver Paşayı atadığını belirtmiştir. Kısa bir süre sonra (16 Ağustos 1918) yapılan görüşmede Padişah Vahdettin'in kararsızlıklar içinde yalpaladığı hissedilmiştir. Padişah, Mustafa Kemal'i son derece başarılı bir asker olarak gördüğünü belirtip onu Suriye'ye kumandan tayin ettiğini söylüyordu. Tahta henüz yeni oturmuş olan Padişah Vahdettin'in bu tutumunun altında, yandaşı pek az olan böyle genç bir generali yanında tutması, ondan çok daha güçlü olan İttihatçı önderlerin tepkisini çekeceğini düşünmesinden kaynaklanmaktadır. Mustafa Kemal Suriye'deki görevinden İstanbul'a döndüğünde, yeni kurulmuş olan Tevfik Paşa Hükümeti yerine kendisinin de içinde Harbiye Nazırı olarak görev alacağı Ahmet İzzet Paşa Hükümetinin, kurulmasını sağlamak istemişti. Ancak bu takdirde bir şeyler yapmak mümkün olabilirdi. Bu noktada bazı kulis faaliyetlerinde bulunur. Ancak Tevfik Paşa Kabinesi güvenoyu alır, Mustafa Kemal, Meclisin davranışı dolayısıyla büyük hayal kırıklığına uğramıştır. Mustafa Kemal'in Vahdettin'le son görüşmesi Meclisteki güven oylaması sonrasıdır. Bu görüşmede Padişah Vahdettin, kısa bir süre sonra gerçekleştirmeyi düşündüğü Meclisi dağıtma planı

⁴⁵Andrew Mango, a.g.e., s. 212,216,217 v.d. Bu konuda ayrıca bkz. Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal*, İstanbul 1976. s. 309-314,343-347, 359-v.d., D.V. Mikusch, *Gazi Mustafa Kemal Asya ile Avrupa Arasındaki Adam*, Remzi Kitabevi, Türkçe çeviri, Esat Mermi Erendor, İstanbul 1981, s. 157,163.

öncesi, Mustafa Kemal aracılığıyla kendisine gelebilecek tepkileri öğrenme endişesinde olduğu görülecektir.⁴⁶

Mustafa Kemal'in, verili koşullar içerisindeki sistem içi çözüm arayışları, siyasal iktidar ve diplomatik çevrede yankı bulmamış, bunun çıkışsızlığını ve yerleşik meşruluk yollarının tükendiğini gördükten sonra “duvarın öbür yanına geçme” kararını vermiştir. Bu noktada Mustafa Kemal için yerleşik meşruluk ve yasallık sınırları iyice daralmıştı. Mustafa Kemal'in Yunus Nadi'ye anlattıkları arasında o günleri şöyle değerlendirdiği görülür: “...*Bütün bu ikametler (Beyoğlu-Şişli) esnasında hep Anadolu'ya geçerek memleketi artık buradan kaldıracak bir manivela ile kurtarma zihniyetine salık oldum...*”⁴⁷

1.3. İSTANBUL BASINI

1.3.1 İstanbul Basınının Genel Niteliği

Mondros Mütarekesi koşullarına bakıldığında işgaller karşısında genel olarak iki türlü yaklaşımdan bahsedilebilir. Padişah ve İtilaf Devletleri'nin denetiminde olan İstanbul, işgalin geçici olduğu noktasından hareketle işgallerin kabullenilmesi ve nihai çözüm olarak da bir büyük devletin (İngiltere ya da Amerika Birleşik devletleri) himayesinin kabul edilmesi gerektiğini düşünmüştür. Buna karşın Anadolu, genel olarak işgallere karşı direnilmesi ve işgalci güçlerle mücadele edilmesi düşüncesinde olmuştur. İşte böyle bir ortamda basının tavrını ortaya koyarken bu iki temel yaklaşım çerçevesinde bir saflaşma olduğunu görüyoruz.⁴⁸ Anadolu'da Milli Mücadele'nin başlamasıyla birlikte İstanbul Hükümetleri ile Anadolu Hareketi arasında başlayan görüş ayrılığı askeri ve siyasi konuların yorumlanmasında olduğu gibi, basında da kendisini göstermeye başlamıştır. Anadolu Hareketi'nin ilk etapta bağımsızlık olarak başlayan ancak, gelişen süreç içerisinde egemenlik savaşı ile devam eden mücadelesine karşın, İstanbul'da, içerisinde basının da bulunduğu büyük çoğunluk tarafından, bu mücadele tepkiyle karşılanmıştır. Milli Mücadele basınında işgal güçlerine karşı yazıların yazılması, Milli Mücadele'nin gerekliliği ve haklılığının anlatılması, Mondros sonrası temel politikasını, işgalci güçlerle

⁴⁶ Sina Akşin, a.g.e., s. 114-117.

⁴⁷ Bülent Tanör, a.g.e., s. 41-43.

⁴⁸ Yücel Özkaya, *Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın*, Ankara 1989, s. 10.

uzlaşmak olarak belirleyen İstanbul Hükümetlerine tersti.⁴⁹ Dolayısıyla tüm Milli Mücadele boyunca basın ve basının niteliği ortaya konup sorgulandığında yaşanan siyasal sürecin bir izdüşümü olarak İstanbul ve Anadolu basını gibi iki temel ayırım noktası belirlemekle beraber İstanbul ve Anadolu basını da kendi içerisinde çeşitli yaklaşım farklılıklarında bulunmuştur. Ancak bunun yanında basının genel olarak yaşadığı en önemli sorun, basın sansürüdür. İstanbul basını, İstanbul'un işgalinden önce Padişahın, İstanbul'un işgalinden sonra ise hem Padişahın, hem de işgal kuvvetlerinin baskısı ve sansürü altında bulunduğu için bağımsız değildir. Bu yüzden İstanbul gazetelerinin pek çok sayfası boş olarak yayınlanmıştır.⁵⁰ İstanbul Hükümeti bu süreç içerisinde birbiri ardına sansür kararnameleleri yayınlamıştır. Bunlardan biride 1919 Şubatında çıkarılan sansür kararnamesidir. Bu kararname ile her türlü yayın ve basılı kağıdın askeri yönetimden ve ya da mülkiye sansür kurulundan özel yazılı izin almadan basılması kesinlikle yasaklamıştır. Bu çerçevede yayımlanan gazeteler sansür kurulunun çıkardığı yerleri boş bırakmışlardır. İstanbul'un işgalinden sonra ise 140 kadar gazeteci, aydın ve yönetici tutuklanıp Malta adasına sürülmüştür⁵¹.

Savaşın son günlerinde ve Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra, İstanbul basını tam anlamıyla birbirine düşmüş, ülke sorunları bir yana bırakılarak kişisel hesaplaşmaların peşine düşülmüştür.⁵² Orhan Koloğlu, “şahsiyet tartışmalarından hain suçlamalarına” kadar uzanan bir dönem olarak ifade ettiği ve Mondros Mütarekesi ile başlayıp yoğun bir biçimde dört yıl kadar devam eden tartışmaların Türk basınında o günlerden günümüze kadar hala devam ettiğini belirtmektedir.⁵³ Bu ortamda, İttihatçıların sesi kısılmış, buna karşılık muhaliflerin ve özellikle Hürriyet ve İtilafçıların hücumları artmıştır. O günlerde İstanbul'da yükselen tek muhalif ses Süleyman Nazif'in *Hadisat* Gazetesi'nde “ Kara Bir Gün” başlıklı yazısıdır. Bu yazıda Nazif, Fransız generali Franchet d'Espérey'in İstanbul'a geliş şeklini eleştirmiştir. Bu yazı üzerine *Hadisat* Gazetesi kapatılmış, Süleyman Nazif de Malta'ya sürgüne gönderilmiştir. Mütareke'den hemen sonra 9 Şubat 1919'da yayınlanan kararnamenin ile “İdare-i Örfiye cari olan

⁴⁹ Tülay Alim Baran, *Vasıf Çınar ve İzmir'e Doğru Gazetesi Yazıları*, İstanbul 2001, s. 40.

⁵⁰ Yücel Özkaya, a.g.e, s. 10.

⁵¹ Alpay Kabacalı, *Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Matbaa Basın ve Yayın*, İstanbul 2000, s.151.

⁵² Bülent Varlık, “ Mütareke ve Milli Mücadele Basını” *Tazimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, c. 5, İstanbul 1986, s. 1200.

⁵³ Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, İstanbul 2006, s. 107.

mahallerde matbuat kanununun ikinci maddesi, üç ve dördüncü maddeleri ahkam-ı karar-ı ahire değin tatil olunarak her türlü evrakın hükümet-i askeriye veya mülkiye sansür heyetinin müsaade-i tahririye-i mahsusatı istihsal edilmeksizin tabı ve neşri kat'iyen memnudur.” hükmü getirilmiştir. Yine aynı kararname ile söz konusu hükme uymayanların ağır şekilde cezalandırılacağı açıklanmıştır.⁵⁴ Bu çerçevede Anadolu'daki Ulusal Kurtuluş Savaşına destek veren İstanbul gazetecileri bu sansür kararnameleleri aracılığıyla ünlü Bekirağa Bölüğü'ne götürülüp sorguya çekilmişlerdir. Böylece savaşın bitiminden sonra kaldırılmış olan sansür, yeniden ancak bu kez daha ağır bir biçimde uygulamaya konulmuş, bu uygulamanın yanında işgalci İtilaf güçlerinin sansür kurulları da faaliyete başlamıştır.⁵⁵

Bu sansür uygulamaları daha çok İttihatçı basını etkilemiştir. İttihatçı karşıtı basın, *Peyam-ı Sabah* ve *Alemdar* gibi gazeteler o zamana kadar bastırdıkları düşmanca duygularını sergilemek için verimli bir ortam yakalamışlardır. Bunun yanında İttihat ve Terakki Partisi Hükümeti döneminde sürgüne gönderilen siyasi “suçlular” için 20 Ekim 1918'de genel affın ilan edilmesiyle İstanbul'da amansız bir muhalefet yeşermeye başlamıştır. Ancak işgalci İtilaf güçleri için İttihatçılardan öç almak önemli değildi. Onlar şimdi daha çok milliyetçi hareketin bastırılmasıyla ilgilenmişlerdir. Bunun en somut örneklerinden biri de İstanbul basınının önemli isimlerinden olan, Velit Ebüzziya'nın yaşadıklarıdır. Velit Ebüzziya, İttihat ve Terakki Partisi karşıtı, Kuvayı-ı Milliye yanlısı ve aynı zamanda yeraltı direnişinin bir üyesiydi. İngilizler bu süreç içerisinde hiç tereddüt etmeden Ebüzziya'yı tutuklamış ve Malta'ya sürgüne göndermişlerdir.⁵⁶

15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgal edilmesi İstanbul basınındaki saflaşmayı arttırmış, bazı gazeteler olayı kınarken, işbirlikçi basın işgale karşı konulmaması gerektiğini belirtmiştir. Bu olay bile İstanbul basınının işgaller karşısındaki tutumunun belirginleşmesinde önemli bir göstergedir. Bunun dışında Mustafa Kemal'in Anadolu' da Milli Mücadele'yi başlatmasından sonra İstanbul basınındaki ayrışma tam bir netlik

⁵⁴ Bülent Varlık, a.g.m., s.1200, Bu konuda ayrıca bkz. Falih Rıfıkı Atay, *Çankaya*, İstanbul 1969, s. 145. Hadisat Gazetesinde Süleyman Nazif tarafından yazılan “Kara Bir Gün” başlıklı yazının tamamı ve daha ayrıntılı bilgi için bkz. Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın*, Ankara 1961, s. 186,187.

⁵⁵ Alpay Kabacalı, a.g.e., s.151.

⁵⁶ Bilge Criss, *İşgal Altında İstanbul*, 1918-1923, İstanbul 2005, s.74,75.Bu konuda ayrıca bkz. Bülent Varlık, a.g.m, s. 1200.

kazanmıştır. Bazı gazete ve dergiler Ulusal Bağımsızlık Savaşından yana olup milli bir nitelik kazanırken, bazıları da tam olarak işbirlikçi ve işgalden yana bir tavır içerisinde olmuştur.

İşgalci kuvvetler, 1919 yılı başlarında büyük kısmı İttihatçı olan çok sayıda kişiyi tutuklamış, tutuklananların 144'ü Malta'ya sürgüne gönderilmiştir. İstanbul basınının sürgüne gönderilen önemli temsilcilerinden bazıları arasında Hüseyin Cahit (Yalçın), Ahmet Ağaoğlu, Velid (Ebüzziya), Süleyman Nazif, Celal Nuri (İleri), Ahmet Emin (Yalman), Aka Gündüz, Salah Cimcoz ve Ziya Gökalp sayılabilir.⁵⁷

Mütareke döneminde İstanbul'da yayınlanan yaklaşık 11 Türkçe gazete bulunmaktaydı. Gerçi bu gazetelerin birçok zaman hükümet emriyle kapatılıp, ancak ardından bu kez başka bir adla yayınlandığı da bir gerçektir. İstanbul'da bulunan en etkili gazetelerden Anadolu'daki kurtuluş mücadelesini destekleyenler arasında; *Tevhid-i Efkar*, *Vakit*, *İleri*, *İkdam* ve *Akşam* sayılabilir. *Tercüman-ı Hakikat* gazetesi tarafsız durmaya çalışıyor, *Tanin* ise anti Kemalist olmakla birlikte milliyetçi bir çizgide duruyordu. Bunun yanında hem milliyetçi karşıtı hem de anti Kemalist özelliğe sahip üç gazete vardı. Bunlar; *Peyam-ı Sabah*, *Alemdar* ve *Serbesti* idiler.⁵⁸ İzzet Öztoprak ise bu gazetelerin dışında Mustafa Kemal'e ve Milli Mücadele'ye karşı olanlar arasında, *Türkçe İstanbul gazetesi*, Refik Halit Karay'ın çıkardığı *Aydede* dergisi ile Tarık Mümtaz'ın *Ümit* adlı dergilerini saymaktadır.⁵⁹ *Takvim-i Vekayi* resmi devlet gazetesi idi. Bunların yanı sıra mizah gazeteleri de vardı. Bunlar; *Karagöz*, *Zümrüt*, *Ak-baba* ve *Diken* 'di.

Fransızca yayınlanan altı gazete bulunmaktaydı. Bunlar; Siyonist, Bolşevik, anti Kemalist, Yunansever, Türk yanlısı ve Kemalist diye nitelenebilecek bir dizi eğilimi yansıtıyorlardı. Bunlar arasında Kemalist olarak bilinen ve yayımcısı Alaeddin Haydar olan *La Turquie Nou velle* idi.

⁵⁷ Bülent Varlık, a.g.m., s. 1200 Bu konuda ayrıca bkz. M.Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul 1993, s. 336, 337. Yücel Özkaya, *Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın*, Ankara 1989, s. 10,11.

⁵⁸ Bilge Criss, a.g.e., s.75.

⁵⁹ İzzet Öztoprak, *Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele*, Ankara 1989, s. xvii.

İngilizce tek bir gazete (*The Orient News*) vardı. Bu gazete 1919'da İngiliz işgal yetkilileri tarafından kurulmuş, İngiliz askerlerin okumaya izinli olduğu tek gazeteydi.

Ermenilere ait beş gazete vardı. Bunların dördü ılımlıydı. *Yerguir* gazetesi Komünist Hınçak Partisinin organıydı. İstanbul'daki Ermeni basını Ermeni ihtiraslarına karşı ihtiyatlı bir çizgide bulunmaktaydı.

Rumca yayınlanan yedi gazete bulunmaktaydı. Bunlar genel olarak Türklere karşı düşmanca bir tavır içerisindeydiler. Rumlar, Paris Barış Görüşmeleri'ni de etkilemek amacıyla Yunan Başbakanı Venizelos tarafından ortaya atılan iddiaları doğrulamak amacıyla çeşitli çalışmalarda bulunmuşlardı.

İstanbul'daki Yahudi topluluğunun, ikisi Başhahamlığın organı olmak üzere dört gazetesi vardı. Rum basını açıkça Türk düşmanlığı yaparken, Yahudi basını Türklerin haklarına saygı göstermeye devam etmiştir. Başhaham Naum Efendi, bir yandan Osmanlı Yahudilerini temsil ederken öte yandan da yabancılara karşı milliyetçilerin lehinde konuşmuştur. *Le Matin* gazetesinin yaptığı bir röportajda Naum Efendi, Mustafa Kemal'in ne bir maceracı ne de bir bağınaz olduğunu söylüyordu. Mustafa Kemal'in Padişaha sadık olduğunu ve Wilson İlkeleri'nin uygulanmasını yani Türk yörelerinin Türklere kalmasından yana olduğunu belirtmiştir.⁶⁰

⁶⁰ Bilge Criss, a.g.e., s. 75-78.

*Akşam Gazetesinin ilk sayısının yayın tarihi olarak kaynaklarda farklı iki tarih görülmektedir. Hıfzı Topuz Akşam gazetesinin ilk sayısının yayın tarihi olarak 20 Eylül 1918'i vermektedir. Hıfzı Topuz, a.g.e., s. 99. Buna karşın İzzet Öztoprak, ile M.Nuri İnuğur gazetesinin ilk sayısının yayın tarihi olarak, 9 Mayıs 1918'i vermektedir. İzzet Öztoprak, Kurtuluş Savaşında Türk Basını, s. 7; M. Nuri İnuğur, *Basın yayın Tarihi, İstanbul 1993*, s. 338; Hasan Duman, *İstanbul Kütüphaneleri Arap Harfli Süreli Yayınlar Toplu Katalogu 1828-1928*, İstanbul 1986, s. 10; Hasan Duman ise bu eserde gazetesinin kuruluş tarihini Eylül 1334 (1918) olarak vermiştir.

1.3.2 İstanbul Basınının Belli Başlı Sesleri

Mütareke yıllarında İstanbul’da çıkan belli başlı gazeteler arasında *Akşam*, *Tasvir-i Efkar*, *Vakit*, *İkdam*, *İleri*, *Yeni Gün*, *Türkçe İstanbul*, *Alemdar*, *Peyam-ı Sabah* gibi gazeteler bulunmaktadır. Aşağıda bu gazetelere belli başlı nitelikleriyle yer verilecektir.

Akşam

I. Dünya Savaşı’nın sonuna yaklaşıldığı bir süreçte, Necmettin Sadak, Kazım Şinasi Dersan, Ali Naci Karacan ve Falih Rıfkı Atay bir araya gelerek gazete çıkarmaya karar vermişlerdir. *Akşam*’ın ilk sayısı 9 Eylül 1918’de yayımlanmıştır.⁶¹ Gazetenin başyazarlığını Falih Rıfkı Atay ile Necmettin Sadak yapmıştır. *Akşam* gazetesi Ankara’daki gelişmeleri yakından takip etmeye çalışmış ve muhabir göndermiştir.⁶² Falih Rıfkı Atay bir gazeteci olarak o dönem gelişmelerini ve Anadolu’da başlayan direniş hareketini İstanbul’dan şöyle görmüştür: “Saray, Bab-ı Ali, Hürriyet ve İtilaf gazeteleri Anadolu direnişinin, barış şartlarını ağırlaştırmaktan başka bir şeye yaramayacağına” inanmaktadırlar. Onun anılarında o dönem İstanbul edebiyatında milli kuvvetlerin adı ‘Haydut Çeteleri’ olarak anılmıştır. Yine o dönem Dahiliye Nazırı olan Ali Kemal’in bir tamimine göre Anadolu’da “Yeniden şekavet ve yağma devrini açanlar, Yunanlıların ekmeğine yağ sürmektedirler.” demiştir. Falih Rıfkı Atay, anılarında *Akşam* gazetesinin o sıralarda İstanbul fikir ve politika hayatı adamlarından bir haylisinin uğrak yeri olduğundan bahsederek, *Akşam* gazetesinin binasındaki Matbuat Cemiyeti salonunda yapılan toplantılar ve bu toplantılarda hem İstanbul’a hem de Anadolu ve Mustafa Kemal’e dair farklı kesimlerden farklı görüş ve değerlendirmelerin yapıldığını aktarmaktadır.⁶³ *Akşam* gazetesi uzun yıllar gazetenin ortakları olan bu isimler tarafından idare edilmiş, ancak daha sonra Ali Naci ve Falih Rıfkı Atay’ın gazeteden ayrılmasıyla gazete, Necmettin Sadak ve Kazım Şinasi tarafından yönetilmiştir.⁶⁴ *Akşam* gazetesi 1919 ve 1920’li yıllarda genelde bir haber gazetesi niteliğindedir. İstanbul’daki siyasal olaylara ve dış gelişmelere yer veriyor, zaman zaman Anadolu’dan ve Mustafa Kemal’in faaliyetlerinden de haber

⁶¹ İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşında Türk Basını*, Ankara 1981. s. 7. Bu konuda ayrıca bkz. M. Nuri İnuğur, a.g.e., s. 338. Gazetenin yayın hayatına başlaması hakkında Atatürk Araştırma Merkezi tarafından yayınlanan bir çalışmada 20 Eylül 1918 tarihi de verilmektedir. Zekai Güner, Orhan Kabataş, *Milli Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını*, Ankara 1990, s. 316.

⁶² Bülent Varlık, a.g.m., s. 1202.

⁶³ Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, İstanbul 1969, s. 202, 203 v.d

⁶⁴ M. Nuri İnuğur, a.g.e., s. 338, 339.

veriyordu. Gazete, Şubat 1921'den itibaren Anadolu haberlerine öncelik vermiştir. 1 Nisanda okuyucularına “Memleketin kurtarıcısı olan Kuvay-ı Milliye'nin kudret ve fedakarlığından emin olmalarını” öneriyordu. O günden sonra *Akşam* gazetesi sürekli olarak zafer haberleriyle dolmuştur. Ancak gazete İstanbul yönetimine de karşı çıkmamıştır. 17 Nisan tarihli sayısında “Padişahımız Anadolu yaralılarına yardım için 10.000 lira ihsanda bulundular.” diye bir haber vermiştir. Bunu takip eden günlerde “Anadolu'da herkes silah başına” (25 Nisan 1921), “İstanbul kalbiyle ruhuyla Anadolu'ya bağlandıktan sonra kendini hissetti.” (N.Sadak 26 Nisan 1921) gibi Milli Mücadele ruhunu daima diri tutan temalara sıkça yer vermiştir.⁶⁵ *Akşam* gazetesi yaptığı haberler ve yayın politikasıyla Ulusal Kurtuluş Mücadelesini desteklemiştir.⁶⁶ Anadolu'da başlayan Ulusal Kurtuluş Savaşı boyunca Milli Mücadele'yi destekleyen *Akşam* gazetesi Cumhuriyet'ten sonra da Atatürk ilke ve inkılaplarını savunmuş ve yayınlandığı dönem içerisinde ilkeli yayın anlayışı ile basın hayatı içerisinde güvenilir bir yer edinmiştir.⁶⁷

Tasvir-i Efkar

Tasvir-i Efkar gazetesi, *Tercüman-ı Ahval* gazetesinden ayrılan Şinasi tarafından ilk kez 1862'de çıkarılmıştır. Şinasi, *Tasvir-i Efkarı* halka okutmak amacını gütmüştür. Gazetede politik yazılar, memleket ve dünya haberleri yayımlanırken, diğer taraftan da batı düşüncesini memleketimize yerleştirmeye yarayan eserlerin çevirileri yer almıştır. Gazete bu ilk döneminde 830 sayı yayımlayabilmişti.⁶⁸ *Tasvir-i Efkar* gazetesinin kapanmasından sonra gazetenin ikinci kez yayımlanması konusunda kaynaklar farklı tarihler vermektedir.⁶⁹ I. Dünya Savaşı süresince *Tasvir-i Efkar* gazetesini Velid Ebüzziya ile Yunus Nadi birlikte çıkarmışlardır. Ancak 1918 yılı sonunda ayrılmışlardır. Yunus Nadi, *Yeni Gün* gazetesini çıkarmıştır. Velid Ebüzziya ise *Tasvir-i Efkar*'da yazmaya devam etmiştir.⁷⁰ Bu arada gazete yayın hayatı boyunca zaman zaman sıkıyönetim tarafından kapatılmıştır. Bu kapatılma dönemlerinde yayın hayatını durdurmamak adına farklı isimlerle çıkmıştır. Bu

⁶⁵ Hıfzı Topuz, a.g.e., s. 100, 101.

⁶⁶ İzzet Öztoprak, a.g.e., s. 7.

⁶⁷ Füzun Husrev Tökin, *Basın Ansiklopedisi*, İstanbul 1963, s. 11.

⁶⁸ Füzun Husrev Tökin, a.g.e., s. 115-117.

⁶⁹ *Tasvir-i Efkar* gazetesinin ikinci kez yayın hayatına başlamasının tarihi hakkında farklı görüşler söz konusudur. Bu konuda Hıfzı Topuz, a.g.e., s. 115' te 1908 tarihini vermekte, İzzet Öztoprak, a.g.e., s. 4'de 10 Ocak 1913 tarihini ve Nuri İnuğur, a.g.e., s.344'te 19 Ocak 1913'ü, vermiştir. Füzun Husrev Tökin, a.g.e., s. 117'de 1908'de Ebüzziya Tefvik tarafından tekrar çıkarıldığını söyler. Hasan Duman, a.g.e., s. 409. Bu konuda net bir tarih vermemekle beraber gazetenin Şinasi'nin çıkardığı *Tasvir-i Efkar*'dan aşağı-yukarı yarım asır sonra Ebüzziya Tefvik tarafından, *Yeni Tasvir-i Efkar* adıyla çıkarıldığını belirtir.

⁷⁰ M. Nuri İnuğur, a.g.e., s. 345.

isimler arasında şunlar yer alır. *Yeni Tasvir-i Efkar*, *İntihab-ı Efkar*, *Tasvir-i Efkar*, *Tevhid-i Efkar*. Gazete son olarak Latin harfleriyle yeniden *Tasvir-i Efkar* olarak yayınlanmıştır.⁷¹

Yeni Tasvir-i Efkar Anadolu'daki ulusal mücadeleyi bütünüyle desteklemiş ve Anadolu Hareketi için şu sözleri söylemiştir: “Anadolu Hareketi Türk milletinin yaşamaya azimli olduğunu ispat etmiştir.” (12 Kasım 1919) diyerek Milli Mücadele'nin Türk milleti için anlamını ve önemini anlatmaya çalışmıştır. İstanbul'daki tüm baskılara ve sansür tehlikesine karşın yine de milli mücadele lehinde yazılar yazmaya devam etmiştir. Yine *Tasvir-i Efkar* gazetesi, İstanbul basını içerisinde bir ilki gerçekleştirerek, Ulusal Kurtuluş Savaşının önderi olan Mustafa Kemal Paşanın, Milli mücadeledeki ilk resmini gazetede yayınlamıştır.⁷² Anlaşıldığına göre *Tasvir-i Efkar* gazetesi daha sonraki süreçte Mustafa Kemal'i yalnızca resimleriyle değil biyografisi ve bu zamana kadar olan çalışmalarını anlatarak İstanbul halkını Mustafa Kemal ve yaptıkları hakkında doğru bir biçimde bilgilendirmeyi amaçlamıştır. Bunun yanında *Tasvir-i Efkar* gazetesi Aydın cephesine bir muhabir göndererek savaş haberlerini tüm canlılığıyla duyurmuştur. Sivas'ta yapılan ulusal kongreye Gazeteci Ruşen Eşref Ünaydın'ı göndermiş ve kongre haberlerini gazeteden halka duyurmaya çalışmıştır.⁷³ Dönemin İstanbul gazetelerinden, *Peyam- Sabah* gazetesinin yazarı Ali Kemal ile *Alemdar* gazetesinin yazarı Sait Molla gibi gazetecilerin İngiliz işgal kuvvetlerine karşı sempatik görünmek amacıyla Anadolu'daki Ulusal Direniş Hareketine amansız bir şekilde saldırmalarının yanında Ali Kemal, Sait Molla işbirliğine karşı Velid Ebüzziya *Tasvir-i Efkar* gazetesinde yayınladığı yazılarla bu gazetecilere karşı önemli bir fikir savaşı yürütmüştür. Velid Ebüzziya, suçlu olarak sevk edildiği mahkeme huzurunda “Meşru hükümet Anadolu'dur.” diyecek kadar cesaret gösterebilen bir gazeteci olmuştur.⁷⁴ Ancak gazete uzun bir süre varlığını devam ettiremeyerek bir süre sonra 17 Nisan 1921'de kapanmıştır. Ancak bu kapanış geçici bir kapanış olmuş, gazete 2 Haziran 1921'de adını değiştirerek bu kez *Tevhid-i Efkar* adıyla yine aynı yazı kadrosuyla ve aynı yayın politikasıyla yayın hayatına devam etmiştir. Bu dönemde gazetenin yaptığı haberlere bakıldığında örneğin Sakarya Savaşı öncesi yazılarda “Muvaffak oluncaya kadar savaşa

⁷¹ Hasan Duman, *İstanbul Kütüphaneleri Arap Harfli Süreli Yayınlar Toplu Katalogu 1828-1928*, İstanbul 1986, s. 409.

⁷² Hıfzı Topuz, a.g.e., s.116.

⁷³ İzzet Öztoprak, a.g.e., s.4. Bu konuda ayrıca bkz. Bülent Varlık, “Mütareke'de Yerli ve Yabancı Basın” a.g.e. s. 1202.

⁷⁴ M. Nuri İnuğur, a.g.e., s. 345

devam” (27 Temmuz 1921) “Galip gelmeye mecburuz” (31 Temmuz 1921) gibi yazılarla Mustafa Kemal’in mutlaka muzaffer olacağına olan inancıyla yayın çizgisinde herhangi bir değişiklik yapmadan yoluna devam etmiştir.⁷⁵ Bunun dışında Velid Ebüzziya, Kurtuluş Savaşı sırasında M.M Grubu ve Milli Savunma Teşkilatının yayınlarını Ebüzziya Basımevinde basarak bu yanıla da Kurtuluş mücadelesine önemli bir destekte bulunmuştur. Gazete yayınlarını 5 Mart 1925’e kadar devam ettirmiştir.⁷⁶

Vakit

Vakit gazetesi 1875 yılında kurulmuştur. Başyazarı Mehmet Saittir.⁷⁷ 22 Ekim 1917’de yayın dünyasına katılan *Vakit* gazetesi Ahmet Emin Yalman ile Mehmet Asım Us⁷⁸ tarafından çıkarılmıştır.⁷⁹ İlk kurulduğu dönemde gazetenin sorumlu müdürü ve başyazarı, Ahmet Emin Yalman’dır.⁸⁰ Ahmet Emin’in sürgüne gönderilmesinden sonra gazetenin yönetimi Mehmet Asım Us’a kalmıştır.⁸¹ Gazetenin yazı işleri müdürlüğünü Ali Naci Karacan daha sonra da Enis Tahsin Til yapmıştır. Necmettin Sadak ile Kazım Şinasi de *Akşam*’dan önce *Vakit*’te çalıştılar. Gazeteye sürekli yazı yazarlar arasında Hakkı Tarık Us, Ahmet Rasim, Ahmet Şükrü Esmer, Reşat Nuri ve Prof. Selahattin sayılabilir. Bunların dışında Ruşen Eşref, Hüseyin Cahit Yalçın, Ziya Gökalp ve Halide Edip de zaman zaman yazı yazdılar.⁸²

⁷⁵ Hıfzı Topuz, a.g.e., s. 116.

⁷⁶ M. Nuri İnuğur, a.g.e., s. 346.

⁷⁷ Füzün Hüsrev Tökin, *Basın Ansiklopedisi*, s. 127. Bu konuda ayrıca bkz. İzzet Öztoprak a.g.e., s. 4.

⁷⁸ Us Ailesinin gazeteci üyeleri için bkz. Nuri Akbayır, Orhan Koloğlu, “*Gazeteci Bir Aile Us’lar*”, Ankara 1996, s.15-148. Bu çalışmada *Vakit* gazetesinin kurucuları arasında yer alıp, aynı zamanda gazetenin yazı kadrosunda yer alarak sürekli yazı yazar Us ailesi üyelerinden olan, Mehmet Asım, Hakkı Tarık, Hasan Rasim’in hayatlarının, gazetecilik yanlarının, Milli Mücadele ve Mustafa Kemal ile olan temaslarını, gazete yazılarından örneklerin de bulunduğu yazıları kapsayan eser ailenin gazeteci üyeleri hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir.

⁷⁹ Hıfzı Topuz, *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul 2003, s.105. Bu konuda ayrıca bkz. Bülent Varlık, a.g.m., s.1202; Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, s. 341; Orhan Koloğlu, *Osmanlı’dan 21.Yüzyıla Basın Tarihi*, s.116; bu konuda *Basın Ansiklopedisi*, İzzet Öztoprak ve Zekai Güner, Orhan Kabataş, *Milli Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını*, Ankara 1990. s. 369. Saydığım bu kaynaklardan daha farklı bir bilgi vererek gazetenin 1875 yılında Filip tarafından kurulduğunu belirtip, başyazarın Mehmet Sait olduğunu ve gazetenin 26 Ekim 1917’den itibaren Hakkı Tarık Us ile Asım Us tarafından çıkarılmaya başlandığını belirtmiştir. Gazetenin başyazarlığını Ahmet Emin Yalman’ın yaptığını belirtmiştir. Ancak Hıfzı Topuz’un gazetenin kurucularından Ahmet Emin Yalman’ın anılarından (Gördüklerim Geçirdiklerim) yaptığı alıntılarla verilen kuruluş tarihi 22Ekim 1917’dir.

⁸⁰ Hasan Duman, a.g.e., s. 448.

⁸¹ Bülent Varlık, a.g.m., s. 1202.

⁸² Hıfzı Topuz, a.g.e.,s. 105. Bu konuda ayrıca bkz. M.Nuri İnuğur, a.g.e., s. 341.

Vakit gazetesi ileri görüşlü, modern batılı düşünceyi destekleyen bir gazete olarak tanınmış, birçok gazetecinin yetişmesini sağlamıştır. Anadolu’da başlayan ulusal direnişi bütün gücüyle desteklemiş, Atatürk ilkelerine bağlı kalmıştır.⁸³ İstanbul’da çıkan ve Milli Mücadele’yi destekleyen gazetelerden *Tasvir-i Efkar* ile *Vakit* gazeteleri yalnızca yazı yoluyla bu desteği vermekle kalmamış, aynı zamanda Ankara’ya silah, adam ve haber kaçırmaya işlerinde de fiilen bulunmuşlardır. Kuvay-ı Milliye’nin zaferleri ve faaliyetleri İstanbul’daki işgal ve sansüre rağmen halka duyurulabilmiştir.⁸⁴ Günlük olarak yayınlanan *Vakit* gazetesi baskı sayısı en yüksek gazetelerin başında gelmiştir. Türkiye ile ilgili en çok dış haber veren gazetelerden biri olmuş, bu dış haberler Birleşik Amerika Devletleri basınından, Avrupa basınından ve Ermenice gazetelerden alınmıştır.⁸⁵

İkdam

1894-1928 yılları arasında İstanbul’da çıkmıştır. Gazetenin başyazarı ve kurucusu Ahmet Cevdet(Oran)’dır.⁸⁶ Hasan Duman eserinde gazetenin Ahmet Cevdet’le beraber ilk sahibi olarak Edhem İzzet’i (Benice) göstermektedir.⁸⁷ *İkdam* gazetesi mütareke yıllarının başında Milli Mücadele’ye karşı mesafeli bir tutum takınmışken daha sonra özellikle Yakup Kadri’nin (Karaosmanoğlu) yönetiminde iken Milli Mücadele yanlısı bir yaklaşım içerisinde bulunmuştur. Hatta Yakup Kadri’nin Anadolu Harekatını öven yazılar yazması yüzünden Divan-ı Harbe verildiği bilinmektedir. Yakup Kadri’nin yanında Falih Rıfki (Atay) da bu gazetede yazılar yazmıştır.⁸⁸ *İkdam* gazetesinin yazı kadrosunda Babanzade İsmail Hakkı, Ali Reşat, Ahmet Rasim, Ahmet Refik, Hüseyin Cahit, Hüseyin Rahmi gibi isimler de yer almıştır. Ali Kemal de *Peyam-ı Sabah* gazetesini kurana dek *İkdam*’ın yazı kadrosunda bulunmuştur. O dönemde yazı kadrosu bu kadar zengin başka bir gazete bulunmamaktaydı.⁸⁹ *İkdam* gazetesi, Mütareke’nin başında Anadolu’daki Milli Mücadele’ye karşı olan mesafeli tutumunu, Milli Mücadele’nin zafere doğru ilerleyen safhalarında “umut” dolu yazılara bırakmıştır. Yakup Kadri’nin 13 Aralık 1921 tarihli yazısında “yeni bir devlet görüşü doğuyor, içimizde bir şafak, ulusal bilincimiz doğuyor”

⁸³ İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşında Türk Basını*, Ankara 1981. s. 4,5.

⁸⁴ Orhan Koloğlu, a.g.e., s. 116.

⁸⁵ İzzet Öztoprak, *Türk Batı Kamuoyunda Milli Mücadele*, Ankara 1989, s. xv.

⁸⁶ İzzet Öztoprak, a.g.e., s.xv., Bu konuda ayrıca bkz. İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşında Türk Basını*, İstanbul 1981. s. 5.

⁸⁷ Hasan Duman, a.g.e., s.169.

⁸⁸ İzzet Öztoprak, a.g.e., s.5. Enver Behnan Şapolyo, a.g.e., s. 190.

⁸⁹ İzzet Öztoprak, a.g.e., s. 5.

diyerek Milli Mücadele'ye olan inancını ortaya koyuyordu. *İkdam*, bu dönemde bir taraftan örneğin Padişahın doğum gününü kutlayarak, bir taraftan da şimşekleri üzerine çekmeden Ankara'nın başarılarını yansıtmaya çalışmıştır. Özellikle 1921 yılı içerisinde yayınlanan yazılarda Mustafa Kemal'in ve Anadolu Harekatının başarıları yer almıştır. Bunlardan biri şu başlığı taşımaktadır: "Mustafa Kemal Anadolu'ya hayat vermiştir." (14 Nisan 1921) 1921 Temmuz'unda Yakup Kadri Ankara'ya gitmiş, Mustafa Kemal ve İsmet Paşalarla görüşmüş, bu görüşmeyi ve konuşmaları *İkdam* gazetesinde yayımlamıştır.⁹⁰

İleri

1918-1924 yılları arasında İstanbul'da yayınlanmıştır. Gazetenin yönetim müdürü Halil Lütfü (Dördüncü), başyazarı Celal Nuri (İleri)'dir. Günlük olarak çıkmış olan gazete 394. sayıya kadar *Ati* adı altında yayınlanmıştır. *İleri* gazetesi tüm Milli Mücadele boyunca Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı bütün gücü ile savunmuştur. Anadolu'da cephe haberlerini veren ilk gazete olarak da bilinmektedir ki bu sebeple Ankara Hükümeti tarafından ekonomik yönden desteklenmiştir.⁹¹ Bu yanıyla *İleri* gazetesi "Milli Mücadele'nin İstanbul sözcüsü" durumunda olmuştur. Mustafa Kemal tarafından gazeteye gönderilen yazılar başka isimlerle yayımlanmıştır. Gazetenin Anadolu Hareketine olan desteği İngilizler tarafında öğrenilince gazetenin başyazarı Celal Nuri 1920 Martında İngilizler tarafından yakalanarak Malta'ya sürgün edilmiştir. Celal Nuri ile beraber gazeteyi çıkaran kardeşi Suphi Nuri de bu tarihten sonra üniversitede hocalık yapmıştır. Celal Nuri, Malta'dan sürgünden döndükten sonra TBMM'ye milletvekili olarak katılmıştır.⁹² Gazete 393. sayısına kadar *Ati* ismiyle yayımlanmış, 394-782. sayıdan itibaren ise tekrar *İleri* ismiyle yayınlanmıştır.⁹³

Yeni Gün

Yeni Gün gazetesi Yunus Nadi (Abalıoğlu) tarafından ilk sayısı 2 Eylül 1918'de çıkarılmıştır. Yunus Nadi aynı zamanda gazetenin başyazarlığını da yürütmüştür.⁹⁴ Gazetenin imtiyaz sahipliğini Yunus Nadi üstlenirken, sorumlu müdür olarak Ahmet

⁹⁰ Hıfzı Topuz, a.g.e., s. 114,115. Bu konuda ayrıca bkz. M. Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul 1993, s. 346,347.

⁹¹ İzzet Öztoprak, a.g.e., s. 5,6. Bu konuda ayrıca bkz. Hıfzı Topuz, a.g.e., s. 102,103.

⁹² Hıfzı Topuz, a.g.e., s. 102,103. Bu konuda ayrıca bkz. M.Nuri İnuğur, *Basın Yayın Tarihi*, İstanbul 1993, s. 338.

⁹³ Hasan Duman, a.g.e., s. 173.

⁹⁴ Füzün Husrev Tökin, a.g.e., s.130. Bu konuda ayrıca bkz. Bülent Varlık, a.g.e., s. 1202, M.Nuri İnuğur, a.g.e., s. 339. Bu kaynaklardan farklı olarak *Yeni Gün* gazetesinin kuruluş tarihi konusunda Hıfzı Topuz, a.g.e., s. 103'te 3 Eylül 1918'i vermektedir.

Rasim görev almıştır.⁹⁵ Yunus Nadi, İstanbul Hukuk Fakültesini bitirdikten sonra 20 yaşında *Malumat* gazetesinde yazmaya başlamış, burada Abdülhamit rejimine karşı yazdığı için 1901’de Midilli’ye sürülmüştür. Cezasını tamamladıktan sonra İstanbul’a dönmüş, bu kez *İkdam* ve *Tasvir-i Efkar* ve İttihat ve Terakki Partisinin Selanik’teki yayın organı *Rumeli* gazetesinde çalışmıştır. Bundan sonra Meclis-i Mebusana seçilmiş, ardından 3 Eylül 1918’de kendi gazetesi olan *Yeni Gün*’ü çıkarmıştır.⁹⁶ Yayın hayatına 2 Eylül 1918’de başlayan *Yeni Gün* gazetesi yayın hayatını uzun yıllar devam ettirmiştir. İstanbul’un işgalinden sonra kısa bir süre yayın hayatını durduran *Yeni Gün*, 10 Ağustos 1920’den itibaren bu kez Ankara’da *Anadolu’da Yeni Gün* başlığı altında devam etmiştir. Bu yanıyla *Yeni Gün* gazetesi Ankara’nın ilk günlük gazetesi olarak çıkmaya başlamıştır. *Yeni Gün* gazetesi Sakarya Savaşı sırasında Kayseri’ye taşınmış, burada 31 sayı çıkmıştır. Sakarya Savaşı’ndan sonra Ankara’da yeniden çıkmıştır. *Yeni Gün* gazetesinin yazı kadrosu içerisinde: Aka Gündüz, Nüzhet Haşim, Ziya Gökalp, Enver Behnan Şapolyo, Şükrü Kaya, Kemal Ragıp gibi önemli gazeteciler bulunmaktadır.⁹⁷ Gazetenin yazı işleri müdürü, Kemal Salih Sel, idare müdürü, Agah Bey, gazetenin sorumlu müdürü ise Osmanzade Hamdi Bey idi. Gazetenin başyazarlığını ise Yunus Nadi üstlenmiştir.⁹⁸

Yunus Nadi, Meclis-i Mebusan’da milletvekili olduğu dönem ve sonrasında hem İstanbul Hükümeti’ni yeren yazılarıyla dikkati çekmiş, hem de İngiltere ve Fransa’nın Türkiye’ye karşı tutumlarını eleştiren yazılar yazmıştır. Öte yandan Yunus Nadi bir süre Amerika’ya güvenen bir tutum içerisinde olmuştur. Hıfzı Topuz Yunus Nadi’nin bu tavrını “Yunus Nadi her ne kadar Mustafa Kemal yanlısı ise de onun düşüncelerini ve tasarılarını anlamış sayılmazdı.” şeklindeki cümlesiyle açıklamıştır.⁹⁹ Buna rağmen *Yeni Gün* gazetesi ulusal direniş basını içerisinde en kuvvetli ve nitelikli gazetelerden biri olmuş, Mustafa Kemal’in düşüncelerini yansıtmış, Misak-ı Milliye bütün gücü ile savunmuştur.¹⁰⁰ *Yeni Gün* gazetesinin Ankara’ya taşınmasıyla beraber gazetenin yazı kadrosuna dahil olan Mahmut Esat Bozkurt da Yunus Nadi gibi Mustafa Kemal Atatürk’ün yakın

⁹⁵ Hasan Duman, a.g.e., s. 457.

⁹⁶ Hıfzı Topuz, a.g.e., s. 103. Bu konuda ayrıca bkz. Nuri İnuğur, *Basın Yayın Tarihi*, İstanbul 1993, s. 339.

⁹⁷ İzzet Öztoprak, a.g.e., s. 6. Bu konuda ayrıca bkz. Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın*, Ankara 1971, s. 198-200.

⁹⁸ Enver Behnan Şapolyo, a.g.e., s. 199.

⁹⁹ Hıfzı Topuz, a.g.e., s. 103.

¹⁰⁰ İzzet Öztoprak, a.g.e., s.6. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Nurettin Gülmez, *Kurtuluş Savaşı’nda Anadolu’da Yeni Gün*, Ankara 1999, s.246-248 v.s.

arkadaşlarından ve Kemalist devrimin baş destekçilerinden biri olmuş, Milli Mücadele'nin devrimci niteliğini belirleyen yazılar yazmıştır.¹⁰¹ Bu yüzden Milli Mücadele boyunca *Yeni Gün* gazetesinin başlığına “Yunanistan yıkılmalıdır ve yıkılacaktır.” manşeti konmuştur. Bu cümle Yunus Nadi'nin Milli Mücadele süresince yazdığı makalelerinin ya giriş ya da bitiş cümlesi olarak yazıya konmuştur. Yunus Nadi, *Yeni Gün*'deki yazılarında, yakın ufuklara bakmak yerine daha uzak ufuklara bakılması gerektiğini vurgulamış, politikanın zemin ve zamana göre değişmekte sakınca görmeyen gündelik bir davranış şekli olduğunu belirtip buna karşın siyasetin ise daha uzun bir zamanda belirlenmiş, önceden kararlaştırılmış bir hedefe yürümekte değişim kabul etmeyen bir hareket tarzı olduğunu ortaya koymuştur. Bu noktada Türkiye'nin politikaya değil siyasete ihtiyacı olduğunu vurgulamıştır.¹⁰² *Yeni Gün* gazetesinde yayınlanan dış haberler başta Fransız basını ağırlıklı olmak üzere Batı dünyası ve fazla olmamakla beraber Sovyetler Birliği'nden alınmış haberlere yer vermiştir.

Sakarya Zaferi'nden sonra Ankara'da yeniden çıkmaya başlayan gazete 1924 yılının ilk haftasında kapanmış, 7 Mayıs 1924'ten itibaren “*Cumhuriyet*” adı altında yayın hayatını sürdürmüştür.¹⁰³

Milli Mücadele boyunca Anadolu'da başlayan ulusal direniş hareketine destek veren İstanbul gazetelerinin yanında, bunun tam aksi olarak Milli Mücadele'ye ve onun lideri Mustafa Kemal'e tüm güçleriyle saldıran, aleyhte yazılar yazan gazeteciler ve gazeteler olmuştur. Bunların başlıcaları aşağıdadır.

Türkçe İstanbul Gazetesi

Gazete ilk olarak 9 Kasım 1918'de *Yeni İstanbul* adıyla çıkmıştır. Gazetenin başyazarı Süleyman Radi'dir. Ancak gazetenin yönetimi Dr. Abdullah Cevdet ile İngiliz Ajansı Sait Molla'nın elinde idi. Gazetenin kuruluşundan bir süre sonra Süleyman Radi'nin gazeteyle ilgisi kesilmiş, 8 Aralık 1918'de gazetenin adı *Türkçe İstanbul*'a dönüşmüştür. Böylece Sait Molla gazetenin tek yöneticisi ve başyazarı olarak tanınmıştır.¹⁰⁴ İngiliz

¹⁰¹ M.Nuri İnuğur, a.g.e., s. 340.

¹⁰² Nurettin Gülmez, *Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'da Yeni Gün*, Ankara 1999, s. 246,247.

¹⁰³ İzzet Öztoprak, a.g.e., s. 6.

¹⁰⁴ Hıfzı Topuz, a.g.e., s. 113.

Muhipler Cemiyetine de üye olan Sait Molla Cemiyetin üyesi olan Padişah Mehmet Vahdettin, Sadrazam Damat Ferit Paşa ve bazı devlet adamlarıyla beraber Osmanlı Devleti toprak bütünlüğünün ancak İngiltere himayesinde sağlanabileceği görüşünü desteklemişlerdir.¹⁰⁵ Sait Molla'nın *Türkçe İstanbul*'daki yazıları hep İngiltere'ye övgü ve hayranlıkla doluydu. Sait Molla 17 Temmuz 1920'de yapılan kongrede İngiliz Muhipler Cemiyetinin başkanlığına getirilmiştir. Milli Mücadele'nin İstanbul örgütü Sait Molla'nın 11 Ekim-5 Kasım 1919 tarihlerinde Rahip Frew'e yazdığı 12 mektubun kopyasını ele geçirir. Molla bu mektuplarında Milli Mücadele'yi baltalamak için Rahip Frew'den para istemekte ve bu paraları hangi ajanlara dağıtacağını belirtmektedir.¹⁰⁶ Bunların dışında Sait Molla *Türkçe İstanbul* gazetesinde sürekli Anadolu'da başlayan Milli Kurtuluş Hareketine karşı çıkma, Kuvay -ı Milliye aleyhine yazılar yazma, Milli Kurtuluş Hareketini destekleyen gizli kuruluşları ve Milli Mücadele fikrini savunan basın organlarına amansız bir biçimde saldırmayı gazetesinde kendisine iş edinmiştir.¹⁰⁷ Sait Molla'nın *İstanbul* gazetesi Kasım 1920'de toplatılmış, Molla bundan sonra önce *Alemdar* gazetesinde ardından da *Peyam-ı Sabah* gazetesinde yazmaya devam etmiştir. Büyük zaferden sonra yayınlanan gazeteler Sait Molla'nın Mısır'a kaçtığını yazmışlardır. Molla 16 Nisan 1924'te yayınlanan yasayla 150'likler listesine alınır ve yurttaşlıktan çıkarılır.¹⁰⁸

Alemdar

Gazete 1909- 1922 yılları arasında günlük olarak çıkmıştır.¹⁰⁹ Gazetenin kurucusu olan Refi Cevat (Ulunay) çeşitli gazetelerde çalıştıktan sonra *Alemdar* gazetesini çıkarır. Gazetenin genel müdürü Ahmed Kadri'dir.¹¹⁰ Ancak 1913'te Mahmut Şevket Paşanın vurulması olayı üzerine *Alemdar* gazetesi kapatılır. Refi Cevat önce Sinop'a sürgün edilir, daha sonra Çorum'a ve Konya'ya. Beş yıllık sürgün döneminden sonra 4 Ocak 1911'de *Alemdar* gazetesini yeniden çıkarır. Gazetenin yazı kadrosunda Sait Molla, Refik Halit,

¹⁰⁵ M.Nuri İnuğur, a.g.e., s. 341.

¹⁰⁶ Mustafa Kemal Meclis kürsüsünde okuduğu *Nutuk*'ta bu mektuplara uzunca yer vermiş, mektuplarda Sait Molla'nın İngiliz işbirlikçiliği ifşa edilirken, Anadolu'daki milli hareket aleyhine ortaya atılan asılsız iddialara yer verilmiş, bunların cevabı olarak Mustafa Kemal'in Mister Frew'a yazdığı mektup okunmuştur. Kemal Atatürk, a.g.e., s. 201-208.

¹⁰⁷ M. Nuri İnuğur, a.g.e., s. 342.

¹⁰⁸ Hıfzı Topuz, a.g.e., s. 114.

¹⁰⁹ İzzet Öztoprak, a.g.e., s. 7. Bu konuda ayrıca bkz. M. Nuri İnuğur, a.g.e. s. 342. Gazetenin kuruluşu noktasında Hıfzı Topuz, a.g.e., s.110. *Alemdar* gazetesini Refi Cevat'ın önce Pehlivan Kadriyle beraber 1911'de çıkarmış olduğunu belirtir.

¹¹⁰ Zekai Güner, Orhan Kabataş, *Milli Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını*, Ankara 1990, s. 317.

Aka Gündüz, Cenap Şahabettin de bulunmaktadır.¹¹¹ Gazete ulusal direnişe bütün gücüyle karşı çıkmış, ülkenin kurtuluşu için İngiltere'nin yardımının zorunlu olduğunu ısrarla savunmuştur. Bu konudaki yazıları özellikle gazetenin sorumlu müdürü Refi Cevat yazmıştır.¹¹² *Alemdar* gazetesinde yazılan yazılardan bazı başlıklar¹¹³ şöyledir: “İngilizleri Bekliyoruz, Türkler Kendi Güçleriyle Adam Olmaz, İngilizler Elimizden Tutarak Bizi Kurtaracak, İngiliz Mandası İçin İstanbul'da 24 Saat İçinde 40 bin İmza Toplandı.” (21 Nisan 1919) “Daha Ne Bekliyoruz? İngiltere Yönetimini ve Adaletini Sevmekle Vatanımı Sevmiş Oluyorum.” (1 Aralık 1919) “Anadolu Harekatını Tutan Zehirli Mahlukların Kafaları Ezilmeli” (13 Nisan 1920)¹¹⁴

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra 1922'de *Alemdar* gazetesi kapanmış, sahibi ve başyazarı olan Refi Cevat Ulunay, 150'likler listesine dahil edilerek yurt dışına çıkarılmıştır. Cumhuriyet döneminde Mustafa Kemal Atatürk tarafından bütün yüz ellilikler affedildiğinden Refi Cevatta bu “alicenaplıktan” istifade ederek yurda dönmüş, *Yeni Sabah* ve *Milliyet* gazetelerinde uzun yıllar politika dışında yazılar yazmış ve 1968'de ölmüştür.¹¹⁵

Peyam-ı Sabah

16 Kasım 1913-7 Kasım 1922 tarihleri arasında İstanbul'da yayınlanmıştır. Ali Kemal'in çıkardığı *Peyam* gazetesi ile Mihran'ın çıkardığı *Sabah* gazetesinin birleşmesiyle *Peyam-ı Sabah* gazetesi doğmuştur. Gazetenin sahibi Mihran, sorumlu müdürü ve başyazarı, Ali Kemal idi. Günlük olarak yayınlanan gazetenin Anadolu hareketine başından beri tavrı hep olumsuz olmuştur. Anadolu'daki Ulusal Kurtuluş Savaşına, denilebilir ki İstanbul gazeteleri arasında en fazla direniş gösteren ve hiç çekinmeden

¹¹¹ Hıfzı Topuz, a.g.e., s. 110.

¹¹² İzzet Öztoprak, a.g.e., s. 7,8. Bu konuda ayrıca bkz. Enver Behnan Şapolyo, a.g.e., s. 191.

¹¹³ *Alemdar* Gazetesinde yayınlanan köşe yazıları için bkz. İhsan Ilgar'ın derlediği “*Mütarekede Yerli ve Yabancı Basın*”, 1973. Kitapta Refi Cevat Ulunay'ın 26 Ekim 1919'dan itibaren Anadolu'daki Ulusal Mücadeleye dönük çeşitli yazıları yer almaktadır. Kitapta Refi Cevat dışında, *Alemdar* gazetesinde yazan Oğuz Tökin imzasıyla çıkan yazılar, Halit Refik'in takma adı *Kirpi* ve *Aydede* ile yazdığı yazılar, Bir dönem Damat Ferit'in yaverliğini yapan Tarık Mümtaz'ın (Göztepe) yazıları yer almaktadır. Kitabın diğer bir bölümünde ise Milli Mücadele'nin yanında yer alan basından, *Tasvir-i Efkar*'dan Velid Ebüzziya'nın yazıları, *Doğru Söz*'den İsmail Hakkı imzalı yazılar, *Yeni Adana* gazetesinden Ferit Celal'in “Dünder” takma adıyla yazdığı yazılar, *İkdam*'dan Yakup Kadri'nin (Karaosmanoğlu) yazıları, *Vakit* gazetesinden Ahmet Emin Yalman'ın yazıları ve Anadolu intibaları, *Yeni Dünya*'dan Arif Oruç'un yazıları yer almaktadır.

¹¹⁴ Hıfzı Topuz, a.g.e., s. 111.

¹¹⁵ M. Nuri İnuğur, a.g.e., s. 343.

Anadolu'daki ulusal kurtuluş savaşçılarına hakaret niteliğinde ifadelerde bulunan bir tavrı olmuştur.¹¹⁶ Bu ifadelerden bazıları şunlardır: Milli Mücadele hareketini yürüten kimselere “Bolşevik ajanları, zırtapozlar, şakiler, bagiler (asiler)” şeklinde ithamlarda bulunmuşlardır. Bunun dışında “Kuyucu Murat Paşa Celalilere nasıl davrandıysa, Kuvay-ı Milliye'ye öyle davranmak gerekir.” (20 Nisan 1920), “Bu canilere cezası çabuk ve şiddetli verilmelidir.” (29 Nisan 1920), “Mustafa Kemal'in ordusu haydutlardan, yağmacılardan, sabıkalılarından kuruludur.” (12 Temmuz 1920) gibi ciddiye alınmayacak birçok ifade de bulunmuştur.¹¹⁷ Ali Kemal ve onun gibi düşünenlerin ulusal kurtuluş karşısındaki en güçlü önermeleri, Türkiye için izlenecek yegane yolun İngiliz himayesine girmek olduğunu belirtmelerinden ibarettir.¹¹⁸ Mustafa Kemal, Milli Mücadele'yi olumsuz yönde etkileyecek olan bu neviden yerli, Ermeni ya da Rumca gazetelerin Anadolu'ya sokulmaması için gereken tedbirlerin alınması için kolordulara gerekli emri vermiştir.¹¹⁹

11 Eylül 1922'de, Ali Kemal çalıştığı gazeteden atıldı. Ertesi gün de *Peyam-ı Sabah* gazetesinin ismi yine *Sabah* olarak değiştirilir. Ancak buna rağmen Mihran Efendi korku içindeydi. Bunun üzerine gazetesini kapatıp Avrupa'ya kaçtı. Ali Kemal ise 1922 Eylül ayında İstanbul'da yakalanır, İzmit'e götürülür, Nurettin Paşanın karargahında sorguya çekilir, cezaevine götürülmek üzereyken linç edilir ve daha sonra idam edilir.¹²⁰

1.4. ANADOLU BASINI

1.4.1 Anadolu Basınının Genel Niteliği

Osmanlı Devletinin I.Dünya Savaşından yenik çıkması ve İtilaf Devletleri'nin, Osmanlı Devleti topraklarını işgale girişmesi üzerine, devlet bünyesinde yaşayan farklı kesimlerde farklı tepkiler, farklı çözüm önerileri söz konusu olmuştur. Bu noktada “*Türklerin egemenlikten yoksun kalmasına gönülleri razı olmayanlar Osmanlı İmparatorluğu yerine, Türk ulusunu kurtaracak çözüm yolları aramaya koyulmuşlardır. Millici olarak nitelendirilen bu grubun öncülüğünü Mustafa Kemal Paşa yapmıştır.*”

¹¹⁶ İzzet Öztoprak, a.g.e., s. 8.

¹¹⁷ Hıfzı Topuz, a.g.e., s. 109.

¹¹⁸ İzzet Öztoprak, a.g.e., s. 8.

¹¹⁹ Yücel Özkaya, *Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın* (1919-1921), Ankara 1989, s. 30.

¹²⁰ Hıfzı Topuz, a.g.e., s.109,110. Bu konuda ayrıca bkz. M. Nuri İnugur, a.g.e., s. 343,344.

Mustafa Kemal 1918 sonrasında ortaya atılan Osmanlı Devleti'ni olduğu gibi yaşatma düşünce ve önerilerinin, hiçbirini gerçekçi görmemiş, Osmanlı Devleti'nin ömrünü tamamladığını düşünmüştür. Çağdaş düşünsel temellere dayalı ulusal, demokratik ve tam bağımsız yeni bir devletin kurulabilmesi için Osmanlı Devleti'nin yıkılması gerekiyordu.¹²¹ Bunun için en kısa zamanda Anadolu'ya geçip, burada kurtuluş planını hayata geçirmek için ciddi bir örgütlenme sağlaması gerekiyordu. Bunun ön adımı olarak halkı gelişen bu süreç ve yakın bir zamanda olacaklar hakkında bilgilendirmesi, aydınlatması ve mücadelenin içine çekmesi gerekmektedir.

Basının, kamuoyu oluşturma ve yankılatma gücü radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarının bulunmadığı bir toplumda daha da önem taşımıştır. 1919-1921 yılları arasındaki dönemde kamuoyunun oluşmasında en etkili araç gazetelerdi. Dolayısıyla gazeteler halka haber verme işlevlerinin dışında aynı zamanda bir propaganda unsuru olarak da düşünülmelidir.¹²² Mustafa Kemal Samsun'a ulaştığında ilk yaptığı işlerden biri Abdülhamit'in, kendi casusluk sisteminin iyi işlemlerini sağlamak amacıyla kurduğu, mükemmel telgraf şebekesinden yararlanarak yetkisi altındaki idari ve askeri makamlara haber göndermek olmuştur. Bunun dışında her yerde protesto mitingleri düzenlenmesini ve Bab-ı Ali ile yabancı devlet temsilcilerine Türk milletine karşı işlenen haksızlığın onarılmasını isteyen telgraflar yazdırılmasını bildirir.¹²³ Mustafa Kemal'in ulusal direnci örgütlemek amacıyla haber akımını kontrol altına almak için telgraf ağına el koymak girişimi dışında, Anadolu'ya dışarıdan her çeşit haberin ister telgraf, ister gazete yoluyla olsun girmesi engellenmiştir. Yani bir taraftan halkı aydınlatacak bir yayım hareketi başlatılırken diğer taraftan, aksi yönde halka dönük bir dezenformasyonun oluşmasını engellemiştir.¹²⁴ Mustafa Kemal Samsun'a ayak bastıktan sonra ilk aşamada, asker sivil aydın öncülüğünde yörelerinin işgale uğramasını engellemek amacıyla oluşturulan, yerel direniş örgütlerini birleştirmiştir. Örgütlenmeye en küçük birimden başladığı gibi, bu örgütlerin bir çatı altında toplanması Sivas Kongresi'nde sağlanmıştır. Meclis açılıp, İcra Vekilleri Heyeti seçilinceye değin Anadolu'nun yönetiminde "Heyet-i Temsiliye"

¹²¹ İhsan Güneş, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı* (1920-1923), 1997, s. 116,117.

¹²² İzzet Öztoprak, *Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele*, Ankara 1989, s. 14.

¹²³ Lord Kinross, *Atatürk*, Türkçesi: Necdet Sander, (12. Basım) İstanbul 1994, s. 204.

¹²⁴ Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, İstanbul 1994, s. 61.

hükümetlik görevini üstlenerek iç güvenliğin sağlanmasına, olanakları ölçüsünde çaba göstermişti. İstanbul'un işgali üzerine, Geyve Boğazı işgal edilerek demiryolu köprüsü uçurulmuş, Geyve, Ankara Pozantı demiryolu hatlarına el konulmuş, buradaki İtilaf Devletleri askerlerinin silahları alınmış, İstanbul-Anadolu haberleşme hatlarının önemli bir bölümünün geçtiği, Geyve santrali Milli güçler tarafından denetim altına alınmıştır.¹²⁵ İstanbul'un işgalinden hemen sonra alınan tedbirler arasında yalnızca iletişimin kesilmesi esas alınmamış, bunun dışında birçok noktada İstanbul ve Anadolu arasındaki tüm ilişkiler dondurulmuştur.¹²⁶ Tüm bu gelişmelerden bahsederken İstanbul'un işgali ve sonrası Milli Mücadele sürecinde telgraf çalışanlarının çeşitli engellere, imkansızlıklara, teknik zorluklara, yokluklara rağmen yerine ulaştırılması gereken haber ve genelgeleri, askeri ve idari kararları en kısa sürede yerine ulaştırmada büyük hizmetleri ve katkıları unutulmamalıdır ki; bunlardan biri de Manastırlı Hamdi Beydir.¹²⁷ Anadolu'daki bu girişim ve eylemlere karşı İtilaf Devletleri, Padişahı da yanlarına alarak Anadolu halkını birbiriyle vuruşturacak olaylar yaratmışlardır. Ulusal eylem yanlısı olan yöneticiler görevlerinden alınmış, aydınları tutuklanmış, bu da yetmeyince Anadolu'daki ulusalcı hareketi ve liderlerini "asi, bağı" diye nitelendiren, kanlarını heder ilan eden ve onlara karşı savaş ve ayaklanmayı en kutsal dini görev sayan fetvalar yayınlamışlardır. Bu yollarla aleyhte propaganda yaparak, halkı etkileyerek Milli Mücadele'yi sabote etmeye çalışmışlardır.¹²⁸ İşte bu ortam içerisinde Anadolu basını da gelişerek üstüne düşen görevi yerine getirmiştir. Kurtuluş Savaşı içinde Anadolu basını sözcüğü ile "Ulusal direnişin başlamasından önceki ve Ulusal Kurtuluş Savaşı boyunca Anadolu'da çıkmakta olan gazete ve dergiler ile bunların o dönemdeki basın hayatına bakış açıları anlaşılmalıdır."¹²⁹ Bülent Varlık ise Anadolu basınına tanımlarken şunları ifade etmektedir: "1919-1923

¹²⁵ İhsan Güneş, a.g.e., s. 118-257.

¹²⁶ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I-III*, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, (5.Baskı), 1997, s. 55-56.

¹²⁷ Hasan Özönder, " Milli Mücadele Kahramanlarımızdan Telgrafçı Manastırlı Ahmet Hamdi Martonaltı", *İletişim, Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu Yayın Organı, İstanbul Nisan 1982*, s. 245-253. Makalede Telgrafçı Ahmet Hamdi Beyin İstanbul'un işgali süreciyle başlayan ve Kurtuluş Savaşına olan katkılarıyla devam eden ve Ahmet Hamdi Bey'in, Anadolu'ya geçtikten sonra yaşadıklarına dair birçok ayrıntı yer almaktadır. Telgrafçı Ahmet Hamdi Bey, 16 Mart 1920 tarihinde, İstanbul'un İngilizler tarafından işgal edilmeye başladığını, Ankara'ya Mustafa Kemal'e ilk defa haber verme görevini yerine getirmeyi başarmıştır. 16 Mart ve sonrası günlerde Hamdi Beyin, Anadolu'yu bilgilendirmesi devam etmiştir. Mustafa Kemal gelen bu bilgiler üzerine gerekli tedbirleri almış, Kurtuluş Savaşı hazırlıkları hız kazanmıştır. Telgrafçı Hamdi Beyin o günlerde gösterdiği büyük cesaret ve görev tutkusunu, Mustafa Kemal, her vesile ile daima takdir dolu cümlelerle anmıştır. Nitekim bu durumu *Nutuk*'ta da ifade etmiştir.

¹²⁸ İhsan Güneş, a.g.e., s. 257.

¹²⁹ İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşında Türk Basını*, Ankara 1981, s. 31.

yılları Anadolu basınının yapısı, kimliği iki çizginin izlenmesiyle anlaşılabilir. Bunlardan ilki, doğrudan doğruya Mustafa Kemal'in izlediği çizgidir, bir diğer ifadeyle Kemalist basın politikasıdır. Daha Milli Mücadele'nin başladığı ilk günlerde, önce *İrade-i Milliye*, sonra *Hakimiyet-i Milliye* gazetelerinin çıkarılması, Anadolu Ajansı ve Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesinin kurulması ülke içinde ve dışında bazı basın merkezlerinin oluşturulması, basına doğrudan destekler yapılması gibi olgular bu çizginin izlediği rota üzerindeki önemli durak noktalarıdır. İkinci çizgi ise, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra, bundan sonra ne yapılabileceğini sorgulayan özellikle İzmir'in işgaliyle birlikte yoğun bir biçimde yörelerinin savunulmasına yönelik yayınlar yapan yerel basının izlediği çizgidir.” Ancak Anadolu'da doğan bu basın 1918 ile 1919 yıllarında yöresel kurtuluş için mücadele ederken zaman içinde Kemalist basın politikasının etki alanına girmiştir. Bununla beraber Anadolu'daki dönemin yerel basını Milli Mücadele'nin en önemli propaganda araçları arasında yer almıştır.¹³⁰

Ulusal Kurtuluş Savaşı yıllarında, Anadolu basınının genel durumuna bakıldığında, ilk göze çarpan yanlarından biri de basının, her türlü yoksulluk ve yoksunluk içerisinde olmasıdır. Kağıt, mürekkep, matbaa harfleri yok denecek kadar azdı. Bu olanaksızlıklar nedeniyle gazete ve dergilerin kimi zaman ambalaj kağıtlarına basıldığını, kimi zaman da boylarının küçüldüğünü, sayfa sayılarının azaldığını söyleyebiliriz.¹³¹ En basit baskı araçlarıyla çalışılmıştır. “Esercedid” denilen yazı kağıtlarına gazete basılmıştır bazı yerlerde. Baskı makineleri at ve öküz arabalarıyla ilden ile taşınmış ve en ilkel koşullar altında gazeteler yayımlanmıştır. Anadolu basınının bu dönemi “meslekten mürettibin olmadığı, matbaacının olmadığı, kağıdın olmadığı, mürekkebin olmadığı, yedek parçanın olmadığı” bir dönem olarak ifade edilir.¹³² Bunun yanında işgal altındaki bölgelerde çıkmakta olan gazete ve dergilerin hem işgal makamlarının ağır baskısı bazen de olumsuz ekonomik koşulların etkisiyle yayınlarına ara verdikleri de bilinmektedir.¹³³ Bu gazetelerin Anadolu'daki Milli Mücadele Hareketinden yana tavır almaları ve halka dönük yapılan yayınlarında sürekli olarak bu tema üzerinden yazılar yazmaları İstanbul Hükümeti'nin dikkatini çekmiştir. Bu durum üzerine İstanbul Hükümeti Anadolu'daki Milli Mücadele

¹³⁰ Bülent Varlık, a.g.m., , s. 1204.

¹³¹ İzzet Öztoprak, a.g.e., s. 31.

¹³² Hıfzı Topuz, *100 soruda Türk Basın Tarihi*, İstanbul 1973, s. 127.

¹³³ İzzet Öztoprak, a.g.e., s. 31.

basınının önde gelenlerini sıkça uyarılmış ve uyarılar dikkate alınmadığında gazeteler kapatılmakla yüzyüze gelmiştir. Nitekim İstanbul Hükümeti “gaztelerin birer nüshasının muntazaman Nezarete gönderilmesi, sahip ve yazarlarının vatanperverane davranmaları lüzumuna dair Kalem-i Mahsusa’dan, Sivas, Edirne, Erzurum, Hüdavendiğar, Konya, Ankara vilayetleri ile Karahisar-ı Sahip, Samsun, Karesi ve Eskişehir Mutasarrıflıklarına” çeşitli telgraflar göndermişlerdir. Belliki İstanbul Hükümeti bu bölgelerde yayın yapan gazteleri yeterince vatanperver bulmamakta ve bu konuda patanperver olmaları yönünde uyarılmaktadırlar.¹³⁴ Bu uyarılar dikkate alınmadığında gazeteler “muzır münderecatı havi gazteler” sayılıp gaztelerin giriş ve yayınının durdurulması emredilmiştir.¹³⁵ Kapatılan matbaaların yeniden açılması yönünde yapılacak teşebbüsleri devletce muzır olacağından gerekli durumun izah edilmesi belirtilmiştir.¹³⁶ Anadolu’da bin bir güçlkle her şeye rağmen yayınlarını sürdürme çabası içerisinde olan Anadolu basınına, “İstanbul Hükümeti’nin bakışı işgal güçlerinin durumdan duydukları rahatsızlıkları gidermeye yönelik bir çabayı içermektedir.” Bu noktada Anadolu’daki bir kısım basın, gelen baskılar nedeniyle susturulmaya çalışılmış, bir kısım basın, işgal nedeniyle kapanmak zorunda kalmış, bir kısım basın ise Ankara’ya taşınmak suretiyle yayın hayatlarını Milli Mücadele süresince devam ettirebilmiştir.¹³⁷

Anadolu basınının bu yıllardaki haber kaynaklarına bakıldığında, İstanbul’un işgaliyle beraber her türlü resmi iletişim kesilmiştir. Ancak posta ve telgraf iletişiminin özel ve ticari olan kısmı belli merkezlerde sansüre tabi olmak şartı ile serbest bırakılmış, bunun dışında iletişim Türkçe olmakla beraber, Fransızca iletişimin ise gerektiğinde kullanılacağı bildirilmiştir.¹³⁸ Diğer haber kaynaklarını şöyle sıralayabiliriz: 1.Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından İstanbul, Zonguldak, İnebolu, Antalya, İzmit, Adana, Kars, Trabzon ve Aydın’da (Kuşadası ve Söke) kurulan İstihbarat şubeleri ile buralarda görevli ajanslardan alınan haberler. 2. Avrupa telsiz istasyonlarının, askeri telsiz istasyonu aracılığıyla elde edilen dış haberlere ait yayınları. 3.Yabancı gazete ve dergilerde çıkan haberler. 4.Yabancı ajanslardan alınan haberler. 5.Bazı gazetelerin Avrupa ve

¹³⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (B.O.A), Bab-ı Ali Dahiliye Nezareti (DH.), Şifre Kalemi Evrakı (ŞFR), Dosya No. 108, Belge No. 1.

¹³⁵ B.O.A., DH., ŞFR., Dosya N., 102, Belge N., 267.

¹³⁶ B.O.A., DH., ŞFR., Dosya N., 106, Belge N., 150.

¹³⁷ Tülay Alim Baran, *Vasıf Çınar ve İzmir’e Doğru Gazetesi Yazıları*, İstanbul 2001, s. 42.

¹³⁸ Server İskit, *Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, İstanbul 1943, s. 215.

Amerika’da bulunan özel muhabirlerinin gönderdiği haberler. 6.Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesinin Londra, Paris, Almanya, İsviçre ve Amerika’da bulunan dış ajanlarının bildirdikleri haberler. 7.Türkiye’de çıkmakta olan Fransızca, İngilizce, Rumca, Ermenice gazete ve dergilerden yapılan çevirilerle elde edilen haberler.¹³⁹ Buna ilave olarak Anadolu basını hem İstanbul’dan hem Padişah otoritesinden uzak, hem de işgal altında bulunmadığından ve olaylara daha yakın olduğundan, gerçekleri daha yakından görüyor, içerden bir sansür tehlikesi olmadığından ulusal bağımsızlık hareketini içten destekliyor ve yanında yer alıyordu. Ancak bütün Anadolu basını için bunu söylemek mümkün değildir. Yabancı çıkarlarına hizmet eden tek tük de olsa gazeteler mevcuttu.

1.4.2. Anadolu Basınının Belli Başlı Sesleri

Mondros Mütarekesi ile beraber başlayan işgallere karşı, Anadolu’daki halk topraklarını işgalci devletlere karşı savunmuştur. Bu süreç içerisinde Anadolu halkı, silahlı ve fiili mücadelenin yanı sıra Anadolu’nun dört bir yanında çıkarılan yerel gazeteler aracılığıyla bir tarftan işgallerin haksızlığını dile getirmiş, diğer taraftan da bu gazeteler bölgelerinin sesini duyurmaya çalışmışlardır. Bu süreç içerisinde ortaya çıkan, Anadolu basınının belli başlı sesleri temel nitelikleriyle aşağıda ele alınmıştır.

Doğru Söz

İzmir’in işgalinden bir hafta sonra Balıkesir’de çıkmaya başlamıştır. İmtiyaz sahibi Sındırgılızade A. Bakır¹⁴⁰ olan bu gazetenin ilk nüshası 22 Mayıs 1919’da yayımlanmıştır. Gazete vilayet matbaasında basılmaktadır.¹⁴¹ Haftalık olan bu gazete birkaç yüz basıyor ve sayısını yüz paraya satıyordu. Bu gazete Kurtuluş Savaşı’nın çağrıcısı olarak duruma öncülük etmiştir.¹⁴² *Doğru Söz*, kendisini tanımlamak için şunları belirtmiştir: “Neşriyatımızda ancak kendi fikir ve kanaatimizin tercümanı olacağız. *Doğru Söz* her şeyden önce müslümandır. Gazetenin başlıca muhatabı köylülerdir. Köylü seviyesini ve

¹³⁹ İzzet Öztoprak, a.g.e., s. 33.

¹⁴⁰ Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın*, Ankara 1971, s. 214. Enver Behnan Şapolyo, *Doğru Söz* gazetesinin sahibinin Bekir Bey olduğunu belirtmiştir, ancak M.Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul 1993, adlı eserin 354. sayfasında ve Fuat Süreyya Oral, *Cumhuriyet Basın Tarihi 1923-1973*, s. 32. Zekai Güner Orhan Kabataş, *Milli Mücadele Beyannameleri ve Basını*, Ankara 1990, s. 328 de *Doğru Söz* gazetesinin sahibi olarak, Sındırgılızade Ahmet Bakır’ı belirtmişlerdir.

¹⁴¹ Ömer Sami Coşar, *Milli Mücadele Basını*, İstanbul b.y.y., s. 14.

¹⁴² Fuat Süreyya Oral, *Cumhuriyet Basın Tarihi 1923-1973*, Ankara 1973, s. 32.

köylü ahval-i içtimaiyesini her şeyden evvel nazar-ı dikkate almaya mecburdur.” Bu gazete İzmir’in işgaline tepki gösteren yazılar yayınlamış, işgalin kabul edilemeyeceğini belirterek İzmir şehrinin Türk olduğunu ısrarla vurgulamıştır. Yine *Doğru Söz* gazetesinin işgal karşısındaki tepkisi halka dönük temel söylemi “birleşiniz” ifadesiyle belirtilmiştir. *Doğru Söz* gazetesinin ne zaman kapandığı net olarak bilinmemekle beraber yayınlarının kısa sürdüğü anlaşılmaktadır.¹⁴³

Hukuk-u Beşer

Mütareke’den sonra yayın hayatına İzmir’de başlayan gazetelerden biridir. Osman Nevres¹⁴⁴ (takma adı Hasan Tahsin) tarafından çıkarılan gazetenin, sorumlu müdürü Doktor Avni Muhittin’dir. Gazetenin alt başlığında “siyasi, fenni, ilmi, edebi, içtimai, zirai, iktisadi (her gün çıkar) yazısı okunmaktadır.” *Hukuku Beşer* gazetesinin Milli Kütüphane’de bulunan ilk sayısı 15 Teşrinisani (Ekim) 1918 tarihini taşımaktadır.¹⁴⁵ Osman Nevres’in yazdığı yazılarda düşmana karşı topyekün direnişi savunduğu, işgalci Yunan güçlerine karşı mücadeleyi esas aldığı bilinmektedir.¹⁴⁶

İzmir’e Doğru

16 Kasım 1919 da Balıkesir’den sesini bütün Türkiye’ye duyuran bir gazete yayınlanmaya başlamıştır. Esat ve Vasıf (Çınar) kardeşler, Mustafa Necati ile birlikte *İzmir’e Doğru* gazetesini, vilayet matbaasının kırık dökük makineleri ile haftada iki defa yayınlamayı başarmışlardır.¹⁴⁷ Gazetenin yazı işleri müdürü Esad Çınar, başyazarı ise Mustafa Necati’dir.¹⁴⁸ “Ulusal Kurtuluş Hareketinin Destekçisi ve Yürütücüsüdür” alt

¹⁴³ Ömer Sami Coşar, a.g.e., s. 14-17. Bu noktada gazetenin kapanış tarihi olarak, Fuat Süreyya Oral, Balıkesir’in işgalini belirtir. s. 32. M. Nuri İnuğur, s.354. ve Enver Behnan Şapolyo ise kapanışın belli olmadığını belirtir. Enver Behnan Şapolyo a.g.e., s. 212-213.

¹⁴⁴ Nuri İnuğur, a.g.e., s. 352. Zeki Arıkan, *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını* (30 Ekim 1918 - 8 Eylül 1922) Ankara 1998, s. 5, adlı eserinde *Hukuku Beşer* gazetesinin yayıncısı olarak doğrudan Hasan Tahsin Recep ismini vermektedir. Ancak konuyla ilgili diğer kaynaklar esas ismin Osman Nevres olduğunu belirtiyor. Osman Nevres, Selanik’te doğmuş, Fevziye Lisesini bitirdikten sonra Paris’te Siyasal Bilgiler Okulundan mezun olmuştur. Osmanlı devleti aleyhine Balkanları karıştıran Burkston Kardeşlerin gizli faaliyetlerini önlemekle görevlendirilmiştir. Bu kardeşlere Bükreş’te yapılan bir suikast nedeniyle on yıla mahkum olmuştur. Daha sonra Mütareke döneminde İstanbul’a gelmiş ve daha sonra da İzmir’de gazetecilik yapmaya başlamıştır. M. Muri İnuğur, a.g.e., s. 352.

¹⁴⁵ Zeki Arıkan, a.g.e., s. 5,6.

¹⁴⁶ M. Nuri İnuğur, a.g.e., s. 352.

¹⁴⁷ Fuat Süreyya Oral, a.g.e., s. 32,33.

¹⁴⁸ Tülay Alim Baran, *Mustafa Necati*, adlı (henüz basılmamış) kitabında, Mustafa Necati adına bugüne kadar yapılmış en ayrıntılı çalışmayı gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada Mustafa Necati’nin yaşamı, kişiliği,

başlığını kullanarak haftada iki gün yayınlanan gazetenin önemli yazılarını yazan yazarlardan biri de Vasıf Çınar'dır. Vasıf Çınar hem işgal güçlerine hem de kendi halkına hitaben yazdığı yazılarda işgal politikalarının haksızlığını anlatmıştır. “*İzmir’e Doğru* gazetesi, Milli Mücadele dönemine ait kararların yorumlandığı, İstanbul Hükümetlerinin politikalarının eleştirildiği ve cesaret verici yazıların yer aldığı gazete olması nedeniyle bir döneme ait düşünce ve duyguların anlaşılmasına yardımcı olması açısından önemlidir.”¹⁴⁹ Bunun yanında Türkiye Cumhuriyeti'nin hem bağımsızlık hem egemenlik mücadelesini yürüttüğü bu dönem içerisinde, Vasıf Çınar'ın yazdığı yazılarla halkı Milli Mücadele lehine motive ettiği, coşturduğu görülmektedir. Cumhuriyetin kurulmasında ve Cumhuriyet kurumlarının kökleşmesindeki katkıları son derece önemlidir.¹⁵⁰ *İzmir’e Doğru* gazetesi gizlice İzmir'e sokuluyor ve kurtuluşu müjdeliyordu; ancak gazete yaptığı yayınlarla İstanbul Hükümeti tarafından aforoz edilmiştir. Ancak tüm baskılara ve her türlü zorluğa rağmen gazetenin yayınına devam ettirdiği görülmüştür.¹⁵¹ Haber açısından da son derece zengin olan gazete bir taraftan da baskı sayısını artırmaya çalışmış ve 11 Aralık tarihini taşıyan gazete 4000 nüsha kadar basılmıştır. Tirajını artırarak halka ulaşmaya çalışan gazetenin başyazılarında da sıkça dile getirdiği husus halkın mücadeleye girmesinin biran önce sağlanmasıdır.¹⁵² Gazete, Yunanlıların 27 Haziran 1920'de Balıkesir'i işgal ettiğinde 74 sayı çıkmış bulunmaktaydı. Yunanlıların Balıkesir'i işgaliyle beraber *İzmir’e Doğru* gazetesi kapanmıştır.¹⁵³

Adana Gazetesi

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından iki ay sonra Çukurova Bölgesi Fransız ve Ermeni kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir. Mondros Mütarekesi'nin ertesi günü Ali İlmî tarafından *Ferda* adı verilen bir gazete yayınlanmaya başlamıştır. Gazete bu işgal sürecini destekler nitelikte yazılar yayınlarken adeta işgali “alkışlamıştır.” *Ferda* gazetesinin bu tutumu karşısında Adanalı öğretmenlerden Ahmet Remzi (Yüreğir) ile arkadaşı Avni(Doğan) hem *Ferda* gazetesine hem de işgale direnmek üzere, *Adana* gazetesini 25

devlet adamlığı, çeşitli mevkilerdeki önemli görevleri, Cumhuriyet rejimi ve kurumlarının inşası ve geliştirilmesi sürecindeki önemli katkıları anlatılmaktadır.

¹⁴⁹ Tülay Alim Baran, *Vasıf Çınar ve İzmir’e Doğru Gazetesi Yazıları*, İstanbul 2001, s. 44.

¹⁵⁰ Tülay Alim Baran “Cumhuriyet Dönemi Devlet Adamlarından: Vasıf Çınar,” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c. xvii, Mart 2001, Sayı 49, s. 171-201.

¹⁵¹ Fuat Süreyya Oral, a.g.e., s. 32,33.

¹⁵² Ömer Sami Coşar, a.g.e., s. 28,29.

¹⁵³ M. Nuri İnuğur, a.g.e., s. 356.

Aralık 1918’de yayınlamaya başladılar. İşgale karşı direnç gösteren ve kararlı bir mücadeleyi haykıran gazete işgal kumandanlığı baskısı altındaki vilayet emriyle kapatılmıştır.¹⁵⁴

Yeni Adana

Fransızların işgal sürecinde başarısız olmaları üzerine Adana’yı terk etmeleriyle 27 Kasım 1921’de Adana’da çıkmaya başlamıştır.¹⁵⁵ Gazete, *Adana* gazetesini de çıkaran Öğretmen Ahmet (Yüreğir) ile Yedek subay arkadaşı Yozgatlı Avni (Doğan) tarafından çıkarılmıştır. *Yeni Adana* gazetesi Hayat Basımevinde basılmakta, halkın umut kaynağı olmaktaydı.¹⁵⁶ *Yeni Adana* gazetesi bir taraftan Milli Mücadele sürecini destekleyici yazılar yazıp işgallerin tüm yurttaki haksızlığını ortaya koyup tüm bu olanları protesto ederken, bir yandan da Adana’da yayınlanan ve başından beri Anadolu’nun işgali sürecini destekleyip, Mustafa Kemal’i kötüleyen yayınlar yapan *Ferda* gazetesinin asılsız yayınlarına karşı mücadele etmiştir. *Yeni Adana* gazetesinin imkanları son derece kısıtlıydı. İlk zamanlarda iki nüsha olarak yayımlanmıştır. Ancak buna rağmen Anadolu’nun zaferine ve Mustafa Kemal’e güvenleri tamdı. Bu noktada Milli Mücadele süreci içerisinde kazanılan zaferler *Yeni Adana*’nın kat’i zafere olan inancını perçinlemiştir.¹⁵⁷ Gazete yaptığı yayınlarla bölgesinde Milli Mücadele’nin sözcüsü durumuna gelirken, buna en çok katkı sunanlardan biri de yazı işleri müdürü Ferit Celal (Dündar)dir. Yazdığı yazılarla kentin her köşesine, her köyüne ulaşmak için olağanüstü bir çaba harcamıştır. Gazete 1 Ocak 1921 tarihli nüshasında dört sayfa olarak günışırı yayımlanmaya başlamıştır.¹⁵⁸ *Yeni Adana* gazetesi tüm Milli Mücadele boyunca Kuvay-ı Milliye’nin adeta yayın organı ve sözcüsü olmuş, yaptığı haberlerle, yazdığı yazılarla, Milli Mücadele’nin örgütlenmesinde, bu yönde kamuoyu oluşturulmasında ve düşman propagandasının etkisiz hale getirilmesinde son derece önemli bir rol üstlenmiştir.¹⁵⁹

¹⁵⁴ Fuat Süreyya Oral, a.g.e., s. 36.

¹⁵⁵ Enver Behnan Şapolyo, a.g.e., s. 208.

¹⁵⁶ M.Nuri İnuğur, a.g.e., s. 356.

¹⁵⁷ Ömer Sami Coşar, a.g.e., s. 67-77.

¹⁵⁸ M. Nuri İnuğur, a.g.e.,s. 358.

¹⁵⁹ Hıfzı Topuz, a.g.e., s. 132.

Babalık

29 Aralık 1910-1951 tarihleri arasında Konya’da yayımlanmıştır. Önceleri haftada bir, daha sonra haftada iki kez çıkmıştır. Gazete 5 Nisan 1921’den itibaren günlük olarak çıkmıştır.¹⁶⁰ *Babalık* gazetesinin kurucusu Yusuf Mazhar’dır. Yusuf Mazhar aynı zamanda lise tahsili görmüş ve öğretmenlik yapmaktadır.¹⁶¹ Ulusal Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet dönemlerinde gazetenin başyazar ve yazı işleri müdürü, Samizade Süreyya, diğer yazarları ise Server İskit, Enver Behnan Şapolyo, Namdar Rahmi, Reşat Ekrem Koçu, Şair Yahya Saim, Sadettin Nüzhet gibi daha sonraları basın ve edebiyat alanlarında ünlenecek olan isimler bu gazetenin yazar kadrosunu oluşturmuştur.¹⁶² Gazete başlığının altında “Çiftçi, işçi, esnaf kardeşlerin ilerlemesine çalışır, her şeyden yazar, köylü gazetesidir.”¹⁶³ İfadesi yazılmıştır. Ömer Sami Coşar gazeteyi tanımlarken öncelikle şunları yazmıştır: “*Babalık... Meşrutiyetten sonra bu şehirde ne kadar çok gazete çıkmıştı! Fakat yalnız Babalık hayatta kalmıştı. Yurdun menfaatleri mevzubahis oldukça fırkacılık ihtiraslarının üzerine çıkmasını bilmiş, ileri fikirlerinde müdafii olmuştu. Öyle ise Erzurum Kongresinden itibaren Mustafa Kemal’in de fedakar bir dostu olacaktı.*” Gazetenin sahibi olan Samizade Süreyya İstanbul’daki rahat yaşamını bırakarak “Anadolu İhtilaline tek bir gömleği ile katılan, bir lokma ekmek ve bir şilte ile iktifa eden” yazar bundan sonra tüm enerjisini Milli Mücadele’nin başarısı için harcamıştır. Bu noktada Sakarya Savaşı öncesinde gazete: “*Sakarya’nın karanlık günlerindeydik. Hiçbir şeyi olmayan bir ordu ile her şeyi olan bir istila kuvvetinin kıyasıya dövüştükleri günler...*” ifadesini kullanır. Tek yapraklı olan bu gazete, ordunun ihtiyaçları için bir yardım kampanyası başlatmıştır. Tam da bu sırada Şeker Bayramının gelmesi şekere harcanacak paranın hesabını yaparak, bu paranın “*Vatan için cephelelerde şehit düşenlerin yuvalarına, gazilere ve böylece yardıma koşulabileceğini*” yazmıştır. Bu noktada Valinin, bayramda dağıtacağı şekerin bedeli olan 3 lirayı Hilal-i Ahmer’e yollaması, haberi yine yapılan yardımların ve yardımı yapanların listesi gazetede yayımlanmıştır. Böylece yardım listesi her geçen gün kabarmaya başlarken kampanya amacına ulaşmıştır.¹⁶⁴ *Babalık* gazetesi bütün cephe haberlerini günü gününe halka

¹⁶⁰ İzzet Öztoprak, a.g.e., s. 9. Gazetenin çıkarılmaya başlanmasının tarihi olarak, Zekai Güner Orhan Kabataş, a.g.e., s. 323 de 25 Aralık 1910’u işaret ederler. Bunun dışında 1917 yılına kadar *Babalık* adıyla çıkan gazetenin bir süre Türk Sözü adıyla yayımlandıktan sonra tekrar *Babalık* adını alarak yayın hayatına devam ettiğini belirtirler.

¹⁶¹ Ömer Sami Coşar, a.g.e., s. 151.

¹⁶² M.Nuri İnuğur, a.g.e., s. 360.

¹⁶³ İzzet Öztoprak, a.g.e., s. 9.

¹⁶⁴ Ömer Sami Coşar, a.g.e., s. 138-140.

bildirmiş, halk arasında mücadeleye dair büyük bir duyarlılık yaratmıştır. Batı Cephesi komutanı İsmet Paşa, *Babalık* gazetesine şu telgrafi çekmiştir: “*Babalığı, Garb Cephesinin vefakar bir arkadaşı addediyoruz.*” *Babalık* gazetesinin muhabiri olan Enver Behnan Şapolyo, cumhuriyetin ilanından sonra İsmet Paşa ile yurt gezilerine katılmış ve bu gezi izlenimlerini bu sırada çalıştığı gazete olan *Babalık*’ta yazmıştır.¹⁶⁵

Babalık gazetesi Sakarya Zaferinden sonra Anadolu’nun kurtuluşunu müjdeleyerek, Büyük Taarruz’a kadar geçen bir yıllık hazırlık süresinde “*Babalık boş mu duracaktı? Bu defa, gerici fikirlerle savaşa koyuluyordu. Sütunlarını okuyucularına açmıştı.*” *Babalık* cumhuriyetin ilanından sonrada bu kez devrimlerin öncü sesi olmuş, Cumhuriyet döneminde yapılan devrimleri halka gerekçeleriyle açıklayarak halkı bu yönde aydınlatmaya çalışmıştır. Örneğin “*kadın sorununa*” işaret ederek “*Bizde asırların mirası batıl bir zihniyet vardır. Kızlar okursa alüfte olurlar. Son zamanlara kadar kuvvetini kaybetmeyen bu çürük nazariye yüzünden zararımız azim olmuştur. Garba yetişmek hususundaki faaliyetimize kızlarımızın da iştiraki şarttır.*” *Babalık* bunun dışında Arap alfabesi yerine yeni Türk harflerinin kabulü konusunda da ısrarlı yazılar yazarak, Konya bölgesinde devrimleri yayma ve yerleştirme konusunda öncü rolü üstlenmiş ve sürdürmüştür.¹⁶⁶ Gazetede muhabir ve yazar olarak çalışan Enver Behnan Şapolyo, yazdığı yazılarda, Demokrasi, laiklik, fenizim, refah, saadet gibi cumhuriyet devrimlerinin hedeflerine dönük konuları işleyerek halkı aydınlatmaya çalışmıştır.¹⁶⁷ Tüm bu faaliyet ve çalışmalarıyla *Babalık* gazetesi Milli Mücadele’nin ve Kuvay-ı Milliye’nin Konya’da büyük dayanaklarından biri olmuştur. *Babalık* 1930 yılına kadar Yusuf Mazhar yönetiminde yayınlanacak, onun ölümünden sonra eşi ve yeğeni yönetiminde yirmi yıl daha yayınıni sürdürülecek, ancak eşinin ölümünden sonra gazete kapanacaktır.¹⁶⁸

¹⁶⁵ Enver Behnan Şapolyo, a.g.e., s. 210.

¹⁶⁶ Ömer Sami Coşar, a.g.e., s. 140-143.

¹⁶⁷ Enver Behnan Şapolyo, a.g.e., s. 211.

¹⁶⁸ M.Nuri İnuğur, a.g.e., s. 361. *Babalık* gazetesinin kapanış tarihi hakkında farklı kaynaklarda farklı tarihler verilmiştir. Kapanış tarihi konusundaki bu belirsizliğin bir nedeni de *Babalık* gazetesi koleksiyonunun Alman Milli Kütüphanesi tarafından satın alınarak Almanya’ya götürülmesidir. Enver Behnan Şapolyo, a.g.e., s.212. Enver Behnan Şapolyo, gazetenin 1949’da kapandığını belirtirken, Ömer Sami Coşar, Yusuf Mazhar’ın 1930’da ölümünden sonra eşi ve yeğeninin *Babalık*’ı yirmi yıldan fazla devam ettirdiğini belirtmiş, İzzet Öztoprak ise gazetenin kapanış tarihi olarak 1951’i vermiştir. Tüm bu bilgilerden gazetenin kapanış tarihi olarak 1951’i verebiliriz.

Öğüd

Selanikli Abdülğani Efendinin sahibi olduğu matbaa ve *Öğüd* gazetesi önce Afyonkarahisar’da kurulmuştı.¹⁶⁹ 1919-1923 yılları arasında yayın hayatını sürdürmüştür. Gazetenin başlık altı yazısında “*Amali milliyeye hizmetkar, manafii vataniyeye hürmetkar ve müstakil ül efkar yevmi Türk gazetesidir.*” cümlesi yer almaktadır. Bundan da anlaşılacağı üzere bu gazete en başından beri Milli Mücadele’nin yanında saf tutmuştur.¹⁷⁰ *Öğüd* gazetesinin ve matbaasının sahibi olan Abdülğani Efendi gazetenin yazı işlerini daha çok genç kalemlere bırakmış, zaman zaman onlara düşüncelerini aktarmış ve onlara gazetenin ulusal bağımsızlık ve Milli Mücadele savaşımının yanında yer aldığını belirterek, kalemlerini bu yolda kullanmalarını öğütlemiştir.¹⁷¹ *Öğüd* gazetesi Afyon’da haftalık olarak 96 sayı yayımlanmıştır. 97. sayısı, 1 Temmuz 1919’dan itibaren Konya’da beş yüz adet olarak basılmaya başlanmıştır. Konya’nın İtalyanlar tarafından işgali ile *Öğüd* gazetesi yayınları hükümetçe durdurulmuş, ancak aynı matbaada, Ulusal Bağımsızlık Savaşı için *Öğüd*’le aynı anlama gelen “Nasihât” adıyla başka bir gazete yayımlanmıştır.¹⁷² 290. sayıya kadar *Nasihât* adı ile çıktıktan sonra *Öğüd* adını almıştır.¹⁷³ Ancak gazetenin ismini *Nasihât* olarak değiştirmesi bu gazete üzerindeki baskıların bittiği anlamına gelmemiş, bilakis *Nasihât* gazetesinde de aynı baskılara uğramıştır. Daha gazete yayınlandığı ilk dönemden itibaren arşiv belgelerinden de öğrendiğimiz kadarıyla yayınlarının takip edildiği, *Nasihât* gazetesinin de *Öğüd* ve *Halka Öğüd* gazetesleri gibi yayında bulunduğu takdirde kapatılması gerektiğine dair Konya vilayetine çekilen telgraflar bulunmaktadır.¹⁷⁴ *Öğüd* gazetesi Konya’da günlük olarak yayımlanmaya başlamış, Anadolu’nun o günlerde yayınlanan biricik günlük gazetesi olmuştur. Gazete, daha başından beri Milli Mücadele’nin yanında olduğunu göstermekle Mustafa Kemal tarafından da tanınmış, hemşerisi Abdülğani Efendi tarafından çıkarılan bu gazete, zaman zaman Mustafa Kemal’le bağlantı kurmuş ve gazetede onun direktiflerine yer verilmiştir. O sırada Anadolu’da Milli Harekate katılmak üzere İstanbul’dan Anadolu’ya geçen gazeteci Feridun (Kandemir), gazetenin başyazarı olmuştur.¹⁷⁵ *Öğüd* gazetesi yaptığı yayınlarla

¹⁶⁹ Fuat Süreyya Oral, a.g.e., s. 49.

¹⁷⁰ İzzet Öztoprak, a.g.e., Bu konuda ayrıca bkz. İzzet Öztoprak, *Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele*, Ankara 1989, s. XVIII.

¹⁷¹ Mehmet Önder, *Milli Mücadelenin Yanında ve Safında Öğüd Gazetesi*, Ankara 1986, s. 4.

¹⁷² Yücel Özkaya, a.g.e., s. 14.

¹⁷³ Fuat Süreyya Oral, a.g.e., s. 49.

¹⁷⁴ B.O.A., DH., ŞFR., Dosya N., 106, Belge N., 153.

¹⁷⁵ Mehmet Önder, a.g.e., s. 6-9.

Anadolu'daki Yunan istilasını ve onların yanında yer alarak Anadolu'da ki işgal sürecini destekleyen İngiltere'ye şiddetle karşı çıkmaktaydı. *Öğüd* gazetesinin, işgal sürecini toptan reddeden ve Mustafa Kemal hareketini sonuna kadar destekleyen bu tavrı, İngiliz Generali Milne'in dikkatini çekmiş, İngiliz Generali, İtalyan subaylarını ikaz ederek *Öğüd* gazetesinin yayınlarına derhal son verilmesini istemiştir.¹⁷⁶ Bu konuda yalnızca İngiliz Generali'nin değil İstanbul Hükümeti'nin de baskıları söz konusudur. Nitekim *Öğüd* gazetesine kapatılması yönünde Meclis-i Vükela kararının tebliğ edilmesinden sonra da yayınlarına devam etmesinin devlet menfaatlerine aykırı bulunduğu bu yüzden gazetenin yayınlanmasının yasaklanmasına dair Nazır Mehmet Şerif tarafından, Konya vilayetine çekilen telgraf görülmektedir.¹⁷⁷ Gazetenin kapatılması gerektiği üzerine hem İngiliz Generalinden hem de İstanbul Hükümeti'nden gelen baskılar üzerine bölge halkının tepkisini çekmek istemeyen İtalyan kuvvetleri ile *Öğüd*'ün yazı müdürü aralarında sözlü bir anlaşma yaparak, *Öğüd* yazı kadrosu "Suya sabuna dokunmayan yüz nüsha basacak, bunlar İstanbul'a yollanacak ve sonra kalıplarda tadilat yaparak gene bildiği gibi yazacak." Konya'da o sırada İngiliz temsilcisi olmadığı için bu anlaşma fark edilmeyecekti. Ancak bu olayın İngilizlere ihbar edilmesi üzerine bu kez General Milne "*Öğüd* matbaasının süratle işgal edilmesi" emrini vermiştir. Bu olaya halk büyük tepki göstermiş, ileri fikirli yaşlı bir öğretmen olan Ali Kemali "*Ey ahali, ey Konyalılar, gazete demek bir milletin dili demektir. General Milne dilimizi kesti.*" Halkın tepkisini de göz önüne alan İtalyanlar gazeteye, işgali haber vermiş, "danışıklı bir döğüşle" gazete kapatılmıştır. Ancak kapandıktan sonra yine de yayınlarına bir şekilde devam etmiştir.¹⁷⁸ Bu süreçte İstanbul Hükümeti'nin bu gazetenin yayınlarının durdurulduğu halde bir başka matbaada yayımlandığını öğrenmiş ve konuyla ilgili gerekli girişimlerin başlatılması istenmiştir.¹⁷⁹ Beliki İstanbul Hükümeti bu gazetenin yayınlarından bir hayli rahatsız olmuş ve bu yönde gazetenin yayınlarının durdurulması için elinden geleni yapmaya çabalamıştır. İstanbul Hükümeti tarafından konuyla ilgili birçok telgraf ve yazışma arasında çok açık olarak şu görülmüştür ki "*Öğüd* gazetesinin yayınına müsaade edilmemesinin siyaseten gerekli olduğu" özellikle belirtilmiştir.¹⁸⁰ *Öğüd* gazetesi, Padişah fetvalarının, Mustafa Kemal aleyhine yönlendirdiği, Delibaş isyanı gibi hilafetçi hareketlere karşı da susmamış, tepki

¹⁷⁶ Ömer Sami Coşar, a.g.e., s. 156.

¹⁷⁷ B.O.A., DH., ŞFR., Dosya N., 106, Belge N., 131.

¹⁷⁸ Ömer Sami Coşar, a.g.e., s. 157-160.

¹⁷⁹ B.O.A., DH., ŞFR., Dosya N., 106, Belge N., 125.

¹⁸⁰ B.O.A., DH., ŞFR., Dosya N., 106, Belge N., 124.

göstermiş ancak bu olay sonrasında gazete kapatılmış, matbaa dağıtılmıştır.¹⁸¹ Bu olaydan bir süre sonra *Öğüd* tekrar yayınlarına başlamıştır. “O günlerde Ankara’da vilayet matbaası kolla çevrilen taş baskıdan tarihi bir baskı makinesi idi. Sık sık arızalandığı için Mustafa Kemal *Hakimiyet-i Milliye* gazetesini basamıyor, Meclis zabıtları bir türlü çıkmıyordu. Bunun üzerine Mustafa Kemal’in yanındakilerden Recep Bey (Peker) Ankara Hükümeti’nin bir talimatını bildirerek “*Öğüd* matbaasına Ankara’da ihtiyaç var bizim namımıza satın alıp buraya derhal getirin.” demiştir. Böylece gazetenin kurucusu Abdülgani Efendi, *Öğüd* gazetesini bir dönem hem Konya, hem Ankara’da çıkarmış, 1921 yılının Temmuzundan (699. sayıdan) itibaren sadece Ankara’da yayınlanmıştır. Gazete 1923 Ocak ayında kapanmıştır.¹⁸²

Anadolu

İlk olarak İzmir’de yayınlanmakta olan *Anadolu* gazetesi, İzmir’in işgaliyle beraber Yunan işgal kumandanlığınca kapatılması üzerine Haydar Rüştü tarafından bu kez Antalya’da 19 Aralık 1920’de çıkarılmasıyla yeniden yayın hayatına başlamıştır.¹⁸³ İzmir’in işgaline gösterdiği tepkilerden dolayı kapatılan bu gazete, Antalya’da da yaptığı yayınlarda işgal karşıtı tavrını sürdürerek “Anadolu’nun Yunanistan işgaline bırakılmayacağını yazıyordu.” Antalya’da *Anadolu* gazetesinin 533. ve son nüshasının ambalaj kağıdına basılması bitirken İzmir’in kurtuluşu üzerine İzmir’e doğru dönüş başlamıştır. İzmir’de yayın hayatını sürdüren *Anadolu* 1953’te kapanmıştır.¹⁸⁴

Amali Milliye

Sahibi Hacı Nuri, mesul müdürü İsmail Hakkı olan bu gazete 29 Nisan 1920’de Maraş’ta çıkarılmıştır. “Siyasi ve milli bir gazete” olan *Amali Milliye* haftada iki kez çıkıyordu. O sırada Sivas’ta çıkmakta olan İrade-i Milliye gazetesinden geniş alıntılar yapan gazetenin başlığı altındaki yazı şudur: “Metalibi ve Amali Milliye’nin Müdafidir.” Cumhuriyet dönemine kadar yaşadığı bilinen gazetenin tam olarak ne zaman kapandığı bilinmemektedir.¹⁸⁵

¹⁸¹ Fuat Süreyya Oral, a.g.e., s. 50.

¹⁸² Ömer Sami Coşar, a.g.e., s. 162,163.

¹⁸³ Fuat Süreyya Oral, a.g.e., s. 53.

¹⁸⁴ Ömer Sami Coşar, a.g.e., s. 255,261.

¹⁸⁵ Ömer Sami Coşar, a.g.e., s. 285,286.

Satveti Milliye

Bu gazete 24 Şubat 1922’de Mustafa Hulusü ve Emin Hüseyin tarafından Elazığ’da çıkarılmıştır. Gazete haberlerinin yanı sıra ilgi çekici karikatürlere de sahipti.¹⁸⁶ Gazetenin karikatürleri, Macarzade Hakkı tarafından şimşir üzerine kazınarak yapılmıştır. Daha ilk sayısından itibaren hedeflerini açıklayan gazete durumu şöyle ifade etmiştir: “*Bundan sonra savsaklama ile geçirecek bir dakika bile vaktimiz kalmamıştır. Muvaffakiyetle başlayan Anadolu İnkılabı kebirinin süratle tekemmülüne şediden muhtacız. Her safhada bunu izhara çalışmak ihmali kabul olmayan bir vazifedir.*” Milli Mücadele’nin yanında yer alan bu gazetenin ne zaman kapandığı belli değildir.¹⁸⁷

Küçük Mecmua

Ziya Gökalp Malta’dan sürgünden dönünce Diyarbakır’a gitmiş ve burada bir gazete çıkarmak istemiştir. Çıkarmak istediği gazetenin adını önce *Mefkûre* koymak istemiş; ancak valinin bu adı beğenmemesi üzerine gazeteyi *Küçük Mecmua* ismiyle Diyarbakır’da 5 Haziran 1922’de çıkarmıştır. Gazete 5 Mart 1923’e kadar 33 sayı çıkmıştır.¹⁸⁸ Ziya Gökalp gazetenin çıkacağı ilk günleri şöyle anlatır: “*Küçük Mecmua haftada bir çıkacaktı. Hemen işe başlamak icap ediyordu. O Zaman Matbuat Umum Müdürü olan Ağaoğlu Ahmet Beye yazdık. Önce mecmuanın masrafı için ayda 300 lira göndereceğini ve Mustafa Kemal Paşanın bilhassa mecmuanın çıkacağından çok memnun olduğunu yazdı*” demiştir. Ancak Ankara’dan gönderilen bu yardım ilk ve tek yardım olmuştur. Güç koşullar altında ancak bir o kadar da şevkle ve heyecanla çıkarılan *Küçük Mecmua*’nın başlık altında “*Haftada bir çıkar, ilmi, edebi, siyasi, iktisadi mecmuadır.*” ifadesi yer almıştır.¹⁸⁹ Gazetede Türklerin sosyal bünyesini etkileyecek en yeni fikirler yer almış, Ziya Gökalp “İlme Doğru”, “Dehaya Doğru”, “Dine Doğru”, “Felsefeye Doğru”, “İktisada Doğru” adlı yazılarla, Türk tarihine ait incelemeleri içeren yazılar yazılmıştır. Bu gazetede Türkiye Cumhuriyeti’nin ilerici hamlelerini bilimsel bir içerikle açıklamıştır. Bu yazılar aynı zamanda Mustafa Kemal’e de ilham olabilmıştır.¹⁹⁰ Gazetenin imtiyaz sahibi ve sorumlu

¹⁸⁶ Enver Behnan Şapolyo, a.g.e., s. 216.

¹⁸⁷ Ömer Sami Coşar, a.g.e., s.268,269.

¹⁸⁸ Enver Behnan Şapolyo, a.g.e., s.216. Bu konuda ayrıca bkz. Hıfzı Topuz, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, İstanbul 1973, s.132.

¹⁸⁹ Ömer Sami Coşar, a.g.e., s.278-280.

¹⁹⁰ Enver Behnan Şapolyo, a.g.e., s. 217,218.

müdürü olan Ziya Gökalp'in Ankara'ya, Telif ve Tercüme Encümenine başkan olması üzerine kapanmıştır.¹⁹¹

Albayrak

Albayrak, İttihat ve Terakki Partisi tarafından 1913'ün Mart ayında kurulmuştur. *Albayrak* gazetesi Ruslar'ın Erzurum'u işgaline kadar devam etmiştir.¹⁹² Gazetenin yeniden yayın hayatına başlaması, her şeyin kırılıp döküldüğü bu işgal sürecinden sonra Öğretmen Süleyman Necati'nin okulunu yeniden eğitime açmak, matbaasını yeniden işler hale getirmek için bütün gücüyle çalışmaya başlamasıyla olmuştur. Gazetenin yeniden yayın hayatına başlaması ile bu sırada yapılmakta olan Erzurum Kongresi kararlarını yurda ve dünyaya yaymak için insanüstü bir çaba sarf ederek *Albayrak*'ı Erzurum'da yeniden yayın hayatına açmıştır. Mustafa Kemal ve Şark cephesi kumandanı Kazım Karabekir tarafından sevilen ve önemsenen, Süleyman Necati bir yandan da yeni kurulacak Türk Devleti'nin ilk anayasası sayılacak Misak-ı Milli taslağını hazırlamak gibi onurlu ve zorlu bir görev için Ankara'ya çağırılmıştır, ardından da I.TBMM'ye Erzurum mebusu olarak katılmıştır. Bundan sonra kardeşi Mithat'ın eline geçen gazete çizgi değiştirerek bölgecilik yapmaya başlamıştır. Bu durum gazetenin kapanmasına sebep olmuştur.¹⁹³ 1921 yılının ilk aylarında *Albayrak* gazetesi kapanınca Kazım Karabekir bölgenin gazetesiz kaldığını görmüş ve Şair Feyzullah idaresinde *Varlık* adı verilen kısa süren yeni bir gazete yayınlamıştır.¹⁹⁴

İstikbal

Trabzon'da 10 Aralık 1918'de Faik Ahmet (Barutçu) tarafından çıkarılmıştır. Gazetenin yazı işleri müdürü Kemal Ahmet Beydi. *İstikbal* haftada iki defa küçük boyda çıkmaktaydı.¹⁹⁵ Gazetenin niteliği hakkında Enver Behnan Şapolyo dışındaki diğer kaynaklar, gazetenin Milli Mücadele'den yana olduğu, işgalci İtilaf güçleri ile Rum Pontus derneklerinin çalışmalarına karşı bölgeyi savunduğunu belirtmişlerdir. 20 Ocak 1921'den itibaren günlük olarak yayınlanan gazetenin, her gün TBMM'nin zaferlerini halka

¹⁹¹ Ömer Sami Coşar, a.g.e., s. 280.

¹⁹² Enver Behnan Şapolyo, a.g.e., s. 213.

¹⁹³ Fuat Süreyya Oral, a.g.e., s. 51.

¹⁹⁴ Ömer Sami Coşar, a.g.e., s. 199.

¹⁹⁵ Fuat Süreyya Oral, a.g.e., s. 52.

duyurduğunu öğrenmekteyiz. Gazete 300 sayı basmıştır. *İstikbal* Türk Kurtuluş Savaşı'nı sonuna kadar savunmuştur.¹⁹⁶

Açık Söz

Kastamonu'da 15 Haziran 1919'da çıkmıştır. Gazete iki yaprak olarak haftada bir yayımlanmıştır. Gazetenin idarehanesi Nasrullah Köprüsü civarındaki bir dükkanın içinde idi. *Açık Söz* gazetesi, Kastamonu lisesinden sınıf arkadaşı olan Ahmet Hamdi ile Hüsnü Açıksöz ve Şair Karaoğuz tarafından çıkarılmıştır. Gazetenin başlık altında "Müstakilül Efkâr Gazetesidir." yazılmış, gazetenin üzerinde ise sahip ve imtiyaz sahibi olarak Ahmet Hamdi ismi yer almıştır. Gazetede önemli makalelerin yanı sıra, bütün cephe resmi tebliğleri de basılıyordu. *Açıksöz* gazetesinde Kastamonu Lise Müdürü Şair Mehmet Behçet Bey, "ateşli yazılar" yazmıştır. Bu gazeteye, Türk tarihi bilginlerinden Hasan Fehmi Turgal, Doktor Fazıl Berki, Edebiyat Öğretmeni İsmail Habib Sevük¹⁹⁷, Tarih Öğretmeni İsmail Hakkı Uzunçarşılı gibi Milli Mücadele sürecine önemli katkılarda bulunmuş isimler yazı yazmıştır.¹⁹⁸ Bunun dışında gazetede Şair Mehmet Akif (Ersoy) ile İsmail Hami Danişment'in yazıları yayımlanmıştır.¹⁹⁹ Gazete 16 Eylül 1919'dan itibaren önce haftada iki kez çıkmış, daha sonra İstanbul gazetelerinin Anadolu'ya girmesinin yasaklanması üzerine her gün çıkmaya başlamıştır. *Açık Söz* gazetesinin 1920-1922 yılları arasında, dağıtıldığı saha son derece geniş olup, tirajı 1500'ü geçmiştir. Bu yanı sıra da kuzey batı Anadolu'nun en önemli gazetesi olmuştur. Haber içeriği açısından da son derece zengin olan gazetenin Zonguldak ve İnebolu muhabirleri İstanbul haberlerini, Ankara muhabiri Ankara haberlerini, Türkiye ile ilgili dış haberleri de aynı yollarla halka ulaştırmışlardır.²⁰⁰

¹⁹⁶ Ömer Sami Coşar, a.g.e., s. 217-223. Bu konuda ayrıca bkz. Fuat Süreyya Oral, gazetenin yayınlarının niteliği hakkında Enver Behnan Şapolyo, gazetenin kurucusu olan Ahmet Barutçu'nun Ali Şükrü Beyin öldürülmesi üzerine Mustafa Kemal'e dönük ağır yazılar yazdığını belirtmiştir. Ancak bu yönde bir bilgi diğer kaynaklarda yer almamaktadır.

¹⁹⁷ İsmail Habib Sevük'ün Kurtuluş Savaşı'nda *Açık Söz* gazetesinde yayınlanmış yazıları için bkz. *Kurtuluş Savaşı'nda Yunanlılar ve Anadolu Rumları Üzerine Makaleler* (Açık Söz Gazetesi), Yayına Hazırlayan Mustafa Eski, Ankara 1999. s. 28 v.d.

¹⁹⁸ Enver Behnan Şapolyo, a.g.e., s. 212,213. Bu konuda ayrıca bkz. İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşında Türk Basın Tarihi*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1981,s. 10,11.

¹⁹⁹ Hıfzı Topuz, *Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003, s. 128.

²⁰⁰ İzzet Öztoprak, a.g.e., s. 10,11. Bu konuda ayrıca bkz. İzzet Öztoprak, *Türk Batı Kamuoyunda Milli Mücadele*, Ankara 1989, s. XVIII,XIX., M. Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul 1993, s. 358,359.

Ulusal Bağımsızlık Savaşı konusunda halkı aydınlatan, *Açık Söz*, Kastamonu ve çevresinde “Milli Mücadele’nin Sesi” olarak nitelendirilmiştir. *Açık Söz* gazetesi daha ilk günlerinden itibaren Kuvay-ı Milliye’yi övmekten ve Mustafa Kemal Paşanın telgraflarını yayımlamaktan çekinmemiştir. Gazete yapılan Ulusal Kurtuluş Savaşına duyarlılığı artırmak amacıyla parasız bir şekilde ilçe ilçe, köy köy dağıtılmıştır.²⁰¹ *Açık Söz* gazetesi 1932 yılına kadar yayınlanmış ve beş yıllık bir duraklamadan sonra yine Hüsnü (Açıksöz) tarafından 1937 yılında *Doğru Söz* adıyla yayınlarına devam etmiştir.²⁰²

Ahali

8 Eylül 1919’da Edirne’de Mehmet Behçet Bey tarafından neşredilmiştir.²⁰³ Mehmet Behçet gazetenin hem sorumlu müdürlüğünü hem de başyazarlığını yapmıştır. Haftanın iki günü çıkan gazete kısa zamanda kendisini okuyucuya ifade edebilmiştir. Gazetenin çok sayıda gönüllü yazarı arasında Edirne Lisesi Edebiyat ve Felsefe Öğretmeni İskeçeli Sıtkı, Darüleytam Müdürü Öğretmen Hicri, Doktor Rıfat Osman, Edirne Lisesinin bazı öğrencileri bulunuyordu.

“1919 yılının kışında Sivas Kongresi’nden de aldığı kuvvetle *Ahali*, mücadelesini daha da şiddetlendiriyor, bu mücadeleyi 1920 yılında da devam ettiriyordu. Fakat Edirne’yi rahatça Yunan işgaline terk etmeyi akıllarına koymuş olan İngilizler, bu gazeteyi İstanbul Hükümetine sık sık şikayette bulunmuşlardı. Edirne’deki İngiliz temsilcisi *Ahali* ile bizzat meşgul oluyordu. Dahiliye Nezaretinden ilk müdahale şubat ayında olmuştur. Dahiliye Nazırı N. Müsteşar Ali tarafından Edirne Vilayeti Aliyesine gönderilen 7 Şubat 1336(1920) telgrafta taşrada yayınlanan bazı gazetelerin ve bunlar arasında Edirne’deki *Ahali* gazetesinin, İtilaf Devletleri aleyhindeki yayınlarının ve haberlerinin biran önce önüne geçilmesi ve bu konuda gerekenlerin derhal yapılmasını emretmiştir. Bu gelişmelerle beraber Edirne Valisi, *Ahali* gazetesini susturmak istiyor ve gazetenin vilayet matbaasında basılmasına imkan vermiyordu. Gazetenin yazarlarından Mehmet Behçet, yazdığı yazılarda önce İzmir’in daha sonra güney illerinin ve nihayetinde İstanbul’un işgal edilmesini İtilaf Devletleri’nin gerçek amacını gösterdiğini İngiliz Hükümeti’nin kanun Nizam yerine her şeyi yalnız yumruğu ve kuvveti ile yapmak istediğini belirterek, bu

²⁰¹ Yücel Özkaya, a.g.e., s. 19. Bu konuda ayrıca bkz. Ömer Sami Coşar, a.g.e., s.97-99.

²⁰² M.Nuri İnuğur, a.g.e., s. 359.

²⁰³ Enver Behnan Şapolyo, a.g.e., s. 215.

noktada “Biz de silahlara sarılmak, evimizi, ocağımızı, koyunlarla, sığırlarımızı herhangi bir düşman pençesinden kurtarmak için ortaya çıkmak mecburiyetini duymuş oluyorduk.” şeklindeki yazıyla amaçlarını ortaya koymaktan çekinmemiştir. 1920 yılının 3. ayında *Ahali* günlük gazete olmuştur. Mesleğini “Ahaliye hizmet yolunda çalışmak ve bu uğurda çarpışmaktır.” diye ilan etmiştir. Gazete başlık altı yazısında “Dilinde, fikrinde serbest şimdilik gündelik millet gazetesidir.” diyerek tüm bu işgaller sürecinde, İstanbul Hükümeti’nin halka uzak ve halka rağmen yapılan her şeye göz- yuman ve İtilaf Devletleri’yle her türlü işbirliğine giren tavrına karşı durmuş, diğer taraftan İtilaf Devletleri’nin işgalci tavrına açık bir biçimde karşı koymuştur. Tüm bunlara karşın *Ahali* Anadolu’da başlayan mücadeleyi destekleyen tavrını göstermiştir.²⁰⁴ *Ahali* gazetesi Edirne’nin 1920’de işgali üzerine baskı altına alınmış, vilayet matbaasında basılması yasaklandıktan sonra bir süre bir Rum’a ait olan (Yude Razon) bir matbaada basılmış; fakat mayıs ayında başlayan filli Yunan işgali üzerine susmak zorunda kalmıştır.²⁰⁵

Kurtuluş Savaşı süresince Anadolu’da yayınlanan bu gazetelerin dışında Türkler tarafından kurulmuş olup, ancak Milli Mücadele’ye ve Kurtuluş Savaşı’na karşı duruş sergileyen gazeteler de olmuştur. Bunlar arasında *Köylü* gazetesi 1919 Nisanından başlayarak Ege’de Yunan çıkarlarını savunmaya başlamıştır. Rumları destekleyen bu gazete dışında Kurtuluş Savaşı’na karşı durup Hürriyet ve İtilaf Partisini destekleyen gazetelerde bulunmaktaydı. Bunlar arasında *Müsavat*, *Islahat* yer almakta²⁰⁶ Hürriyet ve İtilafçıları ve İstanbul Hükümeti’ni destekleyen gazetelerden biri de *Zafer*’dir. Bunların dışında Adana’da yayınlanan *Ferda* gazetesi Fransızlardan maddi ve manevi destek görmüş, azınlıklardan yana yazdığı yazılarla dikkat çekmiştir. Bu çerçevede yayın faaliyetinde bulunan diğer bir gazete de Balıkesir’de çıkan *İrşat*’dır.²⁰⁷

1.5. MUSTAFA KEMAL’İN ÇIKARDIĞI GAZETELER

Mustafa Kemal’in gazete çıkarma konusundaki ilk girişimleri Harp Okulunda iken (1899-1902) başlamıştır. Mustafa Kemal Abdülhamit’in istibdat idaresine rağmen Harp

²⁰⁴ Ömer Sami Coşar, a.g.e., s. 205-208.

²⁰⁵ Fuat Süreyya Oral, a.g.e., s. 58,59.

²⁰⁶ Zeki Arıkan, a.g.e., s. 6,7,8,9.

²⁰⁷ İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşında Türk Basını*, Ankara 1981. s. 19.

Okulundaki arkadaşlarıyla beraber binlerce harp okulu öğrencisine hitap eden yazılar yazmıştır. Bizzat Mustafa Kemal'in gizli teşekkülü olan bu gazete el yazısıyla yazılmaktaydı. Gazetede hükümetin yönetimi ve politikaları, memleketin kötüye giden durumu, yeni hür fikirler ve bu çerçevedeki yazılar yer almıştır. Mustafa Kemal ve arkadaşlarının çıkardığı bu gazete okulun Müfettişi (Zülüflü) İsmail Paşa tarafından haber alınmış ve gazeteyi çıkaran öğrencilerin takip edilmesi istenmiştir. Okulun müdürü olan Rıza Paşa ise yönettiği okulda böyle bir girişimin olduğunu inkar etmiştir. Mustafa Kemal anılarında Harp Okulundaki bu gazete çıkarma girişimlerini ve Rıza Paşanın tutumunu şöyle anlatır. “Bir gün gazetenin icab eden yazılarından birini yazmakla meşguldük. Baytar dershanelerinden birine girmiş, kapıyı kapatmıştık. Kapı arkasında birkaç nöbetçi duruyordu. Rıza Paşaya haber vermişler sınıfı bastı. Yazılar masanın üzerinde ve ön tarafta duruyordu. Görmezliğe geldi.” Mustafa Kemal daha sonra Rıza Paşanın kendilerine çok hafif bir ceza verdiğini ancak bunu da uygulamadığını belirtir. Mustafa Kemal, Rıza Paşanın böyle davranmasını kendisine atfedilen kusuru meydana çıkarmamak gayretiyle ilgili olduğunu ama iyi niyetinin de inkar edilemeyeceğini belirtmiştir.²⁰⁸ Şevket Süreyya Aydemir ise, Harp Okulunun 1. sınıfında olan bu olaydan sonra, Mustafa Kemal'in dönemin bitimiyle 2. sınıfa geçtiğini ve usule göre bir rütbe terfi ederek üsteğmen olduğunu belirtir. Onun Harp okulundaki 2. yılını faaliyetleri açısından şöyle değerlendirir: “İkinci sınıf gene hareketli bir çalışma içinde geçer. Onun kendi etrafında gizli bir grup toplamaya girişmesi ve hatta ilk gizli gazeteyi çıkarması beklide bu sınıfta başlar.”²⁰⁹ Mustafa Kemal'in gazetecilik konusundaki ikinci denemesi Kasım 1918'de Ali Fethi Okyar'la çıkarmaya başladıkları *Minber* gazetesidir. Mustafa Kemal askerlik süresince biriktirdiği parayı bu işe yatırır. Gazetenin başyazılarını Fethi Okyar yazacak, Doktor Rasim Ferit Talay gazeteyi yönetecekti. Gazetenin ilk sayısı Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından bir gün sonra yayınlandı. *Minber*, savaşta uğranılan yenilgiye karşı, halka moral vermeye çalışmıştır. Gazetede (17 Kasım 1918) Mustafa Kemal ile yapılmış bir söyleşi yayınlanmıştır. Bunun dışında gazete tüm olumsuz koşullara rağmen Amerikan mandasına karşı çıkıyor ve İttihatçılara karşı geniş bir kampanya yürütüyordu. Gazetenin parasal durumunun giderek kötüleşmesi *Minber*'i iflasın eşiğine getirmiş, Mustafa Kemal

²⁰⁸ Andrew Mango, a.g.e., s.73,74. Bu konuda ayrıca bkz. bkz. Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal* 1881-1919, c.I, İstanbul 1976, s.79,80. Lord Kinross, *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, İstanbul 1994, s. 35,36.

²⁰⁹ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal* 1881-1919, c.I, İstanbul 1976, s. 80.

bu uğurda bütün birikimin tüketirken 20 Aralıkta gazetenin son sayısı yayımlanmıştır.²¹⁰ Lord Kinross ise, Mustafa Kemal'in, gazeteye ortaklığından hiç bahsetmezken, gazetenin Fethi Bey tarafından çıkarıldığını ve Mustafa Kemal'in gazetede bir köşesi olduğunu belirtir.²¹¹

İrade-i Milliye Gazetesi

Mustafa Kemal, Anadolu'ya geçtikten sonra ulusal direnci örgütlemeye başlamış ve bu noktada ilk önemli girişim olarak haber akımını kontrol altına almak için telgraf ağına el koymuştur. Böylece Anadolu'ya dışarıdan her türlü haberin girişi engellenmeye çalışılmıştır. Anadolu'daki iletişim-haberleşme böylece denetim altına alındıktan sonra gerçekleştirilen ulusal kongre (Sivas Kongresi) kararlarını halka duyurmak, Milli Mücadele'yi yaygınlaştırmak, örgütlülüğü geliştirmek amacıyla 14 Eylül 1919'da Müdafaa-i Hukuk'un sözcüsü olarak *İrade-i Milliye* gazetesini çıkarmıştır.²¹² Gazete haftada iki kez çıkıyor, iki sütun üzerine diziliyordu. Vilayet matbaasında basılan gazetenin²¹³ sorumlu müdürlüğü için Sivas Kongresi üyelerinden Rasim Hoca ile görüşmüş, bir gazete çıkarmak istediğini gazetenin "mesul müdürlüğü" için güvenilir birine ihtiyacı olduğunu belirtince, Rasim Hoca öğrencilerinden Selahattin'i (Ulusalerk) önermiştir. Sivas Valisinden alınan izinle Sadrazam Damat Ferit Paşanın kontrolünde bulunan Sivas Vilayet Matbaasında gazete basılmaya başlanmıştır. 14 Eylül günü yazılan yazıların tamamı Mustafa Kemal'in direktifi ile yazılmıştır.²¹⁴ Gazetenin yazı işleri müdürlüğünü Mahzar Müfit (Kansu) yapmıştır. Gazete başlangıçta iki gün daha sonra günlük olarak çıkmıştır. Gazete 1922 sonuna değin üç sene yayın hayatını sürdürmüştür.²¹⁵ Başlık altı yazısında "Metalib ve amali milliye'nin müdafidir" yazısı yer alan *İrade-i Milliye* gazetesi bütün sayılarında Ulusal Bağımsızlık Savaşı ile ilgili haberlere yer vermiş, Mustafa Kemal Paşanın bildirimleri, Heyet-i Temsiliye'nin kararları, çeşitli yazışmalar, halkı

²¹⁰ Hıfzı Topuz, İkinci Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi, İstanbul 2003, s. 117,118. Bu konuda ayrıca bkz. Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal* 1881-1919, c.1, s. 363. Lord Kinross, *Atatürk Bir Millet'in Yeniden Doğuşu*, İstanbul 1994, s. 173,174. Andrew Mango, *Atatürk*, İstanbul 2004, s.246, Sina Akşin, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, İstanbul 2004, s. 88-90.

²¹¹ Lord Kinross, *Atatürk Bir Millet'in Yeniden Doğuşu*, İstanbul 1994, s. 173.

²¹² Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın*, İstanbul 1992, s. 61. Bu konuda ayrıca bkz. Orhan Koloğlu, *Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, İstanbul 2006, s. 114.

²¹³ Enver Behnan Şapolyo, a.g.e., s.192.

²¹⁴ Fuat Süreyya Oral, a.g.e., s.40,41.

²¹⁵ İzzet Öztoprak, a.g.e., s.11

aydınlatmaya dönük birçok yazıyla beraber yayınlanmıştır.²¹⁶ İlk devrede bin kadar nüsha çıkaran *İrade-i Milliye* gazetesine yurdun her tarafından tebrik telgrafları, abone mektupları gelmiştir. Bunun üzerine baskı sayısı her geçen gün arttırılmıştır. Gazeteye İstanbul'dan da ciddi bir talep gelmiştir. İşgal altındaki yerlerde var olan sansür uygulaması ve İstanbul Telgrafhanesinin aldığı karar üzerine Sivas Kongresi'nin şehir postahanesinden göndermeğe çalıştığı telgraflar kabul edilmiyordu. Bunun için şüphe edilmeyecek bir yol düşünülmüş, vilayetin Nafia, Ziraat, ve Baytar dairelerinin mühürleri kullanılarak Mustafa Kemal Paşanın gazetesi, istenilen yerlere gönderilmiştir.²¹⁷ Mustafa Kemal'in Ankara'ya geçmesinden sonra (27 Aralık 1919) gazetenin mesul müdürlüğüne Halis Turgut getirilmiş; ancak bu tarihten sonra gazetenin niteliği değişmiştir. Gazete ismini muhafaza etmesine rağmen yayınlarında bölgeciliğe kaçan, şahsi çekişmelere giden gruplardan birinin aleti durumuna düşürülmüştür. Bu devrede gazete iki kez kapatılmış Halis Turgut'un belediye seçimlerindeki şahsi kavgaları şiddetlendirmesi gazetenin nihai olarak kapanmasında etkili olmuştur. Gazetenin son nüshasının 1922 Martında çıktığı tahmin edilmektedir.²¹⁸ Gazetenin koleksiyonları, basılmakta olduğu Vilayet Matbaasında çıkan bir yangında yanmıştır. Bu yüzden gazeteye ait tam bir koleksiyon bulunmamaktadır.²¹⁹

Hakimiyet-i Milliye

Mustafa Kemal Paşa *İrade-i Milliye* gazetesini Ankara'ya getirmek istemiş, ancak Sivaslılar bu gazeteyi Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın bir anısı olarak yaşatmak istemişlerdir. Mustafa Kemal Ankara'ya geldikten sonra Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın amaçlarını ve yapılan işlerin Ankara'dan tüm yurda duyurulması için bir gazete çıkarılması gerektiğini düşünmüştür. Gazetenin ismini kendisi belirleyerek, sorumlu müdürlüğüne çok sevdiği ve güvendiği Yedek Subay Recep Zühtü'yü (Soyak) getirmiştir. *Hakimiyet-i Milliye* adıyla gazete, haftada iki kez yayınlanmaya başladı.²²⁰ İlk yazıişleri müdürü ise, önce Nizamettin Nazif daha sonra Hüseyin Ragıp, Nafi Atuf Kansu olmuştur.²²¹ Gazetenin, 1920 yılı esnasında yazı kadrosunda bulunan yazarlarından bazıları şunlardır: Ağaoğlu Ahmet,

²¹⁶ Fuat Süreyya Oral , a.g.e., Ömer Sami Coşar, a.g.e., s.113,114,115.

²¹⁷ Hüseyin Yıldırım, "İrade-i Milliye Gazetesi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c.viii, Mart 1992, Sayı 23, s. 325-330.

²¹⁸ Ömer Sami Coşar, a.g.e., s. 118.

²¹⁹ İzzet Öztoprak, a.g.e., s. 11.

²²⁰ Yücel Özkaya, a.g.e., s. 61.

²²¹ Enver Behnan Şapolyo, a.g.e., s. 195.

Hüseyin Tevfik, Ruşen Eşref, Doktor Adnan, Hüseyin Ragıp, Mahmut Esat, İzzet Ulvi, Doktor Tevfik Rüşü, Yusuf Akçura. Gazete 18 Temmuz 1920’de haftada üç gün olarak basılmış, 16 Şubat 1921’den itibaren ise cumartesi dışında günlük olarak çıkarılmıştır. Gazetede ilk yazıların çoğunun Mustafa Kemal tarafından yazılmış olması, gazetenin Ulusal Kurtuluş Hareketi’nin sözcüsü durumunda olması açısından, Türkiye Büyük Millet Meclisinin yarı resmi organı sayılmıştır.²²² Oldukça zor koşullarda çıkarılan gazetenin ilk sayısı 10 Ocak 1920 tarihlidir. Gazetenin başlık altı yazısında “Mesleği Milletın İradesini Hakim Kılmaktır.” cümlesi yer almıştır. Bu ilk sayıda “Hakimiyet-i Milliye” başlıklı olan ve tüm sayfayı kaplayan yazı Mustafa Kemal tarafından Hakkı Behiç’e not ettirilmişti. Bu yazıda gazetenin temel hedefleri, mücadele sürecine bakışı, olayların gelişim doğrultusu ve ihtilalin hedefleri anlatmıştır. Gazetede yayınlanan yazılar imzasız yayınlanmıştır.²²³ Yayınlanan makalelerde imza olmamasına karşın bazı makalelerin altında tek yıldız yer almaktaydı. Bu yazıların Mustafa Kemal’in kaleminden çıktığı ya da Mustafa Kemal tarafından dikte ettirildiği söylenmektedir. *Hakimiyet-i Milliye* daha çıktığı ilk günden itibaren tavrının vatan ve milletten, milletin hakimiyetinden yana olduğunu, Kuvay-ı Milliye’yi sonuna kadar desteklediğini belirtmiştir. Bu noktada başından beri Anadolu Harekatını, Kuva-ı Milliye’yi kötüleyen İstanbul gazeteleri *Hakimiyet-i Milliye* aleyhinde yazılar yazmış, gazeteyi, milleti sonu karanlık bir maceraya sürüklemekle suçlamışlardır. *Hakimiyet-i Milliye* ise bu tüm bozguncu gazetelere cesaretle yaylım ateşi açarken, diğer tarftan her konuda halkı uyarmış, işgaller karşısında muhakkak direnilmesi gerektiğini belirtip halkın direnç motivasyonunu en üst düzeyde tutmak amacıyla halktan gelen telgraf ve mesajları yayınlamıştır. *Hakimiyet-i Milliye* 10 Ocak 1920 tarihli ilk sayısında dahi Bursalı hanımların, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Temsil Heyetine çektikleri ve işgali protesto eden uzun telgrafi ile güneyde Fransızların, Maraş’ı işgallerini protesto eden Pazarcık Müftüsü, Belediye Başkanı ve halkın telgrafına yer vermiştir. Bu telgraflar yoluyla Anadolu’daki, her köyün, kasabanın, her şehrin işgal kuvvetlerinin eylemlerini protesto etmeleri için mesajlar verilmiştir.²²⁴ 3 Nisan 1920 tarihli gazetede İstanbul Hükümeti’nin tutumuyla ilgili şöyle bir değerlendirme yer almıştır. “Bugün İstanbul’da bir hükümet varsa bu, milletin değil, İngilizlerin hükümetidir. Bu hükümetin üyeleri, İstanbul

²²² İzzet Öztoprak, a.g.e., s. 11,12. Bu konuda ayrıca bkz. M. Nuri İnuğur, a.g.e., s. 353.

²²³ Ömer Sami Coşar, a.g.e., s. 122-124.

²²⁴ Mehmet Önder, Milli Mücadele’nin Gazetesi Hakimiyet-i Milliye Nasıl Çıkarıldı?, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c.vii. Mart 1991, Sayı 20, s. 286-302.

işgal edildiğinde evlerine çekildiler, bir grev bile yapmadılar.” diğer taraftan İstanbul basınından (*Peyam-ı Sabah*) Ali Kemal her fırsatta Anadolu Harekatını lanetlerken, *Hakimiyet-i Milliye* bu kişiye sütunlarında gereken cevapları vermiştir. Gazete yalnızca Anadolu Harekatının haberlerini gelişmelerini içeriğini, ya da İstanbul Hükümeti’nin tutumunu değil, siyasi, sosyal, ekonomik, konuları da işlemiştir. Hemen hemen her gün bağımsızlığı konu alan yazılar yazılmış, bunun yanında emperyalizmle savaşmayı da ilke edinmişti. “Emperyalizmle, millet ve bağımsızlık ilkelerinin mücadelesi, emperyalizmin yenilgisiyle sonuçlanacaktır. Sınırlarımız içinde kalan herkesi milletdaşımız sayıyoruz.” ifadesiyle bu konudaki tavrını ortaya koymuştur. (21 Şubat 1920). Öte taraftan gazetede en fazla tartışılan konulardan biri de Sosyalizm ve Bolşevizm meseleleridir.²²⁵

Hakimiyet-i Milliye yayımlandığı dönem içerisinde Milli Mücadele’nin ve Türk İnkılabının gelişip kökleşmesinde son derece önemli bir yere sahiptir. *Hakimiyet-i Milliye* aynı zamanda, Ankara gazeteciliğinin bir okulu olmuştur. Gazete 1934 yılında “Ulus” adı ile yayın hayatına devam etmiştir.²²⁶ Mustafa Kemal’in en başından beri basının ve iletişimin bir yolu olarak gazeteciliğin önemini anlayıp, gazete çıkarma girişimlerinde bulunması, onu halka biraz daha yaklaştırmış, hareketin gelişmesinde kiteselleşmesinde ve kurumsallaşmasında önemli bir rol oynamıştır.

2. ANADOLU AJANSI

2.1. HABER AJANSLARININ KURULUŞ VE GELİŞİMLERİ

Ajans kelimesi Latin kökenli bir kelimedir. Bu kelime genel anlamda hareket, araç, iş, faaliyet, vekalet, acente, karşılığı olarak kullanılmaktadır. Bunun yanında ajans kelimesi aracılık, vekillik, büro gibi anlamları da kapsamaktadır.

Ajans kelimesi farklı anlamlar taşısa da bu kelimenin ağırlıklı anlamı haberlerle bağlantılıdır. Kısa anlatımıyla “toptancı haber üreticileri” de denilen haber ajansları genel olarak kitle iletişim araçlarına haber sağlayan kuruluşları ifade etmektedir. Buradaki en

²²⁵ Hıfzı Topuz, a.g.e., s. 120,121.

²²⁶ Enver Behnan Şapolyo, a.g.e., s. 197,198.

temel özellik, haber ajansının diğer haber kaynaklarına göre haberi en kısa süre içinde ve en hızlı şekilde derleyerek ilgili kuruluşlara aktarması işlevidir.²²⁷

İnsanlar yaşadıkları ortamı tanımaya ve onun hakkında bilgi sahibi olmaya ihtiyaç duyarlar. Bu durum önce konuşma dilinin ortaya çıkmasına sebep olmuş, konuşma ise bilgi aktarımının ilk adımı olmuştur. Konuşma dilini keşfeden insan, hızla kümeler, topluluklar meydana getirerek, büyük şehirler ve devletler ortaya çıkarmıştır. Kurulmuş olan bu devletler ve siyasi topluluklar, zamanla birbirleriyle çatışmaya girmişlerdir. Savaşlarla birlikte çatışan tarafların, bu çatışmalarda başarılı olmak adına birbirleri hakkında bilgi toplamaları zorunluluk haline gelmiştir.²²⁸ İ.Ö.1200’lerde Yunanlılar Truva’yı kuşattıkları zaman kralları Agamemnon, Truva ile Yunanistan arasındaki bütün dağ doruklarına işaret ateşleri hazırlatmış ve kuşatma bitince yakılan bu ateşler, zafer haberini Yunanistan’a ulaştırmıştır. Toplumların kendi aralarında ve aynı toplum içerisindeki bireylerin birbirlerinden haberdar olma ihtiyaçları da zaman içinde sivil haberleşme olan postanın temelini teşkil eder. Persler, Eski Yunanlılar, Romalılar ve Çinliler de İ.Ö. 1100’lerde atlı ya da koşucu haberciler yetiştirmişlerdir. 10. yüzyılda Peru’da yaşayan İnkalar ise yollar üzerinde belirli aralıklarla bulundukları haberciler sayesinde, saatte 15 kilometreye varan bir hızla haber gönderimini sağlayabilmişlerdir.²²⁹ Böylece insanlık tarihi savaş zamanlarında istihbarat için kullanılan bilgi edinme yöntemlerini, barış zamanında toplumlar arası ve yaşanan çevre içerisindeki bilgiyi öğrenme ve bu bilgileri mesajların aktarımı için kullanmıştır.²³⁰

Bu bilgi aktarımı farklı zamanlarda farklı biçimlerde olmuştur. Bacak kasları, duman işaretleri, tam-tam sesleri, posta güvercinleri, haber mektupları, telgraf ve benzeri araçlar. Haberin ya da iletinin geniş kitlelere ulaşması konusunda ise başlangıç tarihi olarak matbaanın bulunuşu ile gazetelerin çıkarılmaya başlaması esas alınır.²³¹

Özellikle büyük imparatorluklar döneminde iletişim teknikleri daha da geliştirilmiş ve bu hizmetler ticari alanlara da kaydırılmıştır. Daha sonraları basımevini ve onun ürünü

²²⁷ Atilla Girgin, *Uluslararası İletişim Haber Ajansları ve A.A.*, İstanbul 2002, s. 93-95.

²²⁸ Fevzi Kahraman, “Habercilik ve Ajanslar”, *Yeni Türkiye*, Medya Özel Sayısı, c.2, sayı 12, 1996, s. 1116.

²²⁹ Atilla Girgin, a.g.e., s. 4.

²³⁰ Fevzi Kahraman, a.g.m., s. 1116.

²³¹ İdris Adil, *Haberde Dışa Bağımlılık*, İstanbul 1991, s. 23-24.

olarak önce haber yapraklarını sonrada gazeteyi yaratan etken, kapitalist üretim ve serbest pazar ekonomisine geçme aşamasındaki Avrupa sermayesinin özellikle ekonomi ve siyasete ilişkin haber gereksinimi olmuştur.²³²

Ekonomik etkinlikler dışında, devletlerarası siyasi ilişkiler, hükümetler arası gidip gelen mesajlar hariç, uluslararası iletişimde en önemli unsur haber akışıdır. Birbirleriyle sürekli etkileşim halindeki ulus ve devletlerarasında ki ilişkiler önemli ölçüde haberlere göre biçimlenir olmuştur.²³³

18. yüzyıl sonlarına kadar uzak yerlere hızla haber gönderebilmek çok güç olmuştur. 1792’de Fransız mühendis Claude Chappé “semafor”u icat etmiştir. Bu aletin çalışma şeklini Atilla Girgin şöyle tarif etmiştir: “Bir direk üzerindeki hareketli iki koldan oluşan semaforun kollarına verilen her farklı biçim değişik bir anlam taşıyordu.” Semaforun iletişimde ilk olarak nasıl kullanıldığına gelince “Tepelerin doruklarına yerleştirilen semafor direklerinden oluşan iletişim zinciriyle Paris’ten, 725 kilometre uzaktaki Toulon’a bir haberin ulaşması 10-12 dakikaya inmiştir. Napolyon Savaşları sırasında Londra’da bulunan İngiliz Deniz Kuvvetleri Komutanlığı ile İngiltere’nin güney kıyılarındaki donanma üsleri arasındaki iletişimde de benzer bir yöntem kullanılmıştır.”

19. yüzyıla gelindiğinde iletişim ve haberleşme yöntemlerinde bundan önceki yüzyıllara oranla daha büyük gelişmeler kaydedilmiştir. Bu noktadaki en önemli gelişmelerden biri Mors alfabesinin mucidi olan Samuel F. B. Morse’un 1832’de kablolar aracılığıyla sinyal iletebilen telgrafı icat etmesidir. “1866’da ise Atlas Okyanusu’nun altına döşenen telgraf hattıyla Avrupa ile Amerika arasında telgraf iletişimi gerçekleştirilmiştir. Bundan 10 yıl sonra ise Alexander Graham Bell telefonu icat etmiş, Guglielmo Marconi’nin bulunduğu telsiz telgraf ise tel hatlarına gerek duyulmadan iletişimi sağlamıştır.”²³⁴ Bu durum göstermiştir ki 19. yüzyılda bilim ve teknik alanında yaşanan gelişmeler iletişimi kolaylaştırıp, siyasal ve ekonomik gelişmeler çerçevesinde uzak coğrafyaları birbirlerine yaklaştırdığı gibi siyasal güce sahip aktörlerin, ekonomik güç

²³² Atilla Girgin, a.g.e., s. 5.

²³³ Murat Zeytinli, “Uluslararası Haber Dolaşımının Sorunları”, *Yeni Türkiye*, Medya Özel Sayısı, c1, Sayı 12, 1996, s. 1101.

²³⁴ Atilla Girgin, a.g.e., s. 5,6.

merkezlerini ellerinde tutanların, birbirlerini fark edip takip edebildikleri yeni bir sürece dönüşmüştür.

Gazetecilik bağlamındaki faaliyetlerin tarihi batıda oldukça eski zamanlara uzamaktadır. Bunlardan en dikkat çekici olan Roma dönemindeki faaliyetlerdir. Roma İmparatorluğu döneminde günümüzdeki örneklerinden farklı olsa da, resmi gazete niteliğinde haber bültenlerinin yayınlandığı bilinmektedir. Bunlar o dönemde halk ile yönetim arasında bir bağ kurulmasını ve bu bağın güçlendirilmesini esas almıştır.²³⁵ Bugünkü anlamda haberciliğin başlangıcı Amerika'daki Kuzey-Güney Savaşı ile Fransa'daki sosyal patlamalardır. Bu toplumsal hareketler, tarafların gelişmeler hakkında bilgi sahibi olma ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. 1835 yılında ilk defa bir Fransız bugünkü gazetelerin babası olan bir gazeteyi çıkarmayı başarmıştır. Bu bilginin dışında dünya üzerinde ilk gazetenin nerede ve kim tarafından çıkarıldığına dair farklı bilgiler bulunmaktadır.²³⁶

Ancak bundan önce Batıda ilk gazete 1609'da Bremen yakınlarında Ausburg'da, Avin Relation Oder Zeitung adıyla yayınlanmıştır. Bunun dışındaki bir başka kaynak ise ilk gazetenin Hollanda'da ticari bir bülten olarak ortaya çıkan Nieuwe Tijdingen adlı gazetedir. Bu gazetenin yayın tarihi 1605'tir.²³⁷ Aynı zamanda dünya üzerindeki ilk haber ajansının kurulduğu ülke olan Fransa'da²³⁸ ilk gazetenin, Théophraste Renaudot tarafından *La Gazette* adı altında yayımlandığı kabul edilmektedir. İlk gazetenin hangisi olduğu noktasında, bu bilginin dışında şu bilgi de bulunmaktadır. Fransa'da ilk gazete, Parisli bir kitapçı olan Louis Vendosme tarafından 16 Ocak 1631 tarihinde “Les Nouvelles Ordinaires de Divers Endroits” adıyla yayımlanmıştır. Ancak her iki gazete arasındaki sıkı bir rekabet ve mücadele sonucu, Kardinal Richelieu'nun de yoğun desteğiyle “tekelci

²³⁵ Murat Özgen, *Türkiye'de Basının Gelişimi ve Sorunları*, İstanbul 2004, s. 4.

²³⁶ Fevzi Kahraman, a.g.m., s. 1116. Bu konuda ayrıca bkz. Mehmet Ali Bulut, “Çağımızın Güç Kaynağı Olarak Haber Ajansları, *Yeni Türkiye*, Medya Özel Sayısı, c.2, Sayı,12, 1996, s. 1127.

²³⁷ Murat Özgen, a.g.e., s. 3,4.

²³⁸ Atilla Girgin, a.g.e.,s. 7 de bu bilgiyi verirken ilk haber ajansından muhtemelen gelişmiş ve bugünküne çok yakın işlevler üstlenen bir kurumdan bahsetmiştir. Çünkü resmi olarak haber ajansı ismi kullanılmadan önce de bu işlevi üstlenen “haber büroları” ya da “iletişim ofisleri” mevcuttu. İlk haber ajansı konusunda, Özgür Gönenç, *Agance France ve Anadolu Ajansının Karşılaştırılması*, İ.Ü.Basım Müdürlüğü, İstanbul 2001, s.5-8 de İlk haber ajansının 1811 yılında Samuel Gilbert adlı bir tüccar tarafından Amerika Birleşik Devletlerinde kurulduğunu belirtir. Atilla Girgin eserinde Özgür Gönenç'in aktardığı bu bilgiyi ajans olarak tanımlamayıp buna “Dünyadaki ilk ajansçılık uygulaması” demiştir.

imtiyaz” kral tarafından *La Gazette*’in sahibi Renaudot’ya verilmiştir.²³⁹ İlk gazete konusunda birbirinden farklı bilgiler mevcut olsa da, çağdaş ve gerçek anlamda ilk gazete örneklerine yukarıda da belirttiğimiz gibi 17. Yüzyıldan önce rastlanmamış ve gazete ancak bu yüzyıldan sonra yaygınlaşabilmiştir. Bundan önce gazete yerine yayınlanan haber kağıtlarına sahip olmak ancak soylu ve zengin sınıfın sahip olduğu bir ayrıcalıktı. Zaten “Gazete” kelimesi de 1536’da Venedik’te kullanılmaktaydı. Venediklilerin duvar gazeteleri resmi gazete mahiyetinde idi. Bu gazete asilzadelere dağıtılırdı. Venedik’te basılıp satılan “gazete” aslında bu haber yaprağını satınalmak için verilen madeni paranın adıdır. Yani bugünkü gazete kelimesi, Venedik’te basılıp “gazetate” adı verilen sikkede karşılığında satılan kelimedenden geldiği düşünülmektedir.²⁴⁰

Haber insanlık tarihinin her döneminde önemli olmuştur. Bu önem karşısında gazeteler ise bunun taşımacılığını yapan ayrıcalıklı kuruluşlar olmuştur. Basının gelişmesi ve haber alanının genişlemesi, haberi toplama ve aktarma işinde uzmanlaşmış kuruluşların doğmasına yol açmıştır.²⁴¹ Bu noktada bilgi iletişimini yoğunlaştırarak, haberi “ticari bir mal” gibi pazarlayan haber ajanslarının kuruluşlarından önce de yüzyıllarca ticari ve siyasi haberlere hep gereksinim duyulmuş ve bunları sağlamak için çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Bu nedenle haber ajanslarının kuruluşu, toplumların daha önce bildikleri “bir gereksinimi giderme” yönteminin kurumsallaştırılmasından başka bir şey değildir.²⁴²

Özellikle Avrupa’da ve Anglo-Sakson ülkelerde gazetelerin kurulması ve gelişmeye başlaması gazete tirajlarının ve sayfa adetlerinin artması, her geçen gün habere olan ihtiyacı da arttırmıştır. Yeni ve bol miktarda habere duyulan ihtiyaç bunun için gerekli olan teşkilatın kurulması zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır.²⁴³

Gazetelerin gündeme gelmesiyle, bilgi kadar bilgiyi toplama problemleri de kendisini göstermeye başladı. Hele I.Dünya Savaşı’yla birlikte bu ihtiyaç, kurumlaşmayı zorunlu hale getirmiştir. Çünkü ajansların, savaşın gerekçesini anlatmada, propaganda hizmetlerinde büyük etkisi olduğu görülmüş, savaşın tarafların kendi görüşlerini diğer

²³⁹ Atilla Girgin, a.g.e., s. 7.

²⁴⁰ Murat Özgen, a.g.e., s. 4.

²⁴¹ Özgür Gönenç, *Agance France ve Anadolu Ajansının Karşılaştırılması*, İstanbul 2001, s. 5.

²⁴² Atilla Girgin, a.g.e., s. 8.

²⁴³ M.Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul, 1993, s. 143.

tarafına benimsetmek, dünya kamuoyu nezdinde haklılıklarını ispatlamak ve aynı zamanda bilgiyi bir propaganda malzemesi olarak kullanmak için kıyasıya bir rekabete tutuşmuş oldukları görülmüştür. Bu faaliyetler sonucunda çeşitli haber ajansları kurulmuştur.²⁴⁴

Ancak bu ihtiyaç yalnızca siyasi ve askeri alanla sınırlı kalmamış, ticaret ve sermaye sınıfının da ihtiyacı haline gelmiştir. Ticaret ve sermaye dünyasında iyi ve zamanında gelen haber, üretim kadar önem kazanmaya başlamış, dolayısıyla hızla habere ulaşmak için bedel ödemeye hazır çevreler belirmiştir. Bunların sayısı arttıkça haberin daha geniş alanlara yayılmasının da kâr getirici bir girişim olabileceği fark edilmiştir. Haber ajansı adı verilen kurumlar da bu ihtiyacın sonucu olarak ortaya çıkmıştır.²⁴⁵

Haber ajansı adı verilen bu kuruluşlar 19.yüzyılda telgrafın kullanılmasıyla birlikte gelişmişlerdir. Kitle iletişim araçları basının işlevinin ve içeriğinin gelişmesinde ve değişmesinde önemli bir işlev üstlenmiş, teknolojinin gelişmesiyle birlikte uluslararası haber iletimi de daha kolay olmuştur. Oysa 19. yüzyıla kadar gazetelerde daha çok ulusal haberlere yer verilmiş, dış haberler ise daha çok yurt dışından gelen mektuplar ve yolcular kanalıyla oluşturulmuştur.

Haber ajansları hiç kuşkusuz günümüzde gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde haber alışverişinde etkin rol oynamaktadır. 19.yüzyılın ilk yarısından itibaren devreye giren haber ajansları, basın endüstrisinde ayrı bir bölüm oluşturmuş, bu yanıyla da haber ajansları ilk kurulduklarından beri gazetecilik yapan ya da iletişim sürecinde yer alan kuruluşlara haber bulma görevini üstlenmişlerdir. Bu açıdan en basit şekliyle haber ajansını, kitle iletişim araçlarına ortak hizmet götürme işlevini yerine getiren kuruluşlar olarak tanımlayabiliriz.

2.2. İLK HABER AJANSLARI

Bugünkü anlamıyla ilk haber ajanslarının ortaya çıkması 19. yüzyıla denk gelir. Ancak ismi içinde haber ajansı diye geçerse de Atilla Girgin'in deyiimiyle “dünyadaki ilk

²⁴⁴ Fevzi Kahraman, a.g.m., s. 1116.

²⁴⁵ Orhan Koloğlu, *Havas-Reuter'den Anadolu Ajansı'na*, Ankara 1994, s. 1

haber ajansçılığı uygulaması” Boston’da Samuel Gilbert tarafından ortaya konmuştur. “Boston’da öteki ülkelerdeki gelişmelerden bilgi sahibi olmak isteyenler Avrupa’dan gelen gemileri karşılayarak, gemicilerden haber almaya çalışmışlardır. Bostonlu tüccarların, özellikle ticari ve siyasi haber gereksinimi nedeniyle başlattıkları bu girişimleri ilk fark eden Samuel Gilbert adlı tüccar, 1811 yılında yazıhanesinin bulunduğu hanın bir katını okuma ve çay salonu haline getirmiştir. Gilbert, bu salonda iki büyük defter tutarak, gemicilerden sağlanan haberleri ve bilgileri günü gününe kaydetmeye başlamıştır. Defterdeki bilgilerden haberdar olmak isteyen Bostonlular da salonu doldurmaya başlamışlardır. Çay salonunda daha çok kişinin oturması, dolayısıyla daha çok müşteri toplamak için ticari bir amaçla başlatılan bu girişim” Atilla Girgin’in eserinde yer verdiği gibi “dünyadaki ilk haber ajansçılığı uygulaması” olarak kabul edilmektedir.²⁴⁶ Günümüz haber ajansları ise 19. yüzyıldan beri kurulmaya başlanmıştır. Gerçek anlamdaki haber ajanslarının ilki ticari amaçla kurulanı Havas’tır. Bu ajans Macar asıllı bir Fransız olan Charles Louis Havas tarafından 1835 yılında kuruldu. “Havas” adını alan bu ajans ile beraber haber ajanslarının temeli atılmıştır.²⁴⁷ Waterloo bozgunundan sonra iflas etmiş bir tüccar ve banker durumunda kalan, La Gazete de France gazetesinin eski ortaklarından 49 yaşındaki ²⁴⁸ Charles Havas bir tüccar olarak içinde yaşadığı dünyanın ihtiyaçlarını farkında olarak Paris Borsası ile Paris Postahanesinin hemen yanı başında “Havas Bürosu’nu” kurup çevirilere başlamıştır. İşyerini kurduğu bölge kime hitap etmek istediğini gayet iyi gösteriyordu. 1835’te “Ajans Havas” adını alan bu kuruluşun hedefini iyi seçmiş olduğu kısa zamanda başarıya ulaşmasıyla kanıtlanmıştır.²⁴⁹

Havas Haber Ajansı, önceleri ekonomik içerikli haberlerle işe başlamasına karşılık, daha sonra siyasi iktidarların talebi ile siyasi içerikli haberler hazırlanmaya başlamıştır.²⁵⁰

Havas, Avrupa gazetelerinden çıkarılan özetleri, Fransız basınına aktaran bir ajans haline gelmiştir. Yabancı gazeteleri herkesten önce Paris’e getiren Havas çok geçmeden abone kaydetmek yoluyla işini geliştirmiştir. Londra, Paris, Brüksel arasında önce

²⁴⁶ Atilla Girgin, a.g.e., s.6.

²⁴⁷ İdris Adil, a.g.e., s.24. Bu konuda ayrıca bkz. Hilmi Bengi, Türkiye’de Haber Ajansçılığı ve Anadolu Ajansı, *Yeni Türkiye*, Cumhuriyet Özel Sayısı, 4, Sayı, 23-24, Eylül-Aralık 1998, s.2808.

²⁴⁸ Atilla Girgin, a.g.e., s.9.

²⁴⁹ Orhan Koloğlu, a.g.e., s. 2

²⁵⁰ Hilmi Bengi, Türkiye’de Haber Ajansçılığı ve Anadolu Ajansı, *Yeni Türkiye*, Cumhuriyet Özel sayısı 4, Sayı 23-24, Eylül-Aralık 1998, s. 2808.

güvercinlerle haber taşıtmış daha sonra Avrupa'nın belli başlı şehirlerinde muhabirler çalıştırmaya başlamıştır. Havas'ın kurduğu ajansın simge sözü, "Çabuk haber alır, haberi çabuk ulaştırır." olmuştur.²⁵¹

Bu yanıyla da 19. yüzyılda gazetelerin ulusal bir nitelik taşımalarına karşın, haber ajanslarının uluslar arası bir niteliği bulunmaktaydı. Bu çerçevede Havas Haber Ajansı gördüğü rağbeti yerel, ulusal haberleriyle değil Avrupa'nın her tarafındaki borsa ve piyasa kıymetlerini Avrupa'nın her tarafına aktararak sağlamıştır.

19. yüzyıl ortalarına gelindiğinde basın son derece önemli bir noktaya gelmiştir. 1840'da Honéré de Balzac, basının herkese saldıran, ama kimsenin karşılık vermeye cesaret edemediği 'devletin içinde bir dördüncü kuvvet' durumuna gelmiş olmasını eleştirmiştir.²⁵² Havas ajansına dönük tek eleştiri bununla sınırlı değildir. Balzac, eleştirilerine şöyle devam etmiştir: "Halk birçok gazete olduğunu sanabilir, oysa tek bir gazete var, Ajans Havas'ın bültenleri. Her gazete kendisine Bay Havas tarafından gönderilen haberi, beyaza, yeşile, kırmızıya ya da maviye boyayarak kullanıyor." Bir başka eleştiride ise: "Havas Ajansı, hükümetlerin alçakgönüllü bir hizmetkarıdır. Evet, Havas bilinmesi gereken haberleri veriyor; ama bilinmesi gerektiği zamanlarda... Böylece gerçeğin seçimini yapıyor." Buradan da anlaşıldığına göre Havas Ajansı, bağımsız bir haber ajansı olamamış, daha çok siyasal iktidarlarla organik bir bağ ve ilişki içerisinde olmuş, haberin yönünü çıkarlarına ya da bağlı bulunduğu siyasal iktidarlara göre tayin etmiştir.²⁵³

Mayıs 1837'ye gelindiğinde Fransa'da devlet iletişim alanındaki etkinlikleri tekeline alarak sinyal yayını yasaklamıştır. 1838 yılında ise resmi bültenlerin ve bakanlık bültenlerinin yayımlandığı gazetelerde iletişim kurma işini Havas'a emanet etmiştir. Bu durum bize Havas'ın haber toplamadaki başarısı ve bu konuda ulaştığı gücü göstermesi açısından önemlidir.²⁵⁴ Öyle ki 1845'lere varıldığında, Orta ve Batı Avrupa'da, Havas'ın

²⁵¹ M. Nuri İnuğur, a.g.e., s. 144.

²⁵² Orhan Koloğlu, a.g.e., s. 2,3.

²⁵³ Atilla Girgin, a.g.e., s. 12.

²⁵⁴ Özgür Gönenç, a.g.e., s. 10.

muhabiri bulunmayan başkent ve önemli ticaret merkezi kalmamıştır. Bunlara Rusya'nın başkenti Saint Petersburg da dahildir.²⁵⁵

Avrupa'nın ilk önemli haber ajansı olan Havas, bu şekilde kurulup gelişirken gelecekte Avrupa coğrafyasında kendisine rakip olacak diğer haber ajanslarının kurucularının yetiştiği bir yer olmuştur. "1848'de Avrupa ihtilallerle çalkalanırken, bunlarda rol oynamış üç genç Paris'e sığınır ve Havas'ın ajansında çalışmaya başladılar. Bu kişiler Bernhard Wolff adında bir Alman, Julius Reuter adında Yahudilikten yeni Hıristiyanlığa geçmiş yine bir Alman ve Sigismund Englaender adında bir Avusturyalı idi." Bunlardan ilk ikisi Havas'ta gördükleri çalışmadan etkilenerek kısa zamanda kendi işlerini kurmak üzere oradan ayrılırlar. Bu tarihten sonra da hem Avrupa'da hem de dünyanın diğer yerlerinde artan haber akımından dolayı ajans haberciliği doğmuş ve gelişmeye başlamıştır. Nitekim aynı yıllarda Amerika'da altı büyük gazete birleşip Associated Press'i kurmuşlardır.²⁵⁶

Amerika Birleşik Devletleri'nde, haber ajanslarının kuruluşu biraz daha farklı koşullarda oluşmuştur. 19.yüzyıl ortalarında ABD'de çok farklı bir haber ajansı ortaya çıkmıştır. Meksika Savaşının çıkmasıyla (1846-1848) New York'taki altı gazete bir çeşit haber toplama kooperatifi kurma fikrini benimsemişlerdir. Bu kuruluşun adı, ilkin New York Associated Press'dir. Bir süre geçtikten sonra 1892 ile 1900 yıllarındaki belli başlı değişimler geçirdikten sonra, bugünkü Associated Press halini almıştır. 1893 yılında bu ajans da Avrupa'daki "triomviraya" katılmış, Avrupa haberlerinin Amerika'ya, Amerika haberlerinin de Avrupa'ya iletilmesi için Reuter Ajansı ile ikili anlaşmalar yapmıştır. Uluslar arası haber ajansçılığı içerisinde Associated Pressin (AP) kurulması önemli bir gelişme olmuştur. "Çünkü zamanla anlaşıldığı ve en iyi çözüm olarak görüldüğü üzere AP bizzat gazeteler tarafından yönetilen ilk haber ajansıdır. Kâr amacıyla kurulmuş bir ticari şirket olmayıp, bir kooperatif olduğundan, masraflar üyeleri arasında bölüşülmüştür."²⁵⁷

Dönüp baktığımızda çıkış noktası 19.yüzyılda "paranın yönünün habere göre değişebildiği gerçeğinden yola çıkılarak haberin de para edebileceği düşünülmüş" ilk haber

²⁵⁵ Atilla Girgin, a.g.e., s. 12.

²⁵⁶ Orhan Koloğlu, a.g.e., s. 3,4.

²⁵⁷ M.Nuri İnuğur, a.g.e., s.146.

ajansı olan Havas'ın 1835'te kuruluşunu takiple sırasıyla Julius Reuter tarafından 1850'li yıllarda Londra'da Reuters Haber Ajansının temelleri atılmış, 1853'te Guglielmo Stefani, Torino'da Stefani Ajansını kurmuş, 1855'te Almanya'da Wolff Haber Ajansı, 1857'de Amerika Birleşik Devletleri'nde New York Associated Press, yayına başlamıştır.²⁵⁸

19.yüzyıl ortalarından başlayarak kurulmuş olan bu haber ajanslarının mali kaynaklarının nasıl oluştuğu, hem bağımsız ve objektif haber yapıp, güven kazanmak hem de ekonomik anlamda herhangi bir siyasi bağımlılık içerisine girmeden ayakta kalmanın mümkün olup olmadığı sorusu yöneltildiğinde şunları söylemek mümkün olabilir.

Havas, Paris Borsasının önemini anlamış ve bütün Avrupa'da haber ağını kurmuş ilk ajans olarak hepsinden önde bulunuyordu. Mali temelini güçlendirmek amacıyla uyguladığı bir yöntemle işletmeciliğini başarıya ulaştırdı. Abone karşılığı para veremeyen gazetelerden reklam yerleri alıyor ve bunlara sağladığı reklamlarla iki tarafa da hizmet etmiş oluyordu. Ayrıca mesajların ucuza gelmesi için Fransızca, İngilizce, Almanca, İtalyanca, İspanyolca, Portekizce, Romence için geçerli bir şifre sistemi uygulayarak, hem gizli mesajları kolayca geçmek, hem de müşterilerinin telgraflarına yer vermek olanağını sağlamıştır.²⁵⁹ Bunların yanında 1852-1857 yılları arasında, Havas, dünyanın ilk "Haber ve Reklam Ajansı" olma özelliğine kavuşmuştur. Havas'ın bu durumu 1940 yılında reklam bölümünün ayrılarak "Havas" adıyla bağımsız bir anonim şirket haline dönüştürülmesine kadar sürecektir. Bütün bunlar bizim dünyada modern anlamda ilk haber ajansı olarak bildiğimiz Havas'ın ticari yanının, siyasi yanından hayli ağır bastığını göstermektedir.²⁶⁰

İkinci Dünya Savaşı sırasında Fransa'nın Almanlar tarafından işgali ile birlikte Havas Ajansı da diğer pek çok ajans gibi kapanmak zorunda kalmıştı. Reuter Ajansı Avrupa'da çalışan tek Ajans olarak varlığını devam ettirmiş, savaştan sonra Havas Ajansının, Agance France Presse adını almasıyla gücü daha da artmış, bu noktada Ajans daha fazla gelişmiş ve büyümüştür.²⁶¹

²⁵⁸ Hilmi Bengi, a.g.m., *Yeni Türkiye*, Cumhuriyet Özel Sayısı 4, Sayı 23-24, Eylül-Aralık 1998, s. 2808.

²⁵⁹ Orhan Koloğlu, a.g.e., s. 4.

²⁶⁰ Atilla Girgin, a.g.e., s. 13.

²⁶¹ Özgür Gönenç, a.g.e., s. 10.

Havas'tan sonra Avrupa'da kurulan bir diğere haber ajansı da Wolff'tur.1849'da Prusya Devlet Telgraf Hattının Berlin'den Aachen'e bağlanmasıyla daha önce Havas'la çalışan memurlardan Bernhard Wolff tarafından, Berlin'de Ajansın ilk telgraf bürosu kurulmuştur. Ticari haberleri, Borsa-Kambiyo rayiçlerini, piyasa hareketlerini izlemek bu büronun başlıca görevi olmuştur. 1865'te komandit, 1874'te ise anonim ortaklık haline gelmiştir. Wolff Ajansı nasyonel- sosyalizm olayına kadar çalışmalarını sürdürmüş, daha sonra Nazi yönetimince D.N.B. (Alman Haberler Bürosu) kurulmuştur.²⁶²

Avrupa'da büyüyen bir diğere haber ajansı da Reuter'dir. Bu haber ajansı da ilk kurulduğu dönem itibariyle ekonomi ağırlıklı bültenler hazırlamış, İngiliz iş çevrelerinin merkezi olan City'e bağlı olması sebebiyle başlangıçta siyasi haberlerle ilgilenmemiştir. Sonra hem gazeteleri abonmana bağlamak, hem de Havas ve Wolff ile yaptığı işbirliği anlaşması çerçevesinde Avrupa'ya haber verebilmek için siyasi konularla da ilgilenmeye başladı. Ancak başarısı hep siyasi konularda olmuştur.²⁶³ 1859'da III. Napolyon'un İtalya Savaşı'nı ima eden ve Fransa'da Avusturya bakanına söylenen sözlerini Londra'ya ilk ulaştıran Reuter olmuş, *Times*'da yayınlanan bu haber bütün Avrupa'da heyecan yaratmıştır. Reuter'in bu hizmeti zamanla düzenli bir şekilde İngiliz etkisi ve kablo sistemlerindeki ilerlemeyle, dünyanın büyük bir kısmını kapsayacak ölçüde gelişmiştir. Amerika'da iç savaş çıktığında haberler ancak gemilerle ve on iki gün gecikmeyle ulaştırılıyordu. Reuter bu süreyi kısaltma çabalarına girişmiş, Amerika muhabirlerinin telgraflarını Amerika'dan ayrılan her gemiye boş bidonlar içinde verilmeleri usulünü bulmuş ve uygulamıştır.²⁶⁴ Ancak Reuter'in teknik alandaki bu yeniliklerine rağmen siyasi haberleri, Amerika İç Savaşı konusunda olduğu gibi taraflı bulunduğundan Avrupa'da rağbet görmedi. Buna karşılık İngiliz Hariciyesinin bazı bilgilerini aktaracak şekilde hükümetle yakınlık kurdu. Havas ve Reuter'in gelişmesi sırasında Wolff sadece Orta Avrupa'ya yerleşti.

Wolff ile Reuter'in Almanya'da ve Amerika'da, Reuter'le Havas'ın ayrı ayrı muhabirler göndererek 1865'te Mısır'da başlayan rekabetleri kısa zamanda hepsini ortak bir çalışmanın yararlarını düşünmeye yöneltti. Savaşların çatışmaların olduğu,

²⁶² M.Nuri İnuğur, a.g.e., s. 144,145.

²⁶³ Orhan Koloğlu, a.g.e., s. 4.

²⁶⁴ M.Nuri İnuğur, a.g.e., s.145.

imparatorlukların dünyanın topraklarını paylaştıkları bu dönemde bu üç haber ajansının dünyayı haber tekeli açısından bölüşmelerini de beraberinde getirmiştir. Buna göre ilk paylaşım şu şekilde yapılmıştır.

Havas: Fransız İmparatorluğu toprakları, İtalya, İspanya, Portekiz, Güney Amerika.

Reuter: İngiliz İmparatorluğu ile Uzak-Doğu, Bütün Avrupa ve Hamburg dışındaki bürolarını kapatmıştır.

Continental Wolff: Almanya, İskandinavya, Rusya.

Haber Ajansları arasındaki bu paylaşım gereği Osmanlı toprakları, Mısır ve Belçika Havas-Reuter'in ortak alanı sayılıyordu.

Anlaşma, ayrılan topraklarda muhabir ya da temsilci bulundurmaya engellemiyor, oralarda haber dağıtımını tekele alıyordu. Ancak bu olurken başka haber ajanslarının kurulmasına karşı çıkmamıştır. Fakat bahsettiğimiz bu ajanslar öyle güçlü tekeller kurmuşlardır ki onlarla baş etmeyi denemeye kimse kalkışmamıştır. Nitekim Amerikan Ajansları 1905'den önce bu alanlarda görünmemişlerdir. Diğer küçük ajanslar (İtalyan Stefani, Danimarka'nın Ritzaus ve Avusturya'nın Corrbureau'su gibi) için bu büyük ajanslara katılmaktan başka çıkar yol kalmamıştır.²⁶⁵

Görüldüğü gibi Yeni Çağ başlarından itibaren başta Avrupa'da başlayan ekonomik ve siyasal düzendeki gelişmeler ve buna paralel olarak beliren dengesizlik diğer alanlarda da bir dengesizliği, eşitsizliği beraberinde getirmiştir. Uluslararası düzendeki her yeni değişim ve bozulma büyük güçlerin daha küçük olan güçler üzerinde egemenliğini sağlamıştır. 19. yüzyıla gelindiğinde Avrupalı büyük devletler uluslararası ilişkilerde, karar almada, insiyatif kullanmada çok önemli bir unsur olan “haber alma” ve “haber yayma” işlevini tekellerine almışlardır.

2.3. İSTANBUL'DAKİ İLK HABER AJANSLARI

Osmanlı Devleti'nde haber ajanslarının bulunması ve bu yönde ilk milli ajansların kurulması, bunların işlevsel hale gelmesi 19.yüzyılın sonlarına dayanmaktadır. Batılı

²⁶⁵ Orhan Koloğlu, a.g.e., s.4-6. Bu konuda ayrıca bkz. M. Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul 1993, s.145,146.

ülkelerle kıyaslandığında ajans haberciliğindeki bu gecikmenin temel nedenlerinden bazıları yine Osmanlı Devleti'ne matbaanın geç gelmesi, yaygın olarak kullanılmaması, siyasal ve sosyal çevrenin bunu desteklememesi, devlet bürokrasisindeki katı muhafazakar yapı olarak sıralanabilir.

Türkiye'de ilk gazeteyi Fransız Devrimi'ni izleyen yıllarda Fransızlar çıkarmıştır. 1795 yılında İstanbul'da Fransız elçiliği basımevinde basılan bu gazetenin adı *Bulleten des Nouvelles* (Haberler Bülteni)'dir. Bunu takip eden sürede yerli ve yabancı birçok gazete Osmanlı basın hayatında yer almıştır.²⁶⁶

II. Abdülhamit'in İstibdat Döneminde Türk gazeteleri yabancı ülkelerde özel muhabir bulundurabilecek durumda değildiler. Yalnızca eğitim için dışarıya giden bazı aydınlar gazetelerle anlaşarak onlara sürekli olarak yazı ve mektup göndermişlerdir. Böylece her ünlü gazetenin dışarıda bir muhabiri bulunmuştur.²⁶⁷

Bu gazeteciler arasında Ali Kemal, Dr. Adnan (Adıvar), Paris'ten *İkdam* gazetesine yazmışlardır. Ahmet Emin Yalman ve Zekeriya Sertel ise gazetelere Amerika'dan sık sık mektup yazmışlardır. Ancak bahsettiğimiz bu dönemde (İstibdat) gazetecilerin bir olayı izlemek için dışarıya gönderilmeleri mümkün olmamıştır. Ancak herhangi bir nedenle dışarıya giden yazar ya da gazetecilerin izlenimlerini yazdıkları da bilinmektedir.²⁶⁸

Osmanlı Devleti'nde gazeteli dönemin başlamasıyla Osmanlı hükümetlerinin başı derde girmiştir. Eski haşmet ve gücünü kaybeden Osmanlı Devleti basında aleyhinde yayınları etkisiz hale getirmek ve durdurmak için çareler aramış ve çözüm olarak sansür uygulanmış, bazen de tekzip beyannameleri yayınlamıştır.²⁶⁹

İstanbul'un büyük gazetelerinin genellikle İstanbul'daki yabancı ajans bürolarıyla anlaşmaları vardı. Dış haber bültenleri bu ajanslardan alınıyordu. Bunun yanında yabancı ülkelerde çıkan gazetelerin Türkiye'ye sokulması yasaktı. Bunlar "evrak-ı fesadiye"

²⁶⁶ İlhan Yerlikaya, "II. Abdülhamit Döneminde Yabancı Gazete ve Haber Ajanslarının Şantaj ve Yolsuzlukları", *Toplumsal Tarih*, sayı 3, Mart 1994. s. 17.

²⁶⁷ Hıfzı Topuz, *Türk Basın Tarihi*, İstanbul 2003, s. 79.

²⁶⁸ Hıfzı Topuz, a.g.e., s.79, Bu konuda ayrıca bkz. Özgür Gönenç, a.g.e., s. 53.

²⁶⁹ İlhan Yerlikaya, a.g.m., s. 17.

(karışıklık yaratan belge) sayılıyordu. Yabancı dergi ve gazeteleri ancak İstanbul'daki yabancılar okuyabiliyordu. Yabancıların bu gazeteleri Türklere vermemeleri için sıkı önlem alınmıştır. Padişahın hafiyeleri bu konuda sık sık saraya jurnaller vermiş, buna karşın Abdülhamit dış basını büyük bir ilgiyle izlemiş hatta bunun için o, zamana kadar hiç olmadığı şekliyle Yıldız Sarayı'na bir çeviri bürosu kurdurmuştur. 15 Ocak 1891 tarihli bir belgeye göre bu büroya sürekli olarak 154 gazete ve dergi geliyor ve bunların içinden seçilen yazı ve haberlerin özetleri her gün Padişaha okunmuştur.²⁷⁰ Bu yolla Osmanlı Padişahı hem ülkesi hem de kendisi hakkında Avrupa'da olagelen gelişmeleri takip edebilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde haber ajansçılığının başlaması ve gelişmesi için bir milat belirlenmesi gerekirse bu tarih 1854'tür. Bu tarihte Kırım Savaşı ile başlayan telgraf hizmetleri, öncelikle Avrupa'nın cephe haberlerini öğrenmesi için kullanıldı. Bu noktada Osmanlı Devleti içinde faaliyet göstermeye başlayan ajanslar birbirleriyle rekabete girdiler.

Savaş bitip Bab-ı Ali ilk borçlanma sürecine girince, Avrupa Borsalarına, Osmanlı haberlerini iletmek kadar, İstanbul'daki finans çevrelerine de Avrupa'daki eğilimleri ulaştırmak için haber akımı hızlandı.²⁷¹

Bu dönemde Avrupa'da oluşan belli başlı iki medya merkezi, Paris merkezli olan Havas ile Londra merkezli olan Reuter'in başını çektiği güç odakları bütün uluslararası haber iletimini ellerinde tutmaktaydı. Bunlar bazen sahte taraflı ve hileli haberlerle borsanın inip çıkmasını sağlıyorlardı. Bazı devletler aleyhinde yayınlar yaparak, şantaj usulüyle haksız kazanç da sağlamışlardır.²⁷²

Osmanlı Devleti'nde Galata ve Pera'nın sarraf kesimi yerli ve yabancı paraların değerleriyle, kısaca 'Türk' adı verilen Osmanlı borç senetlerinin iniş ve çıkışını günü gününe, hatta anında öğrenmek ihtiyacındaydılar. En çabuk öğrenen, düşeni elinden yüksek fiyatla çıkararak, ya da artmakta olanı ucuza toplayarak büyük karlar sağlamışlardır. Bütün bu süreçte büyük sarraflar kendi telgraf bağlantılarını kurarak bilgi toplarken, Pera'nın

²⁷⁰ Hıfzı Topuz, a.g.e., s. 79, 80.

²⁷¹ Orhan Koloğlu, a.g.e., s. 8.

²⁷² İlhan Yerlikaya, a.g.m., s.18.

Fransızca gazeteleri de telgrafla haber alarak satışlarını artırma yolunu tutmuşlardı.²⁷³ Bütün bu gelişmelere karşın Osmanlı Devleti'nde haber ajansçılığı henüz pek ilkel olan telgraf hizmetlerindeki aksamalara karşın devam etmiştir.

Osmanlı Devletinin bu yüzyılda içinde bulunduğu siyasal, sosyal ve ekonomik dengesizlikler yanında teknik yetersizlikleri de düşünüldüğünde İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı'ya dönük ilgisinin yukarıdaki sebepleri dışında şunlardan da bahsedilebilir:

Fransız Haber Ajansı Havas 1854'te Osmanlı Devleti'ne bir muhabirini gönderdiğinde kurulalı ancak 19 yıl olmuştu. Fransa hem Kırım Savaşı sonrası siyasal gelişmeleri takip etmek, hem de ekonomi ve borsa haberlerini izlemek adına İstanbul'dan haberler almıştır.

İngilizlerin Reuter Ajansı da İstanbul'un önemini anlamakta gecikmedi, İstanbul'un hem Hindistan yolu üzerinde bulunması hem de Büyük İngiliz İmparatorluğu'nun birçok yolunun Osmanlı ülkesinden geçmesi, Reuter'in İstanbul'da mutlaka bir muhabir bulundurmasını gerektirmiştir. İngiltere ve Fransa dışında Almanlar'ın Continental Wolff Ajansı da İstanbul'da muhabir bulundurmaya başlamıştır.

İstanbul böylece büyük haber ajansları için önemli bir merkez durumuna gelmiştir. Ancak bu durum bahsettiğimiz bu haber ajansları için pahalıya mal olduğundan taraflar 17 Ocak 1870'te bir anlaşma imzalayarak dünyayı kendi aralarında paylaşmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'yla Mısır, "ortak haber bölgesi"ne giriyordu. Havas-Reuter Haber Ajansları İstanbul'da ortak bir büro açmışlardır.1889'da taraflar kendi aralarında yeni bir anlaşma yapmışlardır. Buna göre Reuter İstanbul'dan çekilmiş, İstanbul, Havas ile Avusturya Ajansı Corrbureau'nun tekeline geçmiştir.²⁷⁴

Osmanlı Devleti'nin bahsettiğimiz bu dönemde ülke içinde ve dışında haber alımı ve haber kontrolü noktasında belli bir düzen ve milli anlayışla hareket edilmemiş ve dolayısıyla yerli bir haber kontrol merkezi, tekeli ya da sivil ama yerli bir haber ajansı bulunmamaktaydı. Bu durum yabancı kaynaklardan gelen haberlerin hiçbir kontrole tabi tutulmadan memleket içerisinde yayılmasına yol açmıştır. Aynı dönemde Balkanlar ve

²⁷³ Orhan Koloğlu, a.g.e., s. 8,9.

²⁷⁴ Hıfzı Topuz, a.g.e., s.80,81.

Avrupa'nın birçok ülkesinde dışarıdan gelen kontrolsüz haberlerin zararlı sonuçlar doğurabileceğini ve bundan başka iç ve dış meselelerin yine bu kanallardan dışarıya yansımalarının milli çıkarlar açısından uygun olmayacağını gören ve hisseden ülkeler, buna karşı gelmek için milli ajanslar kurmuşlardır.²⁷⁵

2.4. OSMANLI DEVLETİ' NİN İLK HABER AJANSLARI

19. yüzyılın ortalarında dünya üzerindeki ilk haber ajansları olarak kurulan, Reuter, Havas ve Wolf gibi haber ajansları istihbarat işleriyle de uğraşmışlardır. Dünya üzerinde birbirinin peşi sıra kurulan bu haber ajansları faaliyet alanlarını genişleterek diğer ülke gazetecilerini ve bunlar aracılığıyla o ülkenin genel kamuoyunu etkisi altına almaya başlamıştır. Dış ülkelerden gelen dış haberlerin hiçbir denetimden geçmeden, ülke içinde yayılmasına ve iç haberlerinde yine bu kanallardan geçerek, dışa yansımadaki sakıncaları gören ve duyan ülkeler derhal bu tehlikeyi önlemek amacıyla birer milli ajans kurmakta gecikmemişlerdir.²⁷⁶

Osmanlı Devletinde haber ajanslarının ne şekilde gelişim gösterdiğine bakıldığında bu sürecin daha çok II. Abdülhamit sonrasına denk geldiğini söyleyebiliriz. Abdülhamit kontrolünün ortadan kalkmasından doğan boşluğu, yabancı bazı finans çevrelerinin doldurma çabaları İttihatçıları endişelendiriyordu. Büyük devletler Abdülhamit'in politikasını biliyor ve haberler ne tür gelirse gelsin, politika saptamakta zorluk çekmiyordu. Bu noktada İttihatçıların tutumu, tam olarak bilinmiyordu. İttihat ve Terakkinin getirdiği özgürlükçü havanın İngiliz ve Fransız sömürgelerinde yarattığı dalgalandırmanın yayılmasından korkuluyordu. Birçok alanda olduğu gibi ajansçılık alanında da İttihatçılar ulusal kurum ihtiyacını duymuşlardır.²⁷⁷ Ancak buna karşın uzunca bir süre gerçek anlamda ulusal düzeyde ve içerikte bir haber ajansı kurulamamıştır. I.Dünya Savaşı sırasında Osmanlı İmparatorluğunda, özellikle de Türklerle ilgili dış haberleri, basının nasıl ve hangi yollarla elde ettiğine baktığımızda bunlardan İstanbul gazeteleri, özellikle II. Meşrutiyetin ilanından sonra dış haberleri İstanbul'a gelmekte olan yabancı gazete ve dergiler ile birlikte merkezleri Avrupa'da bulunan İstanbul'da faaliyet gösteren haber ajanslarından almakta

²⁷⁵ *Anadolu Ajansı 25 inci yıl 1920-1945.* (Basım yılı yok. Tamamı 32 sayfa.)

²⁷⁶ Server İskit, *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, İstanbul 1943, s.200.

²⁷⁷ Orhan Koloğlu, a.g.e., s. 29.

idiler. Bunun dışında bazı gazetelerin kendi muhabirlerini dış ülkelere göndermek suretiyle bu haberleri sağladıklarını belirtebiliriz. Anadolu basını için de dış haberleri elde etme noktasında hemen hemen aynı şeyi söyleyebiliriz. Buradan da anlaşılacağı üzere İstanbul basınının dış haber kaynaklarından biri de yabancı haber ajanslarıdır.

Türkiye’de yabancı haber ajanslarının büroları I.Meşrutiyet’in ilanı öncesinde kurulmuştur. İstanbul’da resmi gazete olan *Takvim-i Vekayi* de dahil olmak üzere çıkan *Ceride-i Havadis*, *Tercüman-ı Ahval* ve *Tasvir-i Efkar* gazeteleri ile Meşrutiyetten çok daha önce yayın hayatına başlamış olan *Muhbir*, *Basiret* ve *İbret* gazetelerinde dış haberler oldukça fazla yer kaplamakta idi. Bu gazeteler dış haberlerini genellikle dış haber ajanslarına dayanarak vermekteydiler.²⁷⁸ Ancak İttihat ve Terakki Partisinin, Osmanlı Devleti içinde milli bir ajans kurma düşüncesi ancak 1911 yılına denk gelir. Osmanlı Devleti’nde kurulduğu bilinen ilk haber ajansı Osmanlı Telgraf Ajansıdır.

2.4.1.Osmanlı Telgraf Ajansı (1911-1914)

Yukarıda belirttiğimiz gibi Osmanlı Devleti’nin, son dönemine kadar imparatorluk bünyesinde milli bir haber ajansı kurulmamış, bu yüzden hükümetin, gazetelerin ve dolayısıyla halkın istihbarat kaynakları sadece yabancı ajanslardan ibaret bulunmuştur.²⁷⁹

Osmanlı Telgraf Ajansı, devletin ismiyle anılan ilk haber ajansıdır. Osmanlı Telgraf Ajansının kuruluş amacına bakıldığında Osmanlı İmparatorluğu’nda faaliyet gösteren diğer haber ajanslarının yayınları, ülke çıkarları doğrultusunda olmadığı için 1911 yılında Osmanlı Mebusan Meclisi, ülke için önemli olabilecek haberleri yaymak adına böyle bir haber ajansı kurdurmuştur. Ancak Ajansın faaliyetlerine baktığımızda Osmanlı Telgraf Ajansının ülkeyle ilgisi sadece isminden ibarettir.²⁸⁰ Ajansın bu yöndeki niteliği hemen hemen tüm kaynaklarda aynı şekilde yer almıştır, İzzet Öztoprak da bu Ajansı ulusal olmaktan çok ticari nitelikte ve yabancı ajansların birleşiminden oluşmuş bir yapı olarak görmüştür.²⁸¹ Osmanlı Ajansının resmi bir nitelik kazanması 1911 Martında gerçekleşmiştir. Ancak Ajansın bundan önceki faaliyetleri hakkında kaynaklarda çok fazla

²⁷⁸ İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşında Türk Basını*, Ankara 1981, s. 28,29.

²⁷⁹ *Anadolu Ajansı 25 inci Yıl 1920-1945*.

²⁸⁰ Server İskit, a.g.e., s.200,201. Bu konuda ayrıca bkz. Orhan Koloğlu, *Havas-Reuter'den Anadolu Ajansına*, Ankara 1994, s. 30.

²⁸¹ İzzet Öztoprak, a.g.e., s.30.

bir bilgi yoktur. Osmanlı Mebusan Meclisinde yapılan tartışmalara bakıldığında ajansın sahiplerinden yalnız birinin (Salih Gürcü) Türk olduğu belirtilmiş, diğer ortakların Fransız ya da azınlıklardan olmasının mümkün olduğu ortaya konmuştur.²⁸² Salih Gürcü'nün kurduğu bu Ajansın yarı resmi nitelikte olduğunun söylenmesine karşın, Ajansın izlediği politikanın devletin resmi politikasıyla da çok fazla uyuşmadığı görülmüştür.²⁸³ Konuyla ilgili bilgi veren bir başka kaynak ise Ajansın gerçekte Havas ve Reuter Ajanslarının örtülü bir örgütü olduğunu yazmıştır. Ajansın, Havas ve Reuter Ajanslarıyla imzaladığı anlaşmalar gereğince Osmanlı Telgraf Ajansı bu Ajansların haberlerini yayma tekeline almıştır. ²⁸⁴ Bu yanıyla da Osmanlı Ajansının yabancı ajanslar kuruluşundan başka bir şey olmadığı anlaşılmıştır.²⁸⁵

Ajansın yayınladığı haberlere bakıldığında resmi kuruluş tarihinden önceki zamanlarda da ülkenin iç ve dış politikası hakkında bilgiler içeren, ayrıntılı haberler verdiği bilinmektedir.²⁸⁶ Buradan hareketle söylemek gerekirse ajansın devletin de desteğini almadan, yani yarı resmi özellik kazanmadan önce de haber verme ve haber yayma konusunda güçlü bir yapısı olduğu anlaşılıyor.

Ajans konusunda kaynaklarda en fazla yer alan konu kurucu olarak geçen Salih Gürcü'dür. "Tam bir Müslüman ismine sahip olan; fakat bütün kaynaklarda Yahudi kökenli olduğu belirtilen Salih Gürcü, 1884 Martında Bağdat'ta doğdu." Osmanlı Meclisindeki tartışmalarda kendisinden Türk olarak bahsedildiği bilinmektedir. Eğitimine İstanbul'da başlayıp Paris'te devam Gürcü'nün çok iyi Fransızca bildiği söyleniyor. Kendisine liberal ve Jön Türk sıfatlarını yakıştırarak özellikle Paris'teki Osmanlıların gösterilerinde öncü rol üstleniyor. Salih Gürcü, Fransa'nın Osmanlı özgürlük savaşçılarına kapılarını açmış olmasını teşekkürle ifade etmiş, Fransa'yı daima ikinci anavatanı sayacaklarını söylemiştir.²⁸⁷

²⁸² Orhan Koloğlu, a.g.e., s.30. Bu konuda ayrıca bkz. Korkmaz Alemdar, *İletişim ve Tarih*, Ankara 2001 s.103.

²⁸³ Hilmi Bengi, a.g.m., s. 2809.

²⁸⁴ Hıfzı Topuz, a.g.e., s. 93.

²⁸⁵ Server İskit, a.g.e., s. 200. Bu konuda ayrıca bkz. Korkmaz Alemdar, a.g.e., s.103.

²⁸⁶ Orhan Koloğlu, a.g.e., s. 29, 30.

²⁸⁷ Orhan Koloğlu, Osmanlı Telgraf Ajansı'nın Kurucusu, Salih Gürcü, *Tarih ve Toplum*, c.23, sayı, 134, Şubat 1995, s. 6.

Bu dönemde Osmanlı Ajansının yanı sıra Reuter, Fournier, Nasyonal, Constantinople, Havas Ajanslarına ve gazetelere haber servisi yapılmaktaydı. İktidar aleyhinde Avrupa’da yayımlanan haberler Abdülhamit zamanından daha yumuşak değildir. Kaldırılan iane sisteminin yerine yeni bir şey koyma ihtiyacı doğmuştur. Yani tekziplerin, düzeltmelerin dış dünyaya ulaştırılması için, uluslararası ajansçılık anlayışına sahip bir mekanizma aranıyordu. Bu aşamada Salih Gürcü’nün Osmanlı Ajansının uygun görülmesinde Paris’teki faaliyeti ve ailesinin etkili olduğu düşünülüyor.²⁸⁸

Ajanstan, dış dünyadaki haberleri hızla İstanbul’a ulaştırması istendiği gibi, ülke içi ve dışındaki 150 merkeze de hükümetin haberlerini ulaştırma görevi verilmiştir. İstanbul’daki günlerinde Gürcü’nün, İttihatçılara sadık, Fransız yanlısı, İngiliz karşıtı bir çizgisi olmuştur. Balkan Savaşı sonrasında “Büyük Doğu’yu” canlandırmak için toplanan Masonlar arasında bulunması bu kurum içinde faal olduğunu göstermektedir.²⁸⁹

Osmanlı Ajansının çalışmaları Birinci Dünya Savaşının başlangıcına kadar sürmüştür.²⁹⁰ Ancak Ajansın çalışmalarını Mütareke yıllarında yeniden canlandırdığı anlaşılıyor. Ajansın faaliyetlerinin neden durdurulduğu noktasında konuyla ilgili kaynaklarda yer alan ortak bilgi, Osmanlı Telgraf Ajansının İngiliz ve Fransız hükümetlerinin propagandasını yaptığı²⁹¹ ve özellikle mevcut hükümetin Alman yanlısı politikasına karşın Ajansın kurucusu olan Salih Gürcü’nün Fransız yanlısı tutumu ve faaliyetleri göz önüne alınarak, Salih Gürcü’nün Ajansla ilişkisi kesilmiştir.²⁹² 1914 sonbaharında Osmanlı Devleti, Almanların yanında savaşa girince, açık Fransız taraftarlığı sebebiyle Ajansın tutumu zaten dikkat çekmiştir, Orhan Koloğlu’nun İtalyan elçisinin raporuna dayanarak yazdığı olay şöyle gelişmiştir: “Bab-ı Ali, Osmanlı Telgraf Ajansında onun yanına bir Türk müdür yardımcısı yerleştirmeyi tasarlıyor. Bunun sebebi son zamanlarda Gürcü’nün yönettiği Ajansta Fransa ve Rusya yanlısı yayın yapmak karşılığı, bu iki devletin elçiliklerinden para aldığına inanılmasıdır. Gerçekten böyle bir para alan Gürcü, ihbar edilince, Talat tarafından işten çıkarıldı ve eğer daha ayağını ajansa atarsa hapse atılmakla tehdit edildi. Kendisi bu yasaklamayı birkaç gün şiddetle protesto etti, ithamı

²⁸⁸ Orhan Koloğlu, a.g.e., s. 31.

²⁸⁹ Orhan Koloğlu, a.g.m., s. 8.

²⁹⁰ Korkmaz Alemdar, a.g.e., s. 103.

²⁹¹ Hıfzı Topuz, a.g.e., s. 94.

²⁹² Hilmi Bengi, a.g.m., s. 2808.

anlamadığını ve haksız olduğunu ileri sürdü. Sonra sustu.” Bundan sonra da Osmanlı Hükümetini İtalyan politikası hakkında haberdar etmek üzere İtalya’ya geçtiğini ancak bu arada Alman düşmanı faaliyetlerine devam edeceğini, Fransa’ya olan sevgi ve bağlılığının hep devam edeceğini belirtmiştir. Son derece karmaşık olan bu ve bundan sonraki olaylardan sonra Gürcü son olarak 1923’ün ilk yarısında altı hafta Ankara, yedi hafta İstanbul’da kaldıktan sonra Lozan’da barış görüşmelerine uğrayıp, Fransa’ya dönmüştür. Gürcü, Nisan 1927’de ölmüştür.²⁹³ 1911’den I. Dünya Savaşı’nın başlangıcına kadar devam eden faaliyeti esnasında Osmanlı Telgraf Ajansı, ülke açısından yararlı faaliyetlerde bulunmadığı gibi dış propagandaları ‘Osmanlı’ adı altında gazetelerimize ve memleket içine daha geniş, daha serbest bir surette yaymak imkanını bulmuştur.” Şeklindeki eleştiriler Ajansa sıkça yöneltilmiştir.²⁹⁴

1914 Kasımında Almanya’nın yanında savaşa katılan Osmanlı Devleti, Osmanlı Telgraf Ajansının başındaki aşırı Fransız taraftarlığıyla bilinen, Salih Gürcü’nün Ajanstan uzaklaştırılmasından sonra Ajansı da kapatmış, ancak Ajansın Mütareke yıllarında yeniden canlandırıldığı bilinse de bu durum uzun süreli olmamıştır.²⁹⁵

2.4.2. Osmanlı Milli Telgraf Ajansı (1914-1918)

Osmanlı Telgraf Ajansının kapatılmasından sonra bu ajansın, Osmanlı Milli Ajansına dönüştürülmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Salih Gürcü ve Fransız etkisinden uzaklaştırılan Ajans bu kez İttihatçı hükümetin kontrolünde, haber kaynakları Alman-Avusturya ajansları olmuştur.²⁹⁶ Bu Ajansın kurucusu Erzurum Mebusu Hüseyin Tosun Beydir. Hüseyin Tosun Beyin idare ettiği ajansta Alman-Avusturya haber ajanslarının haberlerinin yanı sıra Alman haber alma servislerinden sağlanan bültenlerde yayınlamıştır.²⁹⁷

Osmanlı Milli Telgraf Ajansı, isminde milli ifadesi geçmesine rağmen, içeriğinde esaslı hiçbir değişiklik yapmadan yeni bir ajans olarak kurulmuştur. Osmanlı Milli Ajansının bu niteliğini hükümetin bu ajans telgraflarına verilecek bazı muafiyetler için, Meclisi Mebusana vermeyi kabul ettiği kanun layihasının müzakeresi sırasında ileri sürülen

²⁹³ Orhan Koloğlu, a.g.m., s. 8,9.

²⁹⁴ Server İskit, a.g.e., s. 201.

²⁹⁵ Hıfzı Topuz, a.g.e., s. 94.

²⁹⁶ Orhan Koloğlu, a.g.e., s. 40,41.

²⁹⁷ Hıfzı Topuz, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, İstanbul 1996, s. 56.

şu ifadelerde bulabilmekteyiz: “Dahil memalikte bazı havadisi mühimmenin intişarını temin için bir telgraf ajansına vilayet, liva ve mühim kaza merkezlerinden yüz elli merkezi tecavüz etmemek ve günde elli kelimeye münhasır kalmak üzere umum tarzında çekeceği telgraflara ücret muafiyeti verilmesi için hükümetçe yapılan teklif ilk hamlede şu itirazlarla karşılanmıştır: Hükümetin bu selahiyeti vermek istediği şirket yabancı bir şirkettir. Memlekette sırf kendi menfaati için çalışacaktır. Yabancı bir şirkete böyle bir selahiyet verileceği yerde bunun teşkil olunacak milli bir şirkete verilmesi muvafıktır.” Buradan da anladığımız kadarıyla Meclisteki milletvekilleri de dahil olmak üzere, kurulmuş olan bu şirkete verilecek hak ve ayrıcalıkların Osmanlı Devleti’nin çıkarları aleyhine olduğunu anlamış ve böyle bir şirkete tanınan hak ve ayrıcalıkların, bunun yerine kurulacak yerli bir şirkete tanınmasını istemişlerdir. Hatta Meclis, hükümetin, Meclisi Mebusana bu yönde gönderdiği teklifin (layiha) bir kez daha incelenmesi için hükümete iade etmiştir. Ancak hükümet teklifi Meclisi Mebusana tekrar gönderdiğinde şu açıklamayı yapmıştır: Bütün memaliki mütemeddinede büyük fedakarlıklar ihtiyarı ile tesis edilmiş olan telgraf ajanslarının mensup buldukları memlekete bahşeyledikleri siyasi ve iktisadi menafi müstağniî izah ve tekrar olacak derecede umumen malum ve mühim bulunduğu, Memalik-i Osmaniye’de henüz böyle bir müesseseden istifade tariki temin edilmemiş bulunması büyük bir noksan olduğu” belirtilerek meclisten bu yönde gerekli iznin verilmesini istemiştir.

Hükümet 11 Mayıs 1327 (1911)’de Meclisi Mebusandan aldığı bu yetkiyi, Osmanlı Milli Telgraf Ajansına vermiş ancak bu hak şirket tarafından bir istismar konusu olmuş ve bunun sonucunda ortaya çıkan çelişkiler bakanlıklararası birtakım yazışmalara sebep olmuştur.²⁹⁸ 1914 yılı içinde kurulan bu ajans 1918’de Almanların I. Dünya Savaşı’nda yenilgisi üzerine kapanmıştır.²⁹⁹

2.4.3. Türkiye-Havas-Reuters Ajansı (1920-1922)

Mondros’tan Sevres’e uzanan süreçte Osmanlı siyasal-anayasal düzenine bakıldığında savaşın bitiminden sonra kurulan Ahmet İzzet Paşa Kabinesi uzun ömürlü olamamış, bunun yerine Tevfik Paşa Kabinesi kurulmuştur. Ancak İttihatçı kökenli Meclisle, Mondros gerekleri yerine getirilemez düşüncesiyle de Meclis feshedilmiştir. (21 Aralık 1918) Son Meclis-i Mebusan, Anadolu Hareketinin dayatmasıyla 12 Ocak 1920’de toplanmış ancak

²⁹⁸ *Anadolu Ajansı, 25 inci yıl 1920-1945.*

²⁹⁹ Hıfzı Topuz, *Türk Basın Tarihi*, İstanbul 2003, s. 94.

işgalle karşılaşınca (16 Mart 1920) faaliyetlerini tatil kararı almış, bundan sonra da feshedilmiştir.

Savaş sonrasında yaşanan bu kriz karşısında Osmanlı siyasal sisteminin ürettiği çözüm parlamentosuzluk ve meşrutiyet kurumlarının ortadan kaldırılması şeklinde olmuştur. Bu dönemi Bülent Tanör'ün Sina Akşin'e dayanarak adlandırdığı gibi, "saray hükümetlerinin" hüküm sürdüğü "Saray mutlakiyeti" döneminin dönüşü olacaktır.³⁰⁰ Sina Akşin, Mondros sonrasında kurulan Tevfik Paşa Kabinesini memlekete iki gün sonra gelecek olan İtilaf donanmasının istediği biçimde "Hiçbir İttihat ve Terakki kokusu taşımayan bir hükümetle karşılaşmış oluyordu." diyerek Tevfik Paşa tarafından böyle kritik bir dönemde kurulan bu kabineyi siyasal anlamda bir düzleme oturtmak ve tanımlamak adına "İttihatçı olmayan bir kabine iki türlü olabilirdi: Ya bir İhtiyarlar Kabinesi, yani "Jön Türk" olmayan, Meşrutiyet öncesi devlet adamlarından oluşan bir kabine olurdu, ya da muhalif yani başta Hürriyet ve İtilaf olmak üzere muhalefet fırkalarının kurduğu bir İttihat ve Terakkili olmayan "Jön Türk Kabinesi olabilirdi." Ancak tüm bu ihtimallerden sonra bu hükümete dair en doğru tanımlamanın II. Abdülhamit hükümetleri gibi bunun da bir "Padişah Kabinesi" olmasıydı. Bunun bir başka gerekçesi de bu kabinenin bir Hürriyet ve İtilaf Fırkası Kabinesi olmayışı ve Padişah Vahdettin'in siyasetin içinde müdahil olması dolayısıyla bu hükümetler dönemi "Saray Fırkası" olarak da adlandırılmıştır.³⁰¹ Osmanlı Devleti yüzyıllar süren mutlakiyet dönemine ara verdiği, meşrutiyet rejimi ve anayasal sürece, son vermiş, yine yeniden mutlakiyetli bir rejimle geriye, eskiye, geleneksel sisteme dönmüştür. Ne yazık ki bu eski rejim, içine girdiği krizin çözümünü ancak bu şekilde üretebilmiştir.³⁰²

Savaş sonrasında Osmanlı siyasal iktidarının genel görünümü bu şekildeyken, bu kadrajı geniş fotoğraf içerisinde, basına ve daha ayrıntılı olarak haber ajanslarına baktığımızda savaşın bitimiyle ve Osmanlı Devleti'nin yenilgisinden sonra İstanbul'a yerleşen yabancılar hemen Türkiye'de kendi haberlerini yayacak bir haber ajansı kurmaya kalktılar. Türkiye-Havas-Reuter Ajansı 1920 Nisanında bu amaçla kuruldu.³⁰³ İstanbul'u

³⁰⁰ Bülent Tanör, *Kurtuluş Kuruluş*, İstanbul 2003, s. 28-30.

³⁰¹ Sina Akşin, a.g.e., s. 79,80.

³⁰² Bülent Tanör, a.g.e., s. 28-30.

³⁰³ Hıfzı Topuz, a.g.e., s. 94.

işgal eden müttefiklerle, anlaşmaya varan Damat Ferit Hükümeti arasındaki mutabakata göre Türkiye-Havas-Reuter adında bir ajans kurularak yabancılara haber imtiyazı verilmiştir.³⁰⁴ Server İskit ise Türkiye-Havas-Reuter Ajansının kuruluşunu şöyle ifade etmiştir. I. Dünya Savaşı içerisinde kurulan Osmanlı Milli Telgraf Ajansı da kapatılmıştır. “Bu vaziyet ise ecnebi ajansların memleketimizde tekrar faaliyet sahası bulmalarına fırsat vermiş ve bundan istifade ederek Havas ve Reuter Ajansları tarafından “Türkiye-Havas-Reuter” adlı bir teşekkül vücuda getirilmiştir. Türkiye ile sadece bir isim bağlılığından başka bir alakası olmayan ve Mütareke günlerinin İstanbul Hükümetleri ve onların idare şekilleri ile tamamen uygun olarak teşekkül eden, bu yarı beynelmilel Ajans, sadece kendi istediği gibi çalışmak imkanını elde etmekle kalmamış, ayrıca o devir hükümetlerinin tahsisatları ile yardım görmüştür.”³⁰⁵

Anadolu Ajansı ile ilgili anılarını yazan A.İhsan Barlas Türkiye-Havas-Reuter’e dair şunları aktarmıştır.

Bizde I.Dünya Harbi boyunca Erzurum Mebusu merhum Hüseyin Tosun Bey adında bir zat tarafından idare edilen Osmanlı Ajansı adı verilen bir ajans vardı. Memleket idaresine bağlı olarak “tek” olan bu Ajans Osmanlı Devletinin tek haber organı idi. Osmanlı Ajansı, Mondros Mütarekesini müteakip, Osmanlı Devleti gibi birden yok oldu. Hüseyin Tosun Bey birden ortadan kayboldu. İstanbul’u işgal eden müttefikler, Damat Ferit Hükümeti nezdinde teşebbüse geçtiler ve bir basın ajansı kurdular. Bu Müessesese Türkiye-Havas-Reuter Ajansı adını taşıyor ve T.H.R rumuzu ile çalışıyordu. Bu müessesede bir idare meclisi bulunuyordu. Bu mecliste Türkiye’yi Bab-ı Ali Hariciye Nezaretinin o zamanki “Matbuat Müdür” leri, Havas Ajansı yani Frasa’yı bu ajansın İstanbul Mümessili M.Mathu, Reuter Ajansı yani İngiltere’yi de Reuter Ajansının İstanbul Mümessili Mr. Ferguson temsil ediyorlardı. Fakat hakikatte Türk matbuat müdürlerinin toplantılarda hazır bulunduğu pek nadirdi. Müessesenin idaresi M.Mathu ile Mr. Ferguson ‘un elinde bulunuyordu.

(T.H.R) Galatasaray Lisesinin ön kapısına bitişik bir binada (Bu bina şimdi istimlak edilmiş ve yıkılmıştır.) çalışıyor, Havas ve Reuter Ajansları tarafından her gün verilen

³⁰⁴ Hilmi Bengi, a.g.m., s. 2808.

³⁰⁵ Server İskit, a.g.e., s. 201.

*haberlerden mürekkep bir siyasi bülten birde Londra'dan alınan borsalardan bankalar için kambiyo bülteni (mali bülten) neşrediyordu. Hulasa devletin haber alma ve verme kaynakları yabancıların elinde bulunuyordu.*³⁰⁶

İhsan Barlas'ın anılarından da anlaşıldığı üzere Türkiye-Havas-Reuter Ajansı, Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin yarattığı güdümlü ülke atmosferi içerisinde doğmuştur. Dolayısıyla daha başından beri bu haber Ajansı işgalci devletlerin güdümünde olmakla beraber yapılan haberlerde aynı nitelikte olmuştur.

Orhan Koloğlu'nun, Ajansın haber bültenlerinden verdiği bazı örneklerde, bu durum gayet net olarak görülüyor. 4 Temmuz 1920 tarihli Ajans bülteninin verdiği haberler sırasıyla şöyledir: 1-Amerika Birleşik Devletleri'nin Milli Bayramı, 2-Yeni Alman Başbakanı, 3-Alman Sanayii, 4-Elçiler Toplantısı, 5-Brüksel'de Müttefikler Toplantısı, 6-Bir Fransız Generali Hakkında, 7-Polonya. 15 Ağustos 1920 tarihli bülteni farklı değil: Varşova, Amerika, Edirne'de Fransız yönetiminin örnek tutumu, gibi haberler birbirini takip etmiştir.³⁰⁷

Gazi Mustafa Kemal'in Milli Mücadele sırasında Kuvay-ı Milliye Hareketinin düşünce ve eylemlerini dünyaya duyurmak amacıyla Türkiye-Havas-Reuter Ajansından yararlanmış olmasına karşın, bu haber Ajansına karşı yabancı kaynaklı olması vesilesiyle her zaman temkinli olmuştur. Gazi Mustafa Kemal *Nutuk*'ta bu durumu şöyle ifade etmiştir.

27 Mayıs 1919 tarihinde Türkiye-Havas-Reuter isimindeki Ajansın, inikad eden Şurayi Saltanat hakkındaki tefsilatta "Heyeti Umumiyenin fikri, Türkiye'nin düveli muazzamadan birinin müzaheretini temini merkezindedir." Havadisini neşrü tamim etmesi üzerine sadrazama "milletin istikla-li milliyi muhafazaya azim olduğunu ve bütün avakıbu meşumeye karşı en son fedakarlığı göze aldırıldığını ve vicdanı milliyi temsil etmeyen

³⁰⁶ A.İhsan Barlas, Ajanstan Hatıralar (1923-1938) I, *Tarih ve Toplum*, No:39,(Mart 1987) s. 52. Makalenin yazarı olan İhsan Barlas, 24 Haziran 1923'ten Kasım 1951'e kadar aralıksız bir biçimde Anadolu Ajansında çalışmıştır.

³⁰⁷ Orhan Koloğlu, a.g.e., s. 42.

*ihbaratın şayanı endişe akisler tavlidettiğini” yazmakla beraber bütün milleti de bu keyfiyetten nasıl haberdar ettiğimi başka bir münasebetle beyan etmişim.*³⁰⁸

Mustafa Kemal’in *Nutuk*’ta belirttiği bu sözlerinden anlaşıldığı üzere, o sırada Türkiye’de varlığını devam ettiren, Türkiye-Havas-Reuter Ajansının yaptığı habere göre, İstanbul’da kurulmuş olan Saltanat Şurası adı verilen kurulun Türkiye’nin Avrupalı büyük devletlerden birinin himayesine girmekten yana olduğu şeklindeki haberinin, asılsız olduğunu belirtirken milletin esas gayesinin bağımsızlığını muhafazaya çalıştığını ve bunun için tüm gücüyle mücadele edeceğini beyan etmiştir. Türkiye-Havas-Reuter Ajansının bu haberi ve sonrasında Mustafa Kemal Atatürk’ün bu Ajansa karşı olan güvensizliği görülecektir.

A.İhsan Barlas, Türkiye-Havas-Reuter Ajansının Türkiye’deki faaliyetlerine ne Mustafa Kemal’in ne de Milli Mücadeleden yana olanların tahammül göstermeyeceklerini şöyle ifade etmiştir:

*Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin böyle bir durumun devamına göz yummayacağı tabii, hem de zaruri idi. Hükümetin birtakım teşebbüslere giriştiğine şüphe yoktu. Bunların en mühim ve müspeti Ajans tarafından Havas-Reuter nezdinde yapılmış olanıdır. Bu teşebbüs biraz naz ve niyazdan sonra semere verdi ve her iki ajans, İstanbul mümessilleri M. Mathu ile Mr. Ferguson’u Anadolu Ajansının tayin edeceği murahhasla müzakereye girişmeğe memur ettiler. Anadolu Ajansı, vakit geçirmeden, İstanbul Müdürü Ethem Hidayet Bey’i Havas ve Reuter mümessilleriyle müzakereye memur etti. Müzakereler, güç safhalar arz etmekle beraber, ümit edildiğinden çabuk neticelendi. Tanzim edilen anlaşma müzakereye memur zevat tarafından imzalandı ve Anadolu Ajansı “Türkiye Cumhuriyeti’nin tek müstakil ve rakipsiz haber müessesesi oldu. Anlaşma esaslarına göre Türkiye Havas-Reuter Ajansı feshediliyor. Bu ajans, her gün her gün tel ile ya da telsizleriyle aldığı haberleri neşretmeden Anadolu Ajansına verecek, Anadolu Ajansı onları tercüme ederek kendi bültenleriyle neşredecekti. İki üç günlük kısa bir acemilik devresini müteakip bu makine süratle ve mükemmelen işledi, hala işlemekte.*³⁰⁹

³⁰⁸ *Nutuk* (Söylev), c.I, İstanbul 1971, s. 27. Bu konuda ayrıca bkz. *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, I-III, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, (5.Baskı),1997, s. 14,15.

³⁰⁹ A. İhsan Barlas, a.g.m., s. 52,53.

Buradaki anılardan da anlaşıldığı üzere, Anadolu'da Mustafa Kemal'in önderliğinde İstanbul'daki teslimiyetçi hükümete, işgalci İtilaf kuvvetlerine ve onların işgal süreciyle beraber oluşturdukları, güdümlü sömürge kurumlarına karşı topyekün bir mücadele başlatılmıştır. İşgalci İtilaf Devletleri'nin savaşın bitimiyle beraber imzaladıkları Mondros Mütarekesi'nde ülkenin can damarı olan, ulaşım iletişim haberleşme ağına el koymaları işgallerin en önemli sürecini oluşturmuştur. Daha ulusal mücadelenin ilk safhalarında, Mustafa Kemal iletişim ve haberleşmenin hayati öneme sahip olduğunu anlamış ve bu noktadan hareketle işgalcilerin kurduğu haber Ajansını ele geçirmiş ve Ajansın varlığını feshetme yoluna gitmiştir.

“İttihat ve Terakki, belki de insanlık tarihinde, telgraf hatlarına sahip olarak ihtilal gerçekleştirmiş ilk örgüttü. II. Meşrutiyet bu sayede ilan edildi. O kadroların içinden gelen Atatürk'ün, Havza-Amasya bölgesine yerleşir yerleşmez Anadolu'daki telgraf şebekesini kontrolüne sokması rastlantı değildir.” Anadolu, Mütarekeyi takip eden süreçte gerçekleşen işgallerden, dünya olaylarından ancak telgraf sayesinde haberdar olabilmiş, yine bunun yanında İstanbul'un Anadolu'daki gelişmelerden hızla haber alabilmesinin tek aracı telgraf olmuştur.

Haber yayma kavramının, telgraf kavramının, telgraf ağı ve telgrafçılıkla özdeşleştiği o dönemde bunu gerçekleştirmenin ilk koşulu telgraf hatlarını ele geçirmektir. Mustafa Kemal'in de bunu fark edip telgraf sistemine hakim olması herkesten önce İtilaf Devletleri'ni rahatsız etmiştir. Anadolu'nun her tarafına yayılmış İngiliz haberalma subaylarının 1919 yılına ait raporlarının hepsinde hatların yalnız onun mesajlarıyla dolu olduğunu, her haberleşmeyi öğrendiği belirtilmekte, bu sayede Mustafa Kemal Atatürk'ün, istediği anda İstanbul'u habersiz bırakabileceği, içerde istediği kamuoyu ortamını yaratmanın, işgalcileri ürkütecek protesto kampanyaları sürdürmenin aracına sahip bulunuyordu.³¹⁰ Mütareke'den sonra işgallerin Anadolu'da başlamasıyla beraber düşman ordularına karşı henüz tam bir cephe haline gelinmemiş olsa bile, Mustafa Kemal'in ilk andan itibaren önemini anlayıp, denetim sağlamaya çalıştığı telgraf ve haberleşme ağı ile iç ve dış düşmanlara karşı bütün bir cephe görüntüsü yaratmıştır.

³¹⁰ Orhan Koloğlu, a.g.e., s. 42.

Türkiye-Havas-Reuter Ajansı, Mütarekeyle beraber İstanbul'a yerleşen yabancıların, Türkiye'de kendi haberlerini yaymak amacıyla kurulmuştu, Ajans bu görevini iki yıl yapmış ancak Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşmasıyla beraber bu Ajansın varlığı da sona ermiştir. Anadolu'da Milli Mücadele'nin sesi olarak Anadolu Ajansının kurulmasıyla beraber, bu Ajans sadece mali ve ekonomik bülten yayınlamakla yetinmiştir. Bir süre sonra da bütün yetkiler Anadolu Ajansında toplanmıştır.³¹¹

2.5. ANADOLU AJANSINA GİDEN YOL

2.5.1. Aydınların İstanbul'dan Anadolu'ya Geçişleri

Mustafa Kemal Paşa İstanbul'da son Osmanlı Mebusan Meclisinin toplanması, bu Mecliste Anadolu mücadelesinden yana milletvekillerinin çoğunluk oluşturması ve 12 Ocak 1920'de toplanan bu Meclisten Misak-ı Milli kararlarının çıkmasını sağlamıştır. Bu durum üzerine İstanbul'da Anadolu'nun temsilcisi olan, ya da İstanbul'da bulunup da Anadolu'daki Ulusal Bağımsızlık Savaşını destekleyen milletvekilleri için bir tehlike durumu belirlemiştir. Mustafa Kemal aynı tarihlerde İtalyan kaynaklarından aldığı bazı bilgileri değerlendirmiş Rauf Bey, Bekir Sami, Cami Bey ve diğer milletvekillerine, Kafkas Tümeni Komutanı Şevket ve Harbiye Nezareti Başyaveri Salih Beyler vasıtasıyla ve şifreli bir telgrafla bir tebliğde bulunmuştur. 22.1.1920 tarihli tebliğde şunlar yer almaktadır: “Önce Meclisin dağıtılması ile ilgili olarak, Mecliste ansızın bir iradenin oluşması ihtimali ile karşı karşıya kalınmamalıdır.” diyerek gerekli uyarıda bulunmuş, bu durumun devletin siyasi bağımsızlığı aleyhinde kesin bir müdahale gerektirdiğinde “Meclisin görevi, Anadolu'ya geçmek ve milletin iradesini üzerine almaktır. Bu hareket, bütün milletin gücünü kendi varlığında toplamış olan Kuvay-ı Milliye tarafından her bakımdan desteklenecektir. Gerekli tedbirler şimdiden alınmıştır.” İfadelerini kullanmıştır. Mustafa Kemal burada gerekli uyarıları yapmış, daha sonra yine *Nutuk* 'tan öğrendiğimiz kadarıyla Rauf Beyin 11 Mart 1920 tarihli telgrafında şu bilgiler yer almıştır. “ 10 Mart 1920 günü öğleden sonra İtilaf Devletleri'nin temsilcileri toplanmışlardır. Londra'dan gelen ve İstanbul'daki Kuvay-ı Milliye başkanlarının tutuklanması emrini içine alan bir meseleyi

³¹¹ Hıfzı Topuz, a.g.e., s. 94.

görüşmüşler ve emri yerine getirmeye karar vermişler. Bu bilgi, güvenilir bir kimseye sağlam bir kaynaktan gizlice verilmiş ve bu gibi kimselerin bir an önce İstanbul'dan uzaklaşmaları gereği bildirilmiş.” Mustafa Kemal bu çerçevedeki bilgileri değerlendirerek İstanbul'daki aydınların ve milletvekillerinin bir an önce Anadolu'ya geçmesinin gerekliliği üzerinde durmuştur.³¹² Nitekim Mustafa Kemal 15. Kolordu Kumandanlığına gönderdiği yazıda Rauf Bey gibi önemli ve hizmetleri belli olan kimselerin tutuklanma ihtimallerinin güçlü olduğunu belirterek, İtilaf Devletleri'nin çok kısa bir zaman içerisinde hem tutuklama hem de başka baskılara yöneleceklerini ortaya koymuştur.³¹³ Mustafa Kemal'in uyarılarını dikkate alarak gazetecilerden Ahmet Emin, Yunus Nadi, Celal Nuri, Ahmet Ferit, Rıza Nuri gibi gazeteci ve milletvekilleri İstanbul'dan Anadolu'ya geçmişlerdir.³¹⁴ Bunun üzerinden çok geçmeden İstanbul'dan Telgraf Memuru Manastırlı Hamdi Beyin verdiği bilgi üzerine İstanbul'un 16 Mart 1920 günü İtilaf Devletleri tarafından işgal edildiği öğrenilmiştir.³¹⁵

Mustafa Kemal İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgali üzerine kolordulara, valiliklere verdiği direktifte durumu açıklayıp ilk etapta yapılması gerekenler üzerinde durmuştur. Bu tedbirler arasında öncelikle İstanbul ile resmi ve özel gizli haberleşmenin durdurulması hakkında bir genelge yayınlarak “İstanbul'dan düşman bildirimlerini alıp Anadolu içlerine yayanlar ve Anadolu haberleşmelerini İstanbul'a verenlerin casus sayılarak, işbu hareketlerin gerçekleşmesi durumunda derhal ve şiddetle cezalandırılacaklardır.” açıklamasıyla haberleşme ve iletişim meselesinin ne kadar önemli olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. Bundan sonra İstanbul'un işgaliyle ilgili bir bildirgeyi de İslam dünyasına yayınlamış ve bu bildirgede İtilaf Devletleri'nin haksız tutumları anlatılmaya çalışılmıştır. Tüm bu gelişmelerden sonra Ankara'da derhal milli bir meclisin toplanmasına dair genelge yayınlarak mücadelenin bütün bir şekilde Anadolu'dan devam ettirileceğini belirtmiştir. Tarihsel sürecin dayattığı olaylar ve gelişmeler Mustafa Kemal'in Anadolu'da merkezi Ankara olacak yeni bir devletin temellerini atmaya ve bundan sonra tüm gücüyle ulusal bağımsızlık mücadelesini buradan devam ettirmeye götürmüştür.³¹⁶

³¹² *Nutuk*, s.254-279.

³¹³ *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Bugünkü dille yayına hazırlayanlar, Ali Sevim, İzzet Öztoprak, Mehmet Akif Tural, Ankara 2006, s. 200,201.

³¹⁴ *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, s. 290.

³¹⁵ *Nutuk*, s. 281,282.

³¹⁶ *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, s.273-278.

Gelişen bu süreç içerisinde basının önemini çok iyi anlayan Mustafa Kemal Paşa henüz daha Büyük Millet Meclisi açılmadan önce, askeri ve ulusal teşkilatların mahallelere ve köylere kadar ulaştırılması ve genişletilmesi için uğraşıyordu. O, 27 Kasım 1919'da Erzurum Heyet-i Merkeziyesine yolladığı yazıda, zamanın gereğine göre acele olarak mahalle ve köylerde Teşkilat-ı Milliye'nin kurulmasını belirtmekteydi. Milli Teşkilat mahalle ve köylerde kurulup geliştirilince, ister istemez buralara Ulusal Bağımsızlık Savaşı ile ilgili bilgiler ulaştırılacaktı. Bunun için de önce Sivas'ta *İrade-i Milliye* sonra Ankara'da *Hakimiyet-i Milliye*, Anadolu Ajansı ve Matbuat Müdürlüğü kurulacak idi.³¹⁷

Anadolu Ajansının kuruluşu Milli Mücadele'nin "dönüm noktası" denilebilecek zor günlerine denk gelir. İstanbul'un 16 Mart 1920'de işgali ve Meclisi Mebusanın kapanması üzerine Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da toplanacak Meclis için seçim yapılmasını bir yazı ile 19 Martta illere, komutanlıklara bildirir. Artık İstanbul'da kalınmayacağını gören bazı aydınlar da bir süredir Milli Mücadele'ye katılmanın yollarını aramaktadırlar.³¹⁸

Anadolu Ajansının kuruluş serüveni de işte tam bu süreçte İstanbul'un işgali ile bazı aydınların İstanbul'dan Anadolu'ya gelişleri aşamasında gerçekleşir. Anadolu Ajansı, Ulusal Bağımsızlık Savaşını desteklemek amacıyla, Anadolu halkına ulusal savaş ve milli mücadele, hakkında doğru ve düzenli bilgiler ulaştırmak, Anadolu'da başlamış olan bağımsızlık savaşını tüm dünya kamuoyuna en doğru şekilde anlatabilmek kısacası, ulusal mücadelenin merkezinden, bu mücadelenin sesi olmak amacını misyon edinmiştir.

Anadolu Ajansının kuruluş sürecinde, bahsettiğim bu amaçlar çerçevesinde önemli roller üstlenen, Kurtuluş Savaşı'nın iki önemli aydın ve gazetecisi, Halide Edip (Adivar) ile Yunus Nadi(Abalıoğlu)'nin yaşadıkları bu süreci, anılarını topladıkları kitaplar üzerinden takip edeceğiz. Yunus Nadi'nin Mustafa Kemal'le haberleşmesi sadece bahsettiğimiz bu süreç dahilinde gelişmiş değildir. Nadi'nin İstanbul'da bulunduğu günlerinden beri devam etmiştir ve Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçmesiyle beraber İstanbul'daki gelişmeler ve yapılması gereken işler üzerine, Mustafa Kemal'in İstanbul'la bağlantısının devam etmesinde önemli bir rol oynamıştır.³¹⁹ İstanbul'un 16 Mart'ta işgaliyle beraber burada daha

³¹⁷ Yücel Özkaya, *Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın*, (1919-1921), Ankara 1989, s. 44.

³¹⁸ Safa Tekeli, *Atatürk ve Anadolu Ajansı*, Ankara 2005, s. 21.

³¹⁹ Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, c.II, Ankara 1968, s.375-380

fazla bir şey yapamayacaklarını anlayan bir grup aydın İstanbul'dan Ankara'ya gitmek amacıyla yola koyulurlar ancak bu yolculuk oldukça zorlu koşullarda gerçekleşir. Halide Edip Anadolu'ya zorlu geçiş yolculuğunu şöyle anlatmıştır:

“Adapazarı'nı her an ele geçmek korkusu altında terk ettik. Doğançay'a kadar yol üzüntülü ve güç geçti. Arabalılar, birçok defa çamura saplandılar ve her seferinde büyük güçlüklerle kurtarabildiler. Doğançay'da nehri görünce derin bir nefes aldık. Miralay Mahmut, bizi karşılamak için yüz milliyetçi göndermişti. Arkamızdan kimsenin bizi kovalamadığını bilmek, azıcık da olsa, kendimizi yurdumuzda hissedebilmek için bulunmaz bir şeydi. Şurada burada rastladığımız milliyetçi kuvvetler büyük bir sayıda Doğançay'da toplanmışlardı. Temiz kalpli ve Arslan Kaptan gibi silahlı yüz kadar başıbozuk asker sokaklarda gösteri yapıyorlardı. Muhakkak ki, Eskişehir zaferi bizim kafilenin maneviyatını son derece yükseltmişti. Miralay Mahmut yarım saat sonra yanımıza geldi. Kararlı bir hali vardı. İhtilalin adeta bir sembolü gibiydi. Durmadan kahveler içtik, başımızdan geçenleri birbirimize anlattık.

O akşam Geyve'ye vardık ve geceyi valinin evinde geçirdik. Mustafa Kemal Paşa bütün Anadolu'ya bir tamim göndermişti. Her bölgeden iki mebus seçilmesini istiyordu. Bunların Ankara'da bulunabileceğini kimse bilmediğinden, yurdun hür kısımlarından mümkün olduğu kadar mebus seçmenin doğru olacağı düşünülmüştü. Çünkü Meclis bir Anayasa Meclisi olacak ve ciddi kararlar alacaktı. Yalnız Padişah değil, aynı zamanda Hükümet de tamamen İngiliz'lerin hükmü altında olduğundan zulme uğramamış Türk milletinin hayatı ve hürriyeti uğrındaki bu mücadelesini idare etmek için Anadolu'da bir hükümet kurma zarureti açıktı.

Geyve'de Heyet-i Nasiha üyeleriyle buluştuk. Heyette iki meşhur kimse vardı: Yusuf Kemal Beyle, Dr. Rıza Nur Bey. Heyet, Anadolu'yu yatıştırmak için İstanbul Hükümeti tarafından gönderilmişti. Halkı yatıştırmaya ve durumu kabule zorlamak o günlerde, tabii, hoş görünmüyordu. Devlet hizmetlerinde bulunmuş olan bu tanınmış adamların İtilaf Kuvvetleri'nin istekleriyle hareket etmek durumuna düşmüş bir hükümet hesabına böyle bir vazifeyi kabul etmiş olmaları ne hazin bir şeydi! Anadolu'nun devlet adamlarına muhtaç olduğu böyle nazik bir zamanda yapılacak en iyi hareket, bu kimselere karşı dost

davranmak ve onları kurtuluş hareketine katılmaya ikna etmekte. Hüsrev Beyle Dr. Adnan onlara kurtuluş hareketini benimsetmeye çalıştılar ve zannederseniz Hüsrev Bey bu mesele için Mustafa Kemal Paşa ile muhabereye girişti. Mustafa Kemal Paşa, şahsen ne fikirdeydi, bilmiyorum ama her türlü uzlaşmayı kabule yanaşmadı. Böylece en akıllı milliyetçiler onları kazanmaya çalıştılsa da, onlar millete katılmadılar. Ertesi sabah, bir saat Akhisar'da kaldıktan sonra, Lefke'ye vardık. Burada Yunus Nadi Beyle konuştum. Kendisi, İstanbul'da Yeni Gün gazetesini çıkarıyordu. Bir başka yoldan kaçıp gelmiş ve Geyve'de bizim kafileye katılmıştı. Yolun tehlike ve güçlükleri azaldığından, beni Ankara'ya çağıran işi düşünmeye başladım. Anadolu'daki milliyet hareketinin en zayıf tarafı gazeteci ve propaganda yokluğu idi. Onun için Yunus Nadi Beyi bir Hızır gibi karşıladım.

Trenle Lefke'ye hareket ettik. Ertesi gün Eskişehir'e ulaştık. Demiryolunda ufak bir tamir yapmak gerekiyordu. Çok geçmeden bunun bir tertip olduğunu anladım ve Mustafa Kemal Paşanın kudretine hayran oldum. Onun düşüncesi Eskişehir'de treni durdurup İstanbul mebuslarının ne söyleyeceklerini anlamaktı. Her zamanki gibi altı saat duracak yerde, Eskişehir'de iki dakika kaldı. Sonra tren Ankara'ya hareket etti.

*Nisanın ikinci günü akşamı alacakaranlıkta, Ankara'ya yaklaşıyorduk. Yunus Nadi Beyin büyük bir heyecan içinde yanıma gelip Halide Hanım istasyon hıncahınç dolu. Orada birkaç söz söylemek gerekecek, bizim adımıza konuşursunuz değil mi, dediğini hatırlıyorum. Ne söyleyeceğimi pek bilmiyordum, ama merak etmeyin konuşurum diye cevap verdim, oldukça heyecanlıydım. Burası milli hareketin Kabesi'ydi.*³²⁰

Yine aynı süreç içerisinde İstanbul'un işgali ile beraber Anadolu'ya geçen bir diğer isim de Yunus Nadi'dir. Yunus Nadi'nin Mustafa Kemal'le ilk görüşmesi Mütareke günlerinde olmuştur. Nadi, İstanbul'un işgaliyle beraber süratle Anadolu'ya hareket ederek Mustafa Kemal'e iltihak etmiştir. Bundan sonra birkaç ay içerisinde, İngilizlerin kapattığı Yeni Gün gazetesini Ankara'da çıkarmaya başlamış, bunun yanında Anadolu Ajansının kuruluşu sürecini Halide Edip'le beraber başlatmıştır.³²¹

³²⁰ Halide Edip Adıvar, *Türk'ün Ateşle İmtihani*, İstanbul 2005, s. 118-120.

³²¹ Yunus Nadi, *Ankara'nın ilk Günleri*, İstanbul 1955, s. 7,8.

Yunus Nadi anılarında Anadolu'ya geçişi, Üsküdar'dan başlayarak Anadolu'da milli kuvvetlerle karşılaşınca kadar geçen süreyi “tehlikeli ve heyecanlı günler” olarak adlandırmış, bu yolculuk sırasında Mustafa Kemal ile yaptığı telefon görüşmelerinin de son derece zor şartlar altında gerçekleştiğini şu şekilde anlatmaktadır:

“336(1920) Martının son haftasındayız. Sabah erkenden Kocaeli yarımadası içinde (Kuşçalı) köyü eşrafından Süleyman Ağanın evinde, telgrafçı Ali Efendinin odasındayız. Bütün telgrafçılar gibi kendisi de fedakar ve gayretli hatta fedai bir mahluk olan Ali, Ankara'nın kongresini bulmak için bu gece şurada, işte bu iskemenin üstünde sabahlamıştır. Şimdi daha geceliği üstünde, karmakarışık saçları ile kara şayak paltosuna bürünmüş gülen gözleri ve yüzü ile nihayet istihsal ettiği muvaffakiyeti anlatmıştır.”³²²

Telgraf görevlisinin bin bir güçlkle sağladığı zorlu telefon görüşmesinde Yunus Nadi Ankara'ya geçiş yolunun “tehlikeler ve garabetlerle dolu bir yolculuk” olduğunu belirtmiş Mustafa Kemal Paşadan geçiş yolu hakkında sürekli bilgi almıştır. Anadolu'daki Milli Kuvvetlerin, Batı Cephesinde Yunanlılarla girdiği mücadelelerde başarılar kazandıkça İstanbul'dan Anadolu'ya geçiş yolu da aynı oranda açılmış oluyordu.

Yunus Nadi kendi kafilesi dışında, içerisinde Halide Edip Adıvar'ın olduğu başka bir kafilenin daha İstanbul'dan aynı yollarla Anadolu'ya geçmeye çalıştığını öğrenince telgrafla onlara ulaşmaya çalışmış ve şunları söylemiştir: *Kendilerine en iyi yolun Ada-Geyve yolu olduğu söylenerek istikametlerini değiştirmeleri bildirilmişti. Şimdi onlar dahi Ada'ya dönerek Geyve'ye geleceklerdi. Sonra seyahatimiz Lefke köprüsünü takiben şömendüferle devam edecekti. Oraya getirilecek trenin her iki heyeti birden alıp götürmesi muvafık olurdu. Bunların bu suretle cereyanı bahis mevzuu olurken Heyeti Nasiha Erkanının garip ve sıkıcı vaziyetlerinde dahi bir tebeddül husule geliyordu Artık anlaşılıyordu ki onlar da bizlerle beraber Ankara'ya gelebilirlerdi.*³²³

Bundan sonra Yunus Nadi ve Halide Edip'in buldukları kabileler Geyve'de karşılaşılır. Bu karşılaşma öncesi ve sonrasında Yunus Nadi'nin hem Halide Edip'e dair izlenimleri hem de ilk karşılaşmalarını şu şekilde aktarmıştır:

³²² Yunus Nadi, a.g.e., s. 41,42.

³²³ Yunus Nadi, a.g.e., s. 69.

Mart 31, sene 920. Geyve muvasalatımızın dördüncü günü ve üçüncü sabahıdır. Bugün Ankara'ya doğru yolumuza devam edeceğiz, çünkü beklediğimiz Halide Edib Hanım kafilesi dün akşamüstü Geyve'ye geldiler. Kendilerinin Ada'ya gelmiş olduklarından haberdar olmuştuk. Geyve Boğazına drezinler gönderilmişti. Dünün öğleden sonrası bize nisbetle çok yeni olan bu kafilenin vürudu tertibatı etrafında sözler ve işlerle geçmişti. Ahval ve şeraitin tesiri ile bir Türk kadınının bu kadar ulvi bir feragatle bir maceraya atılmış olması nazarımda büyüdükçe büyüyor, başka şekiller, kıballer alıyor, öyle ki onun yanında (Jan Dark) bile efsane kadar küçülüyordu.

Şimdi sabah vakti drezinlere biniyorduk. Beş altı drezine taksim olunduk. Kafile epeyce kalabalıklaşmıştı. Ben ve arkadaşlarım Erzurum mebusları Hüseyin Avni, Zihni, Necati Beylerle İzmit Mebusu Sırrı Bey ve Necati Beyin biraderi Necip Bey, sonra Geyve'de bulunduğumuz Heyet-i Nasihâ Erkanı Yusuf Kemal ve Rıza Nur Beylerle Abdullah Azmi ve Hoca Vehbi Efendiler, sonra Halide Edib Hanım takımı: Adnan Bey, Hüsrev Bey, (sonradan Peşte sefirimiz, o zaman Trabzon mebusu) Cami Bey, Ali Rıza Bey (İstanbul mebusu) Hüsrev Beyin biraderi Besalet Bey, bilahare İzmit mebusu olan Fuat Bey.³²⁴

Yunus Nadi ve Halide Edip'in içinde buldukları kafileler böylece karşılaşmış ve heyetlerdeki vatansever aydınlar, birbirlerini tanımışlardır. Anadolu'da ulusal kurtuluş mücadelesine destek vermek amacıyla oldukça zorlu bir yolculuk veren kafilenin, bu iki üyesi yolculuk boyunca Ankara'ya ulaştıklarında Mustafa Kemal Paşaya nasıl, ne şekilde destek olacaklarını, memleketin bu zor anında aydın olarak üstlerine düşen görev ve sorumluluğun bilincinde olarak birtakım çözüm ve destek önerileri planlamışlardır. Bu noktada her iki aydının da ortak düşüncüsü olarak, Anadolu'da Mustafa Kemal önderliğinde başlamış olan milli uyanış ve ulusal direnişin, son derece haklı temellere dayandığı, ancak bu mücadelenin sadece Anadolu'ya da iç kamuoyu tarafından değil, dış dünyada, dış basın tarafından da doğru bir şekilde algılanması gerekliliğiydi. Bu noktada Yunus Nadi ile Halide Edip bunun için ne yapılmalıydı sorusuna cevap aramışlardır. Bu sorunun cevabını yine Yunus Nadi'nin anılarından takip edelim.

³²⁴ Yunus Nadi, a.g.e., s. 76,78.

Halide Edib Hanım ile ancak Akhisar İstasyonun'daki bir mola esnasında ayaküstü biraz görüşebildim. Jan Dark hayalati filan abes şeylerdi. Halide Edib Hanım, sanki Kayışdağı'na bir tenezzühe çıkmış gibi seyahatten ve onun zahmetlerinde hiç şikayet etmiyor, bilakis daha ziyade işlerden bahsediyordu. Pratik bir Türk kadını. kendisine Kuşçalı Muhaberesinde Paşaya sorduğum, telsiz telgraf suali ile cevabını anlatım.

Şimdi gider gitmez bütün dünyaya o tarık ile bağıyoruz, dedim.

Çok güzel, dedi. Daha iyisi gider gitmez bir ajans teşkilatı kuralım, o vasıta ile dahile ve harice söyleriz.

Birinci şart hanımefendi. Sonra tabi bunun teferruatı gelir; mesela ilk merhalede neşriyat ki başlı başına teşkilata ihtiyaç gösterir. Sonra propagandanın envai...

Tabi sıra ile hepsi yapılır. Fakat benim fikrimce ilk iş ajans olmalıdır. Hatta isterseniz adını burada koyuverelim; mesela Türk Ajansı, mesela Ankara Ajansı, mesela Anadolu Ajansı. Daha da bulunabilir.

Bana (Anadolu Ajansı) en iyi bir isim gibi görünüyor.

Bana da öyle. Değil mi evvela kendini mümkünse bütün vatani kurtaracak olan Anadolu'dur. O halde kararımızı vermiş olalım: Anadolu Ajansı.

Evet, Anadolu Ajansı hanımefendi.³²⁵

2.5.2. Anadolu Ajansının Kurulma Süreci

İstanbul'dan başlayıp, Anadolu'dan Ankara'ya kadar uzayan zorlu yolculuk, nihayet sonlanmıştı. Halide Edip ve Yunus Nadi'nin de içinde bulunduğu heyetler Ankara'ya ulaşmış ve burada Mustafa Kemal'in de içinde bulunduğu heyet tarafından karşılanmışlardır. Şimdi Halide Edip'in Ankara'da gidip yerleştikleri ve aynı zamanda Kurtuluş Savaşı'nın ilk büyük karargahı olarak bilinen ve Anadolu Ajansının doğduğu ve geliştiği ilk baskılarını yaptığı Ziraat Mektebine dair izlenimlerine bakalım:

³²⁵ Yunus Nadi, a.g.e., s.77. Bu konuda ayrıca bkz. *Anadolu Ajansı Türk Anonim Şirketi Ana Sözleşmesi*, ve *Kuruluştan İtibaren Anadolu Ajansı ile İlgili Yasal Düzenlemeler*, Ankara 1987, s.6; Orhan Koloğlu, *Havas-Reuter'den Anadolu Ajansı'na*, Ankara 1994, s. 47,48; Yücel Özkaya, *Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın*, (1919-1921), Ankara 1989, s. 45,46; M. Nuri İnuğur, *Türk Basın Tarihi (1919-1989)*, İstanbul 1992, s. 28; Atilla Girgin, *Uluslararası İletişim Haber Ajansları ve A.A.*, İstanbul 2002, s.139-141, Korkmaz Alemdar, *İletişim ve Tarih*, Ankara 2001, s. 101,102, Safa Tekeli, *Atatürk ve Anadolu Ajansı*, Ankara 2005, s. 21-23.

Öğleden sonra beni karargaha götürmek için bir araba geldi, işte bu yer yeni bir hükümeti ve yeni bir Cumhuriyeti yaratacak binaydı. Bu bina Ankara'nın kuzeyinde bir sürü sırtlardan birinin tepesinde yapılmış, bir taş binaydı. Bunu vaktiyle İttihatçılar, Ankara'da Ziraat Mektebi olarak kullanmışlardı. Sol tarafındaki vadide de Numune Çiftliğine ve ona gereken binaları yaptırmışlardı. Şimdi mektep kullanılmadığı için çiftlikte kalan talebe yoktu ve bize orada yer vereceklerdi. Araba güçlükle sırtın tepesine tırmandı. Binanın önünde iki asker bekliyordu. Yukarı çıktık. Kapıyı açınca, Mustafa Kemal Paşa ve diğer birkaç kişinin tarihi bir rol oynayacakları sahneye girdim gibi geldi. Mustafa Kemal Paşa, Adnan ve Cami Beyle görüşüyordu. Kapının önüne kadar geldi, elimi öptükten sonra, sedire karşılıklı oturduk.³²⁶

Bu konuşmalarında Halide Edip yoldaki izlenimlerini anlattıktan sonra Yunus Nadi Beyle yolda konuştukları Ajans meselesini anlatır, Milli Mücadele'nin hem iç hem de dış kamuoyuna anlatılması, bunun yanında İngilizce, Fransızca gazetelerin en önemlilerini zamanında getirtmek, dış basının takip edilmesi konusunda anlaşmışlardır. Bunun üzerine Halide Edip derhal işe koyulmak için bir yazı makinesi istemiş ve bu ilk yazı makinesi Osmanlı Bankasından temin edilmiştir.³²⁷

Halide Edip ve Yunus Nadi'nin İstanbul'dan Ankara'ya gelirken yolda üzerinde konuştukları haber ajansı kurma fikirlerini, Mustafa Kemal'e aktarmalarını ve Mustafa Kemal'in bu durum üzerine söylediklerini Yunus Nadi şöyle anlatmaktadır:

Akhisar İstasyon'unda karar verdiğimiz Anadolu Ajansından bahsedildi. Eğer Paşa da muvafık görürse yarından tezi yok, hemen işe başlanabilirdi. Paşa fikri çok güzel buldu. Ancak Paşa memleket muhitine telgrafla verilmek üzere yazılacak olan haber ve yazıların ilk günlerdeki eşkalini bir kere kendisi görmek istiyordu. Takip olunan siyaset ve zihniyete muhalif bir şey olmasın diye. İlk günleri diyordu, bu yazılarda gerek fikir, gerek tarzı tahrir itibarı ile belki bazı tashihat yapılmak lazım gelebilir. Fakat üç beş gün geçtikten sonra zaten siz takip olunan siyaseti kavramış olacağınızdan artık belki buna da hacet kalmadan iş kendi kendine yürür gider.

³²⁶ Halide Edip, a.g.e., s. 126.

³²⁷ Halide Edip, a.g.e., s.126,127.

Ajans bahsinde kararımız şu oldu: İlk günü Paşa Anadolu Ajansını bütün memlekete takdim edecekti. Yani şu ve şu maksatlarla Ankara'da bir Anadolu Ajansı teşkil edildi. Memleketin her tarafını, şu müşkül anında, ceryan eden ahvalden haberdar edecektir. Bu Ajans tebligatını şu ve şu suretlerde mümkünse ve mümkün olduğu kadar memleketin en ücra köşesine kadar yayacaksınız, diyecekti. Halide Edib Hanımla ben de neşri o günlerin işine yarayacak resmi, yerli ve yabancı haberleri toplayarak günde en az iki servis yapmak üzere telgrafhaneye verecektik.³²⁸

Ancak zaman zaman bu telgraf bağlantılarında sorunlar yaşanıyor ve haberleşmek o noktada oldukça zorlaşıyordu. Bu zor anlarda bile telgrafçıların yoğun çabaları ve emekleri sayesinde zorluklarla baş etmek mümkün olmuştur. Halide Edib yaşadıkları zorlukları şöyle belirtir:

Karargah'ta dıştan sakin görünmekle beraber güç anlar yaşıyorduk. Ben daima büromda tercüme ve makine ile meşguldüm. Bazen Mustafa Kemal Paşa gelir, bir kahve ısmarlar, azıcık otururdu. O günlerde bütün enerjisiyle aynı maksat uğruna çalışan dağınık kuvvetleri idare etmeye çalışıyordu. Aynı zamanda ateşi vardı ve hastaydı. Mustafa Kemal Paşa, lambasının ışığı altında kağıtları karıştırır, Miralay İsmet Bey mütemadiyen dolaşır, Cami Bey dizindeki kağıtlarla konuşmak fırsatını bekler, iç işlerinde meseleler gittikçe çoğalıyordu. Her yarım saatte bir Hayati Bey gelir telgraflar getirirdi. Bunların arasında böyleleri vardı: "Ben Hilafet Ordusu'nun yaklaştığını görüyorum. Halkın onlara iltihakından endişe ediyorum. Onlar girip telgraf tellerini kesmeden evvel emirlerinizi bekliyorum."

Sürekli bu ve buna benzer telgraflaşmalar telgraf hatlarının kesilmesi "ihtilal manzaralarından" olmuştur. Her gece etrafımızdaki merkezler ve kasabalardan böyle böyle telgraflar aldık. Bu ihtilal günlerinde zavallı ve fakir telgrafçıların cesaret ve vatanseverliklerini, yaptıkları hizmeti takdir etmemek imkan dışındadır.³²⁹

³²⁸ Yunus Nadi, *Kurtuluş Savaşı Anıları*, İstanbul 1987, s.257. Bu konuda ayrıca bkz. Yunus Nadi, *Ankara'nın ilk Günleri*, İstanbul 1955, s. 93,94.

³²⁹ Halide Edip, a.g.e., s. 145,146.

Aynı zaman içerisinde Yunus Nadi de hem Anadolu Ajansı için hem de “kırık dökük vilayet matbaasında” haftada iki veya üç gün çıkarılan, *Hakimiyet-i Milliye*’yi yayımlamak için hiç zaman kaybetmeden işe koyulmuştur.³³⁰

Halide Edip, Anadolu Ajansının ilk bürosu olarak da kullanılan, Milli Mücadele’nin ilk karargahı, Ziraat Mektebinin, Ajans için ayrılan bölümünü şöyle tasvir etmiştir:

*Ankara’ya geldiğimin beşinci günü, büyük sofaya açılan dar ve uzun odalardan birini bana ayırdı. Burasını bir nevi büro haline sokmuştu. Buranın eşyası, büyük bir yazıhane, dosya raflar, sandalye ile beraber iki masa, bir de eski yazı makinesinden ibaretti. Ben İngilizce gazetelerin siyasete kaçan kısımlarını tercüme eder, Mustafa Kemal Paşanın katibi Hayati Beyin getirdiği telgraflar arasında, Anadolu Ajansı veya Hakimiyeti Milliye gazetesi için lazım olan parçaları keser, bundan başkade Mustafa Kemal Paşanın diğer muhaberatına ait yazıları hazırlardım.*³³¹

Halide Edip’in bu cümlelerle tasvir ettiği Ziraat Mektebi, Mustafa Kemal’in Milli Mücadele’nin bu kritik günleri içerisinde Ankara’ya gelişi (27 Aralık 1919 Cumartesi saat 15.30’da) ve buradaki ilk ve önemli merkezi daha sonra “karargahı” olarak anılacak olan Ziraat Mektebi yeni devletin temellerinin atılacağı önemli kararlara ev sahipliği yapmıştır.³³² Anadolu Ajansının da ilk kuruluş yeri olan bu karargahın yapısı şöyleydi: Ziraat Mektebi Keçiören tepelerinin yamacında Çubuk çayının önünde 19. yüzyıl sonlarında yaptırılmıştı. Okul taştan iki katlı ve tuğla örtü çatılıydı. Heyet-i Temsiliye’nin Ankara’da çalışacağı haberi üzerine, Ankara Vali Vekili Defterdar Yahya Galip Bey tarafından en uygun yer olarak seçilmiştir. Üst kattaki büyük oda Mustafa Kemal’in kabul salonu, bitişindeki oda ise yatak odasıdır. Üst katın sağındaki diğer odalar Heyet-i Temsiliye’nin diğer üyelerine ayrılmıştır. Üst katın solundaki diğer odalarda kalem odası ile Halide Edip (Adıvar)’in yönetimindeki Anadolu Ajansının büroları kurulmuştur. Ziraat Mektebinin alt katında, sağda yaverler, şifre ve telgraf odaları, solda da yemek salonu, malzeme deposu, yer almıştır. Mustafa Kemal’in Ankara’ya gelişiyle yerleştiği bu tarihi bina başta Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin hazırlıklarının yapıldığı, Anadolu Ajansının

³³⁰ Yunus Nadi, Yunus Nadi, *Ankara’nın ilk Günleri*, İstanbul 1955, s. 87.

³³¹ Halide Edip, a.g.e., s. 129,130.

³³² Mehmet Önder, *Atatürk’ün Yurt Gezileri*, Ankara 1998, s. 46-48.

işlemeye başladığı, pek çok tarihi kararın verildiği kısacası yeni devletin en önemli karargahı olmuştur. Daha sonra Kurtuluş Savaşı yıllarında Genel Kurmay Başkanlığı binası olarak kullanılmış, Cumhuriyetin ilanından sonra 1925'te kurulan ilk meteoroloji dairesi olarak hizmet vermiş, 1952 yılında ise Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü tüm daireleriyle bu yere taşınmıştır.³³³

Bu arada İstanbul'un tüm memleketle bağlantısı kesilmiş, Anadolu Ankara'da kongre ile sürekli muhabere içerisinde olmuştur. Bu ilk dönem Milli Mücadele'nin ilk önemli merkezi olan karargahta iletişim nasıl işliyor, nasıl idare ediliyordu. Bu konuda Yunus Nadi şunları yazmıştır:” *Ankara'da kongre, işte Paşanın kendisine karargah ittihaz etmiş olduğu bu Ziraat Mektebi binası idi. Orada bir telgrafhane tesis edilmişti. Her dakika memleketin her tarafı ile şifreli şifresiz görüşülür ve her muamele mutlaka gününde çıkararak cevabını ve neticesini almış bulunuyordu. Mustafa Kemal'in imzası her müşkülü hallediyor, bütün memleketi muayyen bir istikamete doğru sevk eyleyip gidiyordu.*³³⁴

Anadolu Ajansı bu koşullar içerisinde doğmuş ve ilk haberlerini servis etmeye başlamıştır. Oldukça zor olan bu koşullarda sadece iletişimi sağlamak değil, ilerleyen zaman içerisinde cephelerde hem iç hem de dış düşmanlarla mücadele edilirken, Ajanstan verilen haberlerde bu haberlerin sadece bilgi değil aynı zamanda propaganda niteliği taşıması da önemli bir iş olmuştur. Yunus Nadi'nin sözlerinden durum şöyle aktarılmıştır:

*Ben Hakimiye-ti Milliye'yi çıkarıyor ve ona yeni bir ruh, yeni bir şekil ve kıyafet vermeğe çalışıyordum. Aynı zamanda Halide Edib Hanımla Anadolu Ajansının servislerini yapmağa başladık. Ajans için Paşanın karargahı olan Ziraat Mektebi'nde bir odada Halide Hanımla çalışıyoruz. Bu işte çok geçmeden İstanbul Mebusu Ali Rıza Bey de bize iltihak etti. Havadislere propaganda mahiyeti vermekteki istidat ve kabiliyeti nazarı dikkati caliptir.*³³⁵ *İstanbul'dan Avrupa matbuatının (basının) getirtilmesini temin edecek imkanları aramaya başladık. Her gün karargahın muamelat ve muhaberatından bizce istifade olunacak bir hayli malzeme çıkıyor. O zaman bilhassa cenup cepheleri muhaberatı*

³³³ Mehmet Önder, *Atatürk Evleri-Atatürk Müzeleri*, Ankara 1970, s. 52,53. Bu konuda ayrıca bkz. Yunus Nadi, *Kurtuluş Savaşı Anıları*, İstanbul 1987, s. 256.

³³⁴ Yunus Nadi, a.g.e., s. 92.

³³⁵ Yunus Nadi, a.g.e., s. 101.

*büyük faaliyetle devam ediyor. Suruç'dan Anamur'a kadar Ayıntap'ta, Urfa'da, Maraş'ta, Adana'da ve hatta Mersin'de her gün vuruşuluyor. Bu küçük muharebelerin vekayii içinde esatir destanlarını gölgede bırakacak hadiseler ve harikalar vardır. Zaten çok geçmeden havadise gark olacağız. Çünkü intihabat ilerledikçe İstanbul'da bir homurtu başlamıştır.*³³⁶

Bu arada İstanbul'dan kaçarak Anadolu'ya gelen son Osmanlı Mebusan Meclisi üyeleri ki bunların içerisinde Mebusan Meclisinin başkanı olan Celaleddin Arif Bey de bulunuyordu, bu heyetlerden alınacak bilgiler Anadolu'yu daha da güçlendirmiştir. Yunus Nadi bu durumu şöyle ifade etmiştir. “Düşmanlardan ve onlarla birleşen Padişah'tan intikam almak, onlara karşı meydan okuyan bir nümayiş göstermek istiyorduk. Elimizde gazete vardı, elimizde ajans vardı. Bu nümayişi yapar ve onu kainatın dört köşesine de pekala yayabilirdik.”³³⁷

2.5.3. Anadolu Ajansı'nın Kuruluşu ve ilk Faaliyetlerine Dair Yasal Düzenlemeler

Bir haber Ajansı'nın kurulması fikri daha Mustafa Kemal'in Anadolu topraklarına ayak basması ile başlamıştır. 16 Mart 1920'de İtilaf kuvvetleri tarafından İstanbul'un işgali üzerine devlet merkezi ile bütün bağları keserek Ankara'da fiilen milli hükümet kurulmuştur. Tam da bu zaman aralığında Anadolu Ajansı'nın kuruluşu Anadolu Mücadele'sinin kurtuluş hareketiyle başlamış ve devam etmiştir. Mustafa Kemal'in deyimiyle “Bütün Rumeli ve Anadolu'nun giriştiği milli ve mukaddes mücadele esnasında, efradı ümmeti dahili ve harici en sahil havadis ile tenvir etmek” amacıyla olduklarını belirtmiştir.³³⁸ Bu çerçevede Mustafa Kemal bu amaçla “Türk milletinin varlığı ve istiklalini korumak yolunda devlet ve milletin Kuvay-ı Umumiyesini hüküm ve murakabesi altında bulunduracak bir millet meclisini derhal toplantıya çağırırken, Türk milletinin bu yoldaki davasını dışarıya karşı anlatmak ve içeride halkı bu büyük hedefe, kurtuluş ve istiklal hedefine tevcih (yöneltmek) etmek için de tenvir (aydınlatma) ve irşad (doğru yola yöneltmek) vazifesini görececek bir teşkilata vucud vermeği birinci derecede işlerden saymıştır.” Bunu da Anadolu Ajansı'nı kurarak gerçekleştirmeye çalışmıştır. Anadolu Ajansı'nın bu amaçlarının yanında, ülke idaresinin, içeride ve dışarıda, milletin

³³⁶ Yunus Nadi, *Kurtuluş Savaşı Anıları*, İstanbul 1987, s. 265.

³³⁷ Yunus Nadi, *Ankara'nın ilk Günleri*, İstanbul 1955, s. 101-104.

³³⁸ Ergin Ünal, “Anadolu Ajansı'nın Kuruluş Amacı ve Atatürk'ün Bildirisi” *Anadolu Ajansı 50. Yıl Özel Bülteni*, 6 Nisan 1970. s. 4.

yüksek ve hayati çıkarlarına uygun bir şekilde idare edilmemesi, düşman propagandalarını memleket içinde ve dışında yayacak bir teşkilatın bulunmaması yüzünden memleketin karşılaştığı güçlükleri gören Mustafa Kemal bir an önce bir haber ajansının kurulması çalışmalarını başlatmıştır.³³⁹

6 Nisan 1920’de Anadolu Ajansının kurulmasına karar verildi ve bu durum 9 Nisan tarihli bir genelge ile bütün kolordulara, vilayet ve müstakil livalara, Müdafaa-i Hukuk heyetlerine, Müdafaa-i Milliye idare heyetlerine bildirilmiştir.³⁴⁰ Mustafa Kemal tarafından Anadolu’nun dört bir tarafındaki idari amirlere ve kolordu komutanlıklarına gönderilen genelge şu şekildedir.

(Belgenin orijinal hali) kalbagah-ı İslam olan merkez-i Saltanat-ı Osmaniye’nin düşman işgaline geçmesi ve bütün vatan ve milletimizin en büyük tehlukeye maruz kalması neticesi olarak bütün Rumeli ve Anadolu’nun giriştiği milli ve mukaddes mücahede esnasında efrad-ı Ümmettin dahili ve harici en sahih havadis ile tenviri ihtiyacı mübremi nazarıdikkat ve ehemmiyete alınmış ve binnetice burada en salahiyetdar zevattan mürekkep bir heyet-i mahsusa idaresinde ve Anadolu Ajansı unvanı altında bir müessese vücuda gelmiştir. Anadolu Ajansının en seri vesait ile vereceği havadis ve malumat esasen Heyet-i Temsiliyemizin menbahi asliye ve mevsakası mahasalı olacağı cihetle bu ajans tebligatının oraca ve ezcümle Müdafaa-i hukuk teşkilatımızca dahi memur-ü mecra olan yerlere ta’liki tab ve teksiri ile tevzii ve hatta nahiye ve köylere kadar irsali yolunda mümkün olduğu kadar fazla intişar eyleyebilmesi için tertibat-ı müsta’cele alınması ve neticeden malumat itası ehemmiyetle rica olunur. 9.04.36.(1920)³⁴¹

³³⁹ *Anadolu Ajansı, Kuruluşu, Tarihçesi ve Safahatı, 1925-1935.* (Yayın tarihi yok.) s. 4-6.

³⁴⁰ *Anadolu Ajansı, Kuruluşu, Tarihçesi ve Safahatı, 1925-1935; Anadolu Ajansı Türk Anonim Şirketi Ana Sözleşmesi, ve Kuruluşun İtibaren Anadolu Ajansı ile İlgili Yasal Düzenlemeler*, Ankara 1987, s. 6-8. Bu konuda ayrıca bkz. Mustafa Kemal(Atatürk) “ Nisan 1920 Anadolu Ajansı’nın Kuruluşu ve Düşman Propagandası ile Mücadele”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Dün/Bugün/Yarın*, Sayı 20(Ekim 1986) ; İbrahim Çingay, *Anadolu Ajansı 50. Yıl Özel Bülteni; 1920-1970, Anadolu Ajansı, 6 Nisan 1970*; Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, c.3, İstanbul 2000, s. 1323; Utkan Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Ankara 1992, s. 141; Hıfzı Topuz, *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, s.138,139; Orhan Koloğlu, *Havas-Reuter’den Anadolu Ajansı’na*, Ankara 1994, s. 47,48; M. Nuri İnuğur, *Türk Basın Tarihi (1919-1989)*, İstanbul 1992, s. 29-30; Korkmaz Alemdar, *İletişim ve Tarih*, Ankara 2001, s. 101-105; Safa Tekeli, *Atatürk ve Anadolu Ajansı*, Ankara 2005, s. 21-23.

³⁴¹ Askeri Tarih Ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi, (ATASE) İstiklal Harbi Koleksiyonu (İSH), Sıra N.13643, Kutu N. 318, Gömlek N.11,Fihrist N., 11-1. (Belgenin orijinal hali için bkz. Ek 1.) Bu konuda ayrıca bkz. ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu, Sıra N.15148, kutu N., 274, Gömlek N.179, Fihrist, N.179-1,

*Heyet-i Temsiliye adına
Mustafa Kemal*

Mustafa Kemal'in Heyet-i Temsiliye Reisi olarak, Anadolu Ajansının kuruluşunu resmi bir yazıyla tüm yurda açıkladığı belgenin daha duru bir Türkçeyle ifadesi şöyledir:

İslam dünyasının kalbi olan Osmanlı saltanat merkezinin düşman işgali altına girmesi ve bütün vatan ve milletimizin en büyük tehlike ile karşı karşıya kalması sonucu olarak Rumeli ve Anadolu'nun tamamının giriştiği milli ve kutsal mücadeleler sırasında halkımızın iç ve dış gelişmeler hakkında en doğru haberler ile aydınlatılması ihtiyacının zorunluluk kazandığı önemle dikkate alınarak burada en yetkili kişilerden kurulu özel bir heyetin yönetiminde ve Anadolu Ajansı ünvanı altında bir kurum meydana gelmiştir. Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın, Anadolu Ajansının kurulduğuna dair illere, müstakil livalara ve kolordulara gönderdiği 9.04.36 (1920) tarihli genelgeyi göstermektedir.

Anadolu Ajansının, kuruluşunu tanıtımını esas alan ve aynı zamanda hangi ihtiyaçtan kaynaklı olarak doğduğunu belirten aşağıdaki belge de aynı zamanda yeni yeni çıkmaya başlayan Ajans bültenlerinin dağıtıldığı yerlerde, toplu mekanlarda mümkün olduğu kadar fazla insan tarafından okunması ve verilen haberlerin halkın kolaylıkla görebileceği ve okuyacağı yerlerden ilan edilmesi, halkın Ajans haberleri konusunda bilgilendirilmesi esas alınmıştır. Konuyla ilgili olan belge şu şekildedir.

Payitahtın düşman işgal ve istilası altına girmesi üzerine Anadolu ve Rumeli'nin Müdafaa-i Hukuk ve ızam-ı mütehayyızanı ile harekete geldiği şu sıralarda din ve vatan kardeşlerimizin en sahih havadis ve malumat alabilmelerini teminen te'sis eden Anadolu Ajansı bugünden itibaren ifayı vazifeye başlıyor. Her gün vereceğimiz havadis ve malumatın oraca da mümkün olduğu kadar fazla kimse tarafından okunub bilinmesi lazım arzu, izahata hacet görmem. Bu maksadla oralarda dahi teşkilat-ı mahsus vucuda getirerek her gün vereceğimiz malumatın telgrafhane kapularına siyah levhalar üzerine tahriri vesait olan yerlerde tab ve teksir ile tevzi'i nahiye ve köylere varıncaya kadar

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, s.19, Vesika 490. Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Dün/ Bugün/ Yarın, Sayı 20, Ekim 1986, s. 4.

*götürülmesi hususatının temini cümlelerin himmet-i hamiyetkaranesinden rica ederiz. Bu mukaddemeden sonra bugün en son malumatını ber vech-i ati veriyoruz.*³⁴²

Anadolu Ajansı kurulduktan hemen sonra Ajans bültenlerinin ne şekilde dağıtılacağı ile ilgili olarak yayınlanan başka bir genelgede ana hatlarıyla durum şöyle ifade edilmiştir. “Anadolu Ajansının en süratli araçlarla vereceği haberler ve bilgiler, gerçekte Heyet-i Temsiliyemizin esas kaynaklarına ve değerlendirmelerine dayanacağı için bu Ajans bildirililerinin oraca ve özellikle Müdafa-i Hukuk teşkilatımızca da topluca görülebilecek yerlere asılması basılması ve çoğaltılması ile dağıtılması ve hatta nahiye ve köylere kadar ulaştırılması yolunda mümkün olduğu kadar fazla yayılması için gereken önlemlerin acele alınmasını ve sonuçtan bilgi verilmesini önemle rica ederim.”

Kuruluşu ve ilk faaliyetleri bu şekilde tüm Anadolu’ya duyurulmaya çalışılan Anadolu Ajansının kuruluş amaçlarını ve hedeflerini Büyük Millet Meclisi Reisi olarak Mustafa Kemal yayınladığı 04.05.36(1920) tarihli telgraf ile şu şekilde belirlemiştir.

Bilumum Vilayete ve Evliye-i Müstakilleye

Anadolu Ajansının te’sisinden maksad her ferd ve ahalinin hadizat-ı dahiliye ve hariciye hakkında sahih ve hakiki malumat istihsali ile harici propagandaların te’sirat-ı muzırrasından vareste kalmalarını temin olduğuna göre her gün muntazaman verilen ajansların mahalli matbuatı ve ilaveleri neşri suretiyle büyük şehir ve kasabalarda ve köylerde her dürlü vesait müraca’atle ta’mim ve neşri fevaid-i azimeyi müceb olduğundan bu babda lazımı vechle ihtimam buyurulması elzem ve vakt-ı zamaniyle gelmeyen ajansların hakkında Posta ve Telgraf merakizinden tahkikat icrasıyla maksadın her suretle te’minine sarf-ı himmet buyurulması rica olunur.

Bu belgeden de anlaşıldığı üzere Anadolu Ajansının kuruluşundaki temel amaç, bir taraftan halkın iç ve dış olaylar hakkında gerçek ve güvenilir bilgiler edinmesini sağlamaya çalışmak, diğer taraftan İstanbul Hükümeti ile İtilaf Devletleri’nin, Milli Mücadele aleyhindeki olumsuz ve zararlı propagandalarının etkisini silecek şekilde, kurulan bu Ajansın, her gün düzenli olarak halka vereceği bilgilerin köylere kasabalara her türlü araca

³⁴²ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu, Sıra N,335, Kutu N. 1040, Gömlek N.108, Fihrist N. 108-1.

başvurularak gönderilmesi, bu konuda gösterilecek özenli bir çalışmanın, yürütülen ulusal bağımsızlık mücadelesi açısından büyük faydalar sağlamaktır. Bu meselenin öneminden dolayı zamanında gelmeyen ajanslar hakkında Posta ve Telgraf merkezinden gereken incelemenin yapılması da istenmiştir. Dolayısıyla Anadolu'da ulusal bağımsızlık mücadelesinin sesi olarak kabul göreceği olan Anadolu Ajansı bültenlerinin halka ulaştırılması, bu mücadelenin halkla bütünleşmesi ve halkı Milli Mücadele sürecinde olan tüm gelişmelerden haberdar etmek ve onları bu konuda uyarmak, aydınlatmak amacı güdüldüğü noktasında, Ajansa son derece önemli bir misyon yüklenmiştir.³⁴³

Kuruluşu bu şekilde resmi bildiremlerle tüm yurda duyurulmaya çalışılan Anadolu Ajansının bu tarihten sonra Anadolu'daki ulusal bağımsızlık mücadelesinin gerekçeleri, gelişme yönü ve diğer unsurları hakkında halkın en doğru iç ve dış haberlerle aydınlatılması yönünde haber vermesi amaçlanmıştır.

Yine bu genelgeye dayanarak Anadolu Ajansının kuruluş amaçları arasında:

- Vatani ve ulusal birliği tehlikeye düşürecek kısırtmalara karşı tedbir almak.

- Kurtuluş Savaşı ile ilgili en doğru haberleri halka zamanında ve sağlıklı olarak duyurmak, başka bir deyimle ajansın görevi, milli varlığını korumak için ayaklanmış olan bir halk kitlesini günlük olaylardan haberdar etmek bulunmaktadır.³⁴⁴

Kuruluş amaçlarına baktığımızda üzerinde vurguyla durulan nokta halka en doğru bilgiyi zamanında vermektir. Bunun temel nedeni olarak da İtilaf kuvvetleri ve Milli Mücadele aleyhtarlarının Anadolu halkı arasında Milli Mücadele'nin amacı, gerekçesi hakkında ortaya attıkları asılsız iddialardır.³⁴⁵

Anadolu Ajansı bu yanıyla da milli birliği tehlikeye düşürecek, Türk kamuoyunu yanlış yönlendirecek iç ve dış yayınlara karşı milleti uyarmak, milli kurtuluşu sağlayacak

³⁴³ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu, Sıra N. 341, Kutu N. 575, Gömlek N. 163, Fihrist N. 163-1. (Bu belgenin orijinal hali için bkz. Ek 3) Bu konuda ayrıca bkz. ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu, Sıra N. 15246, Kutu N. 273, Gömlek N. 94, Fihrist N. 94-1.

³⁴⁴ M. Nuri İnuğur, *Türk Basın Tarihi*, İstanbul 1992, s. 29.

³⁴⁵ Ali Kalemci, "Anadolu Ajansı Nasıl Kuruldu?" *Kitap Belleten*, c.I, Sayı I, 1960, s. 25.

karar ve hareketleri Büyük Millet Meclisi'nin kararlarını günü gününe halka ulaştırmak suretiyle, hükümet ile halk arasında bağlantıyı sağlayarak önemli bir rol üstlenmiştir.³⁴⁶

Mustafa Kemal'in, Anadolu Ajansının Kurulması ve teşkilatlanması noktasında görevlendirdiği Yunus Nadi ve Halide Edip'le yaptığı görüşmeler sonrasında "Anadolu'nun sesi olacak" olan Anadolu Ajansının yapacağı yayımlarla memleketin en ücra köşesine kadar yayılacak, resmi ve resmi olmayan, yerli ve yabancı haberleri toplayarak günde en az iki servis yapacaktı.³⁴⁷ ATASE Arşivindeki belgelerden edindiğimiz bilgilere göre; Posta Telefon ve Telgraf Nezaretinden, Heyet-i Temsiliyeye gönderilen tahriratta Anadolu Ajansı bültenlerinin her gün telgrafhane kapılarında siyah levhalar üzerine asılması, diğer nüshalarının ilgili makamlara gönderilmesi, yeterli aracı olan yerlerde basılması, yayınlanması ve dağıtılması bu yollarla en küçük yerleşim birimlerine kadar ulaştırılması gerekliliği belirtilmiştir. Bu konuda gerekli emirlerin ve direktiflerin hem askeri hem de mülki amirler tarafında verilmesinin sağlanması yoluyla Ajans bültenlerinin ulaştırılmasının kolaylaştırılması esas alınmıştır.³⁴⁸

Anadolu'da Anadolu Ajansının kurulduğunu haber alan Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden gelen tebrik yazılarına bakıldığında bu gelişmenin sevinçle karşılandığını görüyoruz. Bu yönde Anadolu Ajansının kuruluş bildirgesi üzerine Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyetinin Ayıntab Şubesinin Heyet-i Temsiliye'ye gönderdiği 10.04.36 tarihli cevabi yazıda Anadolu Ajansının kuruluşunu sevinçle karşıladıklarını, bu doğrultuda haberlerin yayınlanmasına uygun bir matbaanın mevcut olduğu ve şimdiden gerekli tertibatın hazır olduğu belirtilmektedir.³⁴⁹ Yine bu yönde Sivas Heyet-i Merkez namına Halis Durgud Bey tarafından gönderilen 10.04.36(1920) tarihli cevabi yazıda,³⁵⁰ Uşak Kaymakamlığından Ahmet Cevdet Beyin, Ankara Heyet-i Temsiliyeye gönderdiği 08.04.36(1920) tarihli telgrafta,³⁵¹ Bolu Mebusu Nuri Bey tarafından gönderilen 10.04.36(1920) tarihli tebrik yazısında, halka gelişmeler hakkında doğru bilgi vermek amacıyla kurulan böyle bir kurumdan dolayı duyulan memnuniyet ve Ajans bültenlerinin

³⁴⁶ Yücel Özkaya, a.g.e., s. 46.

³⁴⁷ Yunus Nadi, a.g.e., s. 93,94.

³⁴⁸ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu, Sıra N.15169, Kutu N.273, Gömlek N.88, Fihrist N. 88. Bu konuda ayrıca bkz. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Dün/ Bugün/Yarın*, sayı 20, Ekim 1986, s.4.

³⁴⁹ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N.15169, kutu N. 273, Gömlek N. 88, Fihrist N. 88-AA.

³⁵⁰ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N.15169, kutu N. 273, Gömlek N. 88, Fihrist N. 88-AB.

³⁵¹ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N.15169, kutu N. 273, Gömlek N. 88, Fihrist N. 88-AE.

köylere kadar ulaştırılması belirtiliyordu.³⁵² Sivas'taki Anadolu Kadınlar Müdafaa-i Vatan Cemiyeti namına Melek, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti temsilcisi Mustafa Kemal'e gönderdiği 10.04.36(1920) tarihli telgraf- namede, Anadolu Ajansının kurulmasından önce gelen haberlerin güvenilir olmaması ve doğruluğundan şüphe duyulan sağlıksız haberler oluşundan kaynaklı olarak Anadolu Ajansının vereceği doğru ve güvenilir haberlerden dolayı durumu sevinçle karşıladıklarını belirtmiş, bu çerçevede Sivas'a gönderilecek tüm haberlerin, bültenlerin köy ve nahiyelere kadar tebliğ edebilecek imkanları temine çalışacaklarını belirtmiştir. Cemiyet bunun dışında olabilecek diğer hizmetler için de "emre amade" olabileceklerini belirtmişlerdir.³⁵³ Buradan da anlaşıldığı üzere Anadolu'da başlayan ulusal bağımsızlık mücadelesini sürdüren Anadolu halkı, aynı zamanda yurttan ve dünyadaki gelişmeler hakkında doğru bir biçimde bilgilendirilmeyi istemekle beraber, verdikleri mücadelenin doğru bir biçimde ortaya konması için böyle bir haber kaynağına, duydukları ihtiyacı dile getirmektedirler. Bunun için Anadolu'nun haklı mücadelesinin sesi olabilecek böyle bir haber ajansının faaliyetlerinin gerçekleşmesi için Anadolu'nun birçok yerinden gelen mesajlarda herkes kıt ve yetersiz imkanlarına rağmen, gerek Ajansın o yerlerde basılması ve gerekse dağıtım konusunda ellerinden geleni yapmak istediklerini belirtmişlerdir.

Anadolu Ajansının kuruluşu ve bu yönde Anadolu'nun çeşitli yerlerinden gelen tebrikler ve Ajansın üstleneceği görevin ne derece önemsendiğinden sonra Ajans bültenlerinin yurdun çeşitli bölgelerine dağıtım konusunda yapılan yazışmalara bakıldığında şu görülmektedir. Kayseri Mutasarrıfı Emin tarafından Ankara'da Heyet-i Temsiliye Riyaset-i Celilesine gönderilen 13. 04.36(1920) tarihli telgrafnamede, Anadolu Ajansının matbualarda her livada sabah akşam iki defa tab edilerek ve köylere ve livalara gönderilmesi bildirilmiştir.³⁵⁴ Mıntıka'dan Miralay Osman tarafından, Ankara'da 20. Kolordu Kumandanlığına gönderilen 10 Nisan 36(1920) tarihli cevabi telgrafnamede Anadolu Ajansının merkez vilayetinde tab edildikten sonra merkeze bağlı nahiye ve köylere en hızlı şekilde ilan edilip, kazalara askeriye, mülkiyeye ve bu babda emirler verilerek teksir edilmek suretiyle dağıtılması ve ilan edilmesinin gereği bildirilmiştir.³⁵⁵

³⁵² ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N.15169, kutu N. 273, Gömlek N. 88, Fihrist N. 88-AC.

³⁵³ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N.15169, kutu N. 273, Gömlek N. 88, Fihrist N. 88-AD. (Bu belgenin orijinal hali için bkz. Ek 2.)

³⁵⁴ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N.15225, kutu N. 273, Gömlek N. 91, Fihrist N. 91-1.

³⁵⁵ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N.15246, kutu N. 273, Gömlek N. 94, Fihrist N. 94-1.

Heyet-i Temsiliyeden, Sivas Heyet-i Temsiliyesine gönderilen 7.4.36(1920) tarihli telgrafnamede Anadolu Ajansının her gün muntazaman malumat vereceği belirtilmiştir.³⁵⁶ Bolu'dan Mutasarrıf Haydar Bey tarafından Heyet-i Temsiliye Riyasetine gönderilen 9.4.36(1920) tarihli yazıda,³⁵⁷ Müdafaa-i Hukuk Heyetinden Hacı Kaya Sabit Tarafından Ankara'da Mustafa Kemal'e gönderilen 6.4.36(1920) tarihli yazıda Anadolu Ajansı bültenlerinin bu yerlerde dağıtımını içeren yazılar yazılmıştır.³⁵⁸ Anadolu Ajansı bültenlerinin sadece Anadolu'da birtakım mahallere ulaştırılması değil, aynı zamanda askeri mülki kurumlar dışında halkın istifade ettiği kütüphanelere de gönderildiğini biliyoruz. Nitekim bu yönde Konya Ereğli'de İslam Kütüphanesi Müdürü tarafından Heyet-i Temsiliyeye gönderilen 20.04.36(1920) tarihli cevabi telgrafnamede Anadolu Ajansı bültenlerinden her gün bir suretin Müdafaa-i Hukuk merkezinden alındığı belirtilmiştir.³⁵⁹ Anadolu Ajansı bültenleri bunun dışında yine Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde işgalci İtilaf Devletleri'nin baskı ve sindirmelerine, işgal girişimlerine karşı bölge halkının işgallere karşı direnme bilincini geliştirmek amacıyla yayın yapmakta olan Anadolu basınına da hem haber kaynağı olmak, hem de Ajans bültenlerini bu gazeteler yoluyla da halka duyurmak amacıyla Anadolu'daki Milli Mücadele basınına da ulaştırılmıştır. Bunun bir örneği olarak Matbuat ve İstihbarat Umumiye Müdürlüğü tarafından, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti Celilesine 26.09.37(1921) tarih ve 6398 sayılı tezkereye gönderilen cevabi yazıda görmekteyiz. Bu yazıda daha önceden belirlenen usule göre Anadolu Ajansının bir suretinin Antalya'da yayınlanan *Anadolu* gazetesine doğrudan doğruya bilgi vermesi konusundaki teklifi, Posta ve Telgraf Müdür-ü Umumi tarafından gereken mahallere tebliğ edildiği bildirilmiştir.³⁶⁰ Bu çerçevede Anadolu gazetelerinin dağıtımını da oldukça önem kazanmış bu yönde yapılan yazışmalarda Anadolu gazetelerinin yayımlandıkları bölge ve yakın mahallere ve askeri birliklere geldikçe bekletilmeden dağıtımının temin edilmesi istenmiştir.³⁶¹ Arşiv belgelerinden edindiğimiz bilgilerden anladığımız kadarıyla Anadolu halkının düşmanla mücadele ederken bilgilendirilmesi, bilinçlendirilmesi çeşitli konularda Anadolu Ajansı aracılığıyla haberdar edilmesinin önemi kadar, bu sırada cephede düşmanla mücadele eden askeri birliklerin,

³⁵⁶ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N.15153, kutu N. 273, Gömlek N. 87, Fihrist N. 87-2.

³⁵⁷ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N.15169, kutu N. 273, Gömlek N. 88, Fihrist N. 88-AF.

³⁵⁸ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N.15169, kutu N. 273, Gömlek N. 88, Fihrist N. 88-AH.

³⁵⁹ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N.15470, kutu N. 273, Gömlek N. 120, Fihrist N. 120-ac.

³⁶⁰ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N.14054, kutu N. 1104, Gömlek N.101, Fihrist N. 101-1.

³⁶¹ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N.10983, kutu N. 653, Gömlek N. 109, Fihrist N. 109-3.

kolorduların da muhakkak Ajans aracılığıyla bilgilendirilmesi amaçlanmıştır. (08.08.36-1920)³⁶² Yine bu çerçevede elde edilen istihbarat haberleri ile Ajans bültenlerinin gerekli olan tüm mahallere ve en küçük kıtalara varıncaya kadar gönderilmesinin temin edilmesi bildirilmiştir. (31.05.36)³⁶³ Bu amaçlarla Ajans bültenlerinin geciktirilmeden günü gününe yurdun değişik bölgelerine gönderilmesinin sağlanması üzerine birçok kez yazışmalar yapıldığını ve bu konunun bir hayli önemsendiğini görüyoruz.(03.09.36-1920)³⁶⁴ Tüm bu çabalar sonucunda örneğin Konya’da Ajans bültenlerinin her tarafa yayılmakta olduğunun sağlandığını belirten bir yazı gelmiştir. (17.04.36-1920)³⁶⁵

Görüldüğü gibi Anadolu Ajansının kuruluşunu takip eden süreçte Ajansın faaliyetleri arasında, en fazla üzerinde durulan konu, Ajans bültenlerinin yurdun her tarafına en kısa zamanda ulaştırılması meselesidir. Şu ana kadar Anadolu Ajansının hem kuruluşu hem de işlemeye başladıktan sonra daha çok Anadolu’ya dönük bir faaliyet içerisinde olduğunu gördük. Ancak yine arşiv belgelerinden edindiğimiz bilgilerden, anladığımız kadarıyla Anadolu Ajansı İstanbul’u ve oradaki gelişmeleri de takip etme noktasında ısrarlı olmuştur. İstanbul’dan kaynaklanan birçok zorluğa rağmen İstanbul’dan haber alma ve İstanbul’a Ajans bültenleri aracılığıyla ulaşım hem Anadolu’dan hem de dünyadan haber verme, İstanbul’u bu yarıyla aydınlatma konusunda yoğun ve bir o kadar da zorlu bir mücadele ve çaba içerisinde olmuştur.

Bu yönde Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal tarafından Mudanya Kaymakamlığına gönderilen telgrafnamede Büyük Millet Meclisinin açılmasından sonra Anadolu’nun taşıdığı önem ve ehemmiyetten dolayı Anadolu Ajansı tebligatının emin kayıkçılar ve vapur kaptanlarıyla ve Teşkilat-ı Mahsus ile İstanbul’a gönderilmesinin sağlanması istenmiştir.³⁶⁶ Anadolu Ajansı bültenlerinden de takip ettiğimiz kadarıyla Anadolu Ajansı bültenleri İstanbul’un işgal altında olduğu bu süre zarfında genellikle Bandırma, İnebolu, Bursa, Mudanya gibi yerlerden hareket eden güvenilir kayıkçı ve vapur

³⁶² ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N.11373, kutu N. 653, Gömlek N.113, Fihrist N. 113-2.

³⁶³ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N.14652, kutu N. 438, Gömlek N.104, Fihrist N. 104-1.

³⁶⁴ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N.4227, kutu N. 640, Gömlek N.46, Fihrist N. 46-1.

³⁶⁵ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N.15318, kutu N. 273, Gömlek N.107, Fihrist N. 107-1.

³⁶⁶ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N. 15449, kutu N. 274, Gömlek N. 201, Fihrist N. 201-1. Bu konuda ayrıca bkz. ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N. 15451, kutu N. 274, Gömlek N. 203, Fihrist N. 203-1, ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N. 15453, kutu N. 274, Gömlek N. 205, Fihrist N. 205-1, ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N. 5078, kutu N. 669, Gömlek N. 6, Fihrist N. 6-1. Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, Sayı 19, Vesika 488.

kaptanları aracılığıyla İstanbul'a gönderilmiştir. Bu yönde Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal 56. Fırka-i Hümayun Kumandanlığına gönderdiği 23.04.36(1920) tarihli yazıda, Anadolu Ajansı tebligatından İstanbul için önemli olabilecek haberlerin oraca basılması ve çoğaltılması, çoğaltılan bu nüshaların İstanbul'da malum olan adreslere gönderilmesini bildirmiştir. Aynı yönde diğer bir telgrafnamede de Mustafa Kemal tarafından Balıkesir'de 61. Fırka Kumandanlığına bildirildiği üzere Büyük Millet Meclisinin açılmasından sonra Anadolu'nun taşıdığı ehemmiyetten dolayı İstanbul halkının burada cereyan edecek olaylardan habersiz kalmamaları için Anadolu Ajansı tebligatının düzenli olarak Bandırma'dan güvenilir kayıkçılar ve vapur kaptanlarıyla bir teşkilat-ı muntazama dahilinde İstanbul'a ulaştırılmasını bildirmiştir.³⁶⁷ Bunun dışında Anadolu Ajansı tebligatından İstanbul için önemli görülenlerin, İstanbul'da mühim olan adreslere gönderilmesi üzerinde durulmaktadır.³⁶⁸ Buradan da anlaşılacağı üzere İstanbul'un işgalinden sonra Anadolu ve İstanbul arasında iletişim ve ulaşım kesilmiş olmasına rağmen, el altından gizli yollarla İstanbul'a Anadolu'dan haber gönderilmesi sağlanmıştır. Yine buradan hareketle söylemek gerekirse İstanbul'daki bazı adreslere bu bültenleri ulaştırmak ve yine İstanbul'da Anadolu'da sürdürülen ulusal bağımsızlık mücadelesi ve diğer gelişmeler hakkında bilgi edinmek isteyen kimselerin olduğunu anlamaktayız. Aynı şekilde Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Bursa'da 56. Fırka kumandanlığına gönderdiği telgrafta İstanbul'un durumu hakkında alınabilen bilgi ve haberlerin düzenli bir şekilde Anadolu Ajansına gönderilmesini bildirmiştir. Dolayısıyla Anadolu Ajansı bir taraftan İstanbul'a Anadolu'daki gelişmeleri bildirmeğe çalışırken, diğer taraftan da İstanbul haberlerini Anadolu'ya taşımaya çalışmıştır. Bu yanıyla Ajans hemen hemen her bölgeden haber toplama gayreti içinde olmuştur.³⁶⁹

Anadolu Ajansı kurulup faaliyetlerine başladıktan sonra bunun etkileri, yani halkın olup biten askeri ve siyasi olaylar hakkında bilgilenmeleri ve Anadolu'daki kurtuluş mücadelesine destek vermeleri, önemli oranda başarılıdır. Bu durum Anadolu Ajansı faaliyetlerinin hem Kurtuluş Savaşı'nın amacına uygunluğu açısından bir başarı olmuş, hem de Anadolu'da işgalci İtilaf Devletleri ile onların yanında yer alan İstanbul

³⁶⁷ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N. 15519, kutu N. 427, Gömlek N. 234, Fihrist N. 234-1. Bu konuda ayrıca bkz. *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, sayı 19, Vesika N. 490.

³⁶⁸ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N.14519, kutu N.427, Gömlek N.234, Fihrist N.234-1.

³⁶⁹ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Sayı 19, Vesika N. 474.

Hükümetleriyle yürütülen bu zorlu mücadelede başarı elde etmiştir. Anadolu Ajansı bu yanıyla, ulusal bağımsızlıktan yana tavır alıp, mücadele eden Anadolu'nun haklı sesini duyurmasında bir iletişim unsuru olarak önemli ve değerli bir işlev üstlenmiştir. Anadolu Ajansının kuruluşunu takip eden zamanlarda Ajansın, haber verme, haber yayma bu noktada Anadolu'daki ulusal bağımsızlık hareketine güç kazandırma doğrultusundaki etkinliğinin artması ve bu yanıyla Ajans bültenlerinin ses getirmesi, Anadolu Ajansının Anadolu'da yürütülen bu mücadele içerisindeki rolünü gören İtilaf Devletleri ile İstanbul Hükümeti'nin, dikkatini çekmiş ve onları tedirgin etmiştir. İtilaf Devletleri bu durum üzerine Anadolu Ajansından bir süre önce Anadolu'da kurulan *Hakimiyet-i Milliye* ile *Yeni Gün* gazetelerinin yanı sıra Anadolu Ajansı bültenlerini de takip etmeye başlamışlardır. Nitekim Başbakanlık Osmanlı Arşivinden bu yönde elde ettiğimiz belgeler de İstanbul Hükümeti'nin Anadolu'da Anadolu Ajansından önce kurulmuş olan *Hakimiyet-i Milliye* ile *Yeni Gün* gazetelerinin takibinin yanı sıra Anadolu Ajansı bültenlerini de takip etmeye çalıştığı yönündeki kanımızı doğrular niteliktedir.

Hariciye Nezaretinden, Posta ve Telgraf Nezaretine gönderilen belge şöyledir.

Kalem-i Mahsusu ifadesiyle şeref furud 21 Haziran 28 tarihli 1 hususi numaralı tezker-i nezaret penahileri cevabıdır.

İki sene-i müteceviz bir zamandan beri Meclis-i Mahsusu Vükela idareimiz tarafından dersadette tevzii (dağıtımı) men edilen Anadolu ceraidinin (gazetelerinin) son aylarda muntazaman vurud (gelmesi) etmekte olduğu dahi Nezaret-i Celilelerine takdim edilmekte olan Hakimiyet-i Milliye ve Yenigün nüshaları meyanında bir çok eksik nümerolar bulunduğu malumu fehmaneleridir. Bundan başka çok defa postalarımızdan mezkür gazetelerin Nezaret-i Celilelerine takdim edilen birer takımından fazla nüshaları da zuhur etmiyor. Binaberin (bundan dolayı) maksadı temin için Hariciye Nezareti Celilesince mahluk (taleb edilen) gazeteler hangileri ise bunlara dersadette hususi bir şahıs namına abone kayıt olmak icab eder. İdare-i çakeriye bildirilmesi gerekli lazım gelecek olan iş bu name muntazaman vurud etmesi kaviyen merhuz bulunan gazetelerin müsara'aten nezaret-i Müşarun-ileyhaya takdim kılınacağı tabi'idir. Ma'haza bu cihet taht-ı temine alınuncaya kadar postalarımızdan gayri muntazam suretde zuhur eden gazeteler ber-müceb-i emr Hariciye Kalem-i Mahsus müdüriyetine irsal olunacaktır.

Ankara ile teati olunan mahiyet-i siyasiyeyi haiz telgraflarla Anadolu Ajansı tebligatına gelince daire-i Çakerideki mütelefîn (İtilaf Devletleri) beynal-ı sansüre ahiren iştidar etmiş mevzu'u bahs telgraf namenin birçok fikraları müdüriyet-i umumiyeye gösterilmekten evvel tab edilmekte bulunmuş olduğundan bunların hal-i aslisinde nezaret-i müşarunileyheya takdimi daire-i emkanda değildir. İşbu telgrafnameler mündericatinin şayan-ı ehemmiyet olanları hakkında Hükümet-i senniyeye arzu malumat etmek üzere bunların hal-i aslileri üzerine birer suretinin yalnız müdür-i umumiye tevdi edilmesi zımında İngiliz kontrol zabiti nezdinde mukaddema muktedir teşebbüsatda bulunmaya izade neticeye istihsal edilmemiştir. Hariciye Nezaret-i Celilesi canibinden teşebbüs-ü ifa buyrularak suret-i maruza tahtın temine alınursa mevzua bahs telgrafnameler hakkındaki eveminin dahi infaz olunacağı dedüste-i arz ve tenkarı olmadığı ol babda emr-ü ferman hazret-i müralarıdırki. 22 Haziran 1338(1922).

Bu yönde bir başka belge ise Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine gönderilmiştir. Belge şu şekildedir:

Anadolu'da intişar etmekte olub esbab-ı malume dolayısıyla dersadette fûrihat ve tevzi'i men edilen ceraidin mündericatinä itla husulü muktezi olduğu gibi Ankara ile Avrupa arasında İstanbul telgraf merkezi vasıtasıyla mahiyet-i siyasiyeye haiz olarak teati edilen telgraflar ile Anadolu Ajansı tarafından tebliğ olunan telgrafların, sansür edilmemiş olduğu halde aynen tedkiki takibi mucib-i fevaid olacağından, mezkûr ceraid telgrafların duhulü akabinde birer nüsha kopyalarının hemen nezareti acizi kalemi mahsus müdüriyetine irsali hususunun posta telefon telgraf müdüriyet-i umumiyesine emr tebliği merhun müsaade celile-i semiyeleridir.Emr ferman hazreti men lehul emrindir. 21 Haziran 338(1922).

Bu belgelerden anladığımız kadarıyla özellikle 1922 yılı içerisinde İstanbul hükümetlerinin Anadolu'daki Ulusal Bağımsızlık Savaşına karşı ilgilerinin arttığını söyleyebiliriz. Bundan iki yıl öncesine kadar İstanbul'da dağıtımı yasaklanan Anadolu gazeteleri aradan geçen iki yıldan sonra İstanbul tarafından takip edilmeye başlanmıştır. Demek ki Anadolu'da 1919 yılı içerisinde başlayan ulusal direniş hareketi bu zamana kadar İstanbul Hükümetleri tarafından en azından gazete ve Ajans bültenlerini takip ettirecek kadar önem taşımazken, belgelerden edindiğimiz kanaatle Anadolu'da yapılan bu

yayımlar İtilaf Devletleri ve İstanbul Hükümeti tarafından artık fazlasıyla önemseniyor ve takip edilmeye çalışılıyor. Hatta bu gazete ve ajansların takibini kolaylaştırmak için İstanbul'da özel şahıslar adına abonelik yaptırılmak yoluna gidilmiştir. Bu yollarla elde edilecek gazetelerin takibinin kolaylaşacağı belirtilmektedir. Öte taraftan Anadolu Ajansı bültenlerinin takibi yapılırken Ankara ile Avrupa arasında İstanbul Telgraf Merkezi aracılığıyla teati edilen telgraflar ve Anadolu Ajansı tarafından tebliğ edilen siyasi içerikli telgrafların sansür edilmeden olduğu gibi takip edilmesini, incelenmesini belirtmişlerdir. Buradan da anlayacağımız üzere Anadolu Ajansı yoluyla dünyayla bağlantı kurmaya çalışan Anadolu'daki yeni Hükümetin faaliyetleri, kararları, mesajları, verdiği haberler ilk haliyle İstanbul tarafından öğrenilmeye çalışılmıştır. O halde kuruluşundan beri ortaya koyduğu hedefler açısından bakıldığında, bu belgelerden de anlayacağımız gibi Anadolu'daki Büyük Millet Meclisi Hükümetinin, Milli Mücadele'nin sesini Anadolu Ajansı aracılığıyla, dünyaya duyurma noktasında, dünya kamuoyunu Milli Mücadele lehinde etkileme konusunda önemli bir noktaya gelmiş olmalı ki, İstanbul Hükümeti, Ajans bültenlerini sansürlemeden ilk haliyle takip etmeye çalışmış, bu bültenlerde yer alan gelişmeleri takip ederek iç ve dış siyaset belirlemede bulunmaya çalıştığını düşünebiliriz.³⁷⁰

Anadolu Ajansının kuruluş amaçlarına baktığımızda Türkiye'de ve dış dünyada gelişen olaylar hakkında iç ve dış kamuoyunu en doğru bir biçimde bilgilendirmeyi de amaç edinmiştir. Dolayısıyla Anadolu Ajansının kurulduğu andan itibaren başlattığı faaliyetleri içerisinde yalnızca Anadolu ve İstanbul'dan haber almak ve haber vermek değil aynı zamanda kuruluş amaçlarında belirttiği gibi Anadolu'daki ulusal bağımsızlık mücadelesi hakkında dış kamuoyunu en doğru bir biçimde bilgilendirmeyi hedeflediği bilinmektedir. Diğer taraftan da dış kamuoyunda gelişen önemli olayları Türkiye lehinde ve aleyhindeki hareketleri iç kamuoyuna bildirmeyi esas almıştır. Bu amaçlarla Anadolu Ajansının Fransızca nüshaları olduğunu ve Fransızca basılan bu nüshaların başta Avrupa'nın önemli merkezleri olmak üzere, Amerika'ya da gönderildiği görülmektedir.³⁷¹ Amerikan Arşivlerinden elde ettiği Anadolu Ajansı bültenlerine kitabında yer veren Orhan Duru, Anadolu Ajansı hakkında kitabında şunları belirtmiştir. “*Burada Amerikan belgeleri arasında Anadolu Ajansının çıkardığı ilk bültenleri görüyoruz. Bu ilk bültenler Fransızca*

³⁷⁰ B.O.A., DH.,KMS, Dosya N. 62, Gömlek N. 29, Belge adedi, 4.

³⁷¹ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N. 10612, Kutu N. 660, Gömlek N.58, Fihrist N. 58-3.

olarak dış dünyaya haber vermek için çıkarılıyordu. Mustafa Kemal, başka konular yanında haberleşmenin önemini anlamış ve Anadolu Ajansını kurduymuştu. Karşılaştığımız ilk bültenler Birinci İnönü Zaferinden söz ediyordu. Anlaşılan Yunanlılar Birinci İnönü Savaşını küçültmek istemişler...Anadolu Ajansı bunu yanıtlıyor. Bültenler üzerinde “Bureau d’information-Adalia” yazılı. Yani Enformasyon Bürosu–Antalya. Acaba o zaman Antalya’dan mı dağıtılıyordu bu bültenler? Onu bilemiyoruz. Orhan Duru’nun son cümlesinde sorduğu sorunun cevabını aşağıda vermeye çalışıyoruz. Kitabın bu paragrafını takip eden diğer satırlarında da Ajans bültenlerinden örnekler yer almaktadır. Bu bültenlerden anladığımız kadarıyla Anadolu Ajansı, dış dünyadaki gelişmelere yer verdiği gibi, Türkiye’deki gelişmeler özellikle Türk Kurtuluş Savaşı’nın haklılığı ve İngiliz destekli Yunan ordularının haksız işgalleri konu edilmektedir. Haberlerin veriliş şekli küçük bir örnek aktarmak gerekirse “Anadolu Ajansı şunu belirtir ki, Yunan karargahı yayınladığı gecikmiş bildiri ile gerçek bir hücumun söz konusu olmadığını, sadece keşif harekatı yapıldığını öne sürerek büyük İnönü Savaşından Yunan birliklerinin uğradığı yenilginin önemini azaltmaya çalışmaktadır. Ayrıca kayıplarının ciddi olmadığını iddia etmektedir. Şunu belirtmeliyiz ki Yunan birlikleri Eskişehir önünde 36 saat çarpışmak zorunda kalmışlar, büyük kayıplara uğramış ve kaçmışlardır. Savaş alanında 12 saat daha kalsalardı toptan yok edileceklerdi.” Ajans bültenlerinin bu satırlarından anlıyoruz ki Anadolu Ajansının tek amacı herhangi bir haber ajansı gibi olaylar ve gelişmeler hakkında sadece bilgi vermek değildir. Anadolu Ajansı haberlerini verirken Anadolu’da başlamış olan haksız işgal sürecine karşı, vatanını savunmakta olan insanların haklı davasını destekler nitelikte haberleriyle aynı zamanda bir propaganda işlevini de üstlenmiştir.³⁷²

Anadolu Ajansının kurulduğu ilk günlerde dahi Anadolu’dan haberlerin Avrupa’ya gönderilmesi, Avrupa’daki gelişmelerin ise Anadolu’ya en kısa zamanda ulaştırılması için gerekli teknik hazırlığın tamamlanmasına çalışıldığı görülmektedir. Anadolu Ajansı kurucularından Yunus Nadi tarafından Afyon’da bulunan Albay Refet Bey’e gönderilen telgraf şöyledir:

Afyonkarahisar’ından Miralay Re’fet Beyefendiye 12/4/36(1920)

³⁷² Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye’nin Kurtuluş Yılları*, İstanbul 2001. s. 103,104.

Avrupa ile temas etmek, bilhassa alem-i hariciye bizden mümkün olduğu kadar sık haber ulaştırmak için Antalya'da ve Rodos'ta birer merkeze malik olmağı pek elzem addediyorum. Antalya için siz öyle bir merkez izhar edebildiniz mi Rodos'a gelince orada benim yakından tanıdığım ve işimize yarayacak Türkler vardır. Zannedirim ki Rodos'un kablosu Marmaris'e müntehidir. Aceba Rodos'taki bu zevat ile telgrafla anlaşmaklığım kabil olur mu? Hususiyle onlardan biri İtalyanlar nevrinde megrub ve mu'teberdir. Yunus Nadi.³⁷³

Mustafa Kemal Paşanın da Anadolu Ajansının özellikle Avrupa ile arasındaki haber alma iletişiminin biran önce sağlanması için Antalya-Rodos-Avrupa arasındaki haber alma şebekesinin kurulması için girişilen faaliyetler hakkında Albay Refet Beyin görüşlerini isteyen emri şöyledir:

Nazilli'de Miralay Refet Beyefendiye

Antalya'da ihtiyar-ı ikamet eylemek ve vazifei vataniyyesine orada devam etmek üzere İstanbul'dan tebaüid ve buraya muvasalat eden İzmir Mu'teberan-ı tüccarından Antalya tüccarı ve Antalya Rodos arasında işleyen vapurların eshabı ile münasebet-i kadimesi bulunan Moralızade Halid Beyin Antalya Rodos ve Avrupa'da bulunan dostları delaletiyle ve istihbarat hususunda mücereb olan ihtisasına binaen Antalya'da daimi ve muntazam bir şebekei istihbariye esasını kurabileceğini ve önümüzdeki Salı treniyle Karahisar tarikiyle hareket ettirilmesini düşünüyoruz. Bu babtaki mütalaai alilerinin sür'at-i iş'arını rica ederiz. M. Kemal³⁷⁴

Anadolu Ajansının kuruluş ve teşkilatlanma süreci, yurt dışı temsilciliklerinin zaman içerisinde kurulmasına kadar geçecek süre zarfında dış dünya ile bağlantının Antalya'daki İtalyan Ajansı ile sağlanmasını ve bu yolla dış basından bilgilerin düzenli olarak Ankara'ya bildirilmesini emretmiştir. Bu yöndeki bilgiyi aşağıdaki belge de görebilmekteyiz.

Afyonkarahisar'ında Miralay Re'fet Beyefendiye 14/4/36(1920)

³⁷³ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Sayı 19, Vesika 471.

³⁷⁴ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, sayı 19, Vesika 478.

*Mıntıkamız dairesinde İtalyan Ajansı tebligatı ile havadis-i hariciyeye ittilain mümkün olduğunu farzediyoruz. Mezkür Ajans tebligatının muntazaman buraya da iblağ ettirilmesini rica ederiz. Heyet-i Temsiliye Namına M. Kemal*³⁷⁵

Buradan da anlaşılacağı gibi Mustafa Kemal ve Anadolu Ajansının kurucuları ve tüm Milli Mücadele taraftarları yayınlanan Ajans bültenlerini yurt içinde ve yurt dışında mümkün olan en fazla yere ulaştırabilmek, yayabilmek için tüm olanakları kullanmaya çalışmışlardır.

2.6. SANSÜR

Anadolu'da Milli Mücadele yılları içerisinde uygulanan sansür daha çok İstanbul Hükümeti ve bunun yanında İtilaf Devletleri'nin, Anadolu'da başlamış olan ulusal bağımsızlık hareketine karşı yürüttükleri aleyhte propagandalar ile Anadolu'da başlamış olan bu mücadeleyi sabote etme ve ortadan kaldırmayı hedefleyen bir dizi faaliyetine karşı alınan tedbirleri ifade etmektedir. Bu durum daha Mustafa Kemal'in Anadolu'da kongreleri örgütlemeye başladığı süreçte kendini göstermiştir. Sivas Kongresi'nin toplanacağı günlerde İstanbul Hükümeti'nin "Ali Galip Olayı" ile bu kongreyi dağıtma planı çerçevesinde yaşanan olaydan sonra Sivas Genel Kongre Heyeti adına İstanbul'la (Saray Genel Sekreterliği) görüşmek istediklerini belirtmiş, bu istekleri yerine gelmezse İstanbul ile Anadolu arasında telgraf haberleşmesini kesmeye mecbur olacaklarını belirtmişlerdir. Nitekim İstanbul'un kendilerine tanınan bir saatlik süre içinde saraya telgraf bağlantısı vermeyeceği anlaşılınca, İstanbul Hükümeti ile olan idari ilişkileri ve İstanbul ile yapılan her türlü posta, telgraf, haberleşme ve ulaştırmalarını kesmeye karar verdiklerini açıklamışlardır.³⁷⁶ 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi açıldıktan sonra İstanbul'da karışıklıklar devam etmiş, Salih Paşa hükümetten çekilirken Damat Ferit yeniden hükümetin başına geçmiştir. Bu kabine döneminde de İstanbul'da Anadolu'daki Milli Mücadele'ye karşı bütün karşı odaklar bir araya gelmiştir. Bu dönemde bir taraftan Anadolu'da başlatılan isyanlar, diğer taraftan başta Yunanlılar olmak üzere Anadolu'da işgalci İtilaf Devletleri'nin sürdürdüğü savaş ve bu çerçevede yürüttükleri propagandalar

³⁷⁵ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Sayı 19, Vesika 475.

³⁷⁶ *Nutuk*, s. 97,98. Bu konuda ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, c.II, S. 55-57.

Milli Mücadeleye ciddi şekilde zarar vermiştir. Büyük Millet Meclisi Hükümeti ise bir taraftan bu aleyhte propagandaları etkisiz hale getirmek için (karşı fetvalar yayınlatmak) çalışmalar yürütmüş, diğer taraftan da askeri tedbirler ve ulaşımı engelleme noktasında bir dizi tedbirler almıştır. İşte bu tedbirlerden biri de Türkiye Büyük Millet Meclisinin 6 Mayıs 1336 tarih ve 2 numaralı İcra Vekilleri Heyeti Kararnamesidir. 3 maddeden oluşan bu kararnamenin 1.maddesinde İstanbul ile her türlü iletişimin yasak olduğu İstanbul'dan gelecek her türlü evrakın derhal iade edileceği, bu konuda duruma uygun davranmayanların Hıyanet-i Vataniye gereğince itham edileceğini belirtiyor. 2.madde posta ve telgraf muhaberatının özel ve ticari olan kısmı belli merkezlerde sansüre tabi olmak şartıyla serbest bırakılmıştır.3.madde haberleşmenin Türkçe olacağını Fransızca haberleşme için gereği kadar yer(mahreç) tayin edilecektir.

Çıkarılan bu kararnamenin bir de 19 maddeden oluşan talimatnamesi bulunmaktaydı. Bu talimatnameye baktığımızda öz olarak şunu görmekteyiz. İstanbul ile her türlü haberleşmenin yasak olduğu, İstanbul'dan gelen her türlü yazının sahil bölgesindeki sansür merkezleri tarafından iade edileceği, İstanbul gazetelerinin Anadolu'ya girmelerinin yasak olduğu, Sahil sansür merkezinin bundan sorumlu olacağı belirtilmiştir. Bunun dışında "içeriye" (Anadolu'ya) zararlı yayınlar ve gazetelerin girmesinden sorumlu olanların cezalandırılacağı belirtilir. Posta ve telgraf haberleşmesinin özel ve ticari kısmının sansüre tabi olmak şartıyla serbest olacağı bildirilmiştir. Anadolu'nun sahil dışındaki iç bölgelerinde oluşturulan sansür merkezleri de (Ankara, Sivas, Diyarbakir, Konya, Kastamonu, Afyonkarahisar, Eskişehir, Bursa, Erzurum, Van, Salihli, Akhisar, Milas, Muğla) bu işle görevlendirilmiştir. Yine bu talimatnameye göre Anadolu beş sansür müfettişliği dairesine ayrılmıştır. (Trabzon, Sivas, Ankara, Antalya, Bursa) Bunun yanı sıra bu sansür talimatnamesinde, sansür memurlarının görev tanımları, hangi haberleşmeye ne şekilde sansür uygulanacağı gibi ayrıntılar mevcuttur. 6 Mayıs 1920 yılı içerisinde çıkarılan bu sansür kanunnamesi ve talimatnamesi 16 Ağustos 1920 yılında çıkarılan 164 no'lu kararnameyle yeniden düzenlenmiş burada sansür müfettişlerinin mercii Posta ve Telgraf ve Telefon Müdüriyet-i Umumiyesi şeklinde yeniden düzenlenmiştir.³⁷⁷

³⁷⁷ Server İskit, a.g.e., s. 214-217. Bu konuda ayrıca bkz. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, a.g.e., s. 80,81. İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşında Türk Basını*, Ankara 1981, s. 41-43.

Posta, Telgraf ve Telefon Müdüriyeti ile diğer kurumlara bu sansür talimatnamesi gönderilirken İstanbul'un işgalinden sonra İstanbul'daki bütün telgrafhanelerin İngiliz işgalinde bulunduğunu, hiçbir makam ve müessesenin bu sebeplerle İstanbul ile muhabere etmeyeceğini, işgal sonrasında hükümet-i merkeziye ile münasebetin kesildiğini bu vaziyetin takip edileceğini ve neticenin bildirileceği yönünde karar alınmıştır.³⁷⁸ Bu karara uymayan makam ve memurların herhangi bir şekilde resmi ve özel telgraf muhaberatı kesildiğinden, muhabere yapanların casus olarak değerlendirilip ona göre cezalandırılacakları belirtilmiştir³⁷⁹

İstanbul Hükümeti'nin Anadolu'daki ulusal bağımsızlık mücadelesine karşı olan tavrı ve bu tavır çerçevesinde giriştiği çeşitli yıkıcı faaliyetlere karşı, Ankara'daki Türkiye Büyük Millet Meclisi, bahsettiğimiz tedbirleri almıştır. Kurulan sansür merkezleri ve bu merkezlerin çalışmaları sayesinde Anadolu'da hem İtilaf Devletleri'nin hem de İstanbul Hükümeti'nin aleyhte propagandalarının önüne geçmek kolaylaşmıştır. Bu propagandaların en önemli malzemelerinden biri de gazetelerdir. Bu gazetelerin Anadolu'ya sevk olunmaması ve bu konuda gerekli kontrolü sağlamak amacıyla derhal memur tayin edilmesi ve muzır yayınların memlekete sevk olmaması için bu yönde gerekenlerin yapılması bildirilmiştir.³⁸⁰ Bu çerçevede Anadolu'ya girmesi yasaklı olan İstanbul gazetelerinin hangi makam tarafından okunacağı belirlenmiş,³⁸¹ Yine bu yönde postahanelerde sansür memurları tarafından okunduktan sonra tevkif edilen gazetelerin İstanbul tarafından Anadolu'ya girişleri engellenmeye çalışılmıştır.³⁸² Arşiv belgelerinden anladığımız kadarıyla postahanelerde görev alan bu memurların gelen gazeteleri ve diğer yazışmaları okuyabilmesi için Türkçe dışında diğer dilleri bilmeleri de önemsenmiştir. Nitekim bu yönde "Postahanedede sansür vazifesini yapmak üzere Yüzbaşı Veysi'nin bir zabıt ile birlikte atandığı ve Rumca, Ermenice bilen kimse tayini" şeklinde görülen belgeden de anlaşıldığı üzere sansür memurlarının nitelikleri ve özellikleri de önem

³⁷⁸ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N.12572, Kutu N. 347, Gömlek N. 207, Fihrist N. 207-1.

³⁷⁹ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N. 12606, Kutu N.315, Gömlek N. 97, Fihrist N. 97-1. Bu konuda ayrıca bkz. ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N. 12603, Kutu N. 315, Gömlek N. 94, Fihrist N. 94-2. ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N. 15582, Kutu N. 271, Gömlek N. 41, Fihrist N. 41-1. ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N. 4835, Kutu N. 113, Gömlek N. 84, Fihrist N. 84-1. ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N. 4834, Kutu N.113, Gömlek N.83, Fihrist N. 83-1.

³⁸⁰ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N. 1512, Kutu N. 274, Gömlek N. 181, Fihrist N. 181-1

³⁸¹ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N. 11841, Kutu N. 652, Gömlek N. 7, Fihrist N. 7-3.

³⁸² ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N. 13551, Kutu N. 317, Gömlek N.165, Fihrist N.165-1. Bu konuda ayrıca bkz. ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N. 13192, Kutu N. 315, Gömlek N. 170, Fihrist N. 170-1.

taşımaktadır.³⁸³ Yine Heyet-i Temsiliye Reisi olarak Mustafa Kemal'in, Bursa 56. Fırka Kumandanlığına gönderdiği şifre telgrafta, Bursa'ya gelen İstanbul basınının askeri bir kontrole tabi tutulmasını istemiştir.³⁸⁴ Bu yönde alınmış olan bu tedbirlere rağmen İstanbul basınının, Anadolu'daki Ulusal Bağımsızlık Mücadelesine karşı en muhalif seslerinden biri olan *Peyam-ı Sabah* gazetesi gibi bir takım zararlı yayınlar çeşitli yollarla bu sansürü delmeye çalışmışlardır. *Peyam-ı Sabah* gazetesinin, sayılarını çeşitli yollarla Anadolu'ya göndermeğe çalışanlar, hatta öyle ki sansür talimatnamesinde gördüğümüz bazı ticari serbestliği bile kullanarak, İstanbul'dan yollanan tüccar eşyasına *Peyam-ı Sabah* gazetesi sarılarak Anadolu'ya gönderildiğinin bildirildiği yönündeki arşiv belgeleri, İstanbul'daki Anadolu aleyhtarlarının uygulanan sansürü aşmak için uğraş verdiğini göstermektedir.³⁸⁵

Anadolu'da yayınlanan ve Anadolu mücadelesinin yanında yer alan ve bu mücadelenin önemli temsilcisi olan gazetelerde zaman zaman bu sansür merkezlerinin uyarılarına maruz kalmışlardır. Bunlardan Anadolu'da yayımlanmakta olan *İkaz* gazetesinin, düşmanla mücadele eden fırkaların numaralarını ve mevzilerini yazdığı için uyarıldığını ve kapatıldığını görüyoruz.³⁸⁶ Diğer taraftan 26.10.36 tarihli *Yeni Gün* gazetesinin "Uşak'ın kıtatımız tarafından işgal edildiğine dair" resmi tebliğe aykırı yayın yaptığı gerekçesiyle uyarıldığı görülüyor.³⁸⁷ Bu ve bunun gibi Anadolu basınından gazetelerin de yaptıkları yayınlarda son derece dikkatli olunmasının istendiği, bu yöndeki uyarılara ve kurallara uygun davranmayanların cezalandırıldığı bilinmektedir. Yine burada sansür uygulamasının bir devamı olarak özellikle askeri hareket ve askeri malumat hakkında yayın yapılmaması gerektiği bildirilmiştir.³⁸⁸

Anadolu'da Ulusal Mücadelenin başlamasından önce Özellikle Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Osmanlı Devleti içerisinde etkinliği en fazla artan basın, azınlık basınıdır. Bu dönemde Rum ve Ermeni basının sözcüleri Mondros Ateşkesinin koşullarını kendi lehlerine kullanmak amacıyla basın yoluyla çeşitli propaganda faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal'in

³⁸³ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N. 13243, Kutu N. 315, Gömlek N. 178, Fihrist N. 178-1.

³⁸⁴ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, sayı 19, Vesika 472.

³⁸⁵ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N. 11847, Kutu N. 571, Gömlek N. 86, Fihrist N. 86-1.

³⁸⁶ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N. 5821, Kutu N.658, Gömlek N. 67, Fihrist N. 67-1.

³⁸⁷ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N. 6032, Kutu N. 658, Gömlek N. 72, Fihrist N. 72-1.

³⁸⁸ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N. 6837, Kutu N. 642, Gömlek N. 203, Fihrist N. 203-1.

Bursa’da 56. Fırka Kumandanlığına gönderdiği şifre yazıda İstanbul ve Ecnebi basınının birer nüshasının Heyet-i Temsiliyeye gönderilmesi ve Bursa yoluyla Heyet-i Temsiliye’den İstanbul’a gönderilecek evrakın ele geçmeyecek surette irsalinin temini hakkında emirler vermiştir.³⁸⁹ Yine Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal tarafından Samsun Mutasarrıflığına gönderilen şifre telgrafta payitaht basınına sansür konulması ve Rumca gazetelerin Samsun bölgesine sokulmaması bildirilmiştir.³⁹⁰ Yaptıkları yayınlarla ilgili dünya kamuoyuna doğru olmayan bilgiler verdikleri anlaşılan Ermeni ve Rum basınının aleyhte yayınlanan ve doğru olmadığı görülen bu haberlerinin tekzip edilmesi istenmiştir.³⁹¹ Ermeni, Rumların dışında Bulgar gazetelerinde de Anadolu’daki Ulusal Bağımsızlık Savaşı hakkında doğru olmayan haberlere tesadüf edilmiştir. Bu noktada Mustafa Kemal, Bulgar basınına gerekli uyarların yapılması gerektiğini bildirdikten sonra, buna rağmen aynı yönde aleyhimize olabilecek yayınların devam etmesi halinde Edirne 1. Kolordu Kumandanlığına gönderdiği şifre telgrafta (16.04.36-1920) Bulgar basınına dönük olarak bizzat Anadolu’nun durumu hakkında doğru bilgilendirmenin yapılması gerektiğini belirtmiştir.³⁹² Görüldüğü gibi Anadolu’daki Ulusal Bağımsızlık Savaşı boyunca hem iç basının hem de dış basının sıkı bir biçimde denetlenmeye çalışıldığının, bu çerçevede iç ve dış basında çıkan haberlerin ve yazıların Anadolu’daki ulusal mücadeleyi doğru bir biçimde yansıtılmalarının sağlanmasına çalışıldığını görmekteyiz. Bu çerçevede ulusal mücadele aleyhinde yayın ve haber yapan, bu yönde iç ve dış basına dönük doğru olmayan haberler sunan basına karşı da sıkı tedbir, denetim ve sansür uygulanmıştır.

2.7. ANADOLU AJANSININ YAYIN İLKELERİ VE HABER KAYNAKLARI

Anadolu Ajansı kurulmadan önce de Anadolu’da bir yayın organı ve haber dağıtma mekanizması mevcuttu. Tam bir gazetecilik faaliyeti şeklinde olmasa da o günkü koşullarda küçümsenmeyecek bir halde haber hazırlığı yapılıyordu. İstanbul’un işgali, Meclisin dağıtılması üzerine yeni bir yapılanmaya ihtiyaç duyuldu. Milli Mücadele’nin merkezi bundan sonra tümüyle Ankara olunca, haber merkezinin de iki yönlü olarak

³⁸⁹ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, sayı 19, Vesika 473.

³⁹⁰ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, sayı 19, Vesika 483.

³⁹¹ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N. 5328, Kutu N. 649, Gömlek N. 47, Fihrist N. 47-1. Bu konuda ayrıca bkz. ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N. 5434, Kutu N. 642, Gömlek N.162, Fihrist N. 162-1.

³⁹² *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, sayı 19, Vesika 476,477.

Ankara'dan yönetilmesi ve buna uygun bir düzenlemeye gidilmesine karar verilmiştir.³⁹³ Anadolu Ajansı, kuruluşunu takip eden zamanda iç ve dış birçok kaynaktan haber toplayarak bunları özellikli bir sorumluluk anlayışıyla gazetelere ve yurdun çeşitli bölgelerindeki diğer resmi kuruluşlara ulaştırmıştır.³⁹⁴

Anadolu Ajansından önce, Osmanlı Devleti'nin son döneminde Osmanlı Devleti bünyesinde kurulan ajansların haber kaynaklarına baktığımızda, yalnızca haber ajanslarının değil yazılı basın da en önemli haber kaynakları arasında dış basın haberleri yer almıştır. Mütareke günlerinde yani Ekim 1918'de bir Türkiye-Havas-Reuter, bileşimi görülmektedir. Türkiye-Havas-Reuter Ajansı, İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u işgaliyle başlayan süreçten, İstanbul'un ulusal kuvvetler tarafından alınmasına değin geçen zaman içerisinde varlığını sürdürmüştür. Ekim 1922'de Ankara Hükümetinin güç kazanması ile bu Ajans, Anadolu Ajansı ile haber alışverişi için bir anlaşma imzalamıştır.³⁹⁵

Anadolu Ajansı, Milli Mücadele'nin en önemli haber kaynağı oluncaya kadar Ankara'nın dış dünya ile bağlantısı, daha çok Antalya'daki İtalyan kaynakları aracılığıyla yapılıyordu. Bu haber kaynağının, çok da güvenilir bir haber kaynağı olmadığı bilincinde olan Milli Mücadele kadroları ulusal bir haber ajansı kuruluncaya kadar bu haber kaynağından yararlanmışlardır.³⁹⁶ 1920 yılı içerisinde Ankara'nın Avrupa ve Asya ile haberleşmesine baktığımızda bunu üç yolla yaptığını görmekteyiz. Bunlardan birisi İngiliz denetiminde gerçekleştirilmiş, diğerleri, Rodos-Şıra-İtalya, Rusya ile haberleşmeyi sağlayan Batum-Moskova hatlarıyla olmuştur.³⁹⁷ Anadolu'da ulusal haber ajansının kurulması sürecinde, ilk çalışmaları ve haber toplama ihtiyacını ve bu noktada en azından ulusal mücadeleyle ilgili ilk haberleri edinmede Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Temsiliyesi örgütünden ve araçlarından yararlanarak birkaç kişiden oluşan dar bir kadro ile çalışmalara başlanmıştır.³⁹⁸

³⁹³ Orhan Koloğlu, a.g.e., s. 46.

³⁹⁴ *Anadolu Ajansı, Anatolien News Agency Agence Anatolie.*

³⁹⁵ İzzet Öztoprak, a.g.e., s. 30.

³⁹⁶ Orhan Koloğlu, a.g.e., s. 47.

³⁹⁷ Bülent Çukurova, *Kurtuluş Savaşında Haberalma ve Yeraltı Çalışmaları*, Ankara 1994, s. 55.

³⁹⁸ İzzet Öztoprak, a.g.e., s. 40.

Anadolu Hareketi'nin en büyük avantajlarından biri, Kurtuluş Savaşı sırasında dar bir kadro ile çalışmalarına başlamasına rağmen, mülki bölünme açısından İstanbul -Trabzon arasında kalan tüm makamlar, ulusal hükümetin denetiminde bulunmuş, bu noktada haberleşme Kuzey Anadolu'nun merkezi durumunda olan Kastamonu kanalıyla yapılmıştır. Haberleşmede önemli merkezlerden biri de Afyonkarahisar istasyonu olmuştur. Ankara, Eskişehir, Afyon, Konya arasındaki bölgede liva(il) ve kazalardaki(ilçe) normal haberleşmenin bu yolda çalışan ekspres ile gönderilecek postayla yapılması, telgraf hatlarının yalnız önemli haberleşmeye ayrılması konusunda bir kararname yayınlaması, Afyonkarahisar istasyonunun konumunun önemini açıkça göstermektedir. Ankara'nın haberleşmeye verdiği önem çerçevesinde 1921 Şubatında Posta-Telgraf Müdüriyeti Umumiyesinin bütçesinin arttırılmasına ilişkin yasa çıkarılmıştır. Aynı yılın sonunda, Anadolu'da büyük ve yerleşik bir telsiz- telgraf istasyonu kurulması için Müdüriyete 120.000 Lira ayrılması kararlaştırılmıştır. Yine Şubat 1921'de 24. Fırka tarafından yayınlanan bir beyannamede, düşmanın herhangi bir yeri işgale girişmesi halinde, görevli Türk memurlarının, işgal kuvvetlerinin her hareketini, Ankara'ya telgraf kanalıyla göndermesi istenmiş, böyle bir durumda ihbar, şifre ve gizli evrakla, telgraf gereçlerinin düşmana teslim edilmeyerek, kaçırılabilir olanın kaçırılması, kaçırılmayacak olanın yok edilmesi duyurulmuştur. 22 Eylül 1920 kararnamesinde, bölgenin en büyük askeri veya mülki amiri dışında hiç kimsenin telgraf ve telefon hattını kullanamayacağı belirtilmiş, 12-13 Kasım 1920'de ise yetkililerden başka kimde şifre yakalanırsa, casuslukla suçlanarak İstiklal Mahkemesine sevk edileceğine ilişkin bütün mülki ve askeri idarelere bilgi verilmiştir. Mart 1921'de ise şifre haberleşmesinin ilk planda, iç emniyet ve dış ilişkilere ilişkin konulara ayrılmasına dair kararname çıkarılmıştır. 1921 yılı içerisinde ise dokuz yerleşik ve gezer telsiz-telgraf kurulmuş, Adana'da Fransızlar'dan beş telsiz istasyonu alınması kararlaştırılmıştır. Birliklere verilen haberleşme donanımları dışında, muhaberci yetiştirmek üzere, okul konumunda bir telgraf depo taburu kurulmuştur.³⁹⁹ Görüldüğü gibi daha Kurtuluş Savaşı'nın başında iletişim ve haberleşmenin önemi anlaşılmış, Mondros sonrası tabloda hemen hemen tüm yurdun iletişimi İtilaf Devletleri'nin denetimine bırakılmış, yurt birbirinden habersiz bırakılmaya çalışılmıştır. Ulusal Bağımsızlık Savaşının önderi Mustafa Kemal ve arkadaşları bu iletişim-haberleşme meselesini daha

³⁹⁹ Bülent Çukurova, a.g.e.,s. 54-56.

başından beri önemseyerek, bu yönde yukarda belirttiğimiz tedbirleri alarak, işe haberleşme ve iletişim sorununu çözmekle kuyulmuşlardır.

Ancak 6 Nisan 1920'de Anadolu Ajansının teşkilatlanma sürecini hızla tamamlamasıyla haber toplama noktasında genel olarak iki tür haber toplama şekliinden bahsedilebilir. Bunlardan biri gizli yollarla, diğeri açık yollarla toplanan haberlerdir.

2.7.1.Gizli Yollarla Alınan Haberler

Bu türden haberler özel örgütler, casuslar kanalıyla sağlanır, sadece uzman mekanizmalara ulaştırılır ve orada değerlendirilir ve bu bilgiler çoğu kez oradan dışarı sızmaz. Bu kısmı biraz açmamız gerekirse Milli Mücadele sürecinde kurulmuş olan gizli haber alma kaynaklarından ve yeraltı örgütlerinden bahsetmemiz gerekecektir.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra İtilaf Devletleri'nin İstanbul önlerine gelip demirlemesi halkta ciddi bir korku yaratmış, İstanbul'daki askeri kesim ve esnaf teşkilatlarının hızla örgütlenmesiyle bu gizli örgütlerin temelleri atılmıştır. Bunlardan Karakol Cemiyeti Kara Vasıf, Galatalı Şevket ve Kara Kemal Beyler tarafından 1918 sonlarında kurulmuş ve teşkilatlanmaya başlamıştır.⁴⁰⁰ Karakol Cemiyetinin amaçları hakkında Hüsnü Himmetoğlu şunları belirtmiştir, 1- İtilaf Devletleriyle mücadeleye devam etmek. İmparatorluğun uğradığı kayıp ve zararları mümkün olduğunca telafi etmeye çalışmak. 2- Halkı kötü tanıdığı İttihat ve Terakki Cemiyetini, karakol isimli bu teşkilat yoluyla maskelemek ve cemiyet bu isimle devam ettirmek. 3- Cemiyet düşmanlarıyla mücadele ederken İstanbul'un her türlü imkanlarından ve her türlü yardımlarından istifade etmeyi amaçlamıştır.⁴⁰¹ Cemiyetin çalışmaları çok yönlü olmuş, İstanbul-Anadolu arasındaki ilişkiyi sağlamak için bir menzil hattı kurularak, deniz yolu aracılığıyla faaliyetlere başlamış, önemli sayıda subay, sivil uzman, silah, cephane ve askeri malzemeyi Anadolu'ya geçirmiştir.⁴⁰² Fethi Tevetoğlu ise yazdığı eserde, Karakol Cemiyeti'nin İstanbul'dan Anadolu'ya gönderdiği yardımların ne şekilde yapıldığı ile ilgili olarak şunları aktarmıştır: *“Zonguldak tüccarlarının kiraladığı buldukları Fransız*

⁴⁰⁰ Karakol Cemiyeti'nin kurucuları hakkında Bülent Çukurova a.g.e. s. 54.de bu bilgiyi verirken, Fethi Tevetoğlu, *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, Ankara 1991, s. 4 de bu örgütün kurucuları olarak, Kurmay Albay Kara Vasıf Bey, Davavekili Refik İsmail Bey, Emekli Yüzbaşı Baha Said Bey gösterilmiştir.

⁴⁰¹ Hüsnü Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları*, c.1, İstanbul 1975, s. 80,81.

⁴⁰² Bülent Çukurova, a.g.e., s. 29.

bandıralı Kornı Mecda Westa vapurları ile İstanbul'dan İnebolu'ya ve Samsun'a yapılan muhtelif seferlerde birçok mühimmat ve askeri eşya sevk ve nakil olunmuş, bu sevkıyatta mezkür vapurlarda komiserlik vazifesini gören Deniz Yüzbaşığından emekli Gelibolu Mehmed Kaplan'la, Emekli İsmail Hakkı Kaptan'ın ve Beykoz'lu Adil, Güverte Üsteğmeni Tevetoğlu Ali Dursun Kaptan gibi arkadaşlarının birçok fedakarca hizmetleri görülmüştür.⁴⁰³ Karakol Cemiyeti, İstanbul'daki haber alma faaliyetlerini de üstlenmiştir. Karakol Cemiyetinin Anadolu ile haberleşmesi Kayışlı Telgrafhanesi memuru Bahaddin Bey kanalıyla yürütülmüştür. Karakol Cemiyeti, yurt çapında düşünülmüş beş kişiden oluşan genel merkezin, cemiyet çalışmalarını yürütecek beş daireye başkanlık etmesi, her daire başkanının, diğer üyelerin bilgisi dışında şubeler açmak ve istediği sayıda eleman almak yetkisi kararlaştırılmıştır. Bunlardan 1.Daire, siyaset, haber alma, dışişleri, 2.Daire ordu, silahlanma, seferberlik, harp hareketi, zararlı örgütlerle ilgilenme, 3.Daire sevkıyat, haberleşme 4.Daire cemiyete gerekli parayı sağlama. 5.Daire ise propaganda, şubeler açma, özlük işleri ve mahkemelerle uğraşması tasarlanmıştır. 16 Marttan sonra işgalcilerin İstanbul'da en büyük güç olarak ortaya çıkmaları cemiyetin sonu olmuş, işgalden sonra Kara Vasıf Malta'ya sürülmüş, yöneticilerin büyük kısmı ise Anadolu'ya kaçmışlardır.⁴⁰⁴

Karakol Cemiyeti merkez kurulu üyelerinin Anadolu'ya geçmesinden sonra İstanbul'da çeşitli gruplar oluşmuştur. TBMM'nin ulusal hareketin yönetimini ele almasından sonra İstanbul'da Ankara hükümetinin emrinde çalışacak bir örgütün kurulması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Haber alma, silah-mühimmat sevkıyatı, adam kaçırmaya, herhangi bir saldırı durumunda İstanbul'un savunulması görevini üstlenecek resmi bir örgütün kurulması yetkisi Fevzi Paşaya verilmiştir. Fevzi Paşanın İstanbul'da iken Hüsamettin Bey ile yaptığı görüşmeler sonucu İstanbul'da Teşkilat-ı Mahsusa benzeri bir örgüt kurulmasına karar verilir. Hüsamettin Bey, Samsun'a gelen Topkapılı Mehmet Bey ile görüşerek İstanbul'a döndüğünde Müdafaa-i Milliye Teşkilatını (M.M.) kurmasını

⁴⁰³ Fethi Tevetoğlu, *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, Ankara 1991, s. 2.

⁴⁰⁴ Bülent Çukurova, a.g.e., s. 29-32. Bu konuda ayrıca bkz. Hüsni Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul ve Yardımları*, c.1, İstanbul 1975, s. 81-94; Mesut Aydın, *Milli Mücadele Döneminde TBMM Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri*, İstanbul 1992, s. 41-47; Fethi Tevetoğlu, *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, Ankara 1991, s. 3-42; Ergun Hiçyılmaz *Teşkilat-ı Mahsusa'dan Mit'e*, İstanbul 1990, s. 30-35. Bu kitapta Ergun Hiçyılmaz, Karakol Cemiyeti'nin örgüt yapısı, örgütün Sovyetlerle ilişkisi, örgütün güçleri, semt örgütleri, kaçakçılık, örgütün istihbarat yapısı gibi konulara yer vermiştir. Ergun Hiçyılmaz, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Gizli Teşkilatlar*, İstanbul 1994, s. 62-84; Halide Edip Adıvar, *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, İstanbul 2005, s. 27-29; Enver Behnan Şapolyo, *Mustafa Kemal ve Milli Mücadele'nin İç Alemi*, İstanbul 1967, s. 19-44.

isteyerek bir miktar para vermiştir. MM Grubu Merkez Kurulunun oluşturulması ve kopmalardan sonra Müsella Müdafaa-i Milliye ve (Silahlı Ulusal Savunma) Müdafaa-i Milli (Ulusal Savunma) grupları, görevleri gereği birbirlerinden ayrılmışlardır. MM Teşkilatı İstanbul'u koruma amacıyla bir örgüt kurma görevini üstlenirken, MM Grubu ise, haber alma, propaganda ve sevkiyat görevini üstlenmiştir. Örgütün ekonomik finansman desteği için gerekli yardımlar genellikle İnebolu irtibat zabıtlığı kanalıyla Anadolu'dan İstanbul'a ulaştırılmıştır.

MM'in kuruluş amacı İşgal İstanbul'unda çeşitli odakların iç hareketlerinin denetimi ve azınlıkların olası saldırısı halinde Türk halkının savunulmasıdır. MM Grubu hemen hemen tümüyle sivillerden oluşmuştur. MM Grubu silah, cephane, malzeme nakli, bunların satın alımı, Anadolu'ya subay gönderimi görevlerinin yanında işgal kuvvetleri ile memleket içinde kurulan muhalif parti ve kuruluşlar, zararlı kişiler hakkında haber alma amacına yönelik çalışma yürütmüştür. Haber alma işine MM'den başka hiçbir grubun karışmaması, Ankara tarafından gruba emredilmiştir. Ancak bazen bunun dışında bazı subaylar görevlendirilerek İstanbul'a gönderilmişlerdir. MM Grubu, haber alma konusunda değişik yöntemler kullanmış, casus kullanımı da bunlar arasında yer almıştır. Grup elemanları Genelkurmayın istediği her türlü bilgiyi, ilgili örgüt veya kişiyle ilişki kurarak elde etmiştir. Özellikle Batı Anadolu'da ilerleyen ve Trakya'da bulunan Yunan kuvvetleri hakkında İstanbul'dan sağlanan haber alma çalışmaları ulusal güçlerin kazanımlarında etkili olmuştur. İstanbul'daki İngiliz siyasi temsilciliğinden kapıcı ve memurlarla kurulan ilişkiler, bilgilerin para ile satın alınması dahil pek çok yolla alınan bilgiler Anadolu'ya aktarılmıştır. Anadolu'ya İstanbul'dan gelecek İngiliz casuslarının isimleri ve eşkalleri Ankara'ya bildirilmiştir. Ancak İngilizler, hem siyasi temsilcilikten hem de Nişantaşı İtalyan telsiz-telgraf istasyonundan Avrupa ile haberleşmenin Türklerce çalındığını anlayınca bazı tedbirler almıştır. İngiliz haber almasında Türkler için en değerli bilgileri veren kişi Deniz İstihbarat Şefi olarak çalışmış olan Pandikyan'dır. MM Grubunun en önemli isimlerinden biri olan Topkapılı Mehmet Bey, hilafet yanlısı ve zararlı dernekler ile ilişki kurarak kendisini onlardan göstermiş, bu yolla onların arasına girerek ve adam sokarak gerekli bilgileri elde etmiştir. Bilgi kaynaklarından biri de Azerbaycan Cumhuriyeti Dersaadet Başkonsolosu Mehmet Haşim Bey olmuştur. Haşim Bey mevkii aracılığıyla İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan siyasi temsilcilikleri ve ayrıca yine

mevkiinden faydalanarak İla-yı Vatan, Anadolu'lular, Zabitan, Hakimiyet-i Fikriye, İstanbul cemiyetleri ile ilgili bilgileri MM'e aktarmıştır. MM bu kaynaklar yanında Duyun-ı Umumiye'nin çalışmalarından bilgi alabilecek bir kişi bulmuş, bu yönde bir Rus miralayından dahi bilgi alınmıştır. Azınlıkların İstanbul'daki hareketleri de grup elemanlarınca yakından izlenmiştir. Bu noktada farklı birçok yolla, farklı kaynaklardan elde edilen tüm bu bilgiler Ankara'ya nasıl ulaştırılıyordu? MM ilk toplantısında görev bölümü yaparak; örgütlenme, askeri hareket, haber alma, gönderim, propaganda ve yayın komisyonlarını kurmuştur. İşgal İstanbul'unda telgraf haberleşmesi sıkı denetim altında tutulmuştur. İşgal müfrezesi telgrafhanedeki tüm telgrafları gözden geçirmekteydi. MM Grup elemanlarınca büyük postane içinde bir odaya konulan telsiz makinesi aracılığıyla yalnızca çok ivedi durumlarda ve şifreli olarak Ankara'ya haber gönderilebilmiştir. Bu ve değişik yollarla Ankara'ya gönderilen haberler özellikle askeri haberler Ankara'nın çok işine yaramıştır. Mütareke yıllarında İstanbul Telgrafhanesi Müdürü Arap İhsan, Hacı Mümtaz ve Cevat Beyler İstanbul'dan Milli Mücadelecilerin Ankara ile haberleşmesini sağlamışlardır. Ankara'dan MM'e ve İstanbul'dan Ankara'ya telgrafla verilemeyen çok gizli haberler kurye ile iki yoldan gönderilmiştir. Biri Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı olan İnebolu İrtibat Zabıtlığı ve Mevkii Kumandanlığı tarafından Genel Kurmay Başkanlığına şifreli verilmiş, asılları doğrudan Fevzi Paşaya gönderilmiştir. Diğer yol ise özellikle 1922 başlarından itibaren İzmit yolunun kullanılmaya başlanmasıyla olmuştur. İzmit'te bu amaçla MM'in bir kuryesi bulundurulmuştur. Kurye ile haberleşme güvenilir bir yol olarak görülmüştür. Bazen de vapurlarla İstanbul'dan Anadolu'ya gönderilen kişilere verilen belgeler Ankara'ya iletilmiştir.

MM. ile zaman zaman işbirliği içerisinde olan diğer grupların başında Felah Grubu gelmektedir. Felah Grubu, İstanbul'da MM kadar iyi örgütlenmiş büyük bir gruptur.⁴⁰⁵ İstanbul'un işgalinden sonra olağanüstü şartlar altında kurulan grubun amacı, Sevr Antlaşmasının, İstanbul Hükümetine zorla kabul ettirilmesine karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Grup değişik tarihlerde değişik isimlerle anılmıştır. Bu isimler arasında, Hazma,

⁴⁰⁵ Bülent Çukurova a.g.e., s. 33-59. Bu konuda ayrıca bkz. Hüsnü Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul ve Yardımları*, c.1, İstanbul 1975, s. 95-155; Mesut Aydın, *Milli Mücadele Döneminde TBMM Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri*, İstanbul 1992, s. 79-94; Ergun Hiçyılmaz, *Teşkilat-ı Mahsusa'dan Mite*, İstanbul 1990, s. 40-51; Ergun Hiçyılmaz, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Gizli Teşkilatlar*, İstanbul 1994, s. 84-88; Enver Behnan Şapolyo, *Mustafa Kemal ve Milli Mücadele'nin İç Alemi*, İstanbul 1967, s. 16-18.

Muharib, Mücahid ve Felah da yer almaktadır.⁴⁰⁶ Grup önce “Moltke” adı ile birkaç kişilik bir örgüt olarak kurulmuş ve bu ekip Yüzbaşı Neşet Bey tarafından 23 Eylül 1920’de genişletilerek “Hazma Grubu” adını almıştır. Grup Ankara’nın emriyle ekim başında göreve başlamıştır. Neşet Beyin Ankara’ya giderek talimat almasından sonra grup içinde görev bölümü yapılmıştır. Hazma Grubu 1.Şube Müdürlüğüne, Yüzbaşı Seyfeddin Bey getirilmiştir. Bu şubenin görevi, haber alma, yayın ve propaganda, muhbirlerin yerleştirilmesi, Erkan-ı Harbiyeden(Genelkurmay) kitap, risale ve harita sağlanması olmuştur. Bunun dışında Yüzbaşı Hilmi Beyin başında bulunduğu 2.Şube fenniye (satın alma) ilişkin konularla ilgilenmiş, Hazma Grubunun başkanı olan Yüzbaşı Neşet Beyin başında bulunduğu 3.Şube zat işleri(özlük işleri)ve Anadolu’ya subay sağlanması, Posta işlemleri, Anadolu karşıtları ve düşman casusları hakkında bilgi toplamakla görevlendirilmiştir. 4.Şube Müdürlüğüne Yüzbaşı Ekrem Baydar⁴⁰⁷ getirilmiş, bu şube mühimmat ve harp malzemesi sağlamak, sanayi erbabını bularak Anadolu’ya göndermekle görevlendirilmiştir. 5.Şubede ise Yüzbaşı Sabit Subay sipariş işlemlerini yapmıştır. Hazma Grubu, bu isimle çalıştığı yaklaşık üç aylık dönemde, İstanbul’daki zararlı dernek üyelerinin künyelerini Ankara’ya göndermiş, muhbirlerini Bursa, İzmir ve Manisa’ya sokarak, Yunan Ordusunun hareketi hakkındaki bilgileri Ankara’ya bildirmiştir. Bu grup daha sonra Felah adını almış, önce haber alma işi ile göreve başlamış, bir süre sonra silah ve cephane gönderimine ağırlık vermiştir. Grup haber alma çalışmalarını yürüttüğü süre içinde İstanbul’da Kızılay Başkanı Hamit Bey aracılığı ile daha önce Fransa’da bulunmuş olan Yüzbaşı Kemal’i Fransız karargahına sokarak, Türk tarafına haber sızdırılmasını sağlamıştır. Felah Grubu, Ankara ile haberleşmelerinde Ser komiser (Baş komiser) Salih ve Saffet Beyleri kurye olarak görevlendirmiş, İstanbul Posta ve Telgraf Müdürlüğünde görevli Hat Başçavuşu Hacı Mümtaz, Kurtuluş Savaşı yıllarında gizli hattan Grubun

⁴⁰⁶ Mesut Aydın, a.g.e., s. 48.

⁴⁰⁷ Ekrem Baydar’ın anılarını kaleme aldığı yazılar, Cumhuriyet gazetesinde 6 Ekim-2 Kasım 1970’de “Mustafa Kemal’in Gizli Teşkilatını Ben İdare Ediyordum” başlığıyla dizi yazı halinde yayınlanmıştır. Bu yazılarda Ekrem Baydar, Mustafa Kemal’in emrine girişini, bu göreve nasıl seçildiğini, kurulan bu gizli örgütün tasdikli kadrosunun kimlerden oluştuğu, bu süreç boyunca Mustafa Kemal’le olan yazışmaları, Anadolu ile haber bağlantısını nasıl kurduklarını, İngiliz ve İtalyanların birbirlerine girişi, İngiliz İstihbaratı’nın nasıl kontrol edildiğini, Casuslar ve özellikleri, Hintli Mustafa Sagir’in Mustafa Kemal’e suikastla görevlendirildiği ve onun yakalanış sürecinde yaşanan olaylar, Yunan Ordusu hakkında alınan kesin bilgiler, Bu teşkilat tarafından kurulan Gizli Telgraf Merkezi, Anadolu’ya İngiliz denetimindeki Postahanelerden kaçırılan bilgiler, silah araç gereçler ve İstanbul’dan Anadolu’ya nakledilen subaylar, İngiliz İşgal komutanlığının uyguladığı sansüre karşı alınan tedbirleri, Anadolu’dan resmi tebliğlerin ne şekilde geldiği, İngilizlerin haberleşmesine ait raporlar dahil olmak üzere bu minvalde gelişen olaylar üzerine son derece ayrıntılı bilgiler vermektedir.

Ankara ile haberleşmesini sağlamıştır. Felah Grubu, Anadoluhisarı'nda bir de "TelsizDinleme Merkezi" kurmuştur. Felah Grubu çalışmalarını 1923 Eylülüne kadar devam ettirmiştir.⁴⁰⁸

İstanbul'da MM Grubu ile işbirliği içerisinde olan Felah Grubu gibi çalışan özellikle İstanbul'daki silah depolarından Anadolu'ya silah, malzeme insan kaçıran diğer grupların isimleri şöyledir. Muavenet-i Bahriye Grubu, Yavuz Grubu, İmalat-ı Harbiye Grubu, Berzenci Grubu, Namık Grubu, Ferhat ve Kerimi Grubu.⁴⁰⁹ İstanbul'da faaliyette olan bu grupların dışında Anadolu'da kurulan ve İstanbul'daki bahsettiğimiz bu grupların faaliyetlerini destekleyen yasal kuruluşlar vardır. Bunlar Askeri Polis (A.P) Örgütü, Emniyet-i Umumiye Müfettişlikleri ile Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğüdür.

Askeri Polis Örgütü (A.P.) 1920 Aralık ayında Genel Kurmay Başkanlığının içte yaptığı bir değişiklikle 2.Şube İstihbarat Şubesi adını alarak, buraya bağlı Polis (P.) Teşkilatı kurularak, örgüt irtibat ve haber alma birimlerinden oluşmuştur. Aynı dönemde cephe, kolordu ve bu yetkideki kumandanlık karargahlarında da haber alma bölümlerine bağlı birer Polis(P) şubesi kurulması kararlaştırılmıştır.1920 sonlarında Eskişehir, Bilecik, Bozüyük, Geyve, Kütahya, Afyonkarahisar, Akçayşehir, Düzce, Mudurnu, İnebolu, Safranbolu, Bartın, Sinop, Ereğli, Kastamonu'da AP Teşkilatları kurulmuştur. Adı geçen Polis Şubelerinden Düzce, Akşehir ve Ereğli Bolu Mıntıka Kumandanlığına, Bartın Şubesi Zonguldak müfrezesine, İnebolu şubesi mevki kumandanlığına bağlanmıştır. Zonguldak Kumandanlığına ise, bölgedeki Fransızların faaliyetlerini gözlemekle görevli bir haber alma subayı atanmıştır.

Askeri Polis(AP) teşkilatlarının kuruluşu öncesi, dağınık kaynaklardan alınan haberlerin toplanması ile haber alma memurları görevlendirilmiş, bunlara doğrudan Genelkurmay Başkanlığı ile haberleşme yetkisi verilmiştir. Haber almayı tek şubede toplayarak denetim ve değerlendirme kolaylığı sağlayacak Polis Teşkilatı, ordu gerisi bölge ve ordu içinde, düşman casusluk ve propaganda çalışmalarını, gizli örgüt ve

⁴⁰⁸ Bülent Çukurova, a.g.e., s. 41-45. Bu konuda ayrıca bkz. *Mesut Aydın, Milli Mücadele Döneminde TBMM Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri*, İstanbul 1992, s. 49-77; Ergun Hiçyılmaz, *Teşkilat-ı Mahsusa'dan Mite*, İstanbul 1990. s. 52-83.

⁴⁰⁹ Bülent Çukurova, a.g.e., s. 45-48.

karışıklıklar çıkmasını önleyerek, karşı önlemler almak, düşman hatlarına gönderilecek şahısları sağlamak üzere kurulmuş, genel güvenlik ve haber almayı sağlamakla görevliydi. Bu şubeler zaman zaman cephe gerisine sızarak Yunan ordusu hakkında bilgi almış ve bu bilgileri Genel Kurmaya ulaştırmıştır. Polis Örgütleri haber alma yanında propaganda ile de ilgilenmekle görevliydi. Örgüt üyeleri halka dönük zararlı propagandanın kimler tarafından yapıldığını araştırarak, kimler tarafından yapıldığını bulmak ve aleyhte olan propagandanın karşısında propaganda yapmak görevlerini de üstlenmişlerdir. Polis Örgütünün görevlerinden biri de sahil hudut ve cephelerden gelecek kişiler hakkında araştırma yapmak, bunlarla ilgili bilgileri mülki makamlara vermek gerektiğinde bu kişileri tutuklayarak mahkemeye sevk etmek idi.

Emniyet-i Umumiye Müfettişlikleri ise savaş bölgelerinde mülki amirlere bağlı olarak çalışmışlardır. Samsun, Zonguldak, İzmit, Antalya ve Mersin’de Anadolu’ya girip çıkanlar İçişleri Bakanlığına bağlı Emniyet-i Umumiye Müfettişliklerince kontrol edilmiş, bunlardan Zonguldak Müfettişliği haber alma göreviyle de uğraşarak, Zonguldak’ta bir İngiliz casus şebekesini ortaya çıkarmış, şebeke elemanlarının hepsi yakalanmıştır. Anadolu’da kurulan diğer örgütlerden biri olarak Matbuat ve İstihbarat Kurumu bulunmaktadır.⁴¹⁰ Matbuat ve İstihbarat Kurumu hakkında 2. kısımda ayrıntılı bilgi bulunmaktadır.

2.7.2. Açık Yollarla Alınan Haberler

Açık yani yasal ve meşru yollarla haber ve bilgi toplama yönteminde ise bu türden haberler genellikle herkesin gazetelerden de edinebileceği ya da genel olarak halk arasında da konuşulabilen haberlerdir. Burada gizli yollarla elde edilen bilgilerin pek çoğu “nüve” halindedir. Bu türden haberler iyi değerlendirildikleri zaman gerçekten gizli haberin eksikliğini giderme noktasında önemli bir yere sahiptir. Bundan dolayı “usta propaganda çarkları fikir karmaşası yaratmak için açık haber kanalını sık sık kullanırlar.” Bunu daha çok özellikle Avrupalı büyük devletler kullanmış ve bu yolla siyasal gelişmeleri kendi lehlerine çevirmeye çalışmışlardır. Bu yapılırken de yalnızca resmi yayın organlarını kullanmakla kalmayıp özellikle dış siyasal gelişmeleri iyi değerlendirebilecek, diğer taraftan resmi açıklamaları güvenilir ve tam bir şekilde her tarafa yayacak bir

⁴¹⁰ Bülent Çukurova, a.g.e., s. 49-53. Bu konuda ayrıca bkz. Ergun Hiçyılmaz, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Gizli Teşkilatlar*, İstanbul 1994, s. 88-90.

örgütlenmeyle hareket etmişlerdir.⁴¹¹ Bunun içinde ilk safta her tarafla alakası kesilmiş bir yurt parçası üstünde milli varlığını korumak için ayaklanmış, bir halk kitlesini günlük hadiselerden haberdar etmek ilk etapta temel yaklaşım olmuştur.⁴¹²

Bu noktada bir haberin veriliş şekli, o haberin ulaştığı kitle tarafından nasıl algılanması gerektiğini de çoğu zaman belirleyebilmektedir. Buda basın yayın organlarının kamuoyu yaratması ve propaganda gücünü ortaya koyması açısından önemli bir veridir.

Anadolu Ajansı ile Türkiye-Havas-Reuter Ajansının aynı dönemde yayınlanan bültenlerine baktığımızda, ulusal ajansın önemi hemen fark edilecektir. Buna örnek olması açısından bakıldığında, İzmir'in Yunanlılar tarafında işgal edilmesi ve sonrasında yaşanan gelişmelere, her iki ajansın yaklaşımları arasındaki ciddi fark görülecektir. Türkiye-Havas-Reuter Ajansı, Türk kamuoyuna her şeyin Avrupa'da kararlaştırılacağı, dolayısıyla başka şeylere kulak vermemesi mesajını ulaştırırken, aynı gelişme üzerine Anadolu Ajansı ise, aksine bütün dünyada emperyalizme karşı beliren tepkileri ve Türk milletinin iddia ve haklarını aktarıyordu. Öte taraftan bültenlerin içeriklerine bakıldığında Türkiye-Havas-Reuter, bültenlerinde ekonomik ve mali konular önemli bir yer tutuyor iken, Anadolu Ajansı bültenlerinde ise ulusal kurtuluş ve bağımsızlık her şeyin önünde yer almıştır.⁴¹³

Anadolu Ajansının teşkilatlanması ile beraber gelişen süreçte Anadolu'da Zonguldak, İnebolu, Antalya ve İzmit'te istihbarat müdürlükleri kurulmuştur. Bu müdürlüklerin aldığı haberler ile İstanbul ve Avrupa telsiz istasyonlarının, askeri telsiz istasyonu aracılığıyla elde edilen dış haberlere ait yayınları, günün belli zamanlarında memleketin her tarafına telgrafla bildirmek ve bastırılarak şehir içinde dağıtılmak suretiyle bu ihtiyacı karşıladığı gibi günlük gazetelere haber alma noktasında yardım etmiştir.⁴¹⁴

1920 yılının sonlarında Anadolu Ajansı ile beraber Anadolu basını da güçlenmiş, haber alma teşkilatları gelişmiş, hemen her yerde istihbarat şubeleri kurulmuş, İstihbarat subayları görevlerini eksiksiz olarak yerine getirmek için canla başla çalışmaya

⁴¹¹ Orhan Koloğlu, a.g.e., s. 46.

⁴¹² *Anadolu Ajansı kuruluşu Tarihçesi Safahatı, 1925-35* (Basım yılı yok) s. 7.

⁴¹³ Orhan Koloğlu, a.g.e., s. 49.

⁴¹⁴ *Anadolu Ajansı Kuruluşu Tarihçesi Safahatı 1925-1935*, s. 8. Bu konuda ayrıca bkz. Server İskit, *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, İstanbul 1943, s. 226 v.d

başlamışlardır. Bundan sonra Anadolu kamuoyu habersiz kalmamıştır. Bütün bu işlerin başlatılmasında ve yürütülmesinde Mustafa Kemal başta olmak üzere Müdafaa-i Hukuk örgütleri ile milli kuvvetler son derece önemli roller üstlenmişlerdir.⁴¹⁵ Bu yanıyla da milli hükümet daha ilk günlerinden itibaren mevcut işlerine bir düzen vermeğe çalışmış, propaganda ve basın konusunu en önemli silah olarak kabul etmiş ve ilk hamlede bu teşkilatı kurmuştur. Yukarıda bahsettiğim gibi yurt içinde belli yerlerde kurulan istihbarat merkezleri gibi yurt dışında da belli merkezlerde örgütlenmeye gidilmiştir. İlk önemli haber merkezleri, Londra, Paris, Berlin, Viyana, Cenevre, New York gibi Avrupa ve Amerika'daki büyük şehirler olmuştur. Anadolu Ajansı böylece haber toplama dağıtma noktasında yurt içinde müdürlükler, yurt dışında ise temsilcilikler yoluyla milli davayı ve ulusal mücadeleyi dış kamuoyuna anlatma fırsatı bulmuşken, dışarıdaki gelişmeleri de iç kamuoyuna aktarma imkanına sahip olmuştur.⁴¹⁶

Ankara'da Matbuat ve İstihbarat Müdüriyetinin kurulmasıyla beraber Anadolu Ajansı faaliyetlerini bu müdüriyet bünyesinde yürütmüştür. Ankara Matbuat ve İstihbarat Müdürlüğü, Anadolu'nun her yerinde matbaaların ihyası için çalışmış, Amasya Merkez Ordu Kumandanlığı da bu konuda çalışmalar yapmıştır. Amasya Merkez Ordu Kumandanlığınca, 17 Şubat 1921'de Ankara Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğüne çekilen telgrafta bu işi yapmak için “İrşat heyetleri teşkili”nin gerekli olduğu da vurgulanmıştır. 17 Şubat 1921 tarihli telgrafta da şunlar yer almıştır.

1-“ Sancak merkezleri mekatib-i Sultaniye ve mülkiye mualimlerimizin memleketin bizim ulema ile erbabı fazıl ve kemalinden birer irşat heyeti teşkil etmek ve bu heyetleri şu vazife ile tanzif etmek:

a- Yekdiğeri ile temas ve irtibat peyda etmek.

b- Her heyet bulunduğu mahaldeki matbaaların ihyası ile halk lisanında birer gazete tesisine çalışmak, çıkarttıkları gazetelerden birer nüshasını köylere göndermek, kendisini ahaliye sevdirmek, mutasarrıflar bu gazetelerin abone bedelini köylerden kemali seyr ve suhuletle tahsil edebilecekleri cihetle gazetelere bir menbai varidat temin edilmiş olur. Bu varidat ile köy mekteplerine mahsus kitaplar tab ve tevziine irşad heyetlerinin uhde-i

⁴¹⁵ Yücel Özkaya, *Milli Mücadelede Atatürk ve Basın (1919-1921)*, Ankara 1989, s. 36.

⁴¹⁶ Server İskit, a.g.e., s. 226-228 v.d, Bu konuda ayrıca bkz. Nuri İnuğur, *Türk Basın Tarihi (1919-1989)*, İstanbul 1992, s. 30.

hamiyetlerine tevdi etmek.”⁴¹⁷ Aynı yönde çalışmalar arasında Türk ve İslam dünyasını ilgilendiren konulara dair herkes tarafından rahatça anlaşılabilir biçimde sürekli yazılar yazılarak, yayınlamak, memleketin her tarafına muhabirler temin etmek, özel muhabirler dolaştırmak, uyarı heyetleri kurmak, okullarda öğretmenlerden yararlanmak, basın için de resmi kaynak oluşturmak esas alınmıştır.⁴¹⁸

Buradan da anlaşıldığı üzere Anadolu Ajansının da kurulduğu bu süreçte bir taraftan Anadolu’yu işgale girişen işgalci güçlerle mücadele edilirken, diğer taraftan da bu mücadeleyi, başta Anadolu olmak üzere yurdun her yanına yayabilecek, bir teşkilat kurmak ve kurulan bu teşkilat aracılığıyla işgal bölgeleri arasında irtibat sağlamak, işgallere karşı topyekün bir direniş bilinci geliştirmek, bu bilinci bir an önce sağlamak amacıyla halka en doğru bilgileri zamanında ulaştırıp, gereken maddi ve manevi desteği sağlamak amaçlanmıştır.

Anadolu Ajansı, bültenleri hazırlanırken özellikle bu ilk dönem içerisinde Ajansın belli yayın ilkelerine sıkı sıkıya bağlı kaldığı görülmüştür. Mustafa Kemal Paşa 6 Nisan 1920’de Yunus Nadi ve Halide Edip’le Ajansın ilk faaliyetlerini başlattığında, üzerinde durulan temel nokta, Ulusal Bağımsızlık Savaşı boyunca, milli birliği tehlikeye düşürecek kışkırtmalar ve yalanlara karşı milleti uyanık tutmak, ulusal mücadeleyi bağımsızlığa ulaştıracak, karar ve hareketleri zamanında halka bildirmekle işe başlanmıştır. Bunun yanında Ulusal Bağımsızlık Savaşı sırasında izlenen ulusal politika ile ters düşecek haberleri önlemek amacıyla, Mustafa Kemal Paşa’nın derlenen haberleri denetlediği, Ajansın halka doğru haber vermek yolunda çalışmalar yaptığı, Büyük Millet Meclisi’nin aldığı kararları, halka iletildiği bilinmektedir, böylece halk-hükümet bütünleşmesi sağlanmış oluyordu.⁴¹⁹

Anadolu Ajansının Ulusal Savaş’ın ilk döneminde ya da Cumhuriyet’in ilanı ve sonrasındaki sürecine bakıldığında dönemin siyasal koşullarına göre farklı hassasiyetlerle yayın yaptığı ve bu yönde bir yayın politikası izlediği görülmüştür. Nitekim Anadolu

⁴¹⁷ Yücel Özkaya, a.g.e., s. 56,57.

⁴¹⁸ Korkmaz Alemdar, a.g.e., 107. Bu konuda ayrıca bkz. Tez çalışmasının II. Bölümünde Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesinin kuruluşu çerçevesinde, TBMM., Z.C., C.2, (07.06.1336) İ.25, Cels.5,6 s. 125,126’da bu bilgiye yer verilmiştir.

⁴¹⁹ Yücel Özkaya, a.g.e., s. 47.

Ajansının 1979'da "Habercilikte 60.Yıl" adıyla çıkardığı broşürde ilkelerimiz başlığı adı altında temel olarak üzerinde durduğu nokta tarafsızlık olmuştur. Ancak burada daha çok ayrıntısıyla üzerinde durduğumuz süreç ulusal mücadelenin en yoğun olduğu dönemdir.⁴²⁰

Anadolu Ajansının TBMM'nin toplanmasına ve ulusal hükümetin kurulmasına değin geçen ilk devredeki çalışmaları, o günler için birinci derecede önem taşıyan iki nokta üzerinde toplanmış bulunuyordu. Bunlardan birinci Türk kamuoyunu yanlış yönlere sürükleyecek, ulusal birliği tehlikeye düşürmek amacıyla içten ve dıştan yapılmakta olan kışkırtma ve yalanlara karşı ulusu uyanık tutmak. İkincisi ise Ulusal Kurtuluşu sağlamaya yönelik karar ve girişimleri halka zamanında bildirmek.⁴²¹ Ajansın kuruluşuyla ilgili kanun (6.Sayılı) Türkiye Büyük Millet Meclisinin ilgili komisyonunda konu görüşülürken, etkili haberleşme araçları ihtiyacı üzerinde özellikle durulmuş ve "silah kadar etkili politika ve düşünce örgütlerinin öteden beri ihmal edilmiş olması" önemle belirtilmiştir.

2.8. ANADOLU AJANSI BÜLTENLERİNDEN DÖNEMİN GELİŞMELERİNE BAKIŞ

Mondros Mütarekesiyle beraber Anadolu'da başlayan işgallere karşı, halkın direnişe geçmesi ve yine bu direnişin bir ayağı olarak, Anadolu'nun dört bir yanında Milli Mücadele'yi destekleyen irili ufaklı birçok gazete yayınlanmıştır. Ancak Anadolu'da başlayan Ulusal Bağımsızlık Mücadelesi'nin tüm yurda yaygınlaştırılması, her gün hem cephelerden gelişmelerin, hem Anadolu ve İstanbul'daki diğer haberlerin alınması ve dünyadaki gelişmelerin yurt içine bildirilmesi için çok daha kapsamlı bir haber kaynağı olarak ulusal bir haber ajansına ihtiyaç duyulur. Bu çerçevede kurulan Anadolu Ajansı, bir taraftan Anadolu'daki tüm bu yerel Milli Mücadele basınına merkezi bir kaynaktan en doğru haberleri vermeğe çalışırken, diğer taraftan da yayınladığı bültenler aracılığıyla yurt içinde ve yurt dışında Milli Mücadele lehinde bir kamuoyu yaratmayı amaçlamıştır. Bu çerçevede Anadolu'da başlayan Kurtuluş Savaşı içerisinde Anadolu Ajansı ve Ajansın yayınladığı bültenler büyük önem taşımaktadır. ATASE Arşivinden elde ettiğimiz belgeler çerçevesinde Ajansın ilk bülteninin 12 Nisan'da yayınladığını biliyoruz. 12 Nisan 1920 tarihli bülten şu şekildedir:

⁴²⁰ *Anadolu Ajansı, 1979 Habercilikte 60.Yıl*, s. 2.

⁴²¹ İzzet Öztoprak, a.g.e., s. 40,41.

Payîtahtımızın düşman işgal ve istilâsı altına geçmesi üzerine Anadolu ve Rumeli'nin Müdafaa-i Hukuk âzm-i tecellûdanesiyle harekâta geldiği şu sıralarda din ve vatan kardeşlerimizin en sâhîh havâdis ve ma'lûmat alabilmelerinin te'minen te'sis eden Anadolu Ajansı bugünden itibâren ifâ'yi vazifeye başlıyor. Hergün vereceğimiz havâdis ve ma'lûmatın oraca da mümkün olduğu kadar fazla kimse tarafından okuyub bilinmesi lüzumu ârz ve izâha hacet görmem. Bu maksadla oralarda dâhi teşkîlat-ı mahsusa vûcud getirilerek her gün vereceğimiz ma'lûmatın telgrafhane kapularında siyah levhalar üzerinde tahrîri vesâit olan yerlerde tab' ve teksîri ile tevzî'i nahiyelere, hatta köylere varıncaya kadar gönderilmesi husûsatının temini cümlelerin himmet-i hamiyetkârânelerinden rica ederiz. Bu mukaddemeden sonra bugünün en son malumat ber-vech-î âti veriyoruz.

1- *Almanya'da cumhuriyet taraftarı Hindenburg Partisine tabî olmaktadır.*

2- *Cemâhîr-i Müttehide-i Amerika'da Wilson prensiplerinin tatbiki için büyük bir arzu ve mehâfil-i siyasiyyede lehimize şiddetli cereyan olduğu gibi Amerika gazeteleri de Türklerin müstâkil kalabilmeleri için uzun makâleler neşr etmektedirler.*

3- *Bolşevik orduları Denikin ordusunu tamamen dağıtmış, Dağıstanlılarla müttefikan Kafkasya'da vaz'îyete hâkim olmuşlardır. Gürcistan ve Azerbaycan efkâr-ı umûmiyesi ekseriyetle Bolşeviklere taraftar bulunuyorlar.*

4- *İzmir'de Yunan mezâliminden hükûmete ve Düvel-i İtilâfiye mümessillerine şikâyet etmek üzere gelen bir hey'etin muhtıraları Türkçe olarak İtalyan, Amerikan ve Fransız mümessilleri kabûl ettiği halde İngiliz mümessili yalnız İngilizce veyahud Fransızca olarak muhtıra kabûl edeceğini söyleyerek şikâyetleri dinlememiştir. Bu muhtırada mezkûr mezâlim arasında Kariye İmamı Haydar Efendi'nin bir çam ağacına bağlanarak boğazından destere ile kesilmek gibi vahşetler mevcuttur.*

5- *Arnavutluk'da umum Hıristiyan işgâline karşı ihtilâl ve isyan vardır. Görice'yi Arnavudlar zabt etmek üzeredir.*

6- Yunanlıların Makedonya'ya kırk bin kişilik bir kuvvet sevkine mecbûr oldukları haber alınmıştır. Telgraf ve telefoncu takımları fi 5 Nisan'da ilk kâfile olarak Selanik'e iki tabur sevk olunmuştur.

7- Bulgarların Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri teşkilat-ı milliyesiyle tevhîd-i harekât etmeyi kendi menfaâtlerine muvafık bulduklarını Bulgar gazeteleri yazıyorlar. Trakya'nın Yunanlılar tarafından işgâli halinde Müslümanlarla beraber Yunan ordusu aleyhine harp etmeye karar vermiş oldukları yine mezkûr gazetelerden anlaşılmıştır.

8- 8.4.36 tarihli Dersa'adet matbu'ât hûlasasıdır. Fi 5 Nisan'da İstanbul'a bir İngiliz torpidosuyla gelen Ceneral Deniktin, Erkân-ı Harbiye Reisi Romanofski Rus sefarethânesine olmuşlarsa da iki şahs-ı meçhul tarafından Erkân-ı Harbiye Reisi'nin katli üzerine Ceneral tekrar vapura âvdet etmiştir.⁴²²

Anadolu Ajansının yayınladığı bu ilk bültende memleketin içinde bulunduğu durum ortaya konmuş, bu çerçevede Anadolu Ajansının kuruluş amacı belirtilmiştir. Ortaya konan bu amaç çerçevesinde Anadolu Ajansı bültenlerinin dağıtımının taşıdığı önemden bahsedilmiş, yine Ajans bültenlerinin dağıtımı için bir dağıtım ağı kurulması ve bu dağıtım ağının düzenli bir şekilde işletilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır.

Anadolu Ajansının bu ilk bülteninde ki haberlerin niteliğine baktığımızda hem yurt içinden hem de yurt dışından haberlerin yer aldığını görmekteyiz. Dış haberlerin içeriğinde Avrupa Balkanlar ve Amerika'dan önemli siyasal gelişmelerin yer almasının yanı sıra bu dış gelişmelerden Türkiye'yi ilgilendiren haberlerin de özellikle seçildiği anlaşılmaktadır.

Ajans bültenlerine bakıldığında hem iç hem de dış kaynaklardan gelen farklı istihbaratların değerlendirildikten sonra Ajans bültenlerinde en doğru şekilde yer almasına özen gösterilmiştir. Ancak burada Anadolu Ajansının sadece bilgi toplayan ve bu bilgileri alt alta sıralayan, tek amacı bilgi vermek olan herhangi bir haber ajansı şeklinde düşünmemek gerektiğini belirtmeliyim. Çünkü Anadolu Ajansının kuruluş amaçlarında yer aldığı üzere Ajansın, Anadolu'daki Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın başarıya ulaştırılması

⁴²² ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu, Sıra N. 335, Kutu N. 1040, Gömlek N.108, Fihrist N. 108-1

noktasında, halkı gelebilecek tehditlere karşı uyarmak, bilinçlendirmek, bilgilendirmek, harekete geçirmek gibi amaçlar çerçevesinde önemli bir araç olduğunu unutmamız gerekiyor. Dolayısıyla Anadolu Ajansı bültenleri hazırlanırken duyulan kaygı herhangi bir haber ajansının duyduğu kaygıdan farklıdır. Ajans bültenleri yazılırken tarafsız bir bakış açısından hareket etmek ve salt haber vermek düşüncesi yoktur. Bilakis bu süreç içerisinde Anadolu Ajansı bültenleri hazırlanırken, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın anlamı, önemi, gerekliliği, yurtiçindeki gelişmeler, özellikle cephe haberleri, İstanbul Hükümeti'nin tavır ve tutumlarını ele alırken tam olarak bir taraftır. Anadolu'da toprakları işgale uğramış, kendi içinde ve dünyayla bağlantısı kesilmiş olan bu coğrafyada kurulmuş olan bu, ulusal haber ajansı öncelikle Anadolu'nun çeşitli cephelerinden haberler vermiş, bu haberleri verirken mevcut durumu bütün çıplaklığıyla ortaya koymuş, diğer taraftan bu durumun sorumlularını da işaret etmiştir. Cephe haberleri verilirken durumun vahameti ne olursa olsun hem cephede savaşan askerin hem de halkın moral ve motivasyonunu yüksek tutmak adına daima yürütülen mücadelenin haklılığı ve zafere olan inanç vurgulanmıştır. Bu yanı sıra bakıldığında ajans bültenlerinin dili ve üslubu didaktik ve tarafsız değil, bunun tersi olarak ülkenin içinde bulunduğu koşulların duyarlılığına uygun olarak hem tam bir taraf, hem de hamasi denebilecek bir üsluptadır. Aşağıda Anadolu Ajansı bültenlerinde dönemin iç gelişmeleri başlığı altında verdiğim 11-12 Temmuz 1921 tarihli bültende Fevzi Paşanın Batı cephesinde ki savaş ve Yunanlıların hareketlerine dair değerlendirmeleri bu duruma iyi bir örnek teşkil etmektedir.

Bunun gibi dış dünyadan gelişmeler verilirken, dünyada olup biten siyasal ve ekonomik gelişmelerin verilmesinin yanında özellikle Türkiye'yi ilgilendiren dış gelişmeler önemli yer tutmuştur. Anadolu'daki işgalci İtilaf Devletleri'nin kendi aralarında ve diğer devletlerle ilişkileri, siyasal, sosyal ve ekonomik alandaki gelişmeleri de takip edilmeye çalışılmıştır. Bu devletlerin kendi bölgelerinde veya bunun dışındaki herhangi bir devletle yaşadıkları sorunlar, çatışmalar iç isyanlar, iç sorunlar özellikle takip edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede örneğin, ajans bültenlerinde İngiltere'nin İrlanda ile ilişkileri ve konu ile ilgili gelişmelerin takip edildiği görülmüştür. Dış dünyada, Avrupa ve Balkanlardaki gelişmelerin yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan gelişmeler de önem kazanmış, zaman zaman uzak Asya'dan haberlere de yer verilmiştir. Bu çerçevede 17 Temmuz 1921 tarihli Anadolu Ajansı bülteninde Bulgar basınından askeri

nitelikteki bir gazetenin, Türklerle Yunanlılar arasındaki savaşı değerlendirdiği görülür. Haberde Yunanistan'ın bu zamana kadar izlediği yanlış politikaların ve devam eden savaşın Türkler lehine gelişeceğini bu çerçevede Sevr Antlaşması'nın yeniden Türkler lehine düzenleneceğinden bahseder. Yine aynı tarihli bültende Fransa'nın Anadolu'da ki işgal süreci sorgulanmakta ve Fransa'nın Şark'taki macerasına son verip kuvvetlerini geri çekmesi yönünde bir değerlendirmeler yapılmıştır. Bu bültende ayrıca bir İtalyan gazetesinin (Koryara Dellasara) Sevr Antlaşması'nın sonuçlarına dair son derece önemli tespitleri yer almaktadır. 4 Ağustos 1921 tarihli Anadolu Ajansı bülteninde ise Ankara ve Moskova arasındaki ilişkilerin olumsuz olduğuna dair yayınlanan haberlerin asılsız olduğu Ankara-Moskova ilişkilerinin her zamanki gibi olumlu bir yönde olduğu belirtilir. Uzak Asya'dan Hindistan'dan 17 Temmuz 1921 tarihli bültende verilen bir haberde Hint Müslümanlarının Hindistan'da İngiliz politikalarına karşı duruşları ve bu çerçevedeki faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Anadolu Ajansı tüm bu dış kaynaklı haberleri verirken özellikle Balkanlar ve Avrupa'da yayın yapan büyük gazetelerden hem haber alıntılarına, hem de önemli görülen makalelere yer vermiştir.

Anadolu Ajansı Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın başarıya ulaşması için kuruluşunda da belirtildiği gibi işgallere ve tehditlere karşı halkı uyarmak, bilinçlendirmek, bilgilendirmek çerçevesinde bir misyon edinmiş bu yapıyla sıradan bir haber ajansı değil de Anadolu'daki Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın hem iç hem de dış kamuoyuna propagandasını yapacak bir propaganda teşkilatı yada yayın organı olarak da konumlanmıştır diyebiliriz.

Anadolu Ajansının kuruluşunu takip eden günlerdeki bültenlerine şöyle bir baktığımızda 14 Nisan 36(1920) tarihli bültende İngilizlerin İstanbul'u işgali sonrasında İstanbul'da otoriteyi ele aldığı ve bu çerçevede Zat-ı Şahaneyi esir aldığı kurulmuş olan Damat Ferit Hükümetini ise istediği şekilde kullandığını belirtilir. İstanbul'un işgali olayından sonra ⁴²³Amerika Birleşik Devletleri kamuoyunun daha çok Türkiye lehine döndüğünü belirtir. Yine İstanbul'un işgalinin Hindistan'daki yansımalarından bahsederek ortaya çıkan tepkilerden bahsedilir.

⁴²³ Kazım Karabekir, İstiklal Harbimiz, c.3, Emre Yayınları, Yayına Hazırlayan Faruk Özerengin, İstanbul 2000, s. 1334-1337.

18 04.36(1920) tarihli ilk bültende ise daha çok İstanbul'un işgali sonrasında dağıtılan Meclisin iş yapma imkanının olmadığını belirterek yakın zamanda Anadolu'da Ankara'da kurulacak olan Büyük Millet Meclisinin toplanma haberini verir. Bu süreçte İstanbul'daki işgal ve tutuklamalardan kurtulanların Anadolu'ya gelerek yeni Meclise katılmalarını belirtir. Damat Ferit Hükümetinin İngiliz emir ve iradesi ile iş başına geldiğini ve "İngiliz vari hareket ettiği" belirtilerek bu sırada çıkan Anzavur Ayaklanmasının gelişmeleri anlatılır. Bu bültende ayrıca Tunus'ta İstanbul'un işgaline tepki gösterildiği belirtilir.⁴²⁴

18.4.36 tarihli ikinci bültene baktığımızda Meclis'in Ankara'da toplanacağı bilgisi yinelenmiş, bunun için gereken hazırlıkların yapıldığı belirtilmiştir. Dış gelişmeler çerçevesinde ilk olarak Makedonya ve Arnavutluk'taki olaylar üzerine Yunanistan'ın bölgeye asker çıkarmak zorunda olduğu ama bunun için yeterli askerin nereden temin edileceği sorulmaktadır. İtalya'nın ise Türkiye'ye bir nefer bile asker sevk etmek istemediği belirtilir. Güney cephesinden verilen haberlerden sonra Almanya'da İtilaf Devletleri'nin hareket ve isteklerine uygun olmayan yeni bir hükümetin kurulmasına gidildiğinden bahsedilir. Son olarak Anzavur'un takip edildiğini ve "cephelerde vaziyet iyidir" denerek bülten haberleri tamamlanır.⁴²⁵

24 Nisan 36/1920 tarihli bültende ayrıntılı bir biçimde Ankara'da Büyük Millet Meclisinin açılması ve Mustafa Kemal'in Meclisteki konuşmaları konu edilir. 24 Nisan tarihli bu bültende Meclisin hangi koşullar içerisinde hangi amaçlarla toplandığı, bu Meclisin hükümet teşkilatı ve hükümet şeklinin nasıl olacağı belirtilmiş ve ardından neden bu şekilde bir hükümet teşkilatının belirlendiği açıklanmıştır. Meclisin sahip olduğu olağanüstü yetkiler çerçevesinde bu tarihten sonra millet adına söz söyleme ve hareket etme yeteneğine sahip olunacağı belirtilirken, Padişah ve halifenin durumu ve bundan sonraki konumu belirlenmiştir.⁴²⁶

⁴²⁴ Kazım Karabekir, a.g.e, s. 1371-1374.

⁴²⁵ Kazım Karabekir, a.g.e., s. 1374-1376.

⁴²⁶ Kazım Karabekir, a.g.e., s. 1401-1406.

Bunun dışında Orhan Duru'nun Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye'nin Kurtuluş Yılları adlı eserinde Anadolu Ajansının 1921 yılının 24 Ocak ve 21 Şubat arası yayınlanmış 7 bültenine yer verilmiştir. Amerikan arşivindeki bu bültenlerin Fransızca olarak dış dünyaya haber vermek amacıyla yayınlandığı belirtilmektedir.⁴²⁷

Bültenlerde genel olarak dünyadan ve Anadolu'dan haberler konu edilirken, daha yoğun olarak o dönem batı cephesinde cereyan eden muharebelere yer verilmiştir. Bu bültenlerde bir taraftan Yunanlıların Anadolu'daki işgalci ve haksız tutumları anlatılırken diğer taraftan, Yunanlıların cephelerde cereyan eden gelişmeleri hem kendi iç kamuoyuna hem de dünya kamuoyuna yanlış aksettirdiği haberleri verilmiştir. Ajans bültenlerinde bir taraftan bu gibi haberler için gereken yalanlamalar yapılırken, diğer taraftan da gelişmelerin asıl, esas ve doğru halini verip, Anadolu Ajansı olarak meseleleri nasıl gördüğünü yine aynı bültenler içerisinde ortaya koymuştur.

Anadolu Ajansının yayınladığı bültenlerle ilgili olarak tez çalışmasının bu kısmında, ilk kez bu tez çalışması içerisinde yer alacak olan Anadolu Ajansının Temmuz 337(1921) ile yine aynı yılın Ağustos ayına ait olan bültenlere yer veriyoruz. Ajans haberlerine iç ve dış haberler olmak üzere iki ayrı kısımdan bakacağız.⁴²⁸

2.8.1. Anadolu Ajansı Bültenlerinde Dönemin İç Politik Gelişmeleri

Anadolu Ajansı bültenlerinden dönemin iç ve dış gelişmelerini verirken bulabildiğimiz bültenler sınırlı bir zamanı kapsadığı için aşağıda gördüğümüz bültenler daha çok bültenlerden örnekler niteliğindedir. Anadolu Ajansı bültenlerinin elimizdeki sayılarına göre genellikle bültenlerdeki ilk haberler cephe haberleridir. Batı cephesinde geçen ve birbirini takip eden günlerdeki bu gelişmeler verilirken en küçük çarpışmalar bile konu edilmiştir. Aşağıda sayılarını verdiğim bültenlerde cephe haberleri konu edilmiştir.⁴²⁹

⁴²⁷ Orhan Duru, a.g.e., s. 103-108.

⁴²⁸ Ajans Bültenleri içerisinde özellikle dış dünyadan gelişmeler verilirken başta Avrupa basını olmak üzere Rum, Bulgar ve Ermeni gazetelerinden de alıntılar yapılmıştır. Bu gazetelerden bazılarının isimlerinin tam ve doğru okunduğundan emin olamadığımızı belirtmeliyim.

⁴²⁹ Batı Cephesinde geçen muharebe haberleri 5-6 Temmuz 337(1921), 8-9 Temmuz (337) 1921, 8-10 Temmuz (337) 1921, 9-11 Temmuz (337) 1921, 9-11 Temmuz (337) 1921, 11-12 Temmuz (337) 1921, 12-13 Temmuz (337) 1921, 14 Temmuz (337) 1921, 15 Temmuz (337) 1921, 16 Temmuz (337) 1921, 17 Temmuz (337) 1921, 18 Temmuz (337) 1921, 20 Temmuz (337) 1921, 21 Temmuz (337) 1921, 22 Temmuz (337) 1921, 24 Temmuz (337) 1921, 2-4 Ağustos (337) 1921, 4 Ağustos (337) 1921, 4-6 Ağustos (337) 1921, 2 Eylül (337) 1921, tarihli bültenlerde yer almaktadır.

Anadolu Ajansının 18, 22, 24 Temmuz tarihli bültenleri yalnızca Batı cephesindeki haberleri konu etmiştir. Çalışma içerisinde Anadolu Ajansının iç gelişmelerle ilgili haberlerini verirken tüm cephe haberleri yerine, örnek olması açısından aşağıda 18 Temmuz tarihli bültene yer verilecektir. Genel olarak cephe haberlerinin verilmiş şekline bakıldığında cephelerde yaşanan gelişmeleri haber olarak vermekle beraber özellikle Batı cephesinde Yunanlıların işgale giriştikleri Anadolu topraklarındaki Türk ve Müslüman halka dönük şiddet dolu hareketleri, yaptıkları katliamlar ile gayri ahlaki savaş taktiklerinden bahsedilir. Bunun yanı sıra cephe haberlerinde dikkat çeken diğer bir unsur Ajans bültenlerinde cephelerdeki çarpışmalarda yenilgilerin ve kayıpların olması halinde bile, halkın ve cephede savaşan askerin cesaretini ve savaş motivasyonunu yüksek tutmak amacıyla ordunun bu savaşları kazanacağı ve en nihayetinde zafere ulaşacağı mesajı sıkça verilmiştir. Bunun dışında TBMM’de cereyen eden önemli gelişmeler ve kararlar, iç basında Milli Mücadele lehine yazılan ve önemli görülen kimi makaleler de Ajans bültenleri içerisinde yer almaktadır.

6-8 Temmuz 337 (1921)

424-34

Anadolu Ajansı

Tebliğ-i Resmî;

Ankara 5 Temmuz bir müddetten beri İstanbul ve Avrupa Matbâatının başlıca gazetelerinde Anadolu Ajansı nâmına asılsız ve düşman propagandasına hâdim (hizmet eden) ve hâkim neşriyat görülmekte ve hatta bu neşriyat belli başlı Avrupa telgraf ajanslarına daimi sermaye işgal etmektedir. Anadolu Ajansı bu gibi neşriyâtâ karşı ihtiyâtkâr olmayı karilerinden (okuyucularından) rica ve bu hal devam ettiği takdirde kendi namına, yanlış haberler icâd ve tebliğ eden ajansların isimlerini neşr ve ilan edeceğini ilave eder.

Ankara 6 Temmuz İstanbul’da Rumca (Tonos) gazetesi İzmit mutasarrıf-ı sâbıkı İbrahim’in Yunan idâre ve ordusuna ifâ ettiği hizmetten sitayişle (övgüyle) bahsederek merhûmun bir haftadan beri İzmir’de bulunduğunu ve orada mesâisine devam edeceğini yazıyor.

Ankara 6 Temmuz İzmir’de vuku bulan infilâklar hakkında tafsilât-ı atîye (uzun ve ayrıntılı anlatım) vârid (bir şey hakkında söylenen ve uygulanan) olmuştur. İzmir’de Mumnili civarındaki mühimmât depoları Haziran’ın üçüncü günü saat dörtde yekdiğerine sirâyetle kâmilin infilak etmiştir. İlk traka (bir şeyin düşmesiyle çıkan ses) saat dördü gece bütün İzmir evlerini şiddetli sarsmış, gökler birdenbire bir dumanla örtünmüştür, camlar kırılmış, duvarlar sarsılmış ve bazı evler yıkılmıştır. İkinci traka daha şiddetli olmuş İzmir’in her tarafını sarsarak bütün içeri camlarını kırmıştır. Halkalı yukardan deponun bulunduğu mahalleye kadar olan mesafenin ekserî yerlerinde yüzer ellişer metre genişliğinde ve altmış metre derinliğinde çukurlar açılmıştır. Her taraf demir parçalarıyla dolmuş punta tramvayları yollarından çıkmıştır. Birinci depo dinamit ve şehre mevâdd-ı müstâkile (mevadd: maddenin çoğulu) ile ikincisi top mermisiyle dolu idi. Ahâli heyecandan sokaklara döküldüğü cihetle her taraf askeri kordon altına alınmıştır. Askerden ve ahaliden birçok telefât ve mecrûhîn (yaralı ve yaralanmışlar) var ise de mukadderi henüz belli değildir. İzmir Yunan Komiseri tarafından gazetelerde neşr olunan bir beyânnâmede işgalin bir kaza neticesinde vukû bulduğunu söylemektedir. Bununla beraber memur-ı askeriye işgalin bir suikast eseri olduğundan cihetle birçok Müslümanların tevkîf ve tazyîka (baskı, sıkıştırma) başlamışlardır.

Ankara 6 Temmuz- İstanbul gazetelerinin verdiği malûmâta nazaran İzmir’de vukû bulan işgalde yunanlıların taârruz için iddihâr (biriktirme, saklama, depolama) eyledikleri mühimmât kâmilin mahv olmuştur. İstilânın bir suikast eseri olduğu ve Konstantin aleydârları tarafından ikâ (olma, oldurma, işleme) edildiği tahmin olunmaktadır.

Anadolu Ajansı 6 Temmuz sene 337

Zonguldak 8 Temmuz sene 337

Zonguldak Naim Nuri Matba’ası

8-9 Temmuz 337 (1921)

425-35

Anadolu Ajansı

Tebliğ-i Resmî;

Ankara 7 Temmuz Yunanlıların Gördes’de yaptıkları mezâlîme dâir gelen malûmâta nazaran kasaba kamilen ihrâk (yakma, ateşe verme) edilmiş bin beş yüz evden ancak yedi ev kurtulabilmiştir. On cami ile bir medrese yıkılmış, evlerin eşyası kâmilin soyulup

götürülmüştür. Gördes ve Akça Nahiyesinde kırk iki kadın ve kızın namusuna tecavüz eden Yunanlılar, kadın erkek isimleri mahfûz (korunmuş) yirmi üç şehit, yüz on üç kişi cerhetmişlerdir. (yaralamak, çürütmek)

Anadolu Ajansı 8 Temmuz sene 337

Zonguldak 9 Temmuz sene 337

Zonguldak Naim Nuri Matba'ası

8-10 Temmuz 337 (1921)

426-36

Anadolu Ajansı

Tebliğ-i Resmî;

Ankara 8 Temmuz- Saltanât-ı Meşrûta Fırkasının neşri efkârı olarak intisâr eden (dağılmak, dağıtmak, yayılma) Alemdâr gazetesi birkaç günlük tatil neşriyâtından sonra yine eski mesleği dahilinde vesair meselenin riyâset-i tahrîyesi (baş tahrikçi) altında pençşenbih (Perşembe) gününden itibaren intisâra (yayılma, dağılma) başlayacaktır.

Ankara 8 Temmuz İkdâm gazetesinin istihbârâtına nazaran Bursa'daki Üçüncü Yunan Kolordusunda ihtilâl emâreleri görülmeye başlamıştır. İki Yunan fırkasının Venizelos ve Konstantin tarafından ihlâl ettiği efrâd ve zabitanın bir kısmının kıt'alarından infikâkı (yerinden ayrılma) bildirilmiştir.

Anadolu Ajansı 8 Temmuz sene 337

Zonguldak 10 Temmuz sene 337

Zonguldak Naim Nuri Matba'ası

9-11 Temmuz 337 (1921)

428-38

Anadolu Ajansı

Tebliğ-i Resmî;

Ankara 10 Temmuz Büyük Millet Meclisinin dünkü ictima'da bulunanların garbî Anadolu'da ikâ (vukudan geliyor, olma, oldurma, yapma, etme) ve irtikâb (kötü bir iş yapma) edildikleri bipayan-ı mezâlim(sonsuz, tükenmez zulüm) ve cinâyet mevzû'u müzâkere olmuş ve bu müzâkerât fevka'l-âde heyecanlı suretle cereyan etmiştir. Bursa Meb'usu Cemaleddin Baha Bey bir seneden beri Bursa'nın ma'ruz kaldığı Yunan zulmü ve fecâyî'inden bahs ile düşmanın Bursa'yı yakmak hususundaki istihzâr-ı (hazırlama,

huzura getirme) i'timânın(emin olmak, emniyet etme) olmak için Meclisin, Hükümet nezdinde teşebbüsâtda bulunmasını teklif etdi. Azânın talebi üzerine Yusuf Kemal Bey hariciye vekaletinin Yunan mezâlemine protesto eden müte'addid notlarını okuyarak izahât verdi. Her iki celsede müte'addid hatibler söz alarak hararetli nutuklar irâd eylemişler ve feca'yinin tahammülsüz bir duruma dâhil olması ve şimdiye kadar yapılan protestoların müsbet(olumlu) bir netice vermemesi hasebiyle köy ve kasabalarımızın yakulub yıkılmasına ve Müslüman kanının bir mebzûliyetle (bolluk, çokluk) akmasına nihayet virmek üzere kat'i ve şedîd (şiddetli) tedâbir ittihazını (kabul etme, sayma) talep etmişlerdir.

Yunan şenâyi'ne(kötülük, fenalık) karşı tedâbir-i ma'na ittihazı için âzâ tarafından verilen elli taktir, Fevzi Paşanın teklifi üzerine Heyet-i Vekîleye havâle olmuş ve vaktin geç olması hasebiyle müzâkerât Pazarertesine kalmıştır.

Ankara 10 Temmuz Büyük Millet Meclisinin dünkü ictima'nda verilen bir taktir üzerine küşâd olan âyân Meclis-i Mebûsânına beyân-ı tebrîkât edilmesi gerekli olmuştur.

Ankara 10 Temmuz- İstanbul'dan: Londra'da münteşîr Daily Ajansından iş'ar (yazı ile bildirme, haber verme) olunuyor. Yunan ordusunda kuvve-i ma'neviye yok gibidir. Kral Konstantin ordusunun başına gelirken askerler tarafından ısıklıkla karşılanmış ve bazı kıt'alar arasında ihtilal çıkmıştır. Netice îtibarîyle Yunanlıları karşılayacak olan Türk orduları Yunanlılardan çok yüksek bir kıymet-i askeriyye hâiz (sahip) bulunmaktadır.

Anadolu Ajansı 9 Temmuz sene 337

Zonguldak 11 Temmuz sene 337

Zonguldak Naim Nuri Matba'ası

9-11 Temmuz 337 (1921)

427-37

Anadolu Ajansı

Tebliğ-i Resmî;

Ankara 9 Temmuz İkdâm gazetesi Yunan ta'arruzundan bahîsle diyor ki: Rumca gazetelerin neşriyât-ı mahsusâyyla ilân olunan Yunan ta'arruzu henüz başlamadığı gibi Pruba gazetesine nazaran kraldan cepheye azîmet (gitme, gidiş) etmiştir. Anadolu'daki

ufak tefek muharebenin bir ta'arruz mahiyetinde olmadığı şüphesizdir. Matbû'at-ı Ecnebiyye'de bu zeminde beyân-ı mütalaât etmektedir.

Ankara 9 Temmuz Atina Tahidrumus gazetesine bildirildiğine göre müttetikîn Meclis-i Aliyyesi İtalya'da vukû bulan buhrânı nazâr hasebiyle gelecek haftanın sonlarına doğru akd-ı ictimada edecektir. Meclis evvela Silezya ba'dehû (bundan sonra) Anadolu meselesini tedkîk edecektir. Bu ictimada karar-ı kat'i ittihâz olunmayacağı ancak vazî'ye-i cedide (yeni durum) hakkında teâtî efkâr (birbirine fikir verme) edineceği zannedilmektedir.

Ankara 9 Temmuz Morning Post gazetesi Anadolu vaz'iyed-i askeriyyenin tevzi'âtından (dağıtma, dağıtımlar, herkese payını verme) evvel mütdefiklerin Şark Meselesini ciddî bir tarzda tedkîk etmeyeceklerini ve yekdiğerinin karşısında ahz-î mevkî (yer alma) eden iki ordunun boy ölçüşmek üzere bulunduğu bir sırada ciddi bir müzâkerata başlamanın mevsimsiz olduğunu yazıyor.

Anadolu Ajansı 9 Temmuz sene 337

Zonguldak 11 Temmuz sene 337

Zonguldak Naim Nuri Matba'ası

11-12 Temmuz 337 (1921)

924-93

Anadolu Ajansı

Tebliğ-i Resmî;

Büyük Millet Meclisinin bugünkü 11 Temmuz Pazartesi İctima'ında Heyet-i Vekîle Re'isi Fevzi Paşa Hazretleri, Yunan ta'arruzu ve Yunanlıların Anadolu da ikâ ettikleri mezalim hakkında beyânatda bulunmuştur. Yunan mezalimine dair Heyet-i Vekîlenin müzâkerâtı arz etmeden evvel Yunanlıların ihtiyâren inkişâfa başlamış olan ta'arruzuna dair bazı ma'rûzatda bulunmak isterim. Ma'lûm-ı alfnizdir ki itilâf devletlerinin tavassut teklifî Yunanlılar tarafından reddedildikten sonra Yunanlıların müntehî (bir şeyi sonlandırma tamamlama) olarak ta'arruz etmeleri lazım geliyordu. On beş gündür de ikâz ediyorduk. Bu müddet zarfında düşmanın geri hatlarında tahribât yapmak içün akıncı müfrezelerimiz faaliyete geçtiler. Müfrezelerimiz Alaşehir hattının iki yerinden tahribe ve sevk defterlerinin elde edilmesine muvaffak oldukları gibi Edin-Nazilli şîmendûfer hattının

Dest köprüsünü de tahrib ettiler. Bunlardan birisi yetmiş metre dolayında olduğu için bu suretle Yunan sevkiyatı tēhire (geciktirilmeye) uğramıştır.

Bade Fevzi Paşa geçen ictima'da Heyet-i Vekîleye havale edilen Yunan mezâlimi hakkındaki takrîrlere nakl-i lazım ile demiştir ki: Yunan ordusu harbdeki dayağı müte'akib eden harbdeki inhizâmın (hezimete uğrama, bozulma, yenilme) acısını gördüğü masumlarsız çoluk çocuk ve kadınlardan hatta cephede ne kadar telefât verir ise o mikdara mukabil geride çoluk çocuk öldürmeye kendisine şî'ar eylemiştir. Buna rağmen bizim ordumuz bilhassa Türk askerleri şimdiye kadar böyle celladlık, kundakçılık ve yankesicilik yapmamıştır. Ancak onlar düşmanlarından muharebe meydanlarında merdçe intikam almağı öğrenmişler ve asırlarca bunu tatbîk etmişlerdir. Onun için heyeti alîyyenizden istirhâm ederim, düşmanlarımızın derecesine inmeyelim. Şiddetli alkışlar. Ordumuzun milletimizin ve dinimizin adil ve iffetini daima düşmana göstereyim büyük bir alem-i adâvete karşı göstereceğimiz bu temkin ve vakâr kazanacağımız davamızda en parlak bir mesel (örnek, benzer, dokunaklı ve manalı söz.) olacaktır.

Ankara 11 Temmuz Yunan ta'arruzunun başladığından bahseden bugünkü Hakimiyet-i Milliye gazetesi diyor ki: Allahın inâyetine sakınan ve son günümüzün kuvvetini istidâd (doğrulma, alışma) eden milletimizin en büyük vazifesi bize en kudsî imdâdımızı bahş edecek, düşmanlarımıza en büyük hüsrânı gösterecek olan şu mühîm günlerde bir ahde vefa içerisinde hareket ederek neticeyi imân i'timan (emin bulunma, emniyet etme) ile beklemektedir. Kalblerimiz ve gözlerimiz şecay-ı ordumuza (yiğit, yürekli ordu) müteveccihdir (bir yöne doğru yönelmek). O ordumuz ki gayet hakla düşman karşısında nasıl hareket edeceğini bildi ve nemrud hususunu iki defa mahzûn(üzmek üzülmek) etdi. Tevfîk Allahındır. Dünden itibâren Burusa, Uşak cebhelerinde inkişâf eden Yunan ta'arruzundan bahsederken Yeni Gün gazetesi bugünkü nüshasında neşrettiği bir baş makalede diyor ki: İleri in. O günde asırların hürmetle boyun eğdiği kahraman ırkımın yekniyet altun ordusu hak ve hürriyet seni bekliyor. Kahraman cedlerimizin iklimler olan silahlarıyla yavaş yavaş türbelerinden çıktıklarını görür gibiyim Dünyaları kendilerine dar gören Yavuzlar Fatihler yatdıkları mübârek toprakların halâsını (kurtulma, kurtuluş) gözlüyorlar. Çanakkale'de yanan cesur kardeşler kemiklerine yapışmış silahlarıyla titreşiyorlar. Çektiğimiz yeter. Kan ... olduğumuz toprakları esir

Türkleri kurtarın diyorlar. Her vatandan büyük aziz Türkiyemiz hak ve hürriyet için hakk ve istiklâl için dövüşüyorlar. Bu dünya tarihinin kaydettiği şanlı mücadelelerdendir. Davamız ilk ve benzerinin o kendi açık ve pakdır. Matemli tarihinde hakk ve hürriyet bizi bekliyor. İleri arş.

Anadolu Ajansı 11 Temmuz sene 337

Zonguldak 12 Temmuz sene 337

Zonguldak Naim Nuri Matba'ası

12-13 Temmuz 337 (1921)

430-40

Anadolu Ajansı

Tebliğ-i Resmî;

Ankara 12 Temmuz Yunan fecâyi'î hakkında alınan ma'lûmat-ı mevsûkâya (vesikaya dayanan sağlam, güvenilir, inanılır) nazaran Değirmendere, Marmara Ereğlisi tamamiyle tahrib edilmiştir. Buralarda bir tek ferdin barınması imkânı yoktur.

Karamürsel'e gelince Yunan tahribkârlığı bu ma'mûr kasabada sağlam bir ev bile bırakmamıştır. El-yevm (bugünkü gün, hala, şimdiki zaman) Karamürsel'in yerinde dümdüz bir harabe bulunmaktadır.

12 Temmuz ... “ İzmit Karamürsel muhârebâtında denize kadar püskürtülen Yunanlıların mecruh (yaralı) ve maktûl (katledilen, öldürülen) olarak büyük kişi zayi'ât verdikleri bildirilmektedir.

Ankara 12 Temmuz Yunan fecâyi'îni mahallinde tahkîk etmek üzere İzmit'e gelen muhtelif heyet yapılan kaçağı teyîd etmiş ve mecruhlarla maktûlerin fotoğraflarını almışlardır.

Anadolu Ajansı 12 Temmuz sene 337

Zonguldak 13 Temmuz sene 337

Zonguldak Naim Nuri Matba'ası

Anadolu Ajansı

Tebliğ-i Resmî;

Ankara 14 Temmuz evvelce Kuvva-yı Milliy'ye iltihâk edecekleri bâhanesiyle (araks) isimli Yunan torpidosu tarafından Yunanistan'a sevk edilmiş olan Trakya ahalisinden 158 kişi Hilâl-i Ahmer Merkezi Umumiyyesinin, İtilaf Devletleri nezdindeki teşebbüsâtı üzerine İstanbul'a i'ade edilmişlerdir. Mülteciler esna'yı sevk ve i'adelerinde pek kısa tâhkîrata (hakaret etmeler, hor görmeler, küçük görmeler) ma'rûz kalmışlardır. Yunanistan'da ve Atina sokaklarında Eskişehir esirası diye meşhûr olunmuşlardır. Bu zavallılar kuru ekmek mukâbilinde yollarda taş kırdırılmış ve birçok zahmetli işler gördürülmüştür.

Ankara 14 Temmuz işgâl havâlisinde Hıristiyanlara tazyîkât (yapılan eziyet) buldukları bahanesiyle Yunanlılar tarafından tevkîf edilen ahali-i müslimedden altmış dört erkek ile iki kadın ve esbâbı sâireden dolayı düçâr-ı mahkûmiyet olan birçok Türkler Pire'ye sevk edilmişlerdir.

Ankara 14 Temmuz Akşam gazetesinin istihbaratına nazaran İzmir'deki Yunan askerleri arasında îğtişâş (karışıklık, bozulma) vukû'a gelmiştir. Bir Yunan alayının serkeşliği ile başlayan bu harekete diğer askerlerin de iltihâk ettiği bilâhâre ahaliyenin iki parti olarak yekdiğeriyle çarpıştığı ve bu sebep ile asker ve ahâlliyeden birçok kimsenin Yunan divân-ı Harbi tarafından tahbîs (haps etmek) ve tevkife (alıkoyma, durdurma, tutuklama) alındığı bildiriliyordu.

Ankara 14 Temmuz (Moskova Telsizi) 9 Temmuz tarihiyle atîdeki haberi neşr ediyor. Dün alınan haberlere nazaran İstanbul'da bulunan Müttefik Ordusu Kumandanı elli iki kişiyi tevkîf etmiştir. Mevkûflardan (durdurulan, alıkonan) on sekizi, Rus heyet-i murrayhasasına mensûbdur. Yunanlılardan dokuzu menzûren (nezr olunmuş, vaad edilmiş, adanmış) tahliye edilmiştir. Düvel-i İtilâfiyye Baş Kumandanlığı bunların cemiyeti feshâdiye ve inkilâbîyeye mensûb olduklarını beyân etmiştir. Sebeb-i hakikî ise Rusya'nın İngiltere ile akd etmiş olduğu ticâret mukâvelesinin inkisâmı (parçalanma, bölünme,

ayrılma) ve Rusya'nın Fransa ve Amerika ile bu nev'i mukaveleler akd eylesini arzu etmeyen Azerilerin tahrikleridir. Beyaz Hassâ Teşkilâtı güya Rusya'nın Düvel-i Müttefikiyeye hücum için Türkleri teşvike çalıştığı, (Çiçerin)bizzat Ankara'da bulunduğu tarzında asılsız haberler etmektedirler. Şehrimiz Britanya Hükûmeti mes'ûliyeti memûrin-i askeriye üzerine atmağa çalışmaktadır. Fakat memurin-i askeriye de, memurin-i siyasiyenin de haberi olmaksızın hareket etmediklerine şüphe yoktur.

Ankara Matbuat ve İstihbârât Matba'ası

15 Temmuz 337 (1921)

433

Anadolu Ajansı

Tebliğ-i Resmî;

Ankara 15 Temmuz Royter Ajansının 9 Temmuz ve (Türkiye-Havas-Royter) Ajansının 11 Temmuz tarihli tebliğlerinde Ankara Hükûmetinin ahîren Büyük Britanya Hükûmetinin İstanbul'da bulunan bazı memûrinin ile vukû'a gelen temâslarına dair izâhât verilmektedir. Anadolu Ajansı bu izahatı ber vech-i âti (aşağıda olduğu gibi) tenvîr (aydınlatma, ışıklandırma) tashîh (düzeltme) eder.

Filhâkika İstanbul'da İngiliz karârgâhı umûmiyyesinde vazifedâr iki İngiliz Binbaşısı İnebolu'ya gelmiş ve Ankara'ya giderek Mustafa Kemal Paşaya söylenecek mahrem şeyleri olduğunu ifade etmiştir. Bunun üzerine bi't tesadüf orada bulunan Ankara Hükûmeti erkânından bir zat kendilerini kabûl ile dinlemiş ve mevzû'a bahsettikleri zeminin tesîs-i sulha aid olduğu anlaşılmiş ve bunu müte'âkip General Harrington tarafından sûret-i mülâkât hakkında vukû bulan iş'ara (yazı ile bildirme) Mustafa Kemal Paşa hazretleri tarafından cevap verilmiştir.

Bu temas ve muhaberelede Ankara Hükûmeti'nin aldığı vaz'iyed ciddî ve dürüst olmaktan ibaretdir ve bu maksatlardır ki müzâkerâta esas olmak üzere sadece Misâk-ı Millî dairesinde Türkiye istiklâl taminin ve hâkimiyet-i mutlâkâsının tanınması der-miyân (Ortada, ortaya, arada) olmuşdur. Anadolu Ajansı aldığı mezûniyete binâ'en bir daha beyân eder ki Ankara Hükûmeti Büyük Millet Meclisince kabul edilen ve Türkiye'de hiç kimse tarafından tebdîle (değiştirme) imkân olmayan Misâk-ı Millî esâsâtı dairesinde her

devletle itilâfa hazırdır. Binaenalyhe esâsâtı mezkûre kabul edildiği takdirde Türk Milletinin hâl-i mahsûsada bulunduğu hükûmetlerle itilâfına mani sebepler tamamen ortadan kalkmış bulunacaktır. Ankara Hükûmetinin bu haklı şerâit dâhilinde herhangi bir itilafdân çekindiği tarzında ihtimâllere ve temâsı mezkûr hakkındaki ma'kûs tefsirlere mahal kalmamak üzere kemâl-i sarahâtle bir kez daha ilân ederiz.

Ankara 15 Temmuz Tan gazetesi İzmit harekâtımız münâsebetiyle neşr ettiği bir baş makalede diyor ki: Türkler İzmit, Sabanca ve Adapazarı'nı işgâl etmek sûretiyle Konstantin ordusuna yeni bir darbe daha indirdiler. İ'tilâf teklifinin reddi üzerine Paris'de olduğu gibi Londra'da da Yunanlılara karşı bir infîâl uyandırdığı öğrenmekle İngiltere'nin hakikâti anlamağa başladığını memnûniyetle görmüş oluyoruz. Şarkda muhârebe devam ediyor. İ'tilâf ordularından şarkda yalnız Fransızlar der ki: her gün kan döküyorlar İngiltere Bolşeviklerle itilaf ettiklerinden dolayı Ankara Hükûmetine kızıyor. Biz unutmadık ki..... uyuşan İngiltere de yaptı. Türkleri niçûn muâheze (sorgulama, azarlama) ediyorlar Fransa tahliyesine karar verdiği Kilikya'dan sonra Ankara derhal uyuşmak ister. Fransa yalnız adalet ister ve adilâne her teklifi kabûle daima hazırdır.

Ankara Matbuat ve İstihbârât Matba'ası

16 Temmuz 337 (1921)

434

Anadolu Ajansı

Tebliğ-i Resmî;

Ankara 16 Temmuz bütün Türkiye muallimeler ve muallimler konferansı dün şehrimizde ilk ictima'sını akd eylemiştir. Kongreye riyâset eden Mustafa Kemal Paşa Hazretleri a'zânın ayrı ayrı ellerini sıkmış ve irad eylediği nutk-ı iftitâhide (açma, açılma, başlama ile ilgili) silahıyla olduğu kadar dimâğıyla da mücâdele ve mecbûriyetinde olan milletimizin bu ikinci sahada da birincisinde olduğu gibi ahz-ı zafer (zafer elde etme, zafere ulaşma) edeceğinden emin bulunduğunu söyleyerek şiddetle alkışlanmışdır. Kongreye Anadolu'nun her tarafından gelen muallim ve muallimeler mekteb ve ma'arif müdürlerinden ve erkân-ı ma'arif den iki yüz mütecâviz (fazla çok anlamında) âza iştirâk eylemiştir.

Isparta 16 Temmuz Uluborlu kazası ahâliyesi orduya elli sekiz resm-i (baş, kafa) ağnam(koyun) teberrû (bağış, bağışlama) etmek sûretiyle ibrazı hamiyet eylemiştir.

Ankara 16 Temmuz Atina'dan bildirildiğine göre şimendifer köprüsünü berhava etmeye teşebbüs etdirdikleri bahanesiyle Manisa da divân-ı harbe verilen Türkler idâma mahkûm edilmiş ve hükümlüler infaz olunmuştur.

Ankara 16 Temmuz – 12 Temmuz gecesi Rumca ve Arnavutca görüşen kırk kişilik müsellâh (silah, silahlandırılmış) bir çete Boğaziçi'nde Kandilli'yi basarak bazı evleri tahrib etmiş polis karakolundaki mürettîbîn silâhlarını alarak zenginlerden beş kişiyi ve polisleri dağa kaldırmışlardır. Polisler bilâhâre i'ade edilmiş ve çetenin Kandilli'deki faaliyeti üç saatten fazla devâm etmiştir.

Ankara 16 Temmuz İngiliz gazetelerine göre İstanbul'da on bin İngiliz, beş bin Fransız askeriyle, dört İtalyan taburu bulunmaktadır.

Ankara Matbuat ve İstihbârât Matba'ası

18 Temmuz 337 (1921)

437

Anadolu Ajansı

Vesâyet-i Harbiyye;

Bugün sabahdan itibâren cereyân eden harekât-ı harbiyye hakkında istihsâl (elde etme, ele geçirme) ettiğimiz ma'lûmât ber-vechdir. (olduğu gibi)

1- Burusa cebhesinde Bilecik ve Pazarcık cebhelerinde hiçbir tebdîl(değişiklik) vukû bulmamıştır. Düşman Bilecik'in cenûbunda bir Müslüman köyünü yakmaktadır.

2- Cenub cephesinde kıta'atımız Hazardere mıntıkasında mukabil ta'arrûza geçerek düşmanı geriye tard etmiş (kovma) ve biri zâbit olmak üzere altmış mütecâviz esir alınmış ve birçok malzeme ile hayvan eslaha (daha, pek, çok) îgtinâm (ganimet suretiyle alma, yağma etme) edilmiştir. Bu mıntıkada kahraman kıta'atımız mukabil ta'arrûzu kemâl-i muvâffâkiyetle devâm

etmektedir. Düşmânın Hazarderesi yollarındaki köyleri yakmakta olduğu görülmüştür.

3- Alınan esiranın ifadesine nazaran cenûb cebhesinde vukû bulan muhârebâtta düşmanın zayi'âtı pek ağırdır. Bilhassa zâbit zâiyatı fevkâlâde mühimdir.

Ankara Matbuat ve İstihbârât Matba'ası

21 Temmuz/337 (1921)

Anadolu Ajansı

Tebliğ-i Resmî

Bursa mıntikasında Bilecik civarındaki kıta'atımızın düşman köylerindeki fa'âliyeti muvaffâkiyetle devâm ediyor. Süvarilerimiz Nazif Paşa, İnegöl Caddesine kadar ilerlemişlerdir. Eskişehir mıntikasında düşman kuvvetleri ileri kıta'atımıza temâs etmiştir. Seyitgazi cenubunda düşmân kıta'atı ta'arrûzlarımızla tard edilmiş ve düşmanın mukâbil ta'arrûzu tevkîf olunmuştur. Afyonkarahisar mıntikasında düşman mevâzı'ı topçumuz tarafından mü'essir (tesirli) suretle ateş altına alınmıştır ve Menderes mıntikasında fasılâlî piyade ve makinalı tüfek ateşi olmuştur.

Ankara 21 Temmuz Minhu Moskova'da akd ve imza edilen Türkiye-Afganistan ahitnâmesi ile Türkiye-Rusya muhâdenet ahitnâmesi ve Türk-Rus mübadele-i üserâ mukâvelenâmsi (esir değişimi anlaşması) Büyük Millet Meclisi'nin bugünkü ictima'asında tedkîk (inceleme) ve müzâkere edilmiş Türkiye-Afganistan ahitnâmesine iştirak eden 208 âzâ tarafından müttefikan Türkiye-Rusya muhâdenet (barış ant) ahitnâmesine iştirâk eden 207 âzâdan bir müstenkîf (çekimser) beş redde karşı mukâbil 201 rey ile ve Türk-Rus mübadele-i üserâ mukâvelenâmesi rey ile iştirâk eden 178 âzâdan bir müstenkîf ve bir redde mukâbil 176 rey ile kabul ve tasvîb edilmiştir.

2-4 Ağustos 337(1921)

Anadolu Ajansı

458 – 64

Tebliğ-i Resmî;

Ankara 2 Ağustos Amerika'dan Rumlar nâmına Yunanistan'a gönderilen bir beyânnâmede Anadolu sefiri mecnûnâne (delicesine) bir hareket olmak üzere tavsîf

(niteleme, özelliklerini söyleme) akıl ve hakikâte rücu' edilmesi tavsîye olunmuştur ve böyle sarîh (açık, ortada, meydanda, belli olan) felâketlere gidilmekte devam olduğu takdîrde Amerika Rumları'nın Yunanistan'a gûna (fikir danışma) muâvenetde(yardımda) bulunmayacakları ilâve edilmektedir.

Ankara 2 Ağustos Yunan ordusuyla beraber hareket-i askeriyyeyi takib eden ecnebî şahsın Yunanlılar'ın igtinâmât-ı harbiyye (ganimet, ganimet saymak) dedikleri şeyin başlıca dört topdan ibâret ve üserâ (esirler, tutsaklar) mukâdderinin (takdir edilen, belirleyen) fevka'l-âde cez'if (büyük, güzel) olduğunu ve Türk ordusunun mükemmel bir kuvvet-i maneviyyeye ve pek müsâit bir vaz'iyede malik bulunduğunu söylediği mevsûkân (belgeli, delilli) müstâhbîrdir. (istihbar eden, haber alan, duyan, işiten)

Anadolu Ajansı 2-4 Ağustos sene 337

Zonguldak 2-4 Ağustos sene 337

Zonguldak Naim Nuri Matba'ası

4 Ağustos 337 (1921)

459 - 67

Anadolu Ajansı

Tebliğ-i Resmî;

Ankara 4 Ağustos Yunanistan her türlü insâfî ve hukûku kuyûdu (kayıtlar) ayaklar altına alarak memleketimizin ta içlerine kadar ikâ (olma, yapmak, yaptırmak) etmekte bulunduğu ve haset ve zulmün son safhasından millî davamız nokta-i nazârından bazı manevî fâ'ideler istihsâl (meydana gelme, elde etme) etdik. Bunlardan biri öteden berü ve hakikâti bütün feca'âtiyle görmekten imtinâ(çekinme, yanaşmama) eden İstanbul'daki bazı vatandaşlarımız nihâyet bizim gibi hissetmeye ve bizim gibi düşünmeye başlamış olmalıdır.

İstanbul'da şimdiye kadar muhâlîf nâmı altındaki maddî ve manevî yorgunluğu idâre eden bu gibi kimseler son Yunan ta'arruzunu müteâkip bütün Türkler ve Müslümanlar arasında emelde ve amalde (davranış, eylem) birlikten bahsediyorlar. Düşmanlarımızın çıkmaz bir yola girdiğini söyleyebiliyorlar ve er geç her dürlü müşkülâtı yenerek bizi mahvetmek isteyenleri avn-i hakla (allahın yardımıyla) mutlaka ezeceğimiz kanaatimizi izhâr (gösterme, meydana çıkarma) ve ilân ediyorlar.

Ankara 4 Ağustos Yunanlılar adetleri olduğu vechile son muharebelerden sonra bir sürü yalanlar neşrettiği gibi güya bizden otuzbin esirle, yüz küsur top îğtinâm (ganimet, yağma, talan) etmişlerdir. Meğerse Yunanlılar'ın esir dedikleri, girdikleri yerlerde önlerine katarak sevk ettikleri bîçâre silâhsız kadın-erkek ve çoluk çocuk imiş. Bunu anlayan muvaffâk muhâlif bütün Yunan gazeteleri başvekil Gunarise hitâben makaleler yazarak bu esirlerle, topların nerede olduklarını gayet şiddetli bir lisân-ı istimâl (kullanmak, kullanım) ederek soruyorlar. Yunanlıların bu suretle ortaya çıkması İzmir Rumlarını bir yas içinde bırakmıştır.

Ankara 4 Ağustos Sâbık harbiye nâzırlarından Lapanitunis, Atina gazetelerinden birinde ordumuzun Yunan ta'arruzu karşısında takip ettiği ve müdafa'a-i usulünden bahsederek diyor ki: Bu ana kadar harekât-ı askeriye hakkında neşredilen tebliğler Türk ordusunun mu'terizlerini (itiraz eden, karşı koymak, olumsuz davranmak) yormak ve yorgunluk zayiâtla za'afiyete uğratmak gibi bizi tehlikeye sokacak maksadlarını meydana çıkardı. Herhalde düşmanın sami ve gayreti mu'terizleri yormağa ve onlara zayi'at verdimeye ma'tûftur. (eğilimli olmak) Düşman bu gayesini müte'akib Eskişehir'de ta'arruzda ve mukâbil ta'arruza teşebbüs edecektir. Bu itibârla Eskişehir bir kıymete hâiz değildir.

Ankara 4 Ağustos On üçüncü Yunan Fırkası Kumandanı Prens Endru'a Eskişehir civarında mecrûh (yaralı) düşmüştür. Prens Nikola'nın yaralandığı İzmir'de şâyi' olmuşdur. (Belgenin alt kısmı olmadığı için haberi tamamlayamadık.)

4-6 Ağustos 337 (1921)

Anadolu Ajansı

Tebliğ-i Resmî;

(Belgenin üst kısmı yoktur.)

Ankara 4 Ağustos Yunan ordusundan toplu vehâmetli firârlar vukû bulmaktadır ve firâra mani olmak için Urla'da bulunan yanan depo tabûrundan müstacîlen (acilen,

aceleci) celb edilen efrâddan beşer otuz kişi geçit mahâllerine yerleşdirilmiş ise de bir fâidesi olmamıştır.

Ankara 4 Ağustos İlk hamlede ordumuzu tarûmâr edeceklerini âleme ilân eden ve ordumuzun mâhirâne hareketiyle gâyelerine vâsıl olmayan Yunanlılar ve Yunanperest matbûât ve mümâsil ta'arruzun tevakkufunu tevil (sözü çevirme, ayrı anlam verme) için beyhûde çalışıyorlar. Bu cümleden olmak üzere Bosfor Gazetesi Otuz Temmuz tarihiyle atfide münderîc (dahil olan, içinde bulunan) bir Londra telgrafnâmesi neşrediyor.

Anadolu Ajansı 4-6 Ağustos sene 337

Zonguldak 4-6 Ağustos sene 337

Zonguldak Naim Nuri Matba'ası

2.8.2. Anadolu Ajansı Bültenlerinde Dönemin Dış Politik Gelişmeleri

6-8 Temmuz 337 (1921)

424-34

Anadolu Ajansı

Ankara 6 Temmuz Paris'den İzmir'e bildiriyor:

Temmuz'un nısf-ı evvelinde (yarısından önce) ictimâ edecek olan Meclis-i Âliye'de Düvel-i İtilâfiyye'nin tavassut (birini araya koyma) teklifine karşı Yunanistan tarafından verilen red cevâbının müzâkeresi ve münâfikların Yunanistan'a karşı ittihâz (düşünme, tasarlama) eyleyecekleri vaz'iyet-i müştereke mevzû'a bahs olacaktır. Yunanlıların Türklere galib gelemeyecekleri anlaşılıyor.

Ankara 6 Temmuz Londra'dan çekilen bir telgrafnamede Şark Meselesinin cihân siyâset-i umûmiyyesine icra-yı ta'tir etmekle ve vaz'iyed-i umumiyyeyi tehdîd etmekle ber devâm olduğu bildiriliyor. Daily kronkıl isimli İngiliz gazetesi Yunan ordusunun teşrîne kadar, Anadolu ordusunu mağlûb edemediği takdîrde Yunan davasını kaybetmiş add olunacağını yazmaktadır.

Anadolu Ajansı 6 Temmuz sene 337

Zonguldak 8 Temmuz sene 337

Zonguldak Naim Nuri Matba'ası

Anadolu Ajansı

Ankara 7 Temmuz- Anadolu vak'a-yı askeriyyesi, İngiliz muhafil-i siyasiyyesinde dikkât-i mahsûsa ile takib edilmektedir.

Ankara 7 Temmuz Atina'dan Neologos gazetesine bildiriliyor: İngiltere Avâm Kamarasında, Hariciye Müsteşârı, İzmit Muhârebesi hakkında irâd edilen soru ile cevap verdiği sırada İzmit'in Türk kıta'âtı tarafından işgâl edildiği Ermeni ve Rum muhacirlerinin İstanbul'a vâsıl (vasıl olmak: kavuşmak, erişmek, ulaşmak) olmakta bulunduğunu ve mahâl-i mezkûre da kıtâl vukû bulmadığını beyân etmiştir.

Ankara 7 Temmuz İstanbul'da çıkan Ermenice Berkir (Gazetenin isminden emin bulunmamakla beraber bu şekilde okunmuştur.) gazetesine nazaran Ermeni eytâmının (yetim) siyânet (koruma) edileceğine dair İzmit Kuvva-yı Milliye Kumândânlığı tarafından verilen teminât üzerine Amerikalılar mezkûr eytâmı tekrar Bağçicek'e nakletmişlerdir.

Ankara 7 Temmuz Roma'dan vârid (gelen, erişen) olan haberlere nazaran Anadolu meselesinde Paris, Londra arasında müzâkerata devâm edilmektedir.

Ankara 7 Temmuz Amalya gazetesinin Atina'dan aldığı malumata göre Fransa Hükümeti Düvel-i Müttefikeye müracaâtla tavassutun (aracılık, araya girme) kabûlü için Yunanistan nezdinde tekrar teşebbüsâtda bulunmalarını teklîf etmiştir.

Ankara 7 Temmuz İzmir'den bildiriliyor. Daily kronkıl gazetesi İngiltere ve Fransa devletlerinin yeni bir tavassut, şerâitini (şartlar, koşullar) müzâkere edeceklerini istihbâr etmektedir.

Ankara 7 Temmuz Amerikan ajansı cemâhîr-i müttehîde (birleşik devletler) Amerika'nın hali sulha geçtiğini ilân ediyor. İlân-ı sulhu muntazâman takrîri kongrece kabûl ve Reis-i Cumhur Harding tarafından imzalanmıştır.

Ankara 7 Temmuz Chicago Yortiyon gazetesinin aldığı bir telsize göre Japonya sevâhiline külliyetli asker çıkararak Nikolaski'yi Şarkî Sibiry'a'nın bir kısmını zapt ve işgâl etmiştir.

Ankara 7 Temmuz Lehistan Romanya arasında bir müddetten beri Akdine çalışılan ticaret muâhedesi Temmuzun ikinci günü Bükreş'de Romanya nezaretinde imza edilmiştir. Muâhedeye en ziyâde mazhâr müsaâde milletler hakkında tatbîk esâsına istinâd eylemektedir.

Ankara 7 Temmuz Varşova Diyet Meclisi, Lehistan ve Romanya arasında Bükreş'de mün'âkid (iki taraf arasında resmi olarak kabul edilmiş.) muâhedeyi kabûl ve tasdîk etmiştir. Sosyalistler muhâlif ve müstenkîf (çekimser) kalmışlardır. Bulgâr Hükümeti, Fransa'dan yüz elli milyon Franklık istikraz (faizle borç para alma, ödünç alma) akdine çalışmaktadır.

Anadolu Ajansı 8 Temmuz sene 337

Zonguldak 9 Temmuz sene 337

Zonguldak Naim Nuri Matba'ası

8-10 Temmuz 337 (1921)

426-36

Anadolu Ajansı

Ankara 8 Temmuz Atina'dan Daba gazetesine yazılan bir telgrafnâmede Makedonya ahâlisinin Yunan hükümeti tarafından ilân edilen seferberlik emrine itaât etmek istemedikleri ve dağlara firar etmekte oldukları cihetle sükûn ve asayişin muhâfazası için kıta'âtı-ı izâmına mecbûriyet hâsıl olduğunu bildirmektedir.

Ankara 8 Temmuz Paris'ten İzmir'e bildirildiğine nazaran Fransa Parlamentosu Hariciye Komisyonu Anadolu'da sulh ve sükûnu tesis maksadı ile vukû bulan tavassut teklifinin (araya girme aracı olma) reddi hasebiyle Yunanistan'a millî ve askerî bilvasıta yardım edilmemesi Emir Faysal ile Abdullah'ın Fransa'ya karşı aldıkları tavır

husumetkârâne ve İran Hükümetinin vaziyeti hakkında müteaddid (birçok, birkaç türlü) siyaset projelerini tasdik etmiştir.

Ankara 8 Temmuz Roma'da münteşîr (yayınlanan) Tribuna gazetesi Cîbulti(?) kabinesinin esbab-ı istfâsını tedkîk ile diyor ki: Hükümetin siyâset-i hariciyyesini aynı zamanda hem Milliyetperverler hem Sosyalistler muâheze (sorgulama) etmişlerdir. Sabık İtalyan Hariciye Nazırı Kont Sofrza,istirâhat etmek üzere mâlikânesine giderken Koriyera Dellasera muhâbirine beyânâtda bulunmuş ve İtalyan'ın şark siyâseti benim müfârekatımla (ayrılıp uzaklaşma) hiç tebdîle (değiştirme, başka bir kılığa sokma) ma'rûz kalmayacaktır. Buna emin olmakla bahtiyarım demiştir.

Anadolu Ajansı 8 Temmuz sene 337

Zonguldak 10 Temmuz sene 337

Zonguldak Naim Nuri Matba'ası

9-11 Temmuz 337 (1921)

428-38

Anadolu Ajansı

Ankara 10 Temmuz Atina'dan İzmir'e bildirildiğine göre 21 Temmuzda in'ikâdı (kurulma, toplanma) mukârrer (kararlaştırılmış) konferansda Şark Meselesi'nin intâcı (neticelenme) için İngiltere ile Fransa arasında müzakerât cereyân etmektedir. Bu konferansa Japonya'da iştirâk edecektir.

Anadolu Ajansı 9 Temmuz sene 337

Zonguldak 11 Temmuz sene 337

Zonguldak Naim Nuri Matba'ası

9-11 Temmuz 337 (1921)

427-37

Anadolu Ajansı

Ankara 9 Temmuz Paris'de Le Jurnal (Journal) gazetesi Sevr Konferansı'nın Arnavudluk hakkında hiçbir karâr ihrâz (elde etme, kazanma, alma) etmediğini yazıyor. Fransız Hükümetinin bu meselenin şark ihtilâfinin hall'inden evvel kat'î bir suretle tasfîye edilmeyeceği kanaâtindedir.

Ankara 9 Temmuz Moskova'dan bildirildiğine göre İngiltere müstemleke mümessilleri (sömürge temsilcileri) konferansında İngiliz, Japon ittifâkı hakkında hâretli müzâkerat cereyân ediyor. Konferansın, İngiltere, Amerika ve Japonya arasında bahri-muhîtin (okyanus) taksîmi meselesi mevzu'ı bahs etmektedir. Bu haberi veren Moskova Telsizi ilaveten diyor ki: Emperyalistler kuvve-i taksîm edemeyince denizlerin taksîmine başladılar.

Anadolu Ajansı 9 Temmuz sene 337

Zonguldak 11 Temmuz sene 337

Zonguldak Naim Nuri Matba'ası

12-13 Temmuz 337 (1921)

430-40

Anadolu Ajansı

Ankara 12 Temmuz Paris'den bildirildiğine göre Fransız matbuatı, Yunan ricâlinin beyânât-ı harbine rağmen Yunanlıların Anadolu'da kat'i bir zafer ihrâz (elde etme, kazanma) edemeyecekleri hakkında mütehâssîs-î askeriyesi tarafından dermiyan (ortaya koymak, ileri sürmek) olunan efkâr-ı mütâlatı (boyun eğilen genel söz) teyid yolu makaleler neşretmektedir. Yunanlılar muharebeyi bir müddet daha devâm ettirseler de böyle bekledikleri neticeyi kat'iyyen istihsâl (oluşturma, meydana getirme, elde etme) edemeyeceklerdir. Fransız başvekili Buryon Meclis-i Âyân Hariciye Encümeninde Türkiye ile sulh akdinden umud var bulunduğunu beyân etmiştir.

Ajans Roytere nazaran Meclis-Âli Polonya'da akd-i ictimâ edecektir. İctimânın Temmuz evvelinde vukû bulacağı tahmin edilmektedir.

Anadolu Ajansı 12 Temmuz sene 337

Zonguldak 13 Temmuz sene 337

Zonguldak Naim Nuri Matba'ası

14 Temmuz 337 (1921)

432

Anadolu Ajansı

Ankara 14 Temmuz Moskova Telsizinden: Komiserler şû'râsı Rusya'da bulunan ecnebî mümessîl ve konsolosları hakkında bir nizamname neşr etmiştir.

Ankara 14 Temmuz İzvestia gazetesinin yazdığına göre Azerbeycan Sovyet Hükûmeti Türkiye Büyük Millet Meclisi nezdinde mümessil olarak Yoldaş Abilof'u göndermeye karar vermiştir. Yoldaş Abilof Üçüncü Komünist Kongresine iştirâk etmek üzere Moskova'da bulunmaktadır. Oradan avdet (geri gelme, dönme) eder etmez Ankara'ya müteveccihen (bir yöne doğru yönelerek, bir yere gitmek üzere) hareket edecektir. Aynı gazete Anadolu ile münâsebet-i ticâriyye tesîs etmek üzere ayrıca bir heyetin Ankara'ya gönderileceğini ve Türkiye'dan zahire me'vâsı (cansız şeyler) ile petrol mübâdelesine çalışacağını yazıyor.

Ankara 14 Temmuz Ermeni Sovyet Cumhuriyeti Umûmi Harbiye Komiserliği Kızıl Ermeni kıta'âtıyla asi Taşnak kuvvetleri arasında vuku bulan muhaberât hakkında atıfedeği resmî tebliğî neşrediyor.

Ankara 14 Temmuz İngilizler son günlerde Hindistan'daki millî mahalli teşkilâtı tazyîke (baskı sıkıştırma) başlamışlardır. Allahabad şehrinde tevkîfe (tutuklama) devâm edilmektedir. Hintli dava vekilleri İngiliz Mahkemelerinde iş görmeye karar vermişler. Mekatib-i Âliye talebesi siyasî faâliyyete atılmışlardır. Bütün Hint münevverleri (aydınları) halkı İngilizler aleyhindeki boykota teşvîk eylemektedirler. Talebenin tahsilden ferâğât ile halk arasında çalışması velileri tarafından tasvîb edilmiştir.

Ankara 14 Temmuz Moskova Telsizinden İtalya'da Taranto şehrini muhâsâra eden Façistler (Bu ifade Façistler olabilir ancak belgede ifade bu şekilde geçmektedir.) diğer mahallerden aldıkları kuvvedlerin muâvenetiyle ile şehre dâhil olmuşlardır. Mesâ-i kamârası belediye dairesi, şimendiferler kulübü birçok hususî hâneler Façistler tarafından tahrib ve ihrâk (yakıp yıkma) etmişlerdir. Hükûmet şimendiferleri emrine tahsîs etmek suretiyle Façistlere muavenet etmiştir.

Ankara 14 Temmuz Moskova Telsizinden İtalya'da Cenevere kurbinde(yakınında) Façistlerin mesâ-i kamârsını muhasara faaliyetine karşı gelmek üzere halk tarafından hücûm tabûrları teşkil edilmiştir. Roma ahâlisi elli bin kişilik bir ictimâ akdederek Façist mezâlimini protesto etmişlerdir.

Ankara 14 Temmuz Moskova Telsizinden nazaran Flemenk tüccârlarının Rusya ile müstâkîlen münâsebet-i ticarîyye tesîsine teşebbüs etmeleri hasebiyle yeni Flemenk kabinesi Rusya ile bu hususda anlaşmağa temâyül etmiştir.

Ankara 14 Temmuz Moskova'dan iş'ar (yazı ile bildirme) olunduğuna göre Portekiz Hükûmeti büyük bir tazminât mukâbilinde asor (azor) adalarının Cemâhîr-i (cumhuriyetler, cumhurlar) Müttefike Amerika'ya terkine muvaffâkiyet eylemekdedir. Amerika Hükûmeti bu adaları bahr-ı muhît-i Atlâsı (Atlas Okyanusu) yeni bir üssü'l hareked alabildiği haline ifrâğ (şekillendirme, bir şekle sokma) etmek arzusundadır.

Ankara 14 Temmuz Yugoslavya Hükûmeti'nin Komünistler lehinde protesto ihzâr (hazırlama) etmekte olduğu Moskova'dan bildiriliyor.

Ankara Matbuat ve İstihbârât Matba'ası

15 Temmuz 337 (1921)

433

Anadolu Ajansı

Ankara 15 Temmuz Japon Veliahdı (Tollun) Napoli'ye müteveccîhen hareket etmiştir.

Ankara 15 Temmuz New York Herald'ın Washington'dan aldığı malûmâta göre Amerika Reis-i Cumhûru Harding dostlarından birine yazdığı mektupta Versay Muâhedenâmesi'nin ta'diline tarafdâr olduğunu fakat bu projenin âyân-ı ekseriyetince kabul edilmeden, teklîfini muvaffâk görmediğini bildirmiştir.

Ankara 15 Temmuz (gecikmiştir.) Royter Ajansının resmi tebliğine nazaran Lloyd George ile İrlanda Reis-i Cumhûru Devalar'e tamamen anlaşmış olduklarından Temmuzun on birinci günü zevâlden (öğlen vakti) itibâren İrlanda'da muhâsamâtı (iki taraf arasındaki düşmanlık) ta'til edeceklerdir.

Ankara 15 Temmuz Troçki'nin Moskova'da Lenin'in emriyle tevkîf olunduğu hakkındaki haberleri asıl ve esâsından ârî olduğu Paris'den bildirilmektedir.

Ankara 15 Temmuz Londra'da ifşâ edildiğine göre Amerika sefiri, harîciye nezâretinde verdiği bir nota ile Reis-i Cumhûr Harding'in İtalya, İngiltere, Fransa ve Japonya Hükûmetlerini tehdît-i teslihât (silahlanma, silahlandırma işi) için Washington'da in'ikâd-ı mukarrer (kararlaştırılan) konferansa davet eylediğini resmen bildirmiştir. Notada konferansın zaman in'ikâd-ı tayin edilmemiştir.

Ankara Matbuat ve İstihbârât Matba'ası

16 Temmuz 337 (1921)

434

Anadolu Ajansı

Ankara 16 Temmuz İngilizler Bağdad havâlesine Mevlânzâde Rıfat'ın riyâseti altında on beş kişilik propaganda heyeti göndermiştir.

Ankara 16 Temmuz Fransız Başvekili Buryon Suriye, Kilikya ve Alman mesa'ili hakkında beyanda bulunarak: "Fransanın İtlâfperverane siyâsetine devâm etmesi Türkiye ile yakında bir sûret-i tesviye bulunması imkânını isbât etmiştir." demiş ve Almanya'ya karşı Fransa'nın hatt-ı harekâtini izah ile Alman demokrasinin menfaâtı icâbından olarak tedabîr-i zecrîyye (alkollü içkilerin vergisi) bir müddet daha temdîdi (uzatma uzun sürme) lazım geldiğini vakt-i merhûnunda (rehin edilmiş, muayyen zaman, bir şeye bağlı olarak) tedâbir-i mezkûreden sarf-ı nazâr (vazgeçme) edileceğini beyân etmiştir.

Ankara 16 Temmuz İzmir'den bildiriliyor: Fransız Parlamentosu, Başvekil Buryon'un verdiği izâhât üzerine Suriye ve Kilikya için iki yüz seksen milyon Frank tahsisât kabûl eylemiştir.

Ankara 16 Temmuz Fransız Meclis-i Âliyyesi işsizlere tahsîs edilmek üzere Meclis-i Mebûsânca kabûl edilen on milyon krediyi kabul ve tasvîb etmiştir.

Ankara 16 Temmuz Amerika Hükümeti (Roz), üzerinde bulunulan Amerika kıta'âtının geriye celbi (kendine çekme, getirtme) için emir vermiştir.

Ankara 16 Temmuz Havası Ajansı Amerika Reis-i Cumhûru Harding'in tehdid-i teslîhât (silahlanma) için İngiltere Fransa İtalya ve cenûb hükümetlerinin Washington da akdedilecek konferansa resmen davet edildiğini teyîd ediyor.

Ankara 16 Temmuz Tempo gazetesinin istihbârına nazaran Bulgaristan Hükümeti Düvel-i İtilafiyye'ye mürâcaâtle tamirâta ait borçlarını üç sene müddetle te'hîr (sonraya geriye bırakma, geciktirme) te'diyesini (ödeme, ödenilen) talep etmiştir.

Ankara 16 Temmuz Sırbistan'ın Atina sefiri, Yunan Hariciye Nazırı Baltacısı ziyâret etmiştir. Atina muhâlifinin ehemmiyeti mahsûsa atfeylediği bu mülâkâtda Bulgar propagândasına karşı Sırbistan ile Yunanistan müttehîden (birlik, beraberce) ittihâz (kabul etme) edecekleri siyaset mevzu-ı bahs olmuştur.

Ankara 16 Temmuz Yugoslavya Hükümeti serbest ticâretle ve hayvan ihrâcâtına müsa'ade etmiş ve ihrâcât resminden yüzde otuz nisbetinde tenzîlât yapmıştır.

Ankara 16 Temmuz Japon Veliâhdı 12 Temmuz da Roma'ya muvâssat (ulaşmak) etmiş, İtalyan aile-i kraliyesi nazır ve parlamento rü'esâsı tarafından mutantan (tantana, şaşa) merasîmle istikbâl(birini karşılama) edilmiştir.

Ankara 16 Temmuz Tokyo'dan bildirildiğine göre Rus Sovyet Hükümeti, Japonya'ya müracaâtle iki millet arasında mevcûd mesail-i muhtelîfenin halli için bir konferans akd-ı teklîf eylemiştir.

Ankara 16 Temmuz Belçika aile-i kraliyesinin Londra'dan hareket ettiği Roma'dan bildiriliyor.

Ankara 16 Temmuz Romanya kralı Ferdinand bugün (dün) Fransa'ya müteveccîhen (bir yöne doğru) Bükreş'den hareket edecektir.

Ankara Matbuat ve İstihbarat Matba'ası

Anadolu Ajansı

Tebliğ-i Resmî;

Ankara 17 Temmuz Sofya’da münteşîr Narudeni Optirna isimli askeri gazete Yunan ta’arruzu münâsebetiyle neşrettiği bir mâkaledede diyor ki: “iki tarafın derece-i fevti(fevt: yitirme, kaybetme, ölme) mâlûm olamadığı için harbin neticesi hakkında şimdiden bir fikir vermek mümkün değildir. Mamâfi kat’i olarak alınan mâlûmâta nazaran Türklerin kuvve-i manevî îtibarıyla birçok dereceyi muhâfaza ettikleri kat’iyetle söylenebilir. Yunanlılar hiçbir zaman iyi asker olamamışlardır ve olamayacaklardır. Yunanlılar şimdiye kadar Düvel-i Mu’azzama’nın himâyesi sayesinde veyahud komşularının hatalarından istifâde ederek hiç yorulmaksızın, idâresinden kat’iyen aciz oldukları büyük miktarda araziye ve âzîm bir ecnebî ahâliyi hattı hâkimlerine geçirmişlerdir. Fakat Yunanistan’ın hamîleri bunların za’af-ı askeriyyelerini nihâyet anladılar. Yunanistan Avrupa’da boğazların muhâfızı olamaz. Şark, garb milletlerini de kendisine hürmet etdirmeye de muktedir değildir. Muhârebenin imtidâdı (uzayıp gitme, uzun sürme) mezkûr muâhedenin tamâmen ta’dîl-i lüzûmu hakkında garb efkârı umumiyesini iknâ etti. Sevr Muâhedenâmesi’nin mutlaka Türkiye lehinde ta’dîli elzemdir. Çünkü Yunan ordusu için kat’i bir zafer ihtimâli yoktur. Cenûb hudutlarında ara sıra izhâr (gösterme) ettikleri asâbiyete rağmen Bulgârlar Anadolu’daki mücâdeleye soğuk kalmakla takîb etmededirler.

Ankara 17 Temmuz Paris’ten Şuluyusa bildiriyor: Tan muhâbîrinin işâretine göre Anadolu’daki Yunan harekât-ı askeriyesi Sofya, Bağdat mahâfilinde kemâl-i dikkatle takib olunmaktadır. Muhâbir muhtelif Balkan mesâilini ve Balkan şibh-i cezîresindeki (ada) faâliyeti kayd ile bir Sırp-Bulgar mukârinini (yaklaşmış, bitişik) husûl (vücuda gelme, meydana gelme) veya âdem-i husûlünün Yunan ta’arruzunun neticesine mu’allak görünmekte olduğunu beyân ediyor.

Ankara 17 Temmuz Omanite gazetesi Fransa'nın şark siyâsetinden bahisle diyor ki: "Madem ki Yunan-Türk harbi bir vesikâ-i garâbet olan Sevr Muâhede'sinden bekâ kalan kısmı da kat'iyen imhâ etmemiştir, madem ki bu harb şimdiye kadar Şark' da akd edilen bütün mukâvelâtı hükümsüz bırakmıştır, ba'dema Fransa'nın bu memlekette takib edeceği hatt-ı harekât neden ibâret olmalıdır? Bizce ittihâz-ı lazım gelen sûret-i hâl tarihtir. Milletlerin serbestisi nâmına Şark'daki bütün kıta'atımızın geriye çağırılması ve bu şâyân-ı nefret ve muhârib-i sergüzeşte (serüven, macera) nihâyet verilmesini talep ederiz"

Ankara 17 Temmuz Halep'de tahrîk edilen Fransız kuvvetleriyle (Deyr-i zor) havâlisinde mütehaşşid-i (toplanan) ahâli kuvvetleri arasında şiddetli müsâdemeler (çarşışmalar) vukû bulmuş ve meydân-ı muharebede 200 kadar maktûl (ölü) ve mecrûh (yaralı) sayılmıştır. Atina'daki Fransız matbûât-ı idâresi (Deyr-i zor) şehrinin Fransız kıt'aâtı tarafından işgâl edildiğini ilân etmektedir. Fransız'ların tabur, piyâde, sonsuz top ve 16 cebhane arabasını Mersin'de vapura irkâb (bindirme, bindirilme) ile İskenderun'a sevk etmişlerdir.

Ankara 17 Temmuz Lazkiye havâlisinde Şeyh Salih kuvvetleriyle Fransızlar arasında son günlerde pek kanlı muhârebeler vukû'a gelmektedir. İskenderun-kıt'a arasında Fransızlarla millî kuvvetler arasında oldukça şiddetli müsâdemeler vukû bulmuştur.

Ankara 17 Temmuz- Roma'dan bildirildiğine göre Arnavudlara karşı ilân-ı isyân eden Marditiler müstâkîl bir hükûmet teşkîlini talep etmektedirler. Arnavud Hükûmeti asîlerin üzerine kuvve-i teşkîliyye göndermiştir.

Ankara 17 Temmuz-(Simlal?) dan Tayms (Times) Gazetesine bildiriliyor. Hindistan vali-i umûmiyesi Lord Reding otuzbir sene evvel teşkîl etmiş olan Ahmediye İslâm Cemiyetinin bir beyânnâmesine cevâben esna-yı harbde cemîyetin hizmetini (hizmetini) takdîr etmiş ve beyânnâmelerde mevzû-ı bahs olan birçok meselenin hükûmet tarafından mütemâdî bir dikkatle takib olunduğunu temîn eylemiştir ve vali umûmi Türkiye ile şerâ'eti sahihiyyenin (gerçek durumun) İslâm hissiyâtıyla müttefik bir şekle ircâ'î hakkında Hindistan heyet-i murrahâsânın musırrâne'i mesâ'isini zikr ile demiştir ki: "Gerek Lord (Çelmfurt), gerek mösyö (Montekü) Hindistan Müslümanlarının nokta-i

nazarlarını temsil etmek üzere hiçbir vasıtâyı ihmâl etmemişlerdir. Bizzat bende bu teşebbüsâta devâm etmek maksâdıyla elimden geldiği kadar sarf-ı mesâî etmekdeyim. Lloyd Corç arzu edilen ta'dilâtın icrâsına doğru büyük bir hatve-i terkî (adım atmak) etmiştir.

Ankara Temmuz (Populu Romano) Gazetesi, iki İtalya kabinesinin müttetiklerle teşrîk-i mesâ'î için evvelce Fransızlarla anlaşmakta mecbur bulunduğunu çünkü İngiltere'nin birçok noktalarda İtalya misakına muhalefet ettiğini beyân etmektedirler.

Ankara 17 Temmuz Prag gazeteleri, Sırbistan başvekili (Pasiç) in tebdîl-i hava için Marinba'ya gideceğini yazıyorlar.

Ankara 17 Temmuz Romanya Hariciye Nazırı Taki Yunsku Karliba'da gidecektir. Mevmi ilyon Avusturya ricâl-i siyâsîyesiyle görüşeceği zann olunmaktadır.
Ankara Matbuat ve İstihbârât Matba'ası

21 Temmuz/337 (1921)

Anadolu Ajansı

Tebliğ-i Resmî

Afganistan ve Prusya ahidnâmeleri Büyük Millet Meclisinin bugünkü ictimâsında alkışlarla kabûl edilmiştir.

Ankara 21 Temmuz minhu Omanyâ gazetesi Şark Meselesi'ni tedkîke hars eylediği bir makâlede diyor ki: Yunanistan'ın Düvel-i İtilafîyye'nin tavassut (aracı olmak) teklîfine verdiği cevab-ı redd ile şark buhranı yeniden başlıyor.

2-4 Ağustos 337 (1921)

458 - 64

Anadolu Ajansı

Ankara 2 Ağustos İtalyan gazeteleri Şark Meselesi'nde, İngiltere ile İtalya'nın ittifâk etmeleri lüzûmuna dair Londra'da münteşîr Daily Telegraf gazetesi tarafından dermiyan (ortada olan, meydana çıkan) edilen mûtâla'at etrafında uzun uzadıya makâle

neşrediyorlar. Koryera Dellasara gazetesi bu meseleye tahsîs eğlediği makâlede atıfdeki satırları yazmaktadır. Sevr Mu'âhedesi bir sene evvel Türkiye'yi ölüme mahkûm ediyordu. Bugün bu mu'âhedenin hiçbir kıymeti kalmamıştır. Ta'dîline karar verildi. Fakat bir şey yapılmadı. Bakalım önümüzdeki Meclis-i Âli ne yapacak? Şimdiye kadar Sevr Mu'âhedesi'nin dört mühim neticesini gördük. Birincisi: Anadolu'da harbi kaldırmakdan ma'ada (den, başka) muhârebeyi müzmîn bir hâle soktu. İkincisi: Bütün Âlem-i İslâmı, İngiltere'nin ve Hıristiyanlığın aleyhine çevirdi. Üçüncüsü: İngiltere ile Fransa arasında doldurulmaz bir uçurum açdı. Dördüncüsü: Bolşevizmin sahâ-i fa'aliyetini tevsî (genişletmek) etdi. Sevr'in meyvelerinden Mısır ve Hindistan ihtilâlleri de doğdu. Süleyman Nazif Beyin biz İstanbul'dan çıkarsak senelerce belki asırlarca devam edecek bir yangın başlayacak ve bütün âlemi sarub kavuracaktır dediğini hatırlıyorum. Yunanlılar müttefike yüz vermekten mütehasıl (hasıl olan, ortaya çıkan) fevâ'id (faydalar) hiçdir. Türkiye İzmir ve Trakya'ya hâkim ve rücû' etmelidir. Bu esâsât kabul ediliyorsa İngiltere ile anlaşmak pek kolay olur.

Ankara 2 Ağustos Koryera Dellasara vesâir İtalyan gazeteleri İtalya'nın Şark Meselesi'ndeki nokta-i nazarı harekât-ı harbiye ne şekilde inkişaf ederse etsûn şark-i Trakya'nın İzmir ve havalı meşgûlesinin Türkiye'ya iâdesi boğazların Türklere tevdi (emanet olarak vermek) ve Türk istiklâl ve hâkimîyetinin tanınması merkezinde olduğundan İngiltere ile teşrîk-i mes'âf için ol emirde Büyük Britanya'nın bu esasları kabul eylemesi lüzûmunu ileri sürmüştür.

Ankara 2 Ağustos İzmir gazetelerinin Londra'dan aldıkları malûmâta nazaran Tayms(Times) gazetesi yüz milyon Müslüman teb'aya malik olan İngiltere'nin Türklere karşı iyi ve salim bir siyaset ta'kib etmesi lâzım geldiği nokta-i nazarını müdafa'a etmiştir.

Ankara 2 Ağustos Yukarı Silezya mes'elesini müzâkere edecek olan konferansın Meclis-i Âliye'nin ictima'ından bir gün evvel toplanmasına karar verildiği Paris'den bildiriliyor.

Ankara 2 Ağustos – Paris’den iş’ar edildiğine göre Silezya mes’elesi tekrâr vehâmet kesb (kazanmak, edinmek) etmiştir.

Anadolu Ajansı 2-4 Ağustos sene 337

Zonguldak 2-4 Ağustos sene 337

Zonguldak Naim Nuri Matba’ası

4 Ağustos 337 (1921)

459 - 67

Anadolu Ajansı

Evvel ve ahîr tekzib etdiğiniz bu asılsız haberleri bir daha redd ve tekzîb ile ilân ederiz ki:

Ankara ve Moskova Hükümetleri arasında öteden beri kemâl-i samîmiyet ve ciddîyetle câri olan her iki hükümetce kabûl ve tasdik edilmiş ahîdnâme ile de mü’ebbed bulunan hüsn-ı münâsebet en küçük bir teşvîşe (karıştırma, karmakarışık etme) bile uğramaktan tamamıyla uzak olarak bugün her zamankinden daha koyu ve daha samimidir ve bu münâsebet-i hüsnanın böyle aks-ı neşr olunan şayi’yatdan (şayia: yayılmış haber, söylenti) müte’sir (etkilenmesine) olmasına imkân yoktur.

Ankara 4 Ağustos – İzmir’den bildirildiğine nazaran İngiltere ile Fransa arasında Şark Meselesi yüzünden ikinci bir ihtilâf çıkmış ve Fransa hükümeti İngiltere’ye şedidmil’el (şiddet, katı, sert, zorlu) bir nota vermiştir.

4-6 Ağustos 337 (1921)

Anadolu Ajansı

İngiliz matbûâtı Şark Meselesi’nin yeni bir mâhiyet iktisâb (kazanma, sağlama) ettiğini te’yid ediyor. Görünüşe nazaran Yunanlılar esbâb-ı askeriyyeden ve siyasiyeden dolayı ileri hareketlerini tevkîf (durdurma, alıkoyma) etmişlerdir.

Ankara 4 Ağustos – Omantiye gazetesi: (Yunan milleti sulh istiyordu.) (Konstantin harb istedi.) serlevhası altında “Dimitri Boruas” imzasıyla neşrettiği bir makalede şark ahvâlinden bahs olunarak atıdaki satırlar yazılmaktadır. Haftalardan berü Yunan propagandasıyla şarkda devam eden muhârebenin ancak Konstantin ordusunun ta’arruzuyla nihâyet bulabileceği anlaşılmaq isteniyor. Atina Hükümeti memâlik-i

ecnebiyyede sulh için mücâdele ediyor gibi görünmek arzusundadır. Londra'da Yunan parasıyla Daily Telegraf gazetesinde neşriyat yapılıyor. Haricde ve Yunanistan'da birçok kimseler Konstantin'e kandılar. Konstantin sulh özleyen komşuları ile ve bilhassa Türklerle iyi geçinmek isteyen Yunan milletini aldatdı. Harbde Venizelos'un siyâsetini takib eden kral Yunanistan'ı Anadolu'da millî ordu karşusunda eritdiriyor. İngiliz emperyalistine alet olan Yunan rü'esâsı, Yunan milleti olduğu kadar silahsız ve ma'sûm Türk köylülerini de alçakcasına mahv ediyorlar. İzmit ve civarında Türklere yapılan vahşet ve mezâlim yalnız Konstantin için değil şübhesiz tekâmül Yunanlılar için tarihî ve ebedî bir lekedir. Ma'mafih ağır uykuya daldırılan Yunan milleti ağır ağır uyanıyor. Yunanistan'ın her cebhesinde isyanlar baş gösteriyor.

Bu ufak kıvılcımlar birleşerek felâketin ehemmiyeti ve azameti kendiliğinden görünecektir.

Anadolu Ajansı 4-6 Ağustos sene 337

Zonguldak 4-6 Ağustos sene 337

Zonguldak Naim Nuri Matba'ası

2.9. ANADOLU AJANSINA DÖNÜK ELEŞTİRİLER

Anadolu Ajansına ilk kurulduğu dönem itibariyle yapılan en yoğun eleştiri Anadolu Ajansı bültenlerinin dağıtımı ve çeşitli yerlere ulaştırılması noktasında yapılan eleştiridir. Nitekim bu yönde bir telgraf olarak 21 Nisan 336(1921) tarihinde Vekil Sabit tarafından, Ankara Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal Paşa hazretlerine cevaben yazılan yazıda ajansların Kayseri Nevşehir ve Niğde yoluyla gelmekte olduğunu fakat Nevşehir'e gelmediği ve dağıtımının yapılmadığının anlaşıldığı, keyfiyetin Kayseri'den araştırılmasının irade buyrulması, şeklinde bir şikayet dillendirilmiştir.⁴³⁰ Yine Ajans bültenlerinin bulduklara mahalle ulaştırılmadığı yönünde İnebolu'lu gençler tarafından 20.04.36 tarihli bir yazıyla Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal'e başvurdukları, bu şikayette karşılık Mustafa Kemal'in İnebolu'lu gençlere yazdığı cevapta "*Anadolu'nun muhtaç olduğu havadis ihtiyacını Anadolu Ajansı temin ediyor. Ajans tebligatını muntazaman ve meccanen alırsınız. Vazifenin sizlerce de takdir edildiği memnuniyetle görülen ehemmiyetine binaen tebligat-ı vakianın mümkün olduğu kadar geniş bir sahada*

⁴³⁰ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N. 15470, Kutu N. 273, Gömlek N. 120, Fihrist N. 120-14.

hatta köylere varıncaya kadar neşr-ü tamimine himmet edeceğinizi ve bunu rica ederiz.” ifadelerine yer verilmiş ve İnebolu’lu gençlerin haber istekleri ve ihtiyacını karşılayacakları yönünde bir cevap vermiştir.⁴³¹ Ajans bültenlerinin dağıtımındaki problemlerle ilgili bir başka şikayette, Palu Müdafaa-i Hukuk Merkezinden gelmiştir. Palu Müdafaa-i Hukuk Merkezi Ajans bültenlerini düzenli olarak alamadıklarını belirterek şikayetlerini Mustafa Kemal’e ulaştırmışlardır. Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşanın, 21.04.36’da Diyarıbekir Posta ve Telgraf Baş Müdüriyetine gönderdiği tebliğde Anadolu Ajansı bültenlerinin bilumum merkezlere ulaştırılması gerektiğini belirtmiştir.⁴³² Bunun gibi Kayseri’den gelen şikayetler üzerine Heyet-i Temsiliye’nin Konya Başmüdürlüğüne yazdığı cevapta Anadolu Ajansının Nevşehir’e verilmediğinin anlaşıldığını ve kısa zamanda Ajans bültenlerinin bilumum merkezlere dağıtımının sağlanmasının istendiği yönünde bir teblig yazılmıştır.⁴³³ Anadolu Ajansının dağıtımı ile ilgili şikayetler bir hayli fazladır. Bunların içinde Anadolu’daki çok küçük yerleşim merkezlerinden daha büyük merkezlere kadar birçok yer bulunmaktadır. Örneğin gelen bir şikayet telgrafı üzerine Mustafa Kemal’in yazdığı yazıda “Anadolu Ajansının Liva Heyet-i merkeziyelerine vurdurduğu halde mutasarrıflıklara yazılmadığı vaki olan müracattan anlaşılmıştır. 17 Nisan Ajansının nerelere verildiğine dair zirindeki serlevhalarda dahi mutasarrıflara yazılmadığı görüldüğünden müessesat-ı mezkûreye yazılması için emr buyrulması arz olunur.” şeklindeki yazıyla bu meselenin ayrıntısıyla uğraşılıp gereğinin yapılacağı belirtilmiştir.⁴³⁴ Bu belgelerden de anladığımız kadarıyla, Anadolu’da İtilaf Devletleri’nin işgallerine ve İstanbul Hükümeti’nin saldırılarına karşı koyarak topraklarını savunmaya çalışan Anadolu halkı, yurdun dört bir tarafında cereyan eden olaylardan ve milli kuvvetlerin cephelede yürüttüğü savaş hakkında bilgi edinmek istemektedirler. Bu amaçla 6 Nisan 1920 tarihinde işlemeye başlayan Anadolu Ajansı önemli bir haberleşme aracı olarak Anadolu halkının haber ihtiyacına cevap vermeye çalışmıştır. Zaman zaman Ajans bültenlerinin dağıtımından kaynaklanan problemler yüzünden, Heyet-i Temsiliye merkezine ve Mustafa Kemal’e başvurdukları görülmüştür. Heyet-i Temsiliye Reisi olarak Mustafa Kemal’in bu şikayetlerle bilfiil uğraştığını ve bu yönde yapılması gerekenler ve alınması gereken tedbirler üzerinde durduğu gelen şikayet yazılarına birebir cevaplar

⁴³¹ *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, sayı, 19, Vesika 485.

⁴³² *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, sayı, 19, Vesika 489.

⁴³³ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N.15470, Kutu N.273, Gömlek N. 120, Fihrist N. 120-14.

⁴³⁴ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N. 14061, Kutu N. 336, Gömlek N. 27, Fihrist N. 27-1.

yazarak bu meselenin üzerinde durulduğu, meselenin önemsendiği ve problemin çözümü için çaba sarf edildiği görülmüştür.

Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal, Anadolu Telgraf merkezine gönderdiği 18.04.36 tarihli tamimde “*Anadolu Ajansı bültenlerinin bazı yerlere verilmediği ve neşredilmediği yolunda şikayetler alıyoruz. Anadolu’nun hariç ile alakası munkati bulunduğu şu sıralarda efrad-ı milletin bütün bütün havadissiz kalmaması maksadiyle der’uhde olunan bu hizmetim bilumum telgrafçularımıza da terviç ve tesri edileceğini şüphesiz addeder ve mamefih bu babdaki vuku bulabilecek taksiratın gayrikabil-i ihmal bir cürm-ü vatani teşkil edeceğine beyan ederiz.*” diyerek Anadolu’daki telgraf merkezi mensupları ve ajans bültenlerinin dağıtımından sorumlu olan kimselerin icra ettikleri görevin millet açısından son derece önemli olduğunu vurgulamıştır.⁴³⁵ Bu belgeler dışında bir çok belgede görüyoruz ki özellikle Heyet-i Temsiliye Reisi olarak Mustafa Kemal gelen şikayetler üzerine Anadolu’nun dört bir yanındaki il ve ilçelerdeki posta teşkilatlarına yazdığı yazılarda gerekli uyarılarda bulunarak bu meselenin bir an evvel çözümü için gereken tedbirlerin alınmasını ve bu sorunun çözülmesi için gereğinin yapılmasının altını çizmiş ve zaman zaman bu konuda sert bir üslup takınmıştır. Nitekim yukarıdaki belgede Anadolu Telgraf Merkezi çalışanlarının Ajans bültenlerinin dağıtımı konusunda gereken hassasiyeti göstermedikleri takdirde, bu durumu vatana karşı işlenmiş bir cürüm ve ihmal sayacaklarını belirtmiş, yine Ajansların dağıtımı ile ilgili olarak gelen şikayetler üzerine, Konya Posta ve Telgraf Başmüdürlüğüne gönderdiği yazıda Ajansların günü gününe dağıtımının düzenli olarak yapılması gerektiğini bu konuda gereken özen ve dikkati göstermeyen memurların isimlerinin bildirilmesini istediğini belirtir.⁴³⁶ Bu konuda bu derece hassasiyet gösterilmesinin bir başka yanı da cephelerde yürütülen askeri faaliyetler açısından bunun gerekliliğidir. Ajans bültenleri aracılığıyla iletilen haberlerin, bir cephedeki askeri kazanımların diğer cephelerde çarpışan askerin moral ve motivasyonunu yüksek tutmasından kaynaklı olarak önemsendiğini düşünebiliriz. Öte tarafatan Anadolu Ajansı haberlerinin hem iç kamoyunu aydınlatmada, hem de dış dünyayı Anadolu’daki gerçek durum hakkında haberdar etmesinden dolayı Ajans bültenlerinin yayılması, dağıtımı son derece önemsenmiştir. Nitekim bu yönde önemli görülen askeri

⁴³⁵ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N. 15353, Kutu N. 274, Gömlek N. 191, Fihrist N. 191-1. Bu konuda ayrıca bkz. Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, sayı, 19, Vesika 480,481.

⁴³⁶ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N. 15354, Kutu N. 274, Gömlek N. 192, Fihrist N. 192-1.

ve siyasi haberlerin süratle gönderilmesinin istendiği belirtilmiş, ⁴³⁷ gazete ve telgrafların geç gelmesinden haberlerin yayılmasının geciktiği, bu konuda özellikle askeri haberlerin süratle, bir an evvel bildirilmesinin istendiği görülmektedir.⁴³⁸

6 Nisan 1920’de kurulan Anadolu Ajansı Kurtuluş Savaşının en kritik dönemlerinde eldeki imkanlar (imkansızlıklar) çerçevesinde faaliyetlerini yürütmeye çalışmıştır. Ancak yukarıda da değinildiği gibi Anadolu Ajansı kuruluşunda belirttiği amaçları hayata geçirme aşamasında birçok güçlükle karşılaşmıştır. Bahsettiğimiz bu dönem içerisinde yaşanan en genel sorun, alınan haberlerin en hızlı şekliyle Ajansa ulaştırılması ve Ajansa ulaştırılan bu haberlerin aynı hızla yayınlanan bültenler aracılığıyla yurt geneline dağıtılmasında yaşanan sorunlardır. Tam da bu noktada yaşanan problemler Ajansın faaliyetlerinin sorgulanmasına sebep olmuştur. Bu süreçte TBMM’de yaşanan tartışmalara bakıldığında (Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesinin Kuruluşu başlığı altında bu tartışmalara genişçe yer verildi.) Anadolu’da yürütülen bu savaş ve mücadele sürecinde Anadolu Ajansından beklenen şeyin herhangi bir haber ajansının yaptığı işlerden çok daha fazlasının beklendiğidir. Bu durum henüz tam olarak haber alma ve alınan haberi iletme aşamasında problemler yaşayan Anadolu Ajansının aynı zamanda propaganda tarzında bir işleve sahip olması ve son derece önemli olan böyle bir işin de ajans tarafından gerçekleştirilmesinin istenmesidir. Ajansının kuruluşunu takip eden ikinci ayda mecliste yaşanan tartışmalarda hem Anadolu Ajansının bir haber ajansı olarak haber iletimi konusunda üzerine düşeni daha kurumsal bir bir yapı içerisinde, daha geniş olanaklara sahip olarak yrtmesi, hem de Ajansın propaganda araçlarının arttırılması ve bu yanınında güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Bunun için Anadolu Ajansının bundan sonraki faaliyetlerini 7 Haziran 1920’de çıkartılan bir yasayla kurulan, Matbuat ve İstihbarat Mdriyet-i Umumiyesi bünyesinde yrtmesine karar verilmiştir.

⁴³⁷ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N. 5212, Kutu N. 642, Gömlek N. 152, Fihrist N. 152-1.

⁴³⁸ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N. 5256, Kutu N. 644, Gömlek N. 154, Fihrist N. 54-1.

3.MATBUAT VE İSTİHBARAT MÜDÜRLÜĞÜ-İ UMUMİYESİNİN KURULUŞ SÜRECİ

Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü 7 Haziran 1920’de kurulmasına karşın irşat ve propaganda işleri bundan daha önce başlatılmıştır. Meclis arşivlerinden anlaşıldığına göre, çok daha önceden Meclis bünyesinde Atatürk’ün emriyle böyle bir teşkilat kurulmuş ve çalışmaya başlamıştır. Bu teşekkül Diyarbakır Mebusu Kazım (Diyarbakırlı) Paşanın emri altında çalışıyor ve memleketin birçok yerinde fahri temsilcileri bulunuyordu. Bunun dışında Meclisin, “İrşad Encümeni” üyeleri gerektiğinde yurdun çeşitli yerlerine gönderiliyor, halka Kurtuluş Savaşı’nın lüzumu, maksadı ve çalışmaları hakkında bilgi veriyordu. Bu şubelerin tek işlevi, istihbarat olmayıp aynı zamanda iç ve dış propaganda ile meşgul olmaktadır.⁴³⁹

Ancak Anadolu’da haber alma ve haber yayma konusunda yapılan işlerin en önemlisi Anadolu Ajansının kurulmasıdır. Anadolu Ajansı kuruluşundan 7 Haziran 1920 yılına değin üzerine aldığı; Kurtuluş Savaşı içerisinde Türk kamuoyunu aydınlatma, doğru bir biçimde bilgilendirme, içte ve dışta ulusal birliği tehlikeye düşürecek şekilde yapılan kışkırtma ve aleyhte propagandaya karşı ulusu uyanık tutma, ulusal kurtuluşu sağlamaya yönelik karar ve girişimleri halka zamanında bildirmek görevini yerine getirmeye çalışmıştır.

6 Nisan 1920’de kurulan Anadolu Ajansı bültenlerinin dağıtılması noktasında birtakım sorunlar yaşanmıştır. Bunlar, hem haberlerin günü gününe Anadolu’nun çeşitli yerlerine ulaştırılmasında yaşanan aksamalar, hem halkın Milli Mücadele’yi anlaması için yürütülen çalışmaların yetersizliği (halkı bilinçlendirmekten uzak olduğu) hem de İtilaf Devletleri’nin yürüttüğü propagandayı etkisiz kılma noktasındaki çalışmaların yetersizliğinden hareketle Anadolu Ajansına dönük, bir dizi eleştiri yapılmıştır.⁴⁴⁰

Ulusal Kurtuluş Savaşı içerisinde halkın Milli Mücadele’yi anlamasını ve mücadeleye katılımını sağlamak yönündeki çalışmaların yetersiz olduğu noktasında

⁴³⁹ Fethi Kardeş, *Basın Yayın Genel Müdürlüğü, 60 Yılın Hikayesi*, Ankara 1980, s. 15.

⁴⁴⁰ İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşında Türk Basını*, Ankara 1981, s. 40,44. Bu konuda ayrıca bkz. Yücel Özkaya, *Milli Mücadele’de Atatürk ve Basın*, Ankara 1989, s. 47.

TBMM’de de çeşitli tartışmalar yürütülmüştür. Meclisin 27.04.1920 tarihli oturumunda Bursa Mebusu Şeyh Servet Efendinin bir takriri üzerine Meclis Reisi “ İrşat⁴⁴¹ hayatının insanlığın en önemli faaliyeti ve saadeti olduğu, beşeriyetin tecrübeleri ile kesinlik kazanmış bir gerçekliktir. Maalesef düşmanlarımız bu kutsal gerçeği makus bir hale sokarak medlülünce zahirde hakkı iltizam ediyor gibi görünerek gerçekte ise batılı yürütmek ve hak gasb etmek gibi maksadı, batılı ile propaganda adı altında azim teşkilatı ile insanlığı ifsad etmekte devam edegelmiştir. Düşmanlarımız işte bu vasıta ile ika edilmektedir. Aleyhimizdeki silaha karşılık vermek ne kadar meşru ise neşir(yayın) irşad, ervah ve tenviri efkarın ehemmiyet ve azameti de müstagri arz ve izah bulunduğundan Büyük Millet Meclisimizin şubası mesaisinde Umur-ı İrşadiye Şubesinin teşkili ile bunun Memalik-i Osmaniye’ye teşmilini teklif ederim.” şeklinde bir izahatla konunun önemini belirtip, meclise bu yöndeki teklifini sunmuştur.

Bursa Mebusu Şeyh Servet Efendi irşat ve propaganda meselesini ne kadar önemsediklerinden bahsederken İngilizlerin kurduğu teşkilattan örnek vererek (buna Nezaret-i Mahsusa diyor) bu bakanlığa tahsisat-ı mesture olarak, yüz doksan beş milyon lira verdiklerinden bahseder. Bununla bu meselenin büyüklüğü ve önemini vurgulamaya çalışmıştır. Bu yanıyla da bu meselenin iyi bir biçimde incelenmesi ve bu yönde bir teşkilatın “küşad” edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Reis Paşa, Şeyh Servet Efendinin önerisini batılı anlamda bir “Propaganda Heyeti” kurmak gerekliliği olarak kabul ederek, Mecliste oya sunmuştur. Çoğunluk sağlanarak teklifin görüşülmesi kabul edilmiştir.⁴⁴²

TBMM’nin 04.05.1920 tarihli toplantısında, Karahisarı Sahib Mebusu Mehmed Şükrü Bey ve arkadaşlarının, yine aynı yönde bir takriri(yazılı önerge) de Amasya Mebusu Hamdi ve Çorum Mebusu Sıddık Beylerin verdikleri bilinmektedir. Onlar bu takrirlerinde, Milli Mücadele’nin geldiği bu aşamada yaşadığı temel zorluklardan birinin de istihbarat meselesi olduğunu söylemişlerdir. Bu meselenin önemi ve aciliyetinden dolayı hemen yedi

⁴⁴¹ Fethi Kardeş, *Basın Yayın Genel Müdürlüğü 60 Yılın Hikayesi*, Ankara 1980, s. 9. Tez çalışmasının bu kısmında sıkça kullanılan irşad kelimesini Fethi Kardeş adı geçen eserinin 9. sayfasında şöyle açıklamıştır: “İrşad” kelimesi doğru yolu gösterme, uyarma, dolayısıyla da aydınlatma anlamına geliyor. Arapça konuşulan bazı ülkelerde enformasyon ve propaganda işleriyle görevli resmi teşkilatla İrşad veya İrşad-ül Kaym Bakanlığı veya Genel Müdürlüğü adı verilmiştir.

⁴⁴²Türkiye Büyük Millet Meclisi, Zabıt Ceridesi, Cilt.1(27.04.1336) İçtima 5, Celse 2, s. 94,96.

kişiden oluşan bir istihbarat şubesinin oluşturulması için gerekli teklifi Meclise sunmuşlardır.

Meclisin aynı oturumunda Bolu Mebusu Tunalı Hilmi Bey de Milli Mücadele'nin şu an en çok ihtiyacı olan şeyin propaganda olduğunu söyler. Bu haliyle, bu işin kesinlikle üstesinden gelinemeyeceğini ifade eder. Bu konuda Yunanlıları, Venizelos'u örnek vererek "Bizi yalnızca propagandacılıkla mağlup ediyor." der. Bu meselenin önemi anlaşıldığı halde neden gereğinin yapılmadığını sorar. Hilmi Bey yine kendisinden önce Hamdullah Suphi Beyin verdiği teklifin de önemli bir teklif olduğunu hatırlatır. Bu noktada Meclisin derhal ilk teklif olarak İrşat Encümeninin teşkil edilmesini, ikinci teklif olarak on beş kişiden oluşan bir heyet kurulmasını, bunların beşinin ilmiyeden, beşinin mülkiyeden ve diğer beşinin de askeriyeden oluşması gerektiğini belirtir.⁴⁴³

Bu konuşmalarla beraber Milli Mücadele'nin gerçekten tam anlamıyla başarıyla yürütülmesi ve halkın bu yönde aydınlatılması için etkili bir propaganda faaliyetine girişilmesi gerekliliği fikri yerleşmiş ve bu görüş ortak bir kanaat haline gelmiştir. Mecliste beliren bu ortak kanaat üzerine Saruhan Mebusu Mustafa Necati Bey, Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi'nin teşkiline dair teklifinde oldukça uzun bir konuşma yapar, bu konuşmada Anadolu'daki işgalci İtilaf Devletleri'nin, Milli Mücadele ve Kuvay-ı Milliye aleyhine yaptıkları propagandadan bahseder. Bu aleyhte propaganda çerçevesinde çıkarılan ayaklanmalardan biri olan, Anzavur Ayaklanması sırasında yapılanlardan bahsederken, şunları ifade eder: "Kalblerin fethi için silahtan evvel söz lazımdır. İstihbarat ve irşadat Kuvay-ı Milliye'mizin esası, temelidir. Teşkilat-ı Umumiye'nin hüsnü suretle cereyanı, halkın Kuvay-ı Milliye'ye olan merbutiyetiyle (bağlılığıyla) kaimdir." Mustafa Necati konuşmanın devamında, İzmir cephesinde Yunan taarruzuna karşı yapılan başarılı savunmanın esası olarak bu cephede yürütülen irşadat çalışmasının başarısından ve bu durumun, bu başarının, sonucu olduğundan söz eder. Bu noktada "Yunan Hükümetinin bugünkü irşadat ve istihbarat teşkilatı da bizim için bir teşvik olmalıdır." der. Mustafa Necati halkın muhakkak Milli Mücadele'nin ve cephelerde savaşan Kuvay-ı Milliye birliklerinin kime karşı ve neden mücadele ettiğinin anlatılması gerektiği ve bu meselenin en az cephelerde yürütülen savaş kadar önemli bir yanı olduğunu vurgulamaya çalışmıştır.

⁴⁴³ TBMM., Z.C., C.1, (4.5.1336) İ.11, Cels.3, s. 212-214.

Mustafa Necati'nin TBMM'de yaptığı bu açıklamalar milletvekilleri tarafından da olumlu karşılanır. Bunun üzerine Mustafa Necati bu yönde kurulmasını istediği İrşadat ve İstihbarat Teşkilatının yapısı ile ilgili olarak şu teklifi sunar:

- 1- *İrşadat ve İstihbarat Nezareti veya Müdüriyet-i Umumiyesinin oluşması için lazım gelen terakkiyatın bir kişinin idaresine bırakılması.*
- 2- *Her vilayet halkının durumuna ve halkın ruh haline göre propaganda Programlarının yapılması, hazırlanması.*
- 3- *Kuvay-ı Milliye Gazetelerinin bir program dahilinde yayımlanması ve gazetelerin en ücra köylere kadar gönderilmesi.*
- 4- *Kurulacak olan bu Müdüriyet-i Umumiyeye oldukça ciddi bir para tahsisi yapılması.*
- 5- *İrşat Encümeninin bu Müdüriyet-i Umumiyeyi daima kontrol altında tutması ve meselenin hemen Milli Mücadelemizde derhal müzakeresiyle lazım olan teşkilatın icrasın talep ve temenni eylerim efendim.*⁴⁴⁴

Saruhan Mebusu Mustafa Necati memleketin içinde bulunduğu durumu ortaya koyduktan sonra, Anadolu'da işgal sürecini başlatmış olan işgalci İtilaf Devletleri güçlerine ve onlarla işbirliği içerisinde olan İstanbul Hükümeti'nin yıkıcı faaliyetlerine karşı yine Anadolu'da başlayan Ulusal Bağımsızlık Savaşının tam olarak başarıya ulaşması için büyük bir şiddetle ihtiyacı hissedilen bir propaganda teşkilatının kurulmasının gerekliliğinden bahsederek, bu alanda Avrupa devletlerinden örnekler vermiştir. Avrupa'nın en küçük devletlerinde bile propaganda işini üstlenecek büyük bir teşkilata sahip olduklarını bu meyanda Bulgaristan, Yunanistan'ın ileri gittiklerini belirtir. Meseleye bu çerçeveden bakıldığında Meclisce hazırlanan kanun layihasının Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesinin iki büyük amaca ulaşması beklenmektedir. Bu amaçlar Mustafa Necati tarafından şöyle ifade edilmiştir:

⁴⁴⁴ TBMM., Z.C., C.1, (19.05.1336) İ.18, Cels. 2, s. 353,355. Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesinin kurulması çerçevesinde Mustafa Necati'nin konuşmalarının tamamı için ayrıca bkz. Tülay Alim Baran (henüz yayınlanmamış kitap) *Mustafa Necati*, adlı eserinde Saruhan Mebusu olan Mustafa Necati'nin Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesinin kuruluşu ve gelişmeleri ile ilgili tüm konuşmaları yer almaktadır.

“Biri harice karşı milletimizin amal(emel, umut) ve matalibini tanıtmaya ve davamızın meşruiyetini ispata çalışmak, diğeri de dahilde milletin efkarını aynı noktada tevhid (birleştirme bütünleştirme) etmek üzere her vasıttan istifade ederek sürekli tenvir ve irşad ile meşgul olmak.” Bu amaçların gereği olarak kurulan bu teşkilat aynı zamanda Avrupa matbuatı (basını) içinde milli ve meşru hukukumuzu savunması için gerekli yayın çalışmalarında bulunmak ve diğeri taraftan da dünya basınına inceleyerek takip etmek, dünyadaki gelişmeleri anlamaya çalışmak, bunun sonucu olarak içeride zamanın gerektirdiği fikri ve ruhi vahdeti (birliği) temin için her türlü araçtan yararlanmak suretiyle basım ve yayında bulunmak, Anadolu’nun çeşitli noktalarında gazeteler yayınlamak, Türk ve İslam alemini ilgilendiren konularda kolayca anlaşılabilen risaleler yazmak, her tarafta muhabirler dolaştırmak, irşat heyetleri oluşturmak, okullarda öğretmenlerden bu iş için istifade çarelerini aramak gibi müdüriyet alelumun matbuat umurun da mercii resmi teşkil eylemelidir diyerek teşkilatın amacı ve bu amaç doğrultusunda yapılması gerekli olan hususları belirtmiştir.⁴⁴⁵

Buna göre oluşturulan İcra Heyeti şu şekildedir:

İrşat Encümeni Reisi: Yunus Nadi	Mazbata Muhariri Bera yi İrşat Konya’da
Katip: Karahisarı Sahip Mehmet Şükrü	Aza: Isparta (okunmadı)
Aza.: Mazlum Baha	Aza: Erzincan Mir Hüseyin
Aza: Ahmet Tevfik	Aza: Refet Hacı Hüseyin
Aza: Erzincan Mehmet Emin	Aza: Karahisarı Şarki Mesut

Kanun teklifinin okunması ve İcra Vekilleri Heyetinin oluşturulması üzerine kanuna dönük olarak Mecliste iki ciddi muhalefet söz konusu olur. Bunlardan biri Saruhan Mebusu Refik Şevket Beyin bu duruma dönük yaptığı eleştirel konuşmadır. Refik Beyin konuşması özetle şöyledir: Bir kanun çıkarmak için bu konuda mutlaka bir kanun hükmü çıkarılması gerekmediğinden bahsederek, İstanbul’da zaten bir Matbuat Müdürlüğü bulunduğuna göre onun bir kanunu olduğunu belirtir. Bu kanunda Matbuat Müdürlüğünün görev ve yetkileri belirtilmiştir. Oysaki burada yapılan değişiklik çok farklı olmamakla beraber bu kanunun getirdiği en belirgin değişiklik Matbuat Müdürlüğünün, bundan önce İçişleri Bakanlığına bağlı iken, yeniden düzenlenen bu kanun layihasında İcra Vekilleri

⁴⁴⁵ TBMM., Z.C., C.2,(07.06.1336) İ.25, Cels.5,6 s. 125,126.

Başkanlığına (ve dolayısıyla Mustafa Kemal'e) bağlanmasını öngörmesidir. Refik Şevket Bey bunun dışında bu kanunla beraber gereksiz yere yeni bir masraf kapısı açıldığını belirtmiş, “Yeni masalar, bürolar, koleksiyonlar, gibi birtakım usuller ihdas ederek yeni yeni meseleler çıkararak yorulmuş olmaz ve hasılı tahsil kabilinden vakit kaybetmemiş oluruz, hulasa bu kanunun esası zaten mevcuttur. Ancak Heyeti Umumiye bunu kavinin dosyamızda görebiliriz. Matbuat Müdüriyetinin görevi de bundan ibarettir.” demiştir.⁴⁴⁶ İkinci önemli eleştiri ise Burdur Mebusu İsmail Suphi Bey tarafından yapılır. Suphi Bey yasa ile ilgili görüşmeler kısmında söz almamışken, bir öneride bulunur: “Propaganda işinde cümlemizin malum olan acemiliğimiz hasebiyle hemen kati bir adım atmaktan ise olunacak tecaribe ve ihtiyaca nazaran tadilat ve teşkilatı lazımede bulunulmak ve bu yolda Meclise arz edilmek üzere iş bu kanunun şimdilik yalnız iki ay için ve buna göre tahsisatla kabulünü teklif ederim.” diyerek düşüncelerini ifade etmiştir.⁴⁴⁷

İrşad Encümeni Başkanı Yunus Nadi Bey ise, hemen bu sözleri cevaplayarak şunları söylemiştir: “Zamanımızda kamuoyunu iç ve dış propaganda ile fikir kuvvetiyle kazanmak usulü orduların kuvvetine eşit denilecek kadar önem kazanmış bir meseledir. Basına dördüncü kuvvet denilmesi çok zaman önce olmuştur. Böyle bir teşkilata gerek vardır ve bunun tartışılması bile abestir. İstanbul’da bir Matbuat Müdürlüğü ve onun bir kanunu bulunduğu konusuna gelince; elde bir matbuat ve matbaalar kanunu vardır. Bu kanun bir gazete nasıl çıkarılır, nasıl kapatılır gibi hükümleri toplamıştır. Bizim istediğimiz ise bunun çok üstündedir. Dışarıya karşı meşru ve haklı davamızı müdafaa etmek, içeride de milleti aynı dava ve maksat etrafında toplamaktır.” diyerek Refik Şevket Beyin bu yöndeki eleştirilerini cevaplamaya çalışırken, diğer taraftan da henüz böyle bir teşkilatın neden çok gerekli olduğu noktasını tekrar vurgulamıştır.⁴⁴⁸

Saruhan Mebusu Mustafa Necati Bey de bu tartışmaya katılarak “Refik Şevket Bey kardeşimizin beyanatını bendeniz de garip buluyorum.” diyerek sözlerine başlamış bu meselenin Refik Şevket Beyin baktığı kadar basit bir mesele olmadığını, bilakis üzerinde önemle durulması gerektiğini şu sözlerle aktarmıştır: “Memleketimiz İstanbul’dan ve dışarıdan gelen birtakım cereyanlara sahne olmuştur. Onlara karşı bu tarihi anda bizde

⁴⁴⁶ TBMM., Z.C., C.2, (07.06.1336) İ.25, Cels.6, s. 127.

⁴⁴⁷ TBMM., Z.C., C.2, (07.06.1336) İ.25, Cels.6, s. 135.

⁴⁴⁸ TBMM., Z.C., C.2,(07.06.1336) İ.25, Cels.6, s. 128.

savunmaya mecburuz. Bu da ancak propaganda ile temin edilebilir. Yunanlılar savaşa girmeden önce propagandaya başlamışlar ve cephelerde en büyük başarılarını bu propaganda sayesinde temin etmişlerdir. Bizim de başarıda en büyük silahımız propaganda olacaktır. Bunun için on beş bin lira değil, bir milyon lira bile versek yine de propaganda için azdır. Fakat bütçemizin bugünkü durumu nispetinde fedakarlık yapmalıyız. Avrupa'nın fikrini anlamak ve ona göre hareket etmek şarttır. Cephelerdeki kuvvet kadar propagandada önemli bir kuvvettir. Biz henüz memleket içinde bile kendi vaziyetimizi, siyasi durumumuzu gerektiği kadar anlatamadık. Köyler hatta ilçeler ve vilayetler Kuvay-ı Milliye Teşkilatı'nın esaslarından habersizdirler. Bunları anlatıp bildirmek kuvvetlerimizi çoğaltmak demektir.” Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesinin kurulması çerçevesinde, Mecliste yürütülen bu tartışmalar sırasında, Müdüriyetin kurulmasına karşı yapılan eleştirilere verilen bu cevaplar doğrultusunda eleştiriler Mecliste taraftar bulmaz.

Memleketin içinde bulunduğu koşullar çerçevesinde bir propaganda teşkilatının ne kadar gerekli olduğunu bu sözlerle belirten Mustafa Necati Beyden sonra, Çorum Mebusu Ferit Bey, Lazistan Mebusu Osman Bey, Karahisarı Sahip Mebusu Mehmet Şükrü (Koç) Bey de tasarının gerekliliği lehinde konuşmalar yapmışlardır. Böylece Meclisin çoğunluğu yasanın önerildiği şekilde kabulünden yana tutum alır.⁴⁴⁹

Bu konuşmalardan sonra tasarının tümü üzerindeki görüşmelerin yeterliğine karar verilince, konu üzerindeki maddelere geçilmesine dair üç önerge verilmiştir. Daha sonra tasarının aciliyetli bir biçimde görüşülüp karara varılmasına dair Yunus Nadi ve arkadaşları tarafından verilen önerge okunmuştur. Mecliste konu üzerine tekrar tartışmalar başlamış, Eskişehir Mebusu Abdullah Azmi Bey ve Kırşehir mebusu Müfid Efendi de meselenin parasal boyutuna eğilmiş ve böyle bir teşkilatın olağanüstü bir masraf gerektirdiği şeklindeki eleştirel düşüncelerini dile getirmişlerdir.⁴⁵⁰

Böyle bir teşkilatın kurulması yönünde teklif ortaya atanlar bu meselenin aciliyetle ve hızlıca halledilmesi gereken bir mesele olduğunu belirtmelerine rağmen Meclisteki mebuslar meseleyi farklı yanlarıyla irdeleyip, eleştirmişlerdir. Bu eleştirilerin de niteliği birbirinden farklıdır. Bu eleştiriler, Yunus Nadi ve Mustafa Necati Beyler tarafından

⁴⁴⁹ TBMM., Z.C., C.2, (07.06.1336) İ.25, Cels.6, s. 128,129,

⁴⁵⁰ TBMM., Z.C., C.2, (07.06.1336) İ.25, Cels.6, s. 130,131.

cevaplandırılmıştır. Ancak konu üzerine yapılan çeşitli tartışmalardan sonra Meclisin altıncı oturumunda tartışmalar uzamış, gece yarısından sonra açılan Meclisin yedinci oturumunda kurulacak teşkilatın kadroları, aylıkları ve bu aylıkların tutarı olan yıllık ödemeler konusu tartışılmıştır.⁴⁵¹

Tartışmalar devam ederken Burdur Mebusu İsmail Suphi Bey söz alarak, önce kurulacak teşkilat için ayrılması düşünülen tahsisatın yetersiz geleceğini belirtip ayrıca İstanbul'daki Matbuat Müdüriyetinin teşkilatını “Bir hafiyecilik teşkilatından ibaret idi” diyerek TBMM tarafından oluşturulması planlanan teşkilatın niteliğinin daha farklı olması gerektiği üzerinde durur. İsmail Suphi Bey konuşmasında Ajans meselesine de değinmiş ve bu konuda şunları aktarmıştır. Oluşturulması planlanan kurum için Meclise verilen teklifte Kadro ve Tahsisat Cetvelinde Ajans Müdüriyetinin yer aldığını belirterek şunları ifade eder: “Malumunuzdur ki, ajans para ile satılır bir şeydir. Ajansın bazen bir membaı varidat teşkil ettiğini biliyoruz.” İsmail Suphi Bey, bu nedenle ajans ile ilgili cetvelde, masrafına karşılık bir gelir sütunu bulunması gerektiğini dile getirir. Gelecekte “Belki Bursa’da, Antalya’da, Trabzon’da, Samsun’da bir takım acentalar yapacağız. Onlara ne vereceğiz? Belki İtalya’da Suriye’de, Beyrut’da yapacağız.” diyerek duruma dair bütçeyle ilgili tam bir netlik getirilmesini istemiştir.⁴⁵²

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi, gece yarısından sonra 01.30’da açılan yedinci celse görüşmelerinde, kanunteklifi oya sunulur ve oylama sonucunda kanun kabul edilir.⁴⁵³

TBMM’de 7 Haziran 1336(1920) ve 6 no’lu, Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesinin teşkiline dair kabul edilen kanun metni şöyledir:

Madde 1. Alelumum (Genel olarak) dahili ve harici neşriyat (yayın) ve irşadat (uyarma) ve istihbarat işleri ile meşgul olmak ve bilcümle matbuat umuruna merci teşkil eylemek üzere Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi ünvanı ile İcra Riyasetine (başbakanlığa) merbut bir müdüriyeti umumiye tesis edilmiştir(kurulmuştur.)

⁴⁵¹ TBMM., Z.C., C.2, (07.06.1336) İ.25, Cels.6-7, s. 132-138.

⁴⁵² TBMM., Z.C., C.2, (07.06.1336) İ.25, Cels.6, s. 135

⁴⁵³ TBMM., Z.C., C.2, (07.06.1336) İ.25, Cels.7, s. 138,139.

Madde 2. Müdüriyeti Umumiye Vekiller Heyetinin bütün vesait ve teşkilatından istifade edebilecektir. (Bu genel müdürlük Bakanlar kurulunun bütün olanaklarından yararlanacak.)

Madde 3. İrşat ve istihbarat mesarifi İcra Reisinin tasdikine iktiran etmek şartıyla Müdüriyeti Umumiye tarafından sarf edilir. (Harcamalar Başbakanın onayı ile Genel Müdür tarafından yapılacaktır.)

Madde 4. İş bu kanun, tarihi neşrinden mer'idir.

7 Haziran 1920 tarihli bu kanun ile beraber Anadolu Ajansı da faaliyetlerine bu kuruluş bünyesinde devam etmiştir. Anadolu Ajansının da dahil olduğu bu yeni kurumun tahsisat cetveli ile kurumda oluşturulan yeni müdürlük ve masalar Ek 4'te bulunmaktadır.⁴⁵⁴

Matbuat ve İstihbarat Umumiye Müdürlüğü oluşturulduktan ve kanunun çıkmasından hemen sonra Umum Müdürlüğe Hamdullah Suphi'nin (Tanrıöver) tayin edildiği bilinmektedir.⁴⁵⁵ Matbuat ve İstihbarat Umumiye Müdürlüğünün kurulmasından sonra Büyük Millet Meclisi Riyaseti Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaset-i Celilesine gönderilen yazı şu şekildedir:

Teşekkül eden Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesinin vazifesinde(görevinde) muvaffak(başarılı) olabilmesi için icra vekaletlerinin (bakanlıklarının) Müdüriyete muavenet (yardımcı) etmeleriyle kabildir.

Bir vekalette toplanan bazı haberler o makamı, müteferriden (temelden) alakadar etmekle beraber onlar meyanında Heyet-i Umumiyeye menfa'atdar olabilecekleri de bulunur.

⁴⁵⁴ TBMM., Z.C., C.2,(07.06,1336) İ.25.Cels.6-7, s. 131-134. Bu konuda ayrıca bkz. ATASE Arşivi, İSH.Koleksiyonu, Sıra N. 1652, kutu N. 776,Gömlek N. 29, Fihrist 29-4. (07.06.1336) (Kanun metni için bkz.Ek. 4.) Sever İskit, *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, İstanbul 1943, s. 218-220; Fethi Kardeş, *Basın Yayın Genel Müdürlüğü 60 Yılın Hikayesi*, Basın yayın Genel Müdürlüğü yayınları, Ankara 1980, s. 14; *Anadolu Ajansı Türk Anonim Şirketi Ana Sözleşmesi ve Kuruluşun İtibaren Anadolu Ajansı Türk Anonim Şirketi ile İlgili Yasal Düzenlemeler*, Ankara 1987, s. 93.

⁴⁵⁵ ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu, Sıra N., 14347, kutu N. 670,Gömlek N. 29, Fihrist 29-1. Bu konuda ayrıca bkz. Server İskit, a.g.e., s. 15; Fethi Kardeş, a.g.e., s. 15.

İstihbarat Müdüriyeti'nin vazife-i irşadla muvazıf(görevlendirme) olması bu muaveneti daha luzumlu kılar, mesela ya ahaliye karşı fena bir hattı hareket takib eden bir memurun düçara ceza olması, vekaletler tarafından memleketin emr-i imarına masruf-ı mesar'ıye vaziyet-i sahihaya aid tebligat, kuvve-i maneviyeyi takviyeye aid ihbarat cebhelerde tutulan esranın isticvabatı veya sair süretlerle düşman ve muhibb memleketler haklarında alınacak haberler Müdüriyet-i Umumiyece ma'lum olursa bunların neşrinde mahzur olmayanları müdüriyete temin ederek icabına tevessül eyler.

Binaenaleyh gayenin tarzda derpiş edilerek vekaletlerle Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetinin her cumartesi ve salı günleri Müdüriyet-i Umumiyeye gitdi. Makamlarına aid istihbarat hususunda behemehal (mutlaka) tenvir (aydınlatma) etmeleri ve müsta'cel (acele) hususatı ayrıca tahriren veya telefonla haber vermeleri rica olunur.

Ri 14 Temmuz 336.(1920)⁴⁵⁶

Aynı içerikte olan bir başka belgede ise, milli efkarın (fikrin) uyanmasına ve bilgilenmesine yarayan tüm bilgilerin Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğüne iletilmesi, gönderilmesi istenmiştir.⁴⁵⁷

Bu belgeden de anlayacağımız üzere Matbuat ve İstihbarat Umumiye Müdürlüğü temel amaç olarak, gelişen olaylar hakkında halkı bilgilendirmek ve aydınlatmak görevini üstlenmiştir. Ancak bu görevin bir tek kurum tarafından yapılmasının zorluğu ifade edildikten sonra, yaşanan koşullar içerisinde yurdun dört bir yanında cereyan eden gelişmeleri öğrenmek, takip etmek, bunları halka zamanında duyurmanın sağlıklı bir şekilde olması için diğer bakanlıkların kuruma gerekli desteği vermeleri istenmektedir. Çeşitli yerlerden ve kanallardan gelecek bilgilerle, hem kurumlar arasında belli noktalarda eşgüdüm sağlanmış olacak hem de kurumun bilgi edinme kanalları çeşitlenecekti.

Matbuat ve İstihbarat Müdiriyyet-i Umumiye kurulduktan sonra önce Hamdullah Suphi Beyin göreve getirilmiş olduğunu yukarıda belirtmiştik. Bundan sonra

⁴⁵⁶ ATASE Arşivi, İSH Koleksiyonu, Sıra N. 1033, kutu N. 668, Gömlek N. 19, Fihrist 19-1.

⁴⁵⁷ ATASE Arşivi, İSH Koleksiyonu, Sıra N. 4716, kutu N. 977, Gömlek N. 95, Fihrist 95-1.

24.08.1336'da (1920) göreve getirilen Erzurum Milletvekili Necati Beyin⁴⁵⁸ aynı yılın 28.09.1336 tarihinde istifa ettiğini arşiv belgelerinden öğreniyoruz.⁴⁵⁹

1920 yılının 19 Ağustosunda Erzurum Mebusu Süleyman Necati (Güner) kendisini istihlaf (birinin yerine geçme) etmiş, aynı yılın 11 Eylülünde Galip Bahtiyar Bey (Göker) göreve getirilmiş ancak onun da istifasıyla⁴⁶⁰ 14 Kanunuevvel 1336 (Aralık 1920) ise Muhiddin (Birgen) bu makama getirilmişlerdir. Muhiddin Birgen 1920-1921 yıllarında yönetimde bulunmuştur.⁴⁶¹

Matbuat İstihbarat Umum Müdürlüğü 1931 de lağvedilinceye kadar Umum Müdürlük de şu isimler bulunmuştur:

Hüseyin Ragıp Baydur: 12 Mart 1921-31 Ekim 1921

Ethem Hidayet Akımsar: (vekaletten) 1921 yılı içinde 29 gün.

Ahmet Ağaoğlu: 29 Kasım 1921-11 Ağustos 1923

Alaattin (iki kez vekaletten) 11 Ağustos 1923-4 Eylül 1923, 11 Mart-4 Nisan 1924

M. Zekeriya Sertel: 4 Eylül 1923-Kasım 1923

Ercüment Ekrem Talu: Kasım 1923-11 Mart 1924

Saffet Tuncay: Önce vekalet sonra asaleten 11 Haziran 1925-23 Haziran 1927

Ercüment Ekrem Talu: 26 Eylül 1927-31 Mayıs 1931

Matbuat Ve İstihbarat Umum Müdürlüğü 1933'de 2205 sayılı kanunla Matbuat Umum Müdürlüğü Dahiliye Vekaletine bağlı olarak yeniden kurulur.⁴⁶²

⁴⁵⁸ ATASE Arşivi, İSH Koleksiyonu, Sıra N. 3936, kutu N. 640, Gömlek N. 32, Fihrist 32-1.

⁴⁵⁹ ATASE Arşivi, İSH Koleksiyonu, Sıra N. 5052, kutu N. 571, Gömlek N.13, Fihrist 13-1. Dönemle ilgili elimizdeki kaynaklarda Matbuat ve İstihbarat Umumiye Müdürlüğünün ilk kadrosu hakkında çok net bir bilgi olmadığı belirtilmiştir. Ancak ATASE Arşivinden edindiğimiz belgelerin tarihlerinden hareketle ismini gördüğümüz ilk Genel Müdür'ün Hamdullah Suphi ve daha sonra ki Genel Müdür'ün Erzurum Milletvekili Necati Bey olduğunu söyleyebiliriz. Öte taraftan yıllarını Matbuat ve İstihbarat Umumiye Müdürlüğü yerine kurulan, Basın Yayın Genel Müdürlüğünde çalışarak geçiren Fethi Kardeş'in yazdığı "Basın Yayın Genel Müdürlüğü 60 Yılın Hikayesi" adlı eserde Müdürlüğün ilk yöneticileriyle ilgili şöyle bir ifade bulunmaktadır. "Müdürlüğün ilk kadrosu hakkında maalesef resmi evraka ve kayıtlara rastlanmamıştır. İlk günlerin ve ayların mensupları arasında bugün hayatta bulunanlar Anadolu Ajansından emekli 1895 doğumlu Sayın Sabri Baysuğ ile 1898 doğumlu Sayın Süreyya Kalabay'dır." diyerek Müdürlüğün ilk yöneticileri hakkında net bir bilgi olmadığını belirtmiştir. Fethi Kardeş, a.g.e., s. 20.

⁴⁶⁰ ATASE Arşivi, İSH Koleksiyonu, Sıra N. 7974, kutu N. 571, Gömlek N. 27, Fihrist 27-1.

⁴⁶¹ ATASE Arşivi, İSH Koleksiyonu, Sıra N. 5684, kutu N. 670, Gömlek N. 50, Fihrist 50-1. Bu konuda ayrıca bkz. Server İskit, a.g.e., s. 15, Aynı yönde bilgi için bkz. Fethi Kardeş, a.g.e., s. 15,16.

⁴⁶² Fethi Kardeş, a.g.e., s. 63,64.

3.1. MATBUAT VE İSTİHBARAT MÜDÜRLÜKLERİ VE ANADOLU AJANSI

Genel Müdürlüğün kurulduğu ve çalışmalarına başladığı bu ilk dönem Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın da en önemli günlerinin yaşandığı dönemdir. 16 Mart'ta İstanbul'un işgalinden sonra İstanbul ile her türlü ilişki kesilmiş, bu arada Damat Ferit Paşa yeniden hükümete gelmiş, Anadolu'daki işgal kuvvetleri geniş bir propaganda faaliyetine girişmiş, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde bu propaganda ve kışkırtma sonucunda çeşitli isyanlar çıkmış, İstanbul Hükümeti'nin çıkarttığı ve Kuvay-ı Milliye'yi bir isyan hareketi şeklinde gösteren malum "Huruc-u alessultan Fetvası" (Padişaha karşı çıkmak, isyan etmek) her tarafa dağıtılmıştır. TBMM bu durum karşısında gerekli tedbirleri almış, bu çerçevede 6 Mayıs 1920'de 2 sayılı kararname ile İstanbul ile her türlü muhabere bundan önce yasaklanmış, İstanbul'dan gelecek her türlü resmi evrak iade edilecek, bunları kabul eden veya iade etmeyenler Hıyanet-i Vataniye Kanunu gereğince suçlanacaklardı. İstanbul ile her türlü özel ticari görüşme sansüre tabi olacaktı. Bunun için Anadolu'da birçok şehre sansür merkezleri kurulmuştur.⁴⁶³ İşte bu koşullar altında göreve başlamış olan Genel Müdürlük öncelikle her tarafla ilişkisi kesilmiş olan Anadolu'nun milli varlığını korumak amacıyla, halkı öncelikle olanlar ve olması muhtemel gelişmeler hakkında bilgilendirmek, bu çerçevede Anadolu'da yayınlanmakta olan gazetelerin çeşitli şekillerde desteklenmesini sağlamak gibi faaliyetleri esas alarak çalışmalarına başlamıştır. Ancak Anadolu içindeki gazeteler bu bakımdan tam ve yeterli değildi. Gazetelerin birçok eksiklikleri vardı. En başta kağıt ve mürekkep yoktu, birçoğunun harfleri eskimişti, bunlardan daha da önemlisi tüm bunlar sağlansa bile haber toplama ve haber ve haber yayma olanakları yok denecek kadar yetersizdir. İşte bu noktada ilk iş olarak bir haber ajansı kullanılmalıydı. 6 Nisan 1920'de kurulan Anadolu Ajansı bu işlevi yerine getirebilirdi.⁴⁶⁴ Eldeki bilgilere göre ilk Genel Müdürlük Görevinde bulunan Hamdullah Suphi'nin (Tanrıöver) ilk önemli icraatları arasında teşkilatın kuruluş kanununda olmamasına rağmen, idari kararlarla teşkilatta mütercimler çalıştırılmış, haberlerin 630 telgraf merkezine ulaştırılması sağlanmıştır. Yine o dönemde Anadolu gazeteleri için Genel Müdürlükçe makaleler yazılıp gönderilmiş, yazı kadrosu dar olmakla beraber eli kalem tutan herkesten, özellikle Mustafa Kemal'in etrafında toplanmış olan gençlerden istifade edilmiştir. Çıkarılan yayınlar arasında yabancı

⁴⁶³ *Nutuk*, s. 98-100. Bu konuda ayrıca bkz. Fethi Kardeş, a.g.e., s. 16.

⁴⁶⁴ Fethi Kardeş, a.g.e., s.16,17.

dilde olanlardan da söz edilmektedir. Ancak bu dönemde yayınlanan bültenlerin koleksiyonu bulunmamaktadır. 1920'den itibaren çıkarılan *Matbuat-ı Ecnebiye Hulasaları* adlı broşürler Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiye Matbaasında basılmıştır. Genel Müdürlüğün bu ilk dönemde çıkardığı kitap ve broşürler arasında Ziya Gökalp'ın yazdığı *Doğru Yol* da bulunmaktadır.⁴⁶⁵ Anadolu Ajansının olanaklarını arttırmak ve daha iyi işlemlerini sağlamak amacıyla 7 Haziran 1920'den itibaren faaliyetlerini, Matbuat ve İstihbarat Umumiye Müdürlüğü çerçevesinde yürütmekle, Anadolu'da ilk etapta İstanbul, Zonguldak, İnebolu, Antalya ve İzmit'te tesis ettiği istihbarat müdürlüklerinden aldığı haberler ile Avrupa telsiz istasyonlarının askeri telsiz istasyonu aracılığıyla elde edilen dış haberlere ait neşriyatı, günün muayyen zamanlarında memleketin her tarafına telgrafla bildirmek ve bu bilgilerin bastırılarak şehir içinde ve mülhakatta dağıtılmak suretiyle haber ihtiyacını karşıladığı gibi günlük gazetelerin taazzuvuna (büyümesine gelişmesine) yardım etmek risale, kitap bastırmak suretiyle halkı bilgilendirmek, aydınlatmak işine de büyük önem vermiştir.

Bunun dışında dış propaganda meselesinde ise öncelikle dış basını, dışarıdaki gelişmeleri takip edebilmek, bilgi toplamak amacıyla, Londra, Paris, Berlin, Viyana, Cenevre gibi Avrupa'nın önemli başkentlerinde ve Amerika'da temsilcilikler oluşturulmuştur. Bu yolla Anadolu'da başlamış olan Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın haklı mücadelesini dış dünyada anlatmak, bu çerçevede çeşitli dillerde bastırılmış matbuaları Amerika ve Avrupa parlamentolarına, basına ve politikacılarına yaymak amaçlanmış bu yönde faaliyetler yürütülmüştür. Bu çerçevede dünya kamuoyunda Milli Mücadele aleyhinde çıkan haberleri yayınları takip edip, bu yayınlara karşı gereken tedbiri almakta, yürütülecek faaliyetler arasında yer almıştır.

Bütün bunlardan anlaşıldığı üzere Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi, 7 Haziranda oluşturulan kanunla kendisine verilen istihbarat işini, içeride istihbarat müdürlükleri, dışarıda ise, oluşturulan temsilcilikler aracılığıyla gerçekleştirmeyi düşünmüştür. Müdüriyet, irşadat (bilgilendirme, aydınlatma) işi için, başta Anadolu Ajansı olmak üzere Anadolu'nun ulusal bağımsızlıktan yana gazeteleri ile beraber (1920 yılı içerisinde Anadolu'da kırka yakın gazete çıkmaktadır.) risaleler, kitaplar ve her dilden

⁴⁶⁵ Fethi Kardeş, a.g.e., s. 20,21.

eserler yayınlamak suretiyle üstlendiği bu görevi yerine getirmiştir. Propaganda meselesinde ise örneğin Yunan zulmüne ait Türkçe ve yabancı dilde resmi kitaplar bastırıyor, bunları içeride ve dışarıda dağıtıyordu. Server İskit bu dönemi yaşamış biri olarak müdüriyetin bu dönemdeki faaliyetleri için “ Hummalı faaliyeti mücadele senelerinde büyük faydalar temin eden bu idare, kendisinden bekleneni gayretli ellerde fazlası ile verdi.” diyerek müdüriyetin üzerine aldığı görev sorumluluğu layıkıyla yerine getirdiğini belirtmiştir.⁴⁶⁶

1921 yılına gelindiğinde bu yılın 9 Martında Muhiddin (Birgen'in) genel müdürlükten çekildiği görülmüştür. Onun yerine aynı gün Hariciye Vekaleti Müsteşarı Suad (Davaz) genel müdürlüğe vekalet etmeye başlamış, bundan iki gün sonra, yani 12 Mart 1921'de genel müdürlüğe asaleten Hüseyin Ragıp (Baydur) tayin edilmiştir. Server İskit, Suad Beyin kendisinden önce yapılan işlerden fazla olarak ne yapıldığını sorması üzerine, şunları belirttiğini yazar: “İdarenin matbaasında bazı vekaletlerin tab'ına lüzum gördükleri broşürlerinde basılmasıdır.” O dönem Matbuat şubesinde müdür olarak Ethem Hidayet (Akımsar) ve neşriyat şubesini başında da Alaeddin'in bulunduğunu, O dönem, neşriyat şubesine hakim olan Anadolu Ajansının durumunu şöyle anlatmaktadır. “O zaman Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesinin bir şubesi olan Ajans, günde bir veya müteaddit bültenler çıkartır ve bunlar, harp tebliğlerini, iç ve dış haberleri ihtiva ederdi. Bunlar telgraf tellerinin varabildiği yerlere kadar içeride tamim olunur, gazete çıkan yerlerde gazete, çıkmayan yerlerde ise meydanlara asılarak ve kahvelerde okutturularak halka bilgi verilirdi. Böylece, Milli Mücadele ile alakadar dahili ve harici vaziyetlerin memleket efkar-ı umumiyesine geniş ve devamlı bir surette iblağı temin olunurdu.”⁴⁶⁷

Hüseyin Ragıp Baydur 31 Teşrinievvel(Ekim) 1921'de görevinden ayrılınca Matbuat Şubesi Müdürü Ethem Hidayet Akımsar genel müdür vekilliğine getirilmiştir. Bundan bir ay sonra 29 Teşrinisani 1921'de Ağaoğlu Ahmed'i genel müdür olarak görmekteyiz. Server İskit, Ahmed Ağaoğlu'na sorduğu sorulara dair aldığı yanıtlardan hareketle şunları belirtmiştir: “O zamanki Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesinin esas vazifesi içeride ve dışarıda Kurtuluş Savaşı lehine propaganda yapmaktır. Bu maksatla gazetelere

⁴⁶⁶ Server İskit, a.g.e., s. 226-230. Burada Server İskit, o dönemi yaşadığını ve 1926'da Anadolu Ajansının neşriyat (Basım-yayın) şubesinde “Neşriyat Muhariri” olarak sekiz ay görev yaptığını belirtmiştir.

⁴⁶⁷ Server İskit, a.g.e., s. 234.

devamlı yardımlar yapılırdı. Mesela Ankara’da Yunus Nadi’nin *Yeni Gün*, İstanbul’da Celal Nuri’nin *İleri*, Konya’da Mazhar’ın *Babalık*, ile *Sebilürreşad* ve Ziya Gökalp’ın Diyarbakir’de çıkardığı *Küçük Mecmua* idareden muntazam muavenet görenler arasında idi.” Ancak Ağaoğlu kendisi müdür olduktan sonra *Sebilürreşad*’ın (muhtemelen Kurtuluş Savaşı aleyhine yazdığı yazılardan dolayı) tahsisatını kestiğini belirtmiştir. Bunun dışında kendi döneminde yapılan propaganda çalışmasına dair şöyle devam eder: “Lehimize yazan yabancılara da yardım yapılırdı. *Klod Farer* bu meyanda idi. Yeni kurulmak istenen gazetelere ve mecmualara vesair neşriyata, tabı aletleri, hurufat ve kağıt verilirdi.” diyerek kendi dönemine ait faaliyetleri ifade etmiştir.

Ahmet Ağaoğlu kendi dönemi içerisinde idareye bağlı olan Anadolu Ajansına dair sunları aktarmıştır: “İdarenin elinde iki neşriyat vasıtası vardı: Telgraf ve kitap neşriyatı. Telgrafla İstanbul, Zonguldak, Adana, İzmit ve Kars’taki ajanslardan veyahut ecnebi matbuat ve ecnebi ajanslardan alınan malumatın işe gelenleri neşr olunurdu. Kitap neşriyatı ise çıkarılan risalelerdi. Bu risalelerin mühim bir kısmını ecnebi matbuattan yapılan hulasalar teşkil ediyordu. Bu risale ve telgraflar mebuslara resmi dairelere ve gazetelere yollanırdı. Bunlar haricinde birde mühim neşriyat vardı, mesela Pontus mezalimine dair vesikaların toplanıp neşredilmesi..” Bu dönemde matbuat kadrosunun taşra kısmını; Adana, İstanbul, Zonguldak, İzmit ve Kars’taki ajanlar teşkil ediyordu. Adana’da ajan olan Doktor Reşit Galip, İstanbul’da Sırrı, Abdülmütalip (Öker) Zonguldak’ta Ragıp, İzmit’te Cevdet ve Kars’ta Mecit vardı. Düşmanlarla meşgul yerlerimizdeki ajanlarla idare arasında hususi bir şifre mevcuttu.” Bunun dışında Ahmet Ağaoğlu döneminde, kurulmuş olan dış ajanlıklar arasında Londra, Paris, Almanya, Avusturya, İsviçre ve Amerika bulunmakta idi. Bu “ajanlıklar” aracılığıyla dünyaya Türkiye haberleri ve özellikle Kurtuluş Savaşı propagandası yapılmaktaydı. Bu haberler oralarda milletvekillerine, ayana, matbuata, siyasi ve içtimai şahsiyetlere ulaştırıldığı belirtilmiştir, Ağaoğlu Ahmet tarafından.⁴⁶⁸

Ağaoğlu Ahmet 11 Ağustos 1923’te genel müdürlükten ayrılınca yerine, idarenin Anadolu Ajansı kısmına müdürlük yapan Alaeddin vekil olmuştur. 4 Eylül 1923’te genel müdürlüğe asaleten M. Zekeriya Sertel’in getirildiği görülür. Amerika’da gazetecilik

⁴⁶⁸ Server İskit, a.g.e., s. 234-238.

eğitimi aldıktan sonra yurda gelmiştir. Zekeriya Sertel'in Ankara'ya gelip Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürü olmasıyla beraber, daha sonradan yazdığı anılarında, yeni görevine dair ilk izlenimlerini şöyle aktarmaktadır: “*Matbuat Umum Müdürlüğü savaş koşulları içinde kurulup çalıştığı için, pek ilkel bir durumdaydı. Sadece basını izliyor, mebuslar için dış basın yayınlarından çeviriler yaparak arada sırada küçük bültenler çıkartıyordu. Anadolu Ajansında bu müdürlüğe bağlıydı. Fakat o da ajans olmaktan başka her şeydi. İlk iş olarak uzun süre dünyadan uzak kalan mebuslara, devlet adamlarına, memleket dışında olup bitenleri ve Türkiye ile ilgili sorunlar konusunda yabancı basının neler yazdığını duyurmak gerekiyordu. Ankara'dakiler, pek karanlıkta yaşıyorlardı. Dünyada olup bitenleri izleyenler pek azdı. Oysa Milli Kurtuluş Savaşı'ndan sonra dünya basının Türkiye ile ilgili yayınları önem kazanmıştı. Bu amaçla Matbuat Müdürlüğü yayını olarak “Ayn Tarihi” adında zengin bir dergi çıkardım. Bu aylık dergi bir ayda memlekette ve dışarıda olup bitenleri ve dünya basınına veriyordu. Bu dergi benden sonra biraz daha zenginleştirildi ve bir belgeler derlemesi biçimini aldı. Bir yandan da Anadolu Ajansını dünya haber ajansları ile ilişkiler kurarak bir ajans haline getirmeye çalışıyordum.”* Zekeriya Sertel bunun dışında Ankara'da o sırada yayınlanmakta olan iki gazeteden bahseder. Sertel diğer konularda olduğu gibi bu gazeteleri de yetersiz ve eksik bularak şunları söylemiştir: “*O sırada Ankara'da iki gazete çıkıyordu. Biri Atatürk'ün gazetesi olan Hakimiyet-i Milliye, ötekisi Yunus Nadi'nin yayımladığı Yeni Gün. Her ikisi de çok fakir, çok zavallı, birer vilayet gazetesi halinde çıkıyor, derme çatma matbaalarda, gelişigüzel basılıyordu. Fakat Milli Kurtuluş Savaşı boyunca büyük hizmetleri olmuştu. Onun için satışları az, halk arasındaki etkileri sınırlıydı.*” diyerek Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesine ve bu çerçevede faaliyet gösteren Anadolu Ajansı ve Milli Mücadele gazetelerine Genel Müdür olarak eleştirilerini yöneltmiştir. Zekeriya Sertel'in iki buçuk aylık yönetimi süresi dahilinde yapmış olduğu en önemli iş *Ayn Tarihi* adlı aylık dergiyi çıkarmış olmasıdır.⁴⁶⁹ Zekeriya Sertel'in Matbuat Müdürlüğü döneminde bunun

⁴⁶⁹ M. Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım*, İstanbul 1977(2.Basım), s. 118,119. Zekeriya Sertel bu kitabında Ankara'ya gelişini Atatürk'le ilk karşılaşmasını, Ankara ve Milli Mücadele'ye dair izlenimleri, Anadolu Basını, Matbuat Umum Müdürü olma sürecini ve bu görevden ayrılma gerekçelerini ayrıntılarıyla anlatmıştır. Zekeriya Sertel görevden ayrılma gerekçelerini anılarını topladığı kitapta (adı geçen eser s.124-130) uzun uzadıya anlatırken, temel olarak Mustafa Kemal'in otoriter tavrından şikayetçi olduğunu ve durumu kabul edilemez bulduğunu ifade etmiştir. Mustafa Kemal'le ilk anlaşmazlığını Hakimiyet-i Milliye Gazetesinin ıslahı için yapılan bir toplantıda bu görevin Recep Peker'e verilmesi sırasında, gazete konusunda hiçbir deneyimi olmadığı halde toplantıda bulunan herkesin Mustafa Kemal'in verdiği bu kararı kabul ettiğini ,oysa kendisinin buna itiraz etmesini bir sebep olarak düşünmüş, yine görevden alınmasının ikinci bir gerekçesi olarak, Cumhuriyet'in ilanından sonra İstanbul basınından Ahmet Emin Yalman (Vatan), Hüseyin

dışında, “*Matbuatı Ecnebiye Hulasaları*” daha iyi ve düzenli bir hale getirilmiştir. Onun görev süresi içerisinde, ondan önce de olduğu gibi, Milli Mücadele’den yana olan gazetelere yardım ve destek devam etmiştir. Bunun dışında makaleler hazırlanıp bastırılarak, taşra gazetelerinde yayımlanmak üzere gönderilmiştir.

1923 senesinin Teşrinisanisinde (Ekim) M. Zekeriya Sertel görevinden ayrıldı.⁴⁷⁰ Onun görevden alınışıyla ilgili olarak Mete Tunçay şunları belirtmektedir: “Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiliğine getirilen gazeteci Zekeriya Bey, Cumhuriyet’in ilanının üstünden henüz iki hafta geçmişken, kendisine bağlı olan Anadolu Ajansını kullanarak basın özgürlüğüyle ilgili bir bildiri yayımlamıştır. ‘Hürriyet-i Matbuata Riayet Edilecek’ başlığıyla yayınlanan “bildirinin” ardından Zekeriya Bey görevinden azledilmiştir. Ancak İçişleri Bakanı Ferit Bey, Zekeriya Beyin görevden alınmasının nedeni olarak, bu açıklamayı göstermeyip, durumu Zekeriya Beyin yetkisini aşarak bir atama yapmış olmasına bağlamıştır.⁴⁷¹

Onun yerine ikinci defa bu göreve getirilen Ercüment Ekrem, genel müdür olur. Onun döneminde Yurdun muhtelif yerlerinde Genel Müdürlüğe bağlı istihbarat müdürleri de vardı. Onların görevleri daha çok yeni kurulmuş olan rejimin propagandasını yapmak ve yaptırmaktı. Bu yanıyla da Matbuat ve İstihbarat Umumiye Müdürlüğüne son derece önemli işler ve görevlerin düştüğü görülmektedir.

1923 ve 1924 yılları Cumhuriyet’in ilan edildiği, Cumhuriyet’le beraber Mustafa Kemal’in kurmayı tasarladığı, çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkmayı hedeflediği, devlet ve toplum yapısının gerçekleşmesi için eski yapıya ait, köhnemiş saltanat ve hilafet kurumları yerine uygar dünyanın ve laik cumhuriyetin gereği olan yeni kurumlar inşa

Cahit Yalçın’ın da (Tanin) aralarında bulunduğu bazı gazetecilerin, cumhuriyet rejimine karşı muhalefet etmelerinin ardından, hükümet tarafından basına bir sansür konacağı dedikodusu üzerine Matbuat Umum Müdürü olarak Zekeriya Sertel böyle bir sansür uygulamasının olmayacağı yönünde açıklamalar yapmıştır. Bu durum Sertel ile Hükümetin ilişkilerini iyice gerginleştirmiştir. O dönem yaşanan bu gelişmeleri Sertel kitabında şu şekilde açıklamıştır. “Bu dedikoduları susturmuş olmak için Matbuat Genel Müdürlüğü adına bir bildiri yayınladım. Hükümetin böyle bir düşüncesi olmadığını, basın hürriyetini sınırlamak için hiçbir şey düşünülmendiğini bildirdim. Fikrimce bu, basını yatıştırarak için en etkili yoldu.” Ancak bu olaydan sonra ertesi sabah İçişleri Bakanı Ferit Bey tarafından makamına çağrıldığını ve sonrasında da görevden alındığını belirtir.

⁴⁷⁰ Server İskit, a.g.e., s. 240-244.

⁴⁷¹ Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetimi’nin Kurulması* (1923-1931), İstanbul 2005, s. 103,104.

etmekti. Cumhuriyetin bu ilk yıllarında Mustafa Kemal ve arkadaşları bir taraftan bu kurumları inşa ederken, bir taraftan da yeni yeni kurulan bu yapı, hem dışarıdan hem de içeriden rejim aleyhtarlarınca zaman zaman saldırıya uğramıştır. Bunlardan biri de Hilafetin kaldırılması sürecinde Hint ricalinden iki kişinin gönderdiği mektupların basındaki yansımalarıdır. Dolayısıyla Cumhuriyet rejimi açısından, oldukça kritik olan bu süreçte, Matbuat ve İstihbarat Umumiye Müdürlüğünün hem istihbarat hem de neşriyat(basın) işlevi ve çalışmaları oldukça önemli bir hale gelmiştir.

1924'te Bütçe Kanunu ile Anadolu Ajansı, Matbuat idaresinden ayrıldı ve bir şirket haline getirildi; fakat tahsisatın bir kısmı Matbuat İdaresinin bütçesine konmuştu.⁴⁷²

3.2. MATBAAT VE İSTİHBARAT MÜDÜRLÜĞÜ-İ UMUMİYESİNE DÖNÜK ELEŞTİRİLER

Kurtuluş Savaşı'nın en zor zamanlarında tüm bu işleri ve faaliyetleri yürütmeye çalışan Matbuat ve İstihbarat Umumiye Müdürlüğüne dönük olarak bir dizi eleştiri de yapılmıştır. Bu eleştirilerin en çarpıcı olanları TBMM'nin, Matbuat ve İstihbarat Müdürlüğünün kuruluşunu takip eden aylar ve özellikle bütçe görüşmeleri sırasında olmuştur. Mecliste yürütülen bu tartışmalar ana hatlarıyla şöyledir:

Matbuat Ve İstihbarat Müdürlüğü Umumiyesinin yaptığı işler hakkında Müdürü Umumi Galip Bahtiyar Beyin Mecliste yapmış olduğu açıklama şu şekilde olmuştur:

Bahtiyar Bey kendisi genel müdürlüğe geleli henüz on iki, on üç gün olmuştur. Kendisinden önce bu görevde bulunan Mirliya Kazım Paşanın yaklaşık olarak bir ay görev sürdürdüğünü ve 'matbuat teşkilatı esasını' kuran kişinin o olduğunu belirtir. Bu süreç içerisinde kurumun Avrupa'dan İtalya'dan ve başka yerlerden istihbarat almak üzere "İstihbarat teşkilatı kurmak için, mesela İtalya'dan gelecek haberler için Antalya'da, İstanbul için Zonguldak'ta, Şark ve Irak ahvali için Trabzon, Erzurum, Elcezire cephelerinde birer merkezi istihbariye tasavvur edilmiş, bunun için ufak kadrosu yapılmış ve fakat bu kadro uygulanmadan ortadan kaldırılmıştır." Bahtiyar Bey, Mirliya Kazım

⁴⁷² Server İskit, a.g.e., s. 240-246.

Paşayı kast ederek “Bu zatın zamanında ajans çıkmaya başladığı gibi, bir iki defada icmali siyasi yapılmıştır.” Bunun dışında Kazım Paşa zamanında Samsun, Zonguldak, Antalya, İnebolu, Bartın, Bala, Beypazarı, Kalecik, Haymana ve diğer mahallerde istihbarat odaları küşadı(kurulması) için Dahiliye Nezaretinden oralara tamimler (bildirgeler) yazılmıştır.

Bahtiyar Bey, Kazım Beyden sonra 19 Temmuzdan 20 Ağustosa kadar Matbuat Umum Müdürlüğünde Hamdullah Suphi Beyefendi bulunmuştur, demiş ve ardından onun dönemine ait gelişmeleri de Meclise sunarak şunları aktarmıştır: Onun görevde bulunduğu bu süre içerisinde Antalya, Samsun, Trabzon, Zonguldak’a istihbarat memurları tayin edilmiştir. Marmaris ve İnebolu kaymakamlarına da istihbarat konusunda muavenet(yardımcı) edilmesi rica edilmiştir. Bu süre içerisinde istihbarat odalarına, ordulara, gruplara, gerek ajans, gerek gazete gönderilmiş ve ajansların tamimi için mülhakatta (Katman, etken ve bağlantıları ifade ediyor.) yayınlanan gazetelerden *İkaz*, *Açıksöz*, *Öğüt*.. bu gibi gazetelerle anlaşma yapılmıştır.

20 Ağustosta Hamdullah Suphi’nin yerine Necati Bey geçmiştir. Necati Bey zamanında bazı icraatlar olmuştur. Ajansların ve haber evraklarının merkeze gönderilmesi için genelgeler yazılmış, barış antlaşmasının Türkçe yayınlanması için Konya’daki *Öğüt* matbaasıyla bir anlaşma yapılmıştır. Necati Beyden sonra görevi kendisinin aldığını söyler.

Bahtiyar Bey göreve geldikten sonra ilk icraatı olarak Hamdullah Suphi Bey döneminde sipariş edilen kağıtların geldikten sonra Anadolu’da *Yeni Gün*, *Açıksöz* ve *İkaz* gibi gazetelere dağıtıldığını, istihbarat memuru olmayan yerlere memur gönderilmesi, İstanbul ve Avrupa gazetelerinin getirilmesi için teşebbüslerde bulunduğunu belirtmiştir. Miriliva Kazım Paşa zamanında açılması için tamim yazılan istihbarat odalarının açıldığını ve gayet iyi bir biçimde işlediğini öğrendiğini, bunlara ek olarak merkezde bir istihbarat salonu açıldığını, kuruluşundan beri yaklaşık üç aylık dönemde bu çalışmaların yapıldığını belirtmiştir.⁴⁷³

⁴⁷³ TBMM., Z.C., C.4, (28.09.1336) İ.74, Cels.1, s. 387-389.

Umum Müdür Galip Bahtiyar Bey bu zamana kadar yapılan çalışmaları ifade ettikten sonra Matbuat ve İstihbarat Umumiye Müdürlüğüne dönük eleştirileri cevaplamaya koyulmuştur. Meclisten müdüriyetin çalışmalarına dönük ilk eleştiriler şu şekildedir:

Mehmet Şükrü Beyin konuşmalarında Matbuat Müdüriyeti Umumiyesinin yetersiz olduğu, istihbarat Encümeninin faaliyete gelmesinin gerekli olduğunu TBMM'nin her türlü evrak ve risalenin köylere kadar gönderilmesi gerektiğini söylemiştir.

İsmail Suphi Bey ise sözlerinde “Cephede en münevverinden en cahiline kadar niçin mücadele ettiğimizi bilmediklerini” söyler. Galip Bahtiyar Bey bu eleştiriye katılarak eleştiriye şöyle cevaplar: “Şimdiye kadar bu yapılmamışsa vesaitin(araç-gereç) yokluğundan eksikliğındendir. Fakat şimdi bu eksiklikler giderilmeye çalışılmaktadır. Ancak bunun için yalnızca irşat ve yazılı propaganda değil, sözlü propagandada yapılmalıydı.” diyerek sözlerine devam eden Galip Bahtiyar Bey kendisinin bir tespiti olarak, bu zamana kadar her taraftan gelen ortak eleştirinin, şikayet noktası yazılı malzemenin gönderilen yerlere geç ulaşması durumudur. Bunun temel sebebinin de yine “vasıtasızlık” olduğunu belirterek, telgraf hatları o derece meşgul olduğundan yazılanları posta ile gönderdiklerinden bahsetmiştir. Örneğin İnebolu'dan Ankara'ya gönderilen bir postanın ancak altı gün sonra ellerine ulaştığını söyler.⁴⁷⁴ Bu nitelikte ki benzer bir eleştiri de şu şekildedir:

“Sivas havalisinden geçen me'murun halkın hadisatı hakkında ne derece noksan olarak mütenevvir edildiğine dair müşahedatından” bahsedilir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi tarafından Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaset-i Celilesine gönderilen 5 Şubat 337(1921) tarihli tezkereye verilen cevapta eleştirinin haklılığı üzerinde durulmuş ve genel olarak dile eleştirinin gereğinin yapılacağı bildirilmiştir. Söz konusu eleştirinin yapıldığı belgeden de anlaşıldığı üzere, halkın gelişen olaylar hakkında yeterince bilgilendirilmediği şikayet konusu edilmiş, Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürü ise bu eleştiriye verdiği cevapta bu şikayet konusunun, il ile yaptıkları görüşmeler sonrasında doğru olduğunu anlamış, yapılan yayının eksik ve yetersiz olduğunu belirtmiştir. Ancak bu durumun sebebi olarak yani

⁴⁷⁴ TBMM., Z.C., C.4, (28.09.1336) İ.74, Cels.1, s. 389,390.

Ajans bültenlerinin yayını ve dağıtımını konusunda ihtiyacın giderilmesi, yayın ve dağıtımını için uygun aracın bulunmasına karşın kullanılan gazete kağıdının yetersizliğinden dolayı büyük zorluk yaşandığını ifade ederek; Ajans bültenleri aracılığıyla halkın yeterince aydınlatılmayışı şikayetini, birtakım teknik sorunlara bağlamıştır. Ancak meselenin çözümü için İnebolu'dan gelecek kağıtların beklendiği bildirilmektedir.⁴⁷⁵

Bir diğer eleştiri de Anadolu'daki gazetelere muavenet(yardım, destekleme) yapılmadığı eleştirisidir. Galip Bahtiyar Bey bunun doğru olmadığını, ellerinden gelen en iyi vasıta ile muavenet yapıldığını, en fazla ihtiyaç duydukları ve en pahalı olarak elde ettikleri kağıdın genellikle kendileri tarafından temin edildiğini belirtir. Buna örnek olarak Konya'da *Öğüt*, Kastamonu'da *Açıksöz*, Eskişehir'deki *Yeni Dünya* gazetelerine yapılan kağıt yardımından ve bunların miktarlarından bahseder.

Canik Mebusu Hamdi Bey, bazı merkezlerde, bazı gazetelerin yayınlandığını ve bu gazetelerin Milli Mücadele'ye karşı duyarsız kaldıklarını, örneğin Samsun'daki *Hilal* gazetesinin adeta İstanbul Hükümeti'ne aitmiş gibi yalnızca İstanbul gazetelerinin haberlerini verdiğini ve yine bu gazetenin Yunanistan ile ilgili haberlerle dolu olduğunu belirtir. Bu gazetede ne Milli Mücadele ile ilgili ne de TBMM ile ilgili iki satırlık bir haberin yer almadığını belirtir.

Galip Bahtiyar Bey bu eleştiriye karşılık *Hilal* gazetesini başka türlü zannettiğini, hatta Matbuat ve İstihbarat Umumiyesi tarafından ufak bir muavenetine mazhar olduğunu söyler. Ancak gazetenin bu durumunu “gazete son zamanlarda mesleğini değiştirdi” ifadesiyle açıklamaya çalışmıştır.

Bu konuşmalardan sonra söz alan İsmail Suphi, son derece kapsamlı eleştirilerde bulunur. “Matbuat Müdürü Beyefendinin sözlerine bakarak bu kurumun bu zamana kadar talihsizce idare olunduğunu” belirtir, kurumda henüz bir istikrar kurulamadığı için birkaç ayda beş müdür değiştirildiğini vurgular. İsmail Suphi, dışta yapılan propagandanın yetersiz ve amaca uygun olmadığını belirtir. İç kamuoyuna dönük olarak da “Din duygularının her zaman halkın maneviyatı üzerinde etkili olduğunu, İstanbul Hükümeti'nin

⁴⁷⁵ ATASE Arşivi, İSH Koleksiyonu, Sıra N. 9412, kutu N. 665, Gömlek N.66, Fihrist 66-2. (Belgenin Orijinal hali için bkz. Ek 5.)

bunu iyi kullandığını belirtir. “Anadolu’da sivil hatipleri, sivil mürşitleri, oraya buraya göndermiş midir?” diye sorar. Bunun dışında Anadolu’da irili ufaklı bir çok gazete olduğunu bu gazetelerin bir çoğunun yardıma ihtiyacı olduğunu, bu gazetelerin tabını tezyit için Matbuat Müdüriyeti kağıt vermek, makale göndermek, haber vermek, suretiyle yardımda bulunabilirdi. Gazetelere sadece kağıt vermekle bu işin olamayacağını belirtir. İsmail Suphi’nin bir diğer eleştiri noktası da memleketin son birkaç aydan beridir İngiliz ablukasıyla tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu, bu ablukanın her an gerçekleşebileceğini belirtir. Matbuat Müdürlüğü böyle bir abluka tehlikesine karşı vesaiti tabiye namına ne hurufat, ne kağıt ne de mürekkep temin edip ermediğini sorar ve bu noktada müdüriyetin hiç olmazsa birkaç vagon kağıt ismarlaması gerektiğini söyler.

İsmail Suphi, yapmış olduğu bu eleştirilerden sonra, Matbuat Müdüriyetine kendisinin önerdiği çözüm olarak, Müdüriyetin vekaletle dönüştürülmesini teklif ederek şunları ifade eder: “Böyle yeni kurulmuş bir kurulun her şeyi yapması mümkün değildir.” Dışta yapılan propagandanın yeterli ve amaca uygun olmadığını belirtir. Yunan ve Ermenilerin Türkler aleyhine dünya kamuoyuna yaptıkları propaganda karşısında, pek fazla bir şey yapılmadığını belirtir. Hamdullah Suphi ise eleştirilere cevap olarak, bu işlerin layıkıyla yapılması için Matbuat Müdürlüğünün bütçeden aldığı payın yetersiz olduğunu ve bunun arttırılması gerektiğini belirtip eleştirileri daha fazla uzatmamak adına bu eleştirilere kendi çözüm önerisini ortaya koyar. Bu noktada Hamdullah Suphi’nin teklifi matbuat ve irşat işlerinde bir istikrarın sağlanması için Müdürlüğün, bağımsız bir daire şeklinde teşkilatlanarak bir an önce çalışmalarını yapması gerektiği yönündedir.⁴⁷⁶

Doktor Tevfik Rüştü Bey, ise bu meselede her iki tarafı da dinlendikten sonra şöyle bir değerlendirme yapılabileceğini belirtir. “Devlet kendisi için olduğu gibi yani bütün vesait-i neşriyesini ve bütün telgraflarını emrimize koymuş değildir. Bu bir hayaldir. Malik olduğu vesaitten ancak bir kısmından istifademize müsaade edecekti ki bu da bir vaiden ibarettir.” Öte taraftan Doktor Tevfik Rüştü Bey, Hamdullah Suphi Beyin söylediklerine atıfta bulunarak “Bu zamana kadar yüz bin kitap yazılsa idi, bilmem ne kadar telgraf çekilse idi belki daha iyi olurdu. Fakat bu temenni, yalnız fazla bir heyet ilave etmekle fazla bir arkadaş koymakla istikmal edilmez. Biliyoruz ki harici neşriyat demek, bence

⁴⁷⁶TBMM., Z.C., C.4, (28.09.1336) İ.74, Cels.1, s.389,390,392,393.

evvela Ankara’da büyük bir telsiz telgraf makinesi kurmak demektir ve o vakit hakimsiniz, istediğiniz havadisi neşrecek bir vasıtaya malik olmuş olursunuz. İkinci vesait-i neşriye matbuat ve teferrüati demektir ki, bu da evvel emirde vesaiti tabiyedir. Bunlarda hemen ısmarlanan alınıp verilen şeyler değildir. İmkan ve mekana göre talep edilebilir.” diyerek bu meselenin sadece tamamıyla devletten beklenebilir olmaması gerektiğini belirterek durumu şöyle ifade eder: “Her memlekette bu irşat meselesi, alelumum matbuat tarafından yapıldığı gibi, buna ehemmiyet veren heyetler ve cemiyetler tarafından da yapılır. Yoksa yalnız hükümetlere ve vekaletlere bırakılmaz. Bunun nezareti de varit değildir. Bununla en çok uğraşacak, meşgul olacak bir yer varsa o da Meclisimizdir. Maatteessüf Meclis bunu yapmamıştır.”⁴⁷⁷ Bu konuşmalardan sonra Mustafa Kemal Paşa da söz alarak konu hakkında şunları ifade eder.

Mustafa Kemal Paşa (Ankara) *“Efendiler, mesaisi huzuru alinizde mevzuubahs olan Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi, Heyeti Celileniz kararı ile Riyasetin tahtı idaresine verilmiş bir müessesedir. Binaenaleyh bu Müdüriyeti Umumiyenin bil cümle efal ve hareketından ve teşebbüsâtından mesul olan makam, müdüriyeti umumiye makamı değil, riyasettir. Binaenaleyh o riyaset makamını işgal eden bendeniz; bu itibarla mevzuubahs olan işler hakkında, izahat verenlerle, izahatı dinleyen heyeti celileniz arasında, vukuunu zannettiğim bir iki sui tefehhümü izale için, bir iki kelime arz edeceğim.”* diyerek eleştirilerin sorumluluğunu üzerine alır. Bu meseleyle ilgili olarak şunları ifade eder: *“Daha önce Müdürü Umumi Beyin, Umuru Şeriye Vekaletince bütün mahallerdeki müftü ve kadı sair ulemayı kirama genel tebligatı mahsusa yapılmıştır. Her yerde camilerde halkı tenvir irşat için vaiz ve nasihatler yapılması hakkında talimat verilmiştir. Her tarafta camilerde vaiz ve nasihat edilmiştir. Burada kendi arkadaşlarımızın yapmakta oldukları mesai ve irşadatı da kulaklarımızla işitiyoruz. Bundan pek çok istifadeler temin edilmiştir.”* *“Ulemadan başka diğer birçok arkadaşlarımız vardır ki memlekette ve halkın içinde irşat ve tenvir ile meşgul olmaktadır.”* *“Malumu aliniz tenvir ve irşad meselesi o kadar vaside ki bunu yalnız bir şube ve bir müdüriyete tahmil etmek ve oradan çıkmasına intizar etmek doğru değildir. Bütün vesaitimizden istifade ederek irşadatta bulunmak lazım gelir ki biz de böyle yapmaktayız.”* Matbuat ve İstihbarat Umumiye Müdürlüğüne dönük olarak söylenen

⁴⁷⁷ TBMM., Z.C.,C.4, (28.09.1336) İ.74, Cels.1, s.394,395.

“Memlekette Matbuat var mıdır?” sorusu ve eleştirisi üzerine, Mustafa Kemal Paşa şunları ifade etmiştir: *“Memlekette matbuatın olunmadığından bahs olunmuş. Filhakika efendiler, Anadolu’da bir sene evvel, sekiz ay evvel, matbuat denecek bir şeyler yoktu. Bunu cümlemiz biliriz. Fakat bugün hakikaten Anadolu’da matbuat vardır ve bu matbuat yine Anadolu’da vuku bulan mesainin neticesidir. Hemen hemen mühim bir merakimiz yoktur ki orada bir gazete çıkmamış olsun. Demek ki Anadolu’da matbuat vardır. Binaenaleyh matbuat ihmal edilmemiştir. Bu matbuatın vucud bulması için teşebbüsler yapılmış ve vucud bulmuştur.”*

Matbuat ve İstihbarat kurumuna dönük eleştirilerden biri de sahil propagandasının olmamasıdır. Bu konu üzerine Mustafa Kemal Paşa şunları ifade eder: *“Efendiler sahil propagandamız vardır ve bu pek kuvvetlidir. Hiçbir sada gelmiyor değil, ben yirmi dört saat zarfında, yirmi dört tane rapor hazırlıyorum. Arzu buyurursanız bütün raporları size havale edeyim. Heyeti Celileniz okuyabilir. Karadeniz sahilimiz gayet müteyakkızdır, uçan kuştan dahi haber vermektedirler, oraya uğrayan vapurun derhal içerisine girerler, yapılması icab eden şeyleri yaparlar. Efendim sahil propagandamız vardır.”*

Öte taraftan Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğüne dönük diğer bir eleştiri de gönderilen postaların oldukça geç bir şekilde yerine ulaştığı yönündedir. Mustafa Kemal Paşa bu konuda da şunları söyler: *“Efendim irşat meselesi dolayısıyla Matbuat ve İstihbarat Müdüriyetinin mesaisini tenkit ettiği sırada tenkidatını teyid için demişlerdir ki, mesela Afyonkarahisarına bir telgraf dört günde gider. Sonra Bilecik’e buradan kalkarsanız, siz oraya gidersiniz, Ajans henüz gelmemiş olur. Bunların hepsi doğrudur. Fakat bu mesele doğrudan doğruya telgraf ve posta muamelatına ait bir meseledir. Şimdi telgraf ve posta muntazam işlemiyorsa bundan dolayı da Matbuat ve İstihbarat Umumiye Müdürlüğünü tenkit etmeye lüzum var mıdır, bunu dahiliye vekilinden sorarız.”*

Daha önce Bolu Mebusu Tunalı Hilmi’nin gündeme getirdiği Matbuat ve İstihbarat Umumiye Müdürlüğünün bir vekalet tevdi edilmesi konusu üzerine ise Mustafa Kemal şunları söylemiştir: *“Vekalet meselesini hakikaten bendeniz de düşündüm. Bu irşat ve tenvir propaganda meselesi gayet mühimdir, ordu kadar mühimdir, hatta ordudan daha mühim bir meseledir. Binaenaleyh ordunun ve sairenin vekaleti olurda ondan daha mühim olan*

bu umur, neden vekalet değil efendiler. Neden bir vekalet tevdî edilmiyor. Bunların hepsi doğru. Vekaletin fevkinde bir makam varsa onu yapalım. Fakat sizi temin ederim ki arzu ettiğimiz bir şekilde işi yürütmeğe kafi gelmez. Memlekette propagandayı arzu ettiğimiz gibi yapabilmek, yalnız bir propaganda vekaleti yapmakla değil, bütün vekaletlerin umurunu bihakkın tanzim etmekle ve bütün vekaletler makinesini beraber işletmekle mümkün olur. Binaenaleyh vekalet değil mümkünse bunu dahiliye vekaletine raptetmelidir, çünkü dahiliye vekaletine raptedersek dahiliye vekaletinin birçok vesaiti vardır ki, doğrudan doğruya ondan istifade etmek mümkün olur.”

Mustafa Kemal Paşanın bu konuşmalarından sonra Bursa Mebusu Operatör Emin Bey, Matbuat ve İstihbarat Umumiye Müdüriyetinin İçişleri Bakanlığına bağlanmasına dair kanunteklifini meclise sunulur.⁴⁷⁸ Bursa Mebusu Operatör Emin Beyin Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesinin İçişleri Bakanlığına bağlanmasına dair verdiği kanun teklifinin kabul olunduğuna dair Mecliste Layiha Encümeni Mazbatası okunur.⁴⁷⁹

İçişleri Bakanlığına bağlanan müdüriyetin bütçe görüşmeleri yapılır. Genel bütçeden istenen para miktarı fazla bulunur. (Operatör Emin Bey) Bu konuda söz alan Kırşehir Mebusu Müfit Efendi de Müdüriyetin giderlerinin belli olduğunu bütçeden avans istemenin anlamsız olduğunu söyler.⁴⁸⁰ Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi geçici bütçe kanunu hazırlanır ve Matbuat ve İstihbarat Umumiye bütçesi teklifi, çoğunluk sağlanarak kabul edilir.⁴⁸¹

Bütçe görüşmeleri devam ederken Karahisarısahip Mebusu Mehmet Şükrü Bey memleket için matbuatın öneminden bahseder. Bu meselenin ordudan daha önemli olduğunu vurgulayarak Meclisin de bu önemi anladığı halde neden istenen kadroyu vermediğini belirterek “Memlekette matbuat ve istihbaratın şekli oluşmuştur, vücudu yoktur.” der. Canik Mebusu Nazif Bey ise Mehmet Şükrü Beyin bu sözlerine, “Vardı.” diye

⁴⁷⁸ TBMM., Z.C., C.4, (28.09.1336) İ.74, Cels.1, s.395-399. Bu konuda ayrıca Mustafa Kemal’in Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesinin faaliyetleri hakkındaki değerlendirmeleri ile Mecliste, Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğünün faaliyetlerine dönük eleştirilere verdiği cevaplar için bkz. *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, I-III*, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, (5.Baskı),1997, s.123-129.

⁴⁷⁹ TBMM., Z.C., C.5, (19.10.1336) İ.86, Cels.1, s.94,95.

⁴⁸⁰ TBMM., Z.C., C.4, (06.10.1336) İ.79, Cels.2, s.563,565.

⁴⁸¹ TBMM., Z.C., C.5, (25.10.1336) İ.90, Cels. 3,4, s.176, 184-196.

yanıt verir. “Ajanslar çıkıyordu.” Nazif Bey ise, şimdi de başka bir şeyin olmadığını söyler. Mehmet Şükrü Bey ise “Bugün yalnızca ajanslar çıkıyor değil, birçok mevkide ki memurlar daha hızlı bir şekilde istihbarat yapıldığını ve haberlerin günü gününe alındığını” bildirir. Eskiden çıkan ajansların Avrupa basınından ve İstanbul gazetelerinden yirmi gün sonra alınan haberlerdi. Şimdi ise çok daha hızlı alındığını belirtir.⁴⁸²

Meclisin aynı tarihli oturumunda söz alan Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürü Galip Bahtiyar, şu ana kadar müdüriyetle ilgili Mecliste yapılan eleştirileri genel olarak iki temele dayandırır. Bunlardan ilki Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğünün görevini yapıp yapmadığı meselesidir. Galip Bahtiyar Bey, müdüriyetle ilgili projenin ilk olarak kendisinden önce Hamdullah Suphi Bey döneminde ortaya konduğunu ve müdüriyete verilen on beş bin liranın nasıl ve hangi iş için kullanıldığını ayrı ayrı açıklar. İkinci bir husus olarak müdüriyet çalışıyor mu çalışmıyor mu, meselesine gelince, şu ana kadar basılan Ajans bültenlerine dair bir eleştiri gelmediğini belirtir. “Eğer bültenleri okuyup, şu şöyle olmalıdır.” şeklinde herhangi bir eleştiri ya da öneri olursa bunu da dikkate alacağını belirtir. Bunun dışında Avrupa’da olan önemli siyasi gelişmelerin bizi ilgilendirenlerini, iç ve dış meseleleri, Ajans bültenlerine aldıklarını ve bu bültenleri en ücra yerlere dahi gönderdiklerini belirtir.⁴⁸³

Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesinin çalışmaları hakkında Mecliste zaman zaman bu gibi tartışmalar devam etmiş ve nihayetinde daha önceden Bursa Mebusu Operatör Emin Bey, Matbuat ve İstihbarat Umumiye Müdüriyetinin Dahiliye Vekaletine bağlanmasına dair kanunteklifini Meclise sunmuştur. Meclisin sonraki bir toplantısında Bursa Mebusu Operatör Emin Beyin, Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesinin Dahiliye Vekaletine bağlanmasına dair kanunteklifi ve aynı yönde Kastamonu Mebusu Suad Bey ve arkadaşlarının, Bolu Mebusu Tunalı Hilmi Beyin Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesinin Dahiliye Vekaletine bağlanmasına dair takriri ve Layiha ve Dahiliye encümenleri mazbataları Mecliste okunmuştur.⁴⁸⁴ Mecliste, Müdürlüğün Dahiliye vekaletine devri ile ilgili tartışmalar sürerken Müdürlüğün Dahiliye vekaleti yerine Hariciye Vekaletine dahil olmasına dair yeni bir tartışma başlatılmıştır. Bu görüşü

⁴⁸² TBMM., Z.C., C.5, (25.10.1336) İ.90, Cels. 3, s. 176-183.

⁴⁸³ TBMM., Z.C., C.5, (25.10.1336) İ.90, Cels.3, s. 177-183.

⁴⁸⁴ TBMM., Z.C., C.6, (28.11.1336) İ.104, Cels.1, s. 89-91.

savunanlardan biri de Dahiliye Vekaleti Vekili Dr. Adnan Beydir. Adnan Bey yaptığı konuşmada kısaca belirtmek gerekirse, Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesinin gördüğü işlerin daha çok dışarıyla temas etmek, haber almak, haber vermek, dış basını takip etmek şeklinde işler olduğundan, Müdüriyetin Hariciye Vekaletine dahil olmasını istemiş. Ancak özellikle iç basının takip edilmesi ve iç basınla ilgilenilmesi noktası Dahiliye Vekaleti ile ilgili olduğu için bu kısmın sorumluluğunun Dahiliye Vekaletinde kalması şartıyla Müdüriyetin Hariciye Vekaletine dahil olmasını önermiş ve bu öneri “kabul” sesleriyle sonlanmıştır. Nitekim Meclisin aynı toplantısında bu teklif kanunlaşmış ve kabul edilmiştir.⁴⁸⁵ Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesi bu tarihten sonra faaliyetlerini bu çerçevede yürütmüştür.

⁴⁸⁵ TBMM., Z.C., C.7, (25.12.1336) İ.121, Cels.2, s. 10,11.

4. SONUÇ

1920 yılının Haziran ayında toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Milletvekilleri, Kurtuluş Savaşı'nın bu en kritik günlerinde cephelerde yürütülen mücadelenin zafere ulaşması için yapılması gerekenler üzerine tartışılar. Bu noktada yapılması gereken en önemli şeyin, yürütülen bu Ulusal Kurtuluş Mücadelesinin haklılığını, amacını, gerekçesini, tüm yurda ve dünyaya duyurabilecek araçlardan yararlanılmasıdır. Mecliste milletvekilleri arasında geçen tartışmalar sırasında, milletvekillerinden Yunus Nadi bu konuda şu sözleri söyler: “Zamanımızda fikir kuvvetiyle efkâr-i umumiyeyi, propaganda ile dahili ve harici kazanmak usulü orduların kuvvetine müsavi (eşit, denk) denecek kadar haiz-i ehemmiyet bir meseledir.”⁴⁸⁶ diyerek propagandanın iç ve dış kamuoyu yaratmada ne derece önemli bir güç olduğunu vurgulamaya çalışır. Ardından söz alan milletvekillerinden Mustafa Necati bu meselenin önemini şu sözlerle ifade eder: “Kalblerin fethi için silahtan evvel söz lazımdır. İstihbarat ve irşadat Kuvay-ı Milliye'mizin esası, temelidir. Teşkilat-ı umumiyemizin hüsnü suretle cereyanı, halkın Kuvay-ı Milliye'ye olan merbutiyetiyle (bağlılığıyla) kaimdir.” diyen Mustafa Necati sözlerini 1920 yılının Anadolu'daki şartlarına atıfta bulunarak şöyle devam ettirir: “Şu anı tarihte biz de onlara karşı tedafü-i vaziyet almaya mecburuz. Bu vaziyeti ancak propaganda teşkilatı ile temin edebiliriz.” Mustafa Necati bu konuda Yunanlıları örnek vererek “Muharebeye başlamadan evvel propagandaya başlamışlardır ve cephelerde en büyük muvaffakiyeti propagandalar sayesinde temin etmişlerdir. Biz de cephelerimizde mukabil kuvvetlerle propaganda yapar, onların fikirlerini, kanaatlerini değiştirmeye çalışırsak en büyük saiki muvaffakiyetimiz propaganda olur.”⁴⁸⁷ 1920 yılında TBMM' de milletvekilleri arasında tartışılan mesele, devam eden Kurtuluş Savaşı Mücadelesinin yürütülmesinde propagandanın ne derece önemli olduğu, hatta cephedeki ordu ve silah kadar önemli bir güç olduğu meselesidir. Dönemin koşullarına bakıldığında işgalci İtilaf Devletleri'nin ve onların işbirlikçisi olan İstanbul Hükümeti'nin Anadolu'daki Ulusal Bağımsızlık Savaşına karşı çeşitli şekillerde birçok propaganda faaliyetinde bulduklarından bahsederler. Propagandanın ve bunun o dönem en önemli aracı olabilecek kitle iletişim araçları ve bu yönde faaliyette bulunacak kurumların gerekliliği üzerinde durulur.

⁴⁸⁶ TBMM., Z.C., C.2,(07.06.1336) İ.25, Cels.6, s. 128.

⁴⁸⁷ TBMM., Z.C., C.1, (19.05.1336) İ.18, Cels. 2, s. 353,355.

Bu durum, Mütareke koşullarınca tüm iletişim ağı İtilaf Devletleri denetimine geçmiş olan bir yurdu, hem dışarıdan gelecek zararlı propagandalar ve tehditlere karşı korumak, halkı Milli Mücadele lehinde aydınlatmak, hem de Anadolu'da ki Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın haklı sesini dünyaya duyurabilecek bir araca duyulan ihtiyacı ortaya koymuştur. Bu noktada Mustafa Kemal'de basının kamuoyu yaratmada son derece önemli bir güç olduğunu kabul ederek, ortaya çıkan bu ihtiyacı gidermenin en önemli aracı olarak ulusal nitelikte bir haber ajansının kurulmasının gerekliliğini düşünür.

Tez çalışması içerisinde Anadolu Ajansının kuruluş ve gelişimine geçmeden önce Anadolu Ajansının kurulduğu dönemin temellendiği askeri ve siyasi gelişmeler ile dönemin basınının genel niteliğini ortaya koymaya çalıştım. Bu kısımda Mondros sonrası süreçte Mondros'un getirdiği statüye ülke içerisindeki farklı kesimlerden gelen farklı tepkiler ve çözüm önerileri yer almıştır. Genel olarak bu tepkilere bakıldığında, baştaki Padişah Vahdettin ile İstanbul Hükümeti'nin Mütareke'ye dönük teslimiyetçi tavrı, halkın işgallerin başlamasıyla kurduğu yerel direniş örgütleri aracılığıyla topraklarına uygulanacak olan işgalleri püskürtme çabaları ve içlerinde Mustafa Kemal'in de olduğu aydın-askerlerin bulunduğu bir grubun Mütareke'yi kabul edilemez bulması görülecektir.

Mustafa Kemal'in bu yıkım antlaşmasının dayattığı koşulları aşmak amacıyla başlattığı ilk girişim Anadolu'ya gitmek değildir. Bundan önce İstanbul'da Padişah ve hükümet nezdindeki girişimleri bir sonuca ulaşamayınca bu sırada Anadolu'da halkın işgallere karşı koymak amacıyla başlattığı yerel kurtuluş hareketlerini doğru bir zamanda doğru bir şekilde formüle ederek giriştiği mücadele ile Anadolu'daki Kurtuluş Savaşı sürecini başlatmıştır. İşte Mütareke sonrası dönemin basınıni ele alırken çizmiş olduğumuz bu siyasi tablo içerisindeki farklı yaklaşım tarzları basının da niteliğini belirlemiştir. Bu çerçeveden bakıldığında İstanbul basınının Anadolu'daki Milli Mücadele sürecine iki farklı yaklaşımı olmuştur. Birinci tarz yaklaşımda; içlerinde *Akşam*, *Yeni Gün*, *Tasvir-i Efkar*, *İleri*, *Vakit* gibi gazetelerin, İstanbul Hükümeti ve İtilaf Devletleri'nin her türlü baskı ve sansür uygulamasına karşı Anadolu'daki Milli Mücadele hareketini desteklemeleri yönündedir. Buna karşın ikinci tarz yaklaşım içerisinde olanlar ki bunlar: Milli Mücadele sürecinde "Mütareke Basını" olarak adlandırılan ve içlerinde *Peyam-ı Sabah*, *Alemdar* gibi gazetelerin bulunduğu gruptur. Bunlar daha başından beri Padişah ve

İstanbul Hükümeti'nin yanında yer alıp İngilizperver politikalar geliştirmişlerdir. Yaptıkları yayınlarda ve yazdıkları yazılarda, ellerinden gelen tüm güçleriyle Anadolu'daki Milli Mücadele hareketine saldırmış ve bu mücadeleyi sabote etme yönünde tutum geliştirmişlerdir.

Kurtuluş Savaşı sürecinde Anadolu basınına baktığımızda içlerinde az sayıdaki gazete Milli Mücadele karşıtı tavır alsa da, Anadolu basınının çok önemli bir kısmı işgal karşıtı, Milli Mücadele yanlısı ve antiemperyalist bir özelliğe sahip olmuştur. Genel olarak Anadolu basınının bu yapıcı niteliğine karşın en ciddi sorunu oldukça güç koşullarda, yokluk ve imkansızlıklar içerisinde yalnızca kendi bölgelerinde ya da sınırlı denebilecek bir sahada faaliyet ve etkinlik içerisinde bulunmalarıdır.

Mustafa Kemal Mondros Mütarekesi ile tüm ülkenin iletişim, telefon, telgraf ağının İtilaf Devletleri'nin denetiminde olduğunu biliyordu. Bu yüzden Anadolu'ya geçtiğinde yapmayı planladığı işler için halka ulaşmasında bu gazetelerin önemli bir yeri olacağını düşünmüştür. Bu süreçte Mustafa Kemal'in ve Milli Hükümet'in verdiği destekle bir taraftan Anadolu'daki işgal karşıtı Milli Mücadele basını güçlendirilmiş, diğer taraftan da henüz Sivas Kongresi günlerindeyken hem halka ulaşmada hem de ulusal bağımsızlık düşüncesi doğrultusunda halkı bilinçlendirmek, örgütlemek ve Sivas Kongresi kararlarını halka ulaştırmak amacıyla *İrade-i Milliye* gazetesi çıkarılmıştır. Ardından da Ankara'da TBMM açılmadan önce Milli Mücadele ile ilgili olarak tüm karar ve girişimleri halka ulaştırmak için *Hakimiyet-i Milliye* gazetesi çıkarılır. Ancak bu gazetelerin faaliyet sahaları sınırlı olmuş ve ülke içinde ve dışında etkili bir kamuoyu yaratılması konusunda istenilen sonuç elde edilememiştir. Bu noktada Mustafa Kemal hem yurt içinde, hem de yurt dışında Ulusal Bağımsızlık Mücadelesi'nin haklılığı yönünde bir kamuoyu yaratmak, Anadolu'daki cephe haberleri dahil olmak üzere tüm gelişmeleri halka ve dünyaya duyurmak, İstanbul Hükümeti ile İtilaf Devletleri'nin tehdit ve propagandalarına karşı durmak, halkı bilinçlendirerek Milli Mücadele'ye katılımı arttırmak yönünde örgütlemek amacıyla, ulusal ölçekte bir haber ajansının kurulması için gereken girişimlerde bulunur. Tam da bu sırada İstanbul'un işgaliyle beraber İstanbul'dan Anadolu'ya geçen aydınlardan Halide Edip (Adıvar) ile Yunus Nadi'nin öncülüğünde Mustafa Kemal'in verdiği destekle Anadolu Ajansı kurulur.

6 Nisan 1920'de oldukça güç koşullar altında, Ankara'da Mustafa Kemal'in ilk karargahı olan Ziraat Mektebi'nde eski bir teksir makinesi ile işe başlanmıştır. Bu ilk karargahta hazırlanan Anadolu Ajansı bültenleri için iç ve dış birçok kaynaktan bilgi toplanmış, bunlar özenli bir sorumluluk anlayışı içerisinde gazetelere ve yurdun çeşitli bölgelerindeki resmi kuruluşlara ve halka ulaştırılmıştır. Bu haberler genel olarak iki kaynaktan toparlanmıştır. Gizli yollarla elde edilen bilgiler ve haberler daha çok İstanbul'un işgali sürecinde İstanbul ve Anadolu'da kurulmuş olan özel örgütler, casuslar, yeraltı grupları tarafından, özel mekanizmalara ulaştırılarak sağlanmıştır. Bu gruplar içerisinde Karakol Cemiyeti, Müdaafa-i Milliye Teşkilatı, (Mim Mim Grubu) Felah Grubu gibi grup ve örgütlerin sağladığı haberlerin yanı sıra Anadolu'da kurulan ve İstanbul'da bahsettiğimiz bu grupların faaliyetlerini destekleyen yasal kuruluşlar da bulunmaktaydı. Bunların arasında Askeri Polis Örgütü (A.P.), Emniyet-i Umumiye Müfettişlikleri ile Matbuat ve İstihbarat Müdürlüğü yer almıştır. Bu grup ve örgütlerin Anadolu'ya çeşitli yollarla ulaştırdığı haber ve istihbarat desteği, Kurtuluş Savaşı'nın bu en kritik dönemlerinde son derece önemli bir yere sahip olmuştur.

Açık yollarla alınan bilgi ve haberlere bakıldığında; Anadolu Ajansının teşkilatlanmasıyla beraber Anadolu'da belli merkezlerde istihbarat müdürlükleri kurulmuştur. Bunun dışında İstanbul-Avrupa telsiz istasyonlarından alınan dış haberler, Anadolu Ajansının kuruluşundan bir süre sonra yurt dışında oluşturduğu merkezler (Londra, Paris, Viyana, Berlin, Cenevre ve Newyork) aracılığıyla edindiği haberler, Ankara'da kurulan Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü'nün temin ettiği haberler, yabancı gazete ve haber ajanslarından alınan haberler önemli bilgi kaynaklarını oluşturmuştur. Bu haberlerin temin edilmesi nispeten daha kolay olmuştur.

Anadolu Ajansı bültenlerine baktığımızda daha yayınlanan ilk bültenden itibaren hem yurt içinden – özellikle cephe haberleri- hem de yurt dışından gelişmeler Ajans bültenlerinde yer almıştır. Tez çalışması içerisinde yer verdiğimiz bu bültenlerin dili ve üslubuna bakıldığında, Anadolu Ajansının kuruluş amacında yer aldığı üzere işgallere uğramış olan Anadolu'nun haklı sesini dünyaya duyurmak niyetinde olan bir haber ajansının üslubu vardır. Bu noktada Ajans bültenlerini incelediğimizde ele alınan

haberlerde tek amaç yurtda ve dnyadaki gelişmeleri ve haberleri alt alta sıralayarak didaktik bir üslupla okuyucuya ulaştırmak yoktur. Bültenler hazırlanırken öncelikle işgalci İtilaf Devletleri'nin Anadolu'daki haksız işgalleri ve haksız fiilleri dile getirilmiş, Anadolu halkının bölgelerini savunmak amacıyla her bir cephede yürüttükleri haklı mücadelenin haberleri verilmiş, bu haberler verilirken de cephelerde kayıplar olsa dahi, her zaman umut var bir tutum içerisinde, mutlak zafere olan inanç vurgulanmıştır. Yurt içinde ve cephelerde düşmanla yürütölen mücadelede moral ve motivasyonu yüksek tutmak amacıyla zaman zaman hamasi denebilecek bir üslup da takınılmıştır. Ancak buna rağmen hiçbir zaman Ajans bültenlerinde mücadele edilen kesimlere ya da düşmana dönük, hakaret içerikli, aşağılayıcı veya çirkin denebilecek ifadelere rastlanmamıştır. Buna rağmen burada şu durum net olarak anlaşılmalı ki Anadolu Ajansının herhangi bir haber ajansı gibi sadece tarafsız olmak gibi bir iddiası yoktur. Kuruluş amaçlarında da bildiriliği üzere işgalci güçler tarafından, haksız işgallere uğramış olan Anadolu'nun sesini hem yurt içinde hem de yurt dışında duyurmak noktasında Kurtuluş Savaşı ve bağımsızlık hareketinin tam bir tarafı olmuştur. Bu yanıyla Anadolu Ajansı ilk kurulduğu andan itibaren, Anadolu'da ki Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın sözcüsü, sesi durumundaki bir propaganda örgütü niteliğinde faaliyetlerini sürdürmüştür.

Anadolu Ajansının dış dnyadan verdiği haberlere bakıldığında, bu haberlerde dnyada olup biten siyasal ve ekonomik gelişmelerin verilmesinin yanında özellikle Türkiye'yi ilgilendiren dış gelişmeler önemli yer tutmuştur. Anadolu'daki işgalci İtilaf Devletleri'nin kendi aralarında ve diğer devletlerle ilişkileri, siyasal, sosyal ve ekonomik alandaki gelişmeleri de takip edilmeye çalışılmıştır. Bu devletlerin kendi bölgelerinde veya bunun dışındaki herhangi bir devletle yaşadıkları sorunlar, çatışmalar iç isyanlar, iç sorunlar özellikle takip edilmeye çalışılmıştır.

Tez konusu çerçevesinde Anadolu Ajansının 1920 – 1922 yıllarını konu edindiğimiz için bu süreç içerisinde Anadolu Ajansına yönelik eleştirilere baktığımızda arşiv belgelerinde rastladığımız en temel problem; Anadolu Ajansı bültenlerinin yurtiçine dağıtımı ve Ajans bültenlerinin dağıtılması gereken noktalara geç ulaştırılması problemidir. Bunun temel sebebi olarak da Kurtuluş Savaşı süreci içerisinde binbir yokluk içerisinde kurulan böyle bir Ajansın kısa sürede teşkilatlanamaması sorunu olmuştur.

Ancak başta Mustafa Kemal ve Milli Hükümet bu konuda gelen şikayetler üzerine, Anadolu'nun dört bir yanında il ve ilçelerdeki posta teşkilatlarına yazdıkları yazılarda gerekli uyarılarda bulunarak, bu meselenin bir an evvel çözümü için gereken tedbirlerin alınmasını hususunda çaba harcamış ve sorunun çözümlenmesi için gereğinin yapılması durumunda sert bir üslup takınılmıştır. Nitekim bu konuda Anadolu Telgraf Merkezi çalışanlarının Ajans bültenlerinin dağıtım konusunda gereken hassasiyeti göstermedikleri takdirde, bu durumu vatana karşı işlenmiş bir suç ve ihmal sayacaklarını, bu konuda gereken özen ve dikkati göstermeyen memurlar hakkında soruşturma açılması gibi ciddi tedbirler alınmıştır. Bu noktada Anadolu Ajansının faaliyetlerini daha kurumsal bir çerçevede yürütmesi, bahsettiğimiz Ajans bültenlerinin dağıtım dahil olmak üzere bir dizi teknik problemi aşmak amacıyla, 6 Nisan 1920'de kurulan Anadolu Ajansı 7 Haziran 1920'de Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğüne dahil olmuştur. Anadolu Ajansının Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğüne dahil olduğu bu süreçte tüm problemlerini hallettiğini söyleyemesek de, nisbi bir rahatlama sağlanmıştır. Anadolu Ajansının bu dönem itibarıyla yayınladığı bültenlerin ses getirdiğini ciddi bir kamuoyu yaratma gücüne sahip olduğunu biliyoruz, Nitekim İstanbul'un işgaliyle beraber tüm Anadolu-İstanbul arasında her türlü iletişimin kesilmesine rağmen tez çalışması içerisinde yer verdiğimiz arşiv belgelerinden anladığımız kadarıyla İstanbul, gizli yollarla da olsa Anadolu Ajansı bültenlerini sansürsüz bir şekilde takip etmek ve bültenlerin verdiği haberlere ulaşmak gayreti içerisindeydi. Öte taraftan dış dünya için hazırlanan Anadolu Ajansının 1921 yılı Fransızca bültenlerine, Amerikan Arşivlerinde rastlanması Anadolu Ajansının bültenlerinin ve faaliyetlerinin hem İstanbul hem de dış kamuoyu tarafından izlendiğinin işaretleridir.

Anadolu Ajansı Kurtuluş Savaşı dahil olmak üzere tüm Türkiye tarihi içerisinde önemli ve özel bir yere sahiptir. Bu önem, yalnızca bir basın-yayın organı olarak yaptığı işlerden ve sağladığı yarardan ibaret değildir. Kurtuluş Savaşı'nın baktığımız dönemi içerisinde Anadolu'da işgallerin başladığı, cephelerde savaşların devam ettiği bu süreçte, Anadolu Ajansının verdiği haberler ortak duyguların paylaşıldığı bir noktadır. Bu bazen acının paylaşıldığı ortak bir adres olurken, bazen umudun, özellikle 1922 ve sonrasında hem cephelerdeki büyük askeri kazanımlar, zaferler hem de uluslararası siyasi arenadaki siyasi kazanım haberleri ile ortak kıvancın, sevincin haberlerinin alındığı önemli bir nokta

olmuştur. Dolayısıyla Anadolu Ajansı Kurtuluş Savaşı sürecinde üstlendiği bu rolle hem bu sürecin en önemli aktörlerinden biri hem de Kurtuluş Savaşı'nın en önemli imgelerinden biri haline gelmiştir.

5. SÖZLÜK

Adâvet: Düşmanlık
Ağnâm: Koyun
Ahz-ı mevkî : Yer alma
Ahz-ı zafer : Zafer elde etme, zafere ulaşma
Amel : Davranış, eylem
Avdet : Geri gelme, dönme
Avn-i hakkla : Allahın yardımıyla
Azîmet : Gitme, gidiş

Ba'dehû : Bundan sonra
Bahr-i muhît : Okyanus
Ber vech-i atî : Aşağıda olduğu gibi
Ber-vech : Olduğu gibi
Bîpâyân-ı mezâlim: Sonsuz, tükenmez zulüm

Cez'if : Büyük, güzel
Celb : Kendine çekme, getirtme
Cemâhîr-i müttehîde : Birleşik devletler
Cemâhîr : Cumhuriyetler, cumhurlar
Cerh : Yaralama, çürütme

Dereke: Aşağı inilecek basamak, en aşağı kat
Dermiyan : Ortada, ortaya, arada
Dermiyan etmek : Ortaya koymak, ileri sürmek, söylemek, anlatmak

Efkâr-ı mütâlât: Boyun eğilen genel söz
El-yevm: Bugünkü gün, hala, şimdiki zaman
Eslîha : Daha, pek, çok
Eytâm: Yetim

Fevâ'id : Faydalar
Fevt : Yitirme, kaybetme, ölme

Güna : Fikir danışma

Hâdîm : Hizmet eden
Hâiz : Sahip
Halâsı : Kurtulma, kurtuluş
Hatve-i terk : Adım atmak
Hidmet: Hizmet
Husûl: Vücuda gelme, meydana gelme, olma

İddihâr: Biriktirme, saklama, depolama
İfakât-i mukarar: Kararlaştırılan iyileştirme
İftitâhi : Açma, açılma, başlama ile ilgili

İğtinâm : Ganimet suretiyle alma, yağma etme, talan
İğtinâmât-ı harbiye : ganimet, ganimet saymak
İğtişâş : Karışıklık, bozulma
İhrâk : Yakma, ateşe verme
İhrâz : Elde etme, kazanma, alma
İhzâr : Hazırlama
İkâ : Vuku dan geliyor, olma, oldurma, yapma, etme
İktisâp : Kazanma, sağlama
İmtidad: Uzayıp gitme, uzun sürme
İmtinâ : Çekinme, yanaşmama
İnfikâkı : Yerinden ayrılma
İnhizâm : Hezimete uğrama, bozulma, yenilme
İn'ikâd : Kurulma, toplanma
İnkisâm : Parçalanma, bölünme, ayrılma
İntâc : Neticelenme
İntisâr : Dağılma, dağıtma, yayılma, püskürme, aksırma
İrkâb : Bindirme, bindirilme
İrtikab : Kötü bir iş yapma
İstidâd : Doğrulma, alışma
İstihsâl : Meydana gelme, üretme, elde etme,hasıl etme, ele geçirme
İstihzâr : Hazırlama, huzura getirme
İstikbâl : Birini karşılama
İstikrâz : Faizle borç para alma, ödünç alma
İsti'mâl : Kullanmak, kullanım
İş'ar: Yazı ile bildirme, haber verme
İzhâr : Gösterme, meydana çıkarma
İ'timân : Emin olmak, emniyet etme, güven duyma
İttihâz : Kabul etme, sayma, düşünme, tasarlama
İzhâr : Gösterme

Kesbetmek: Kazanmak, edinmek
Kuyûd : Kayıtlar

Ma'ada : Den, başka
Mahfûz : Korunmuş, saklanmış
Mahzûn : Üzmek, üzölmek
Maktül: Katledilen, öldürölen, ölü
Ma'tûf : Eğilimli olmak
Mebzûliyet : Bolluk, çokluk
Mecnûnane : Delicesine
Mecrûh : Yaralı
Mecrûhin : Yaralı ve yaralanmışlar
Menzûr: Nezir olunmuş, vaad edilmiş, adanmış
Merhûn: Rehin edilmiş, muayyen zaman, bir şeye bağılı olarak
Mesel : Örnekle, benzer, dokunaklı ve manalı söz
Müteçâviz: Saldıran, tecavüz eden
Mevâdd-ı müstakîle : Mevadd maddenin çoğıulu
Mevad: Cansız şeyler

Mevkûf: Durdurulan, alıkonan
Mevsûk: Vesikaya dayanan sağlam, güvenilir, inanılır
Mevsûkan : Belgeli, delilli
Mebzûliyet: Bolluk, çokluk
Mu'âheze : Sorgulama
Muâvenet : Yardım
Muhâdenet : Barış anlaşması
Muhasamât : İki taraf arasındaki düşmanlık
Mukârini : Yaklaşmış, bitişik
Mukarrer : Kararlaştırılmış
Mutantan : Tantana, şaşa
Mu'terîz: İtiraz eden, karşı koymak, olumsuz davranmak
Muvâssalat : Ulaşmak
Mü'essir : Tesirli
Müfârekât : Ayrılıp uzaklaşma
Mün'akid: İki taraf arasında resmi olarak kabul edilmiş
Münderic : Dahil olan, içinde bulunan
Münevver: Aydın
Müntehâ : Bir şeyi sonlandırma tamamlama
Münteşîr : Yayınlanan
Müsâdeme : Çarpışma
Müsellâh : Silah, silahlandırılmış
Müsbet: Olumlu, yapıcı, pozitif
Müsta'cîl: Acilen, aceleci
Müstahbir: İstihbar eden, haber alan, duyan, işiten
Müstemleke mümessîlleri : Sömürge temsilcileri
Müstenkîf : Çekimser
Müteaddid : Birçok, birkaç türlü, çoğalan, bir çok
Mütehasıl : Hasıl olan, ortaya çıkan
Mütehasım : Birbirine düşman, davalışan
Müteveccîhen : Bir yöne doğru yönelerek, bir yere gitmek üzere
Müttehîden : Birlik, beraberce

Nısf-ı evvelinde : Yarısından önce

Pençsenbih : Perşembe

Re's : Baş, kafa

Riyaset-i tahriye : Baş tahrikçi, kışkırtıcı, hırslandırıcı

Salâh : Düzelmeye, iyileşme, rahatlık, barış, dine olan bağlılık

Salâhiyet: Bir işi yapıp yapamamaya karar verme yetkisi, bir davaya bakabilme

Sarf-ı nazar : Vazgeçme, gözden kaçan

Sarîh : Açık, ortada, meydanda, belli olan

Sergüzeşt: Serüven, macera

Siyânet : Koruma
Sitâyîş : Övme, övgü.
Şâyia: Yayılmış haber, söylenti
Şecâat: Yiğitlik, yüreklilik
Şedîd : Şiddetli
Şedîdmil'el : Şiddet, katı, sert, zorlu
Şenâat: Kötülük, fenalık, alçaklık
Şerâit: Şartlar, koşullar
Şera'eti sahhîyenin : Gerçek durumun
Şube-i cezire : Ada

Tahbis : Haps etmek
Tahkirât : Hakaret etmeler, hor görmeler, aşağılama
Tard etme : Kovma, reddetme
Tashîh : Düzeltme
Tavassut : Aracı olmak
Tavil : Sürekli, çok süren
Tavsif : Niteleme, özelliklerini söyleme
Tazibakat : Yapılan eziyet
Tazyîk: Baskı sıkıştırma
Teât-i efkâr : Birbirine fikir verme
Tebdil : Değiştirme, değişiklik, başka bir kılığa sokma
Teberrû : Bağış, bağışlama
Tedkik : İnceleme
Tefsîlât-ı atîye : Uzun ve ayrıntılı anlatım
Tê'diyat : Ödeme, ödenilen
Tê'hîr : Sonraya geriye bırakma, geciktirme
Temdiri : Uzatma uzun sürme
Tenvir : Aydınlatma, ışıklandırma
Teslihat : Silahlanma, silahlandırma işi
Teşviş : Karıştırma, karmakarışık etme
Tevdî : Emanet olarak vermek, emanet bırakma
Tevkif : Alıkoyma, durdurma, tutuklama
Tevil: Sözü çevirme, ayrı anlam verme
Tevsî : Genişletmek
Tevsît : Birini araya koyma
Tevziat: Dağıtma, dağıtımlar, herkese payını verme

Vârid : Bir şey hakkında söylenen ve uygulanan
Vâsıl olmak : Kavuşmak, erişmek, ulaşmak
Vaziyet-i cedide : Yeni durum

Zebûn: zayıf, güçsüz
Zevâl: öğlen vakti

6. EKLER

Ek.1. Heyet-i Temsiliye Reisi Mustafa Kemal tarafından kaleme alınan Anadolu Ajansının kuruluş bildirgesidir.

Ankara

Biladı Amasya 'da

kalbagah-ı İslam olan merkez-i Saltanat-ı Osmaniye'nin düşman işgaline geçmesi ve bütün vatan ve milletimizin en büyük tehlikeye maruz kalması neticesi olarak bütün Rumeli ve Anadolu'nun giriştiği milli ve mukaddes mücadele esnasında efrad-ı Ümmettin dahili ve harici en sahîh havadis ile tenviri ihtiyacı mübremi nazarıdikkat ve ehemmiyete alınmış ve binnetice burada en salâhiyetdar zevattan mürekkep bir heyet-i mahsusa idaresinde ve Anadolu Ajansı unvanı altında bir müessesese vücuda gelmiştir. Anadolu Ajansının en seri vesait ile vereceği havadis ve malumat esasen Heyet-i Temsiliyemizin menbâii asliye ve mevsakası mahasalı olacağı cihetle bu ajans tebligatının oraca ve ezcümle Müdafaai hukuk teşkilatımızca dahi memur-ü mecra olan yerlere ta'liki tab ve teksiri ile tevzii ve hatta nahiye ve köylere kadar irsali yolunda mümkün olduğu kadar fazla intişar eyleyebilmesi için tertibat-ı müsta'cele alınması ve neticeden malumat itası ehemmiyetle rica olunur. 9.04.36.(1920)

Heyet-i Temsiliye Adına

Mustafa Kemal

Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi, (ATASE) İstiklal Harbi Koleksiyonu (İSH), Sıra N.13643, Kutu N. 318, Gömlek N.11,Fihrist No, 11-1.

~~السلامة~~

الفقه
للإمام

فرضنا ان اولادك من اولادنا
انما لك في اولادك واولادنا
معه في المصطفى صلى الله عليه وسلم
كبريتك في المصطفى صلى الله عليه وسلم
وغيره في المصطفى صلى الله عليه وسلم
ولا نعلم اولادك ان اولادنا
ادارة في المصطفى صلى الله عليه وسلم
فكلمة في المصطفى صلى الله عليه وسلم
اولادك واولادنا في المصطفى صلى الله عليه وسلم
وهو في المصطفى صلى الله عليه وسلم
اولادك واولادنا في المصطفى صلى الله عليه وسلم
وهي في المصطفى صلى الله عليه وسلم
فكلمة في المصطفى صلى الله عليه وسلم

المصطفى صلى الله عليه وسلم

١١١٩

لله

Ek.2. Sivas Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Vatan Cemiyeti namına Mustafa Kemal'e gönderilen telgrafda, Anadolu Ajansının kuruluşundan duyulan sevinç ve bu yönde gerekli desteğin sunulacağı bildiriliyor.

Telgrafhane Devlet-i Aliye Osmaniye Telgraf İdaresi

Telgraf

Sivas'tan

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuku Heyet-i Temsiliyesine

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Ankara'da te'sis edildiği tebşir buyrulan ajansdan pek büyük memnuniyet ve şükranla karşılandı. Bütün Anadolu ahalisi için şayan-ı teşekkürdür. İş bu bu mechul havadislerden artık kurtulmuş oluyoruz. Lütuf buyrulan havadisleri buraya tabi bütün mülhakat-ı nahiye ve en küçük köylere kadar tebliğ edecek vesaiti temine çalışıyoruz. Cemiyetimiz her emri ifaya memnuniyetle amade olduğunu tekrar arz ile hürmetlerimizin kabulünü istirham ederiz.

R 10 / 4/ 36 (1920)

Anadolu Kadınlar Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Namına Reisi

Katibe-i Mesule

Melek Reşit

Şefika Kemal

ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu Sıra N.15169, kutu N. 273, Gömlek N. 88, Fihrist N.88-AD.

TELEGRAMME

تلفرافنامه

A	1/10
D	16
F	24-4

دولت علیة عثمانیه تلفراف اداره سی

ADMINISTRATION DES TELEGRAPHES DE L'EMPIRE OTTOMAN

L'Etat n'accepte aucune responsabilité à raison du service de la Télégraphie

دولت تلفراف نسیاسلاتدن دولای مسؤلیت قبول ایتمز (1904)

Retransmission ou Expédition			تکرار کشیده و یا سوق		RECEPTION			اخذ	
سوق نومروس N° d'expédition	کشیده اولان مرکز transmis à	Date	تاریخ	مأمور امضای Signature de l'employé	مأمور امضای Signature de l'employé	Date	تاریخ	واسطه مرکزی Reçu de	سوق نومروس N° d'ordre
		H. _____ M. _____		<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	H. _____ M. _____			

De _____ Pour _____ موردي _____

Mois _____ Date _____ H. _____ M. _____ تاریخ _____

Le _____ Indic. Eventuelles _____ اشارات عمدتہ _____

انا لله و لله ارجع امره عند الله صلي الله عليه وسلم
 معطف طالع ١٥
 الفرم ده تا سیه ایلکدر تشریح و تفسیر انظاریه بیج بولم مجوزیه
 و شکرانه قار شولاندک تجرید اناطولان اهل لیس اکرده شاد بولم
 مشورتشیم مجبور حاد تدرید ایلر هر ترکیبه الیوتد لطف بولم
 حاد تدری بیسایر قابل بود معنفاه ناهیم و الی کرخت کوریه
 قدر تبلیغ لیره حدی دس ایلر تا این حال بیسوی صفت کوریه
 ایلیام ممنونیه امانه ایلر لیه قدر عمره ایلر هر قدر تدرک قبول
 اشرف امیر

بسم الله الرحمن الرحیم
 کاتبه سول
 صفیه طالع

[Large handwritten signature]

Ek.3. Anadolu Ajansı bültenlerinin her gün düzenli olarak yurt genelinde dağıtılması ile ilgili olarak Büyük Millet Meclisi Reisi tarafından vilayet ve livalara gönderilen telgraf.

Telgraf

Bilumum Vilayete ve Evliye-i Müstakilleye

Anadolu Ajansının te'sisinden maksad her ferd ve ahalinin hadisat-ı dahiliye ve hariciye hakkında sahih ve hakiki malumat istihsali ile harici propagandaların te'sirat-ı muzırrasından vareste kalmalarını temin olduğuna göre her gün muntazaman verilen ajansların mahalli matbuatı ve ilaveleri neşri suretiyle büyük şehir ve kasabalarda ve köylerde her dürlü vesait müraca'atle ta'mim ve neşri fevaid-i azimeyi müceb olduğundan bu babda lazımı vechle ihtimam buyurulması elzem ve vakt-ı zamaniyle gelmeyen ajansların hakkında Posta ve Telgraf merkezinden tahkikat icrasıyla maksadın her suretle te'minine sarf-ı himmet buyrulması rica olunur.

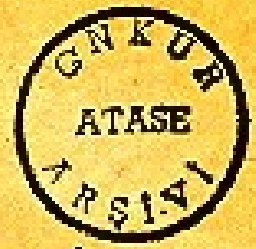
4.5.36

Büyük Millet Meclisi Reisi

Evvelce yazılmış olduğundan iade edilmiştir.

ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu, Sıra N. 341, Kutu N. 575, Gömlek N. 163, Fihrist N.163-1.

معجم و دلائل و الوریة مقوله به

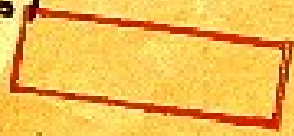

انما هو ان انك تأخذ مقصد هر فرداها لينك هادان
 رافديه و هاجمه مقصده صحيح و مقصدي معلوم استحصالي ايله
 حاصي بر و يونان الرک تاثيران مفره نده و اینه قاطع لرني
 تا مبه اولدني کوره هر کوره نطق و برکت آوانسک محلي
 مطوعان و علاوه لر نثری صوتيه بولک شهر و فقه لرده
 و کولر ده هر ديلود سائله بر مقصده نعيم و نثری فوائد
 عظيمي بوم اولدني مع نون لایمه و جمله اصنام
 بوليه الزم و وقف و زمانه کلميا به اوانس مقصد
 بون و تلفظ مرکزک تحقیقات ابراهیم
 مقصدک هر صوتيه تا مبه حرف تلفظ بوليه جا

بولک من محلي
تلفظ

۴ - ۵ - ۶

A	4440
D	4282
F	29

اعاده ايلدنه
دليله تلفظ

Ek.4. Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesinin teşkiline dair kabul edilen kanun metni şöyledir:

Madde 1. Alelumum (Genel olarak) dahili ve harici neşriyat (yayın) ve irşadat (uyarma) ve istihbarat işleri ile meşgul olmak ve bilcümle matbuat umuruna merci teşkil eylemek üzere Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi ünvanı ile İcra Riyasetine (başbakanlığa) merbut bir müdüriyeti umumiye tesis edilmiştir(kurulmuştur.)

Madde 2. Müdüriyeti Umumiye Vekiller Heyetinin bütün vesait ve teşkilatından istifade edebilecektir. (Bu genel müdürlük Bakanlar kurulunun bütün olanaklarından yararlanacak.)

Madde 3. İrşat ve istihbarat mesarifi İcra Reisinin tasdikine iktiran etmek şartıyla Müdüriyeti Umumiye tarafından sarf edilir. (Harcamalar Başbakanın onayı ile Genel Müdür tarafından yapılacaktır.)

Madde 4. İş bu kanun, tarihi neşrinden mer'idir.

7 Haziran 1920 tarihli bu kanun ile beraber Anadolu Ajansında faaliyetlerine bu kuruluş bünyesinde devam etmiştir.

Kadro ve Tahsisat Cetveli

	<u>Aylık</u>	<u>Senelik</u>
<i>Müdürü Umumi</i>	<i>5.000</i>	<i>60.000</i>
<i>Ajans Müdürü</i>	<i>2.500</i>	<i>30.000</i>
<i>Dahiliye Masası</i>	<i>2.000</i>	<i>24.000</i>
<i>Hariciye Masası</i>	<i>2.000</i>	<i>24.000</i>
<i>Bir Muharrir</i>	<i>2.000</i>	<i>24.000</i>
<i>Başkatip</i>	<i>2.000</i>	<i>24.000</i>
<i>Koleksiyon ve Dosya Memuru</i>	<i>1.000</i>	<i>12.000</i>
<i>İkinci Katip</i>	<i>2.000</i>	<i>24.000</i>
<i>Bir Hademe</i>	<i>500</i>	<i>6.000</i>
<i>İrşad ve istihbarat Masarifi</i>		<i>1.250.000</i>
<i>Kırtasiye</i>		<i>6.000</i>
<i>Tahsisatı İptidaiye</i>		<u><i>16.000</i></u>
<i>Yekün</i>		<i>1.500.000</i>

ATASE Arşivi, İSH. Koleksiyonu, Sıra No, 1652, kutu No, 776, Gömlek No, 29, Fihrist 29-4.

مطبوعات و استخبارات مدیریت عمومی
تشکیلته دأر قانوندر

ماده ۱ - علی العموم داخلی و خارجی نشریات و ارشادات و استخبارات ایشلریه مشغول اولمق و بالمله مطبوعات عمومیته مرجع تشکیل ایله مک او زرده مطبوعات و استخبارات مدیریت عمومی ، عنوانی ایله اجرا ریاسته مربوط بر مدیریت عمومیه تأسیس ایلملشدیر .
ماده ۲ - مدیریت عمومیه وکیللر ایتمک بوتون وسائط و تشکیلاتندن استفاده ایدر .
ماده ۳ - ارشاد و استخبارات مصارفی اجراریستک تمذیقه اقتران ایتمک شرطیله مدیر عمومی طرفندن صرف ایدیلیغیر .

ماده ۴ - اشبو قانون تاریخ نشرندن مرتبدر .

A	1450
D	(28) 44
F	14-2

قادر و تخصیصات جدولی

سنه لك	آیلق	
60000	5000	مدیر عمومی
30000	2500	آژانس مدیری
24000	2000	داخلیه ماصه سی
24000	2000	خارجیه ماصه سی
24000	2000	پرچمر
24000	2000	باش کاب
12000	1000	قولکسیون و دوسیه مأموری
24000	2000	ایکی کاتب
6000	500	برخدمه
1250000		ارشاد و استخبارات مصارفی
6000		قرطاسیه
17000		تأسیسات ابتدایی
1500000		یکون

سا ۲۰ رمضان ۱۳۳۸

Ek.5. Matbuat ve İstihbarat Müdüriyet-i Umumiyesinden Erkan-ı Harbiye-i Umumiyye Riyaset-i Celilesine gönderilen belgede Ajans bültenlerinin yayın, dağıtım ve bilgilendirmeye dair yetersizlikleri dile getirilir.

*Türkiye Büyük Millet Meclisi
Hükümeti Matbuat ve İstihbarat
Müdüriyet-i Umumiyesi
Aded 288*

*Erkan-ı Harbiyye-i Umumiyye-i Riyaset-i Celilesine
5 Şubat 337*

31 kanun-ı sani 37 tarihli tezkereleri cevabıdır.

Sivas havalisinden geçen me'murun halkın hadisatı hakkında ne derece noksan olarak mütenevvir edildiğine dair müşahedatı doğrudur.

Müdüriyet-i Umumiyenin bir aydan beri vilayat ile icra eylediği muhaberatdan istihrac eylediği netayice nazaran neşriyat vazifesi hatta elde basit şekli ile dahi şayan-ı te'sir bir noksanı içinde bulunmakta olduğu muhakkaktır.

Hiç olmazsa ajansların neşr ve ta'mimi konusunda ihtiyaç ile mütenasib bir muvafakiyet elde edilebilmesi ile telgraf hatlarının sı'a-i(bolluk) faaliyetinden kat'u nazar neşr ve teksir vesaitinin istikmaline mütevakkıf bulunmasına rağmen maalesef bu nokta-i nazardan Ankara dahi son günlerde kağıd fıkdanından dolayı en nazik bir zamanda büyük bir buhran geçirmiştir.

ATASE Arşivi, İSH Koleksiyonu, Sıra N. 9412, kutu N. 665, Gömlek N.66, Fihrist 66-2.

تورکيا

پوپوک مات مجلسى حڪومتى

مطبوعات و استخبارات مديريت عمومى

عدد

عمومى
شعورى

ارکامه حريمه عموميه رياسته جليله

۲۷۷ شماره

خط

A	1/4283
D	
F	23/

۲۱ کانفېرېنس ۲۷ تاريخى تذکره لى جوابيده

پروان حوالى سندھ کچه بر ما سوله خلقه حادثات عقده
درجه لوده نقصان اوله رجه نوبرا يولديله دائر مشاهدات
دو نموده

مديريت عموميه نك بر آيد نوبى ولايات ايد اجرا ايلديله شا بر ايتده
استخرا بر ايلديلى نتايج نظر ، نتويات و نظيره حواله بيل
شکل ايد رجه شا ياره تاثر بر نقصان ايجده بر نقصان اولدي
نقصان

هم اولان ايد و ان لوله نشو نهمي قصورنده احتياج ايد
متناسب بر موقفيت ايله ايلديله ايله لغزاف نظر نك
ش فعاليتده نظر نظر نشو نك و ان نظر استماله
متوقف بولمده نك مواليف بر نظر نظر ده آنقره رجه
صوله كيوننده كا غرقتاننده دولتي ايله نازك بر نمانده
بر بيله بر جابه كيرتده

بر جابه جابه ن اولو اولو ايله بولنده موجود غرقتاننده
جاي ايجيه صورت قصورنده تكي ايلديله وجهت كيرتده

Ek.6. Anadolu Ajansının 18 Temmuz tarihli bülteni

18 Temmuz 337 (1921)

437

Anadolu Ajansı

Vesâyet-i Harbiyye;

Bugün sabahdan itibâren cereyân eden harekât-ı harbiyye hakkında istihsâl ettiğimiz ma'lûmât ber-vechdir.

4- *Bursa cebhesinde Bilecik ve Pazarcık cebhelerinde hiçbir tebdil vukû bulmamıştır. Düşman Bilecik'in cenûbunda bir Müslüman köyünü yakmaktadır.*

5- *Cenub cephesinde kıta'atımız Hazardere muntikasında mukabil ta'arrûza geçerek düşmanı geriye tard etmiş ve biri zâbit olmak üzere altmış mütecâviz esir alınmış ve birçok malzeme ile hayvan eslaha îtinâm edilmiştir. Bu muntıkada kahraman kıta'atımız mukabil ta'arrûzu kemâl-i muvâffâkiyetle devâm etmektedir. Düşmânın Hazarderesi yollarındaki köyleri yakmakta olduğu görülmüştür.*

6- *Alınan esirinin ifadesine nazaran cenûb cebhesinde vukû bulan muhârebâtda düşmanın zayi'âtı pek ağırdır. Bilhassa zâbit zâiyatı fevkâlâde mühimdir.*

Ankara Matbuat ve İstihbârât Matba'ası

وضعیت حربیه

بوکون صباحدن اعتباراً جریان ایدن حرکات حربیه حقیقده استحصالی ایتدیگمز
معلومات بروجه زیردر :

۱ — روسه جبهه سنده : بیله جک و بازار جق منطقه لرنده هیچ برتبدیل وقوعبولماشدر .
دشمن بیله جکک جنوبنده برمسلمان کویخی یاققده در .

۲ — جنوب جبهه سنده : قطعاتمز خزار دوه منطقه سنده مقابل تعرضه کچهرک دشمنی
کیرییه طرد ایتش وبری ضابط اواق ارزره آلتشی متجاوز اسیر آلتش وپر
چوق مالزمه ایله حیوان ، اسلحه ، جیخانه اغتنام ایدلشدر . بو منطقه ده قهرمان
قطعاتمزک مقابل تعرضی کمال موفقیتله دوام ایتیکده دره دشمنک خزار دوه سی یولارنده کی
کویلیری یاققده اولدینی کورولشدر .

۳ — آلمان اسرانی افادانه نظرآ جنوب جبهه سنده وقوعبولان محارباتده
دشمنک ضایعاتی پک آغیردره بالخاصه ضابط ضایعاتی فوق العاده مهمدر .

آناطولی آژانسی

Ek.7.Anadolu Ajansının 2-4 Ağustos tarihli bülteni.

2-4 Ağustos 337 (1921)

Anadolu Ajansı

458 – 64

Tebliğ-i Resmî;

Cebhelerde keşif kolu mûsadematı olmuştur. Düşman gerilerine akın yapan süvari kıta'atımız Altun taş şark şimalinin Derbend istasyonuna baskın yaparak düşmanın burada idhâr ettiği kilitli erzak ve malzematı kâmilen îhrak ve telefon hatlarını kıta'l ve tahrib etmiştir.

Bu muntıkada düşmanın ahaliyeden cebren topladığı mevâsı istirdad olunarak sahiblerine iade edilmiştir.

Afyon Kararhisarı muntikasında Sulmanlı'yı takib etmek isteyen bir düşman keşif kolu tard edilmiştir.

Ankara 2 Ağustos Amerika'dan Rumlar nâmına Yunanistan'a gönderilen bir beyânnâmede Anadolu sefîri mecnûnâne bir hareket olmak üzere tavsîf akıl ve hakikâte rücu' edilmesi tavsîye olunmuştur ve böyle sarîh felâketlere gidilmekte devam olunduğu takdîrde Amerika Rumları'nın Yunanistan'a güna muâvenetde bulunmayacakları ilâve edilmektedir.

Ankara 2 Ağustos Yunan ordusuyla beraber hareket-i askeriyeyi takib eden ecnebî şahsın Yunanlılar'ın igtinâmât-ı harbiyye dedikleri şeyin başlıca dört topdan ibâret ve üserâ mukâdderinin fevka'l-âde cez'if olduğunu ve Türk ordusunun mükemmel bir kuvvet-i maneviyyeye ve pek müsâit bir vaz'iyede malik bulunduğunu söylediği mevsûkân müstâhbîrdir.

Ankara 2 Ağustos İtalyan gazeteleri Şark Meselesi'nde, İngiltere ile İtalya'nın ittifâk etmeleri lüzûmuna dair Londra'da münteşîr Daily Telegraf gazetesi tarafından dermiyan edilen mûtâla'at etrafında uzun uzadıya makâle neşrediyorlar. Koryera Dellasara gazetesi bu meseleye tahsîs eğlediği makâlede atîdeki satırları yazmaktadır. Sevr Mu'âhedesini bir sene evvel Türkiye'yi ölüme mahkûm ediyordu. Bugün bu mu'âhedenin hiçbir kıymeti kalmamıştır. Ta'dîline karar verildi. Fakat bir şey yapılmadı. Bakalım önümüzdeki Meclis-i Âli ne yapacak? Şimdiye kadar Sevr Mu'âhedesini'nin dört mühim neticesini gördük. Birincisi: Anadolu'da harbi kaldırmaktan ma'ada muhârebeyi müzmîn bir hâle soktu.

İkincisi: Bütün Âlem-i İslâmî, İngiltere'nin ve Hıristiyanlığın aleyhine çevirdi. Üçüncüsü: İngiltere ile Fransa arasında doldurulmaz bir uçurum açdı. Dördüncüsü: Bolşevizmin sahâ-i fa'aliyetini tevsî etdi. Sevr'in meyvelerinden Mısır ve Hindistan ihtilâlleri de doğdu. Süleyman Nazif Beyin biz İstanbul'dan çıkarsak senelerce belki asırlarca devam edecek bir yangın başlayacak ve bütün âlemi sarub kavuracaktır dediğini hatırlıyorum. Yunanlılar müttefike yüz vermekten mütehassıl fevâ'id hiçdir. Türkiye İzmir ve Trakya'ya hâkim ve rücû' etmelidir. Bu esâsât kabul ediliyorsa İngiltere ile anlaşmak pek kolay olur.

Ankara 2 Ağustos Koryara Dellasara vesâir İtalyan gazeteleri İtalya'nın Şark Meselesi'ndeki nokta-i nazarı harekât-ı harbiye ne şekilde inkişaf ederse etsün şark-i Trakya'nın İzmir ve havali meşgûlesinin Türkiye'ya iâdesi boğazların Türklere tevdî ve Türk istiklâl ve hâkimîyetinin tanınması merkezinde olduğundan İngiltere ile teşrik-i mes'âi için ol emirde Büyük Britanya'nın bu esasları kabul eylemesi lüzûmunu ileri sürmüştür.

Ankara 2 Ağustos İzmir gazetelerinin Londra'dan aldıkları malûmâta nazaran Tayms gazetesi yüz milyon Müslüman teb'aya malik olan İngiltere'nin Türklere karşı iyi ve salim bir siyaset ta'kib etmesi lâzım geldiği nokta-i nazarını müdafa'a etmiştir.

Ankara 2 Ağustos Yukarı Silezya mes'elesini müzâkere edecek olan konferansın Meclis-i Âliye'nin ictima'ından bir gün evvel toplanmasına karar verildiği Paris'den bildiriliyor.

Ankara 2 Ağustos – Paris'den iş'ar edildiğine göre Silezya mes'elesini tekrâr vehâmet kesb etmiştir.

Anadolu Ajansı 2-4 Ağustos sene 337

Zonguldak 2-4 Ağustos sene 337

Zonguldak Naim Nuri Matba'ası

تبلیغ رسمی :

چهارده كشف قولى مصادماني اولمشدر . دشمن كريلينه اقبن ياپان سوارى قطعاً تاز آتون طاش شرق شاليستك دربند استاسيونه باسقين ياهر ق دشمنك بوراده ادنار اينديكي كليلى ارزاق و نمازمه يي كاملاً احراق و تلفون خطلرني قطع و تخريب ائمشدر .

بو منطقه ده دشمنك هاليدن جبراً طوبلاديني مواشى استرداد اوله قرق ساحبلرينه اعاده اولومشدر .

ايقون قره حصارى منطقه سنده سولملى به تقرب ائتك ايسته ين بردشمن كشف قولى طرد ايدمشدر .

انقره ۲ اغستوس - امر يشان روملر نامه يونانستانه كوندريلن برياننامه ده اناتولى سفرى مجنونانه بر حركت اولمق اوزره توصيف و عقل و حقيقته رجوع ايدلمسى توصيه اولمشدر . و بويله صريح فلاكتله كيدلمكه دوام اولنديني تقديرده امر يها روملرينك يونانستانه بر كونا معاوننده بولمه يه جقلى علاوه ايدلمكده در .

انقره ۲ اغستوس - يونان اردوسيله برابر حركات عسكرينه تعقيب ايدن بر اجنبي شخصك يونانليرك اغتنامات حربيه ديدكلى شيك باشليجه دوت طويدن عبارت واسرا مقدارينك فوق العاده جزئي اولديغنى و تورك اردوسنك مكممل بر قوه معنويه و بلك مساعد بروضيه مالك بولنديغنى سويلديكي مونوقاً مستخبردر .

انقره ۲ اغستوس - ايتاليان غزنه لرى شرق مسئله سنده انكلتره ايله ايتاليانك اتفاق ايتجلى لزومه دائر لوندرده منتشرده بلى بلغراف غزنه يي طرقدن درميان ايديلن مطالعات اطرافنده اوزون اوزادى به مقاله نشر ايديبورلر . قوربه را ده لاسه را غزنه يي بومسئله به تخصيص ايلديكي مقاله ده اتيده كي سطرلرى يازمقدمه در :

سور معاهده يي برسته اول توركياني اولومه حكوم ايديبوردى . بوكون بومعاهده نك هيچ بر يقينى قالمه مشدر . تدبكه قرار و برلدى فقط

برشى بايلدى . بقم او كزده كي مجلس طالى نه يابه جق شمدي به قدر سور معاهده سنك دوت مهم نتيجه يي كوردك . برنجي سى : اناتولى دن حربى قالد برمدق دن مامدا بحار به يي مزمن بر حاله سوقدى . اينكنجيسى : بتون عالم اسلامى انكلتره نك و حربه ستيا نلك علينه چو بردى . اوچنجيسى : انكلتره ايله فرانسه آراسنده دوله يرلز بر اوچوروم اچدى . دردنجيسى : بولشه و بزملك ساحه فعالينى توسيع ايدى . سهورك ميوه لرندن مصر و هندستان اختلاللرى ده طوغدى . سلپان لفظيف بك ، بز استانبول دن چيقارسه ق سهر لجه بلكه عصر لجه دوام ايدمك بريانين باشلايه جق و بتون عالمى ساروب ق اوورده جقدر ديدبكنى خاطر لايوروز . يونانليره متفقاً بوز و برمك دن متحصل فوايد هيچدر . توركي ازمير و ترا كيايه حاكم وضيه رجوع ائليدر . بواساسات قبول ايديلورسه انكلتره ايله اكلاشمق يك قولاي اولور .

انقره ۲ اغستوس - قوربه را ده لاسه را و سائر ايتاليان غزنه لرى ايتاليانك شرق مسئله سنده كي نقطه نظرى حركات حربيه نه شكلمه انكشاف ايدره ايتون شرقى ترا كيانك ازمير و حواله مشغوله سنك تور كيايه اعاده سى ، بوغاز لرك توركلره توديبى و تورك استقلال و حاكيتنك طائيسى مركزنده اولديغدن انكلتره ايله تشرىك مساعى ايچون اول امرده بيوك برتانيا نك بواساسلرى قبول ايلنى لزومنى ايلرى سورمشدر .

انقره ۲ اغستوس - ازمير غزنه لرينك لوندردن الدقلى معلومانه نظراً تايس غزنه يي يوز مليون مسلمان تبعه به مالك اولان انكلتره نك توركلره قارشو ابي وسلم بر سياست تعقيب ايتجى لازم كادىكي نقطه نظرينى مدافعه ايلمشدر .

انقره ۲ اغستوس - يوقارى سيلز يامسته سنى مذاكره ايدمك اولان قونفرانسك مجلس عاليك اجتماعدن بركون اول طويلا نسته قرار و برلديكي بارسدن بيلدير بيلور .

7. KAYNAKÇA

ARSİV VE KÜTÜPHANELER

Genelkurmay ATASE (Askeri Tarih Stratejik Etüd Dairesi) Başkanlığı Arşivi
Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Anadolu Ajansı Arşivi
Atatürk Kitaplığı
Beyazıt Devlet Kütüphanesi

KİTAPLAR

1. Ali Güler, *Osmanlı'dan Günümüze Azınlıklar*, Berikan Yayınları, Ankara 2003.
2. Alpay Kabacalı, *Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Matbaa, Basın ve Yayın*, Literatür Yayıncılık, İstanbul 2000.
3. *Anadolu Ajansı, Anatolien News Agency Agence Anatolie.*
4. *Anadolu Ajansı kuruluşu Tarihiçesi Safahatı, 1925-35* (Basım yılı yok.)
5. *Anadolu Ajansı 25 inci yıl 1920-1945.* (Basım yılı yok.)
6. *Anadolu Ajansı Türk Anonim Şirketi Ana Sözleşmesi ve Kurulştan İtibaren Anadolu Ajansı ile İlgili Yasal Düzenlemeler.*(Baskı Saydam Matbaacılık) Ankara 1987.
7. *Anadolu Ajansı, 1979 Habercilikte 60.Yıl .*
8. *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, I-III, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Tarih Kurumu Basımevi (5.Baskı),1997.
9. *Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Bugünkü dille yayına hazırlayanlar, Ali Sevim, İzzet Öztoprak, Mehmet Akif Tural, Ankara 2006.
10. Andrew Mango, *Atatürk*, Türkçeye çeviren: Fusun Doruker, Remzi Kitabevi, İstanbul 2004.
11. Atilla Girgin, *Uluslararası İletişim Haber Ajansları ve A.A*, Der Yayınları, İstanbul 2002.
12. Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993.

13. Bilge Criss, *İşgal Altında İstanbul, 1918-1923*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.
14. Bülent Tanör, *Türkiye'de Kongre İktidarları,(1918-1920)* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.
15. Bülent Tanör, *Kurtuluş Kuruluş*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2003.
16. Bülent Çukurova, *Kurtuluş Savaşı'nda Haberalma ve Yeraltı Çalışmaları*, Ardıç Yayınları, Ankara 1994.
17. Doğan Avcıoğlu, *Milli Kurtuluş Tarihi, c.I*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1998.
18. Enver Behnan Şapolyo, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın*, Güven Matbaası, Ankara 1971.
19. Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Ege Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü, İzmir 1984.
20. Falih Rıfki Atay, *Çankaya*, Doğan Kardeş Matbaacılık sanayi A.Ş. Basımevi, İstanbul 1969.
21. Fethi Kardeş, *Basın Yayın Genel Müdürlüğü, 60 Yılın Hikayesi, Basın Yayın Genel Müdürlüğü*, Ankara 1980.
22. Fethi Tevetoğlu, *Milli Mücadele Yıllarındaki kuruluşlar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.
23. Fuat Süreyya Oral, *Cumhuriyet Basın Tarihi 1923-1973*, Sanayi Nefise Matbaası, Ankara 1973.
24. Füzuan Husrev Tökin, *Basın Ansiklopedisi*, Kulen Basımevi, İstanbul 1963.
25. Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, Türkçeye çeviren: Cemal Köprülü, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1971.
26. Halide Edip Adıvar, *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, Özgür Yayınları, İstanbul 2005.
27. Hasan Duman, *İstanbul Kütüphaneleri Arap Harfli Süreli Yayınlar Toplu Katalogu 1828-1928*, İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi İslam Konferansı Teşkilatı, İstanbul 1986.
28. Hüsnü Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları*, c.1, Ülkü Matbaası, İstanbul 1975.
29. Hıfzı Topuz, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003.
30. Hıfzı Topuz, *100 soruda Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1973.
31. İdris Adil, *Haberde Dışa Bağımlılık*, Gazeteciler Cemiyeti yayınları, İstanbul 1991.

32. İhsan Güneş, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997.
33. İhsan Güneş (hazırlayan), *Türk Parlamento Tarihi*, c.I/II, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı, İstanbul 1992.
34. İhsan Ilgar'ın derlediği “*Mütarekede Yerli ve Yabancı Basın*” kervan yayınları, Toker Matbaası, 1973.
35. İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşında Türk Basını*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1981.
36. İzzet Öztoprak, *Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.
37. Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, c.3, Emre Yayınları, Yayına Hazırlayan Faruk Özerengin, İstanbul 2000.
38. Korkmaz Alemdar, *İletişim ve Tarih*, Ümit yayıncılık, Ankara 2001.
39. Lord Kinross, *Atatürk*, Altın Kitaplar Yayınevi, Türkçesi: Necdet Sander, (12. Basım) İstanbul 1994.
40. Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, c.II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1968.
41. Mehmet Önder, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1998.
42. Mehmet Önder, *Atatürk Evleri-Atatürk Müzeleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1970.
43. Mehmet Önder, *Milli Mücadele'nin Yanında ve Safında Öğüd Gazetesi*, Güven Matbaası, Ankara 1986.
44. Mehmet Okur, Murat Küçükuşurlu, *İngiliz Yüksek Komiserlerinin Gözüyle Milli Mücadele 1918-1920*, Serander Yayınları, İstanbul 2006.
45. Mesut Aydın, Mesut Aydın, *Milli Mücadele Döneminde TBMM Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1992.
46. Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2005.
47. Mete Tunçay, “Siyasal Tarih (1908-1923)” *Çağdaş Türkiye Tarihi 1908-1980*, c.4, Yayın Yönetmeni, Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul 1995.

48. M. Nuri İnuğur, *Türk Basın Tarihi*, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1992.
49. M. Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul 1993.
50. Murat Özgen, *Türkiye’de Basının Gelişimi ve Sorunları*, İstanbul Üniversitesi İletişim Yayınları, İstanbul 2004.
51. M.Tayyib Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken*, c.I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1959.
52. Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Bugünkü Dille Hazırlayan Zeynep Korkmaz, 2006.
53. Mustafa Eski(Yayına Hazırlayan)*Kurtuluş Savaşı’nda Yunanlılar ve Anadolu Rumları Üzerine Makaleler* (Açık Söz Gazetesi), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999.
54. M. Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1977.
55. Nurettin Gülmez, *Kurtuluş Savaşı’nda Anadolu’da Yeni Gün*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999.
56. Nuri Akbayır, Orhan Koloğlu, “*Gazteci Bir Aile Us’lar*” Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, Ankara 1996.
57. Orhan Duru, *Amerikan Gizli Belgeleriyle Türkiye’nin Kurtuluş Yılları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2001.
58. Orhan Koloğlu, *Havas-Reuter’den Anadolu Ajansı’na*, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yayınları, Ankara 1994.
59. Orhan Koloğlu, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994.
60. Orhan Koloğlu, *Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2006.
61. Ömer Sami Coşar, *Milli Mücadele Basını*, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul (yayın yılı yok).
62. Özgür Gönenç, *Agance France ve Anadolu Ajansının karşılaştırılması*, İ.Ü.Basım Müdürlüğü, İstanbul 2001.
63. Safa Tekeli, *Atatürk ve Anadolu Ajansı*, Anadolu Ajansı Yayınları, Ankara 2005.
64. Sabahattin Selek, *Milli Mücadele Anadolu İhtilali*, C.I, Güneş Matbaacılık T.A.Ş. (Sırlar Matbaasında Basılmıştır) İstanbul 1963.

65. Sever İskit, *Türkiye’de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Başbakanlık Basın-Yayın Genel Müdürlüğü, İstanbul 1943.
66. Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, c.I*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2004.
67. Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, (I.Kitap) Bilgi Yayınevi, İstanbul 1991
68. Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal 1881-1919, c.I*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1976.
69. Tülay Alim Baran, *Vasıf Çınar ve İzmir’e Doğru Gazetesi Yazıları*, Arma Yayınları, İstanbul 2001.
70. Yunus Nadi, *Ankara’nın ilk Günleri*, Sel Yayınları, İstanbul 1955.
71. Yunus Nadi, *Kurtuluş Savaşı Anıları*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1987
72. Yücel Özkaya, *Milli Mücadele’de Atatürk ve Basın*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1989.
73. Zekai Güner, Orhan Kabataş, *Milli Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını*, Atatürk Araştırma Merkezi yayınları, Ankara 1990.
74. Zeki Arıkan, *Mütareke ve İşgal Dönemi İzmir Basını*, (30 Ekim1918-8Eylül 1922) Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1998.

MAKALELER

1. Ali kalemci, “Anadolu Ajansı Nasıl kuruldu”, *Kitap Belleten*, c.I, Sayı I, 1960.
2. A.İhsan Barlas, “Ajans’tan Hatıralar (1923-1938) I,” *Tarih ve Toplum*, No:39,(Mart 1987).
3. Bülent Varlık, “ Mütareke ve Milli Mücadele Basını” *Tazimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, c. 5, İletişim Yayınları, İstanbul 1986.
4. Ekrem Baydar “Mustafa Kemal’in Gizli Teşkilatını Ben İdare Ediyordum” *Cumhuriyet Gazetesi* 6 Ekim-2 Kasım 1970.
5. Ergin Ünal, “Anadolu AjansınınKuruluş Amacı ve Atatürk’ün Bildirisi” *Anadolu Ajansı 50. Yıl Özel Bülteni*, 6 Nisan 1970.
6. Fevzi Kahraman, “Habercilik ve Ajanslar”, *Yeni Türkiye*, Medya Özel Sayısı, c.2, sayı 12, 1996.

7. Hasan Özönder, “ Milli Mücadele Kahramanlarımızdan Telgrafçı Manastırlı Ahmet Hamdi Martonaltı”, *İletişim, Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu Yayın Organı*, İstanbul Nisan(4), 1982.
8. Hilmi Bengi, “Türkiye’de Haber Ajansçılığı ve Anadolu Ajansı”, *Yeni Türkiye*, Cumhuriyet Özel sayısı 4, Sayı 23-24, Eylül-Aralık 1998.
9. Hüseyin Yıldırım, “İrade-i Milliye Gazetesi”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, c.viii, Mart 1992, Sayı 23.
10. İlhan Yerlikaya, “II. Abdülhamit Döneminde Yabancı Gazete ve Haber Ajanslarının Şantaj ve Yolsuzlukları”, *Toplumsal Tarih*, sayı 3, Mart 1994.
11. Mehmet Önder, “”Milli Mücadele’nin Gazetesi Hakimiyet-i Milliye Nasıl Çıkarıldı?”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c.vii. Mart 1991, Sayı 20.
12. Murat Zeytinli, “Uluslararası Haber Dolaşımının Sorunları”, *Yeni Türkiye*, Medya Özel Sayısı, c1, Sayı 12, 1996.
13. Orhan Koloğlu, “Osmanlı Telgraf Ajansı’nın kurucusu, Salih Gürcü,” *Tarih ve Toplum*, c.23, sayı,134, Şubat 1995.
14. Tülay Alim Baran “Cumhuriyet Dönemi Devlet Adamlarından: Vasıf Çınar,” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c.xvii, Mart 2001, Sayı 49.

DERGİLER

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi (Dün / Bugün /Yarın)

Harp Tarihi Vesikaları Dergisi

Kitap Belleten

TBMM Zabıt Ceridesi

Tarih ve Toplum

Toplumsal Tarih

Yeni Türkiye ve

Cumhuriyet Gazetesi

8.

ÖZGEÇMİŞ
SEVCAN BAŞBOĞA

Kişisel Bilgiler

Doğum Tarihi:12.03.1976

Doğum Yeri: Tunceli

Medeni Durumu: Bekar

Eğitim

Lise: 1990-1993 Prof. Faik Somer Lisesi.

Lisans: 1993-1997 Marmara Üniversitesi /Atatürk Eğitim Fakültesi/ Tarih Öğretmenliği
Bölümü

Yüksek Lisans: 2005-2007 Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi
Enstitüsü

Çalıştığı Kurumlar

1997-2001 Prof.Faik Somer Lisesi

2001-2007 Nuri Cingilloğlu Lisesi

2007- İstanbul Spor Lisesi